Zemaljska štamparija u Sarajevu — Земаљска штампарија у Сарајеву.

GLASNIK ZEMALJSKOG MUZEJA U BOSNI I HERCEGOVINI.

ГЛАСНИК ЗЕМАЉСКОГ МУЗЕЈА У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ.

UREDNIK:

KOSTA HÖRMANN

VLADIN SAVJETNIK.

УРЕДНИК:

КОСТА ХЕРМАН

ВЛАДИН САВЈЕТНИК.

V.

1893.

3.

Uredništvo:
Sarajevo, zgrada zemaljske vlade.

Administracija:
Sarajevo, zemaljski ekonomat.

Godišnja cijena Glasnika sa poštarinom 2 for. a. vr.
Pojedine knjige stoje sa poštarinom 80 nč.

Уредништво:
Сарајево, зграда земаљске владе.

Администрација:
Сарајево, земаљски економат.

Годишња цијена Гласника са поштарином 2 фор. а. вр.
Поједине књиге стоје са поштарином 80 нч.

SARAJEVO — САРАЈЕВО

ZEMALJSKA ŠTAMPARIJA — ЗЕМАЉСКА ШТАМПАРИЈА

1893.

Народно глумовање.

Приказује

др. Лазо Костић.

Опростите ми, ви стародавни стећкови, биљези и споменици, прочитани и недочитани, слућени а недокучени знаци и зарези; немојте ми замјерити, прадобни кременови, бјелуци, „рожњаци“ и „булижњаци“; не мрштите се на ме, плесниве и зарђане староковине од мједи и жељеза; не снебивајте се, старотесани стрелични врпци, стругачи, длијета и клинови; не бечите се на ме, драгоцјени окрњци и цријепови некадашњих чанкова, тигања, лонаца, просуља и саплака, ви оканчине старих ножева и мачева; не крунитe се чудом, препотопске кости, ни ви, скамењени отисци давно несталих родова животињских; немојте ме осуђивати ни ви, немирне сјени некада живјелих Катарина и Јелисавета и никад неживјелих Драга, које се у по бијела дана врзете по овој просторији, — не куните ме, што долазим овако празнијех руку, што међу вас упадох овако с неба па у ребра, ни род ни помозбог ваш.

Но и ако нијесам никад зачепркао по земљи ни превртао старијех листина, да што привриједим за вашу дружину, и ако нијесам дубио прле земље ни силазио у царство смрти и покоја —.

У то као да се зачу неки жамор и шапат у часној дружини, а онај најкрупнији стећак тамо у куту тако се љуто намргодио на ме, као да би ме пожелио пода се. Да свршим започету реченицу:

— Али сам залазио по народу, ронио у бездан лијепе душе његове, читао ту „живу књигу“, никад недочитану, па из те књиге ево вам неколико редака.

Опет онај жубор, али све жешћи. Стаде лупа стећкова, стаде клепет плоча, стаде звекет кључева и прстења, стаде цилик длијета и стрелица, а из тог вардања и врчања као да се чују ријечи:

— Гатало! гатало! Мучи гатало, знамо све, знамо све.

— Што знате? наљутих се ја; не знате ви ништа што ја хоћу да вам причам. А најпослије, не ћу ни да вас питам, ви ме морате слушати.

— Што морамо? што морамо?

— Је ли ово Музеј, Музин дом?

— Да, да, да, одјекнуше стећкови.

— Јес', јес', јес', уситнише длијета и стрелице.

— Па то је кућа моје мајке. Зар нијесам ја Музин син?

Све је муком замукло.

— Ја бих дакле био домаћин овдје, а ви моји гости. Но добар је домаћин рад гостима, те им даје сваку слободу. С тога и ја вас молим, ако вам се што у моме приказу не би свидјело, да се не устежете но да ми одмах замјерите.

— Дела, дела!

— Хоћу да вам причам о народном глумовању, о глумачкој, о позоришној или казалишној, о театралној жици у народном животу.

— Panem et circenses! panem et circenses! заклепета заклопац на масleњаку једног центуријона из Јувеналова доба.

— Нијеси погодио. Није ријеч о звјеровима и гладијаторима, већ о људима, о народном глумовању за народ, за прости неписмени народ.

— Oberammergau, Passionsspiele! Meran, Andreas Hofer! Хи-хи-хи! Знамо све, знамо све. Хоће да нам прича о „вертепу", хи-хи-хи!

Погледам, ал' то као да шапуће неко длијето из каменог доба. Е, ту нема шале. Та длијета, ти стругачи, те тесле, тима није ништа доста углађено, то су ти крптичари од искона.

— Немој тако, длијеце моје. Не бих ја то теби никад понудио, ни дâ Бог. Видим ја, да си ти избирач, те си већ научило и њемачки, а знаш лијепо, да оно нијесу чисто народне глуме, јер су их састављали **писмени људи**, који су гледали велике театре, гдје глумци-умјетници приказују дјела научних писаца. Није мени сад на уму ни католички „Passionsspiel", ни православни „вертеп". Још вам опраштам и „народнога комичара", Ђорђа Бабића, и ако би тај даровити подражач био понајближи моме приказу. Него ја хоћу да ти покажем некоје појаве **самониклог** народног театра, што их изводи прости, **неписмени народ**, који није никад видио умјетне позорнице ни чуо за глумце вјештаке.

— Нека, чôче! Та то би био као неки folklore.

— Прави правцати, сушти **folklore**.

— Ма ти се ругаш с нама. Зар театар и folklore? То су најжешће супротице, то једно другом поговара, folklore је природна појава, као киша и снијег, дуга и муња, а театар је умјетност, вјештачки производ. Folklore и театар то је contradictio in adjecto.

— А зар нема умјетности чак и у животиња?

— Паучина, саће, је ли? То је ради природне потребе, да се хватају мухе, да се храни мед. Умјетничка је направа узгредна, није прави смјер.

— А ја ти вељу, да и међу животињама имају глумци.

— Мајмун, опац?

— И ниже врсте, а виши умјетници.

— А које би то биле?

— Тице.

— Тице? Међер ти разумијеш и немушти језик.

— Има ко разумије. Тако учено длијеце ваља да је што чуло о Дарвину? Па да ти прочитам некоја мјеста из његова главна дјела, **Descent of Man**, о тицама умјетницама:

„**Audubon** прича, да је у њега била једна питома чапља *(Ardea nycticorax,* **Linné**), која би се сакривала испред мачке, па би изнебуха скочила на мачку са жестоком виком и псиком, очевидно се радујући *(amused)*, што се мачка препала па бјежи."

„Мишљење природњака о смјеру тичјега пјевања јако се разликује."

. . . .

„Да тици пјевачици кашто **није никако до љубави**, то је јасно. Јер описали су једну јалову канарицу, (мужјак-адумац), која би стала пјевати кад би видјела себе у огледалу, те би полетјела на своју слику."

. . . .

„Неки су се домишљали, да мужјак не пјева за то да домами женку, јер мужјаци некијех врста, н. пр. црвенперке, пјевају у јесен. Али ништа није обичније и чешће, но да животињама годи вршити какав било нагон у вријеме, кад им није ни од какве потребе, само ради забаве. Колико пута видиш тицу летјети и лепршати се, очевидно без икакве потребе, само што јој је мило. Мачка се игра с мишем, гем са уловљеном рибом. Тици плетуши (Ploceus) мило је, кад је затворе у крлетку, уплетати лијепо травке међу жице од крлетке."

„Прилика је, да ни у најубојитијих врста није само пуста снага и смјелост мужјакова, која помаже спаривање. Јер таки су мужјаци навијек накићени различитим шарама, које су често у вријеме парења свјетлије, те се женкама приказују. Још хоће мужјаци да заносе и драже женке милосним гласом, пјевањем и покретима, и често бива да се удварање протегне на дуго. Није дакле прилике да женкама није до лепоте мужјакове, те да се морају навијек подати јачем добитнику у боју. Прије ће бити да који мужјак надражи женку, било прије или послије боја те му се нехотице приклони. Што се тиче тетријеба *(Tetrao umbellus)* један добар посматрач (Mr. Blyth, Land and Water, 25. July, 1868, p. 14) мисли чак, да су бојеви мужјака „само вента ради, како би се показали у свој својој љепоти и слави пред женкама, које се око њих скупе, те им се диве. Јер ја не могох никад наћи рањена јунака, а ријетко бих нашао више од једног циглог сломљеног пера."

„Чудновато је, да су само мале тице праве пјевачице. Но ваља изузети аустралску врсту *Menura*, јер *Menura Alberti*, која је мало мања од пурице

(ћурке, туке, интуше) не само да подражава другим тицама, но је и „њезино извијање необично лијепо.“ Мужјаци се скупе као на какав концерат, гдје репове своје дижу, спуштају и шире као пауни, а крила спусте доље (Gould, Handbook of the birds of Australia, vol. I, 1865, p. 308—310, и T. W. Wood, у „Student“-у April 1870, p. 125).

. . . .

У сјеверној Америци скупи се велико јато неке дивље кокоши, *Tetrao phasianellus,* за вријеме парења свакога јутра на одабраној равници, те ту трче непрестано у наоколо колом од петнаест до двадесет стопа у промјеру, тако да земљу сасвим угазе као какво гумно. При тијем „јаребичанкама“, као што зову ловци те игре, тице би се те најчудноватије кривиле и јериле вртећи се колом, које десно које лијево. Audubon описује једну чапљу *(Ardea herodias),* како се на својим дугачким ногама са великим достојанством пред својом женком шета и поноси те чика своје супарнике. „У једнога гнуснога крагуја“ *(Cathartes jota),* вели исти природњак, „много је смијешно печење и кривљење у доба парења.“ У прољеће узлети наша мала плиска *(Sylvia cinerea)* на какав огумак па се „лепрша на једноме мјесту, трзајући се и тресући се за све то вријеме заносно и фантастички, док не слети доље“.

А како се мужјак од велике инглеске дропље чудновато премеће и промеће пред женком, то се, по причању Wolf-ову, не може описати. Једна сродна индијска дропља *(Otis bengalensis)* „у то доба узлети право горе машући жестоко крилима, с уздигнутом перјаницом (капом), накостријеши перје на врату и на прсима, па слети доље.“ Мужјак понавља ту маневру више пута засобице и непрестано га стоји нека особита зука. Женке, које се ту нађу, „одазову се играчеву позиву“, а кад се приближе, мужјак спусти крила, а реп рашири као пуран.

Но најзнаменитије су у томе три сродне врсте аустралских тица, славне сјеничарке — свакојако све натражак од једне старе врсте, која је прва стекла чудновати нагон, да **себи гради мале сјенице за продукцију својих љубавних пантомима.** Сјенице, које су, као што ћемо касније видјети, јако богато украшене перјем, шкољкама, костима и лишћем, граде те тице на земљи једино ради удварања, јер гнијезда своја вију на дрвима. Оба спола раде на тој грађевини, али мужјак највише. Тај нагон је тако јак, да не престаје ни у кавезу. T. Strange описао је, како живе неке атласне сјеничарке, које је имао у својој волијери у New-South-Wales-у. — „Донекле вија мужјак женку по свој волијери, па онда оде к сјеници, дигне кљуном понајшареније перо или понајвећи лист, дрекне чудним гласом, накостријеши сва пера, завитла унаоколо око сјенице и тако се раздражи, да хоће очи да му искоче из главе: непрестано диже час једно крило, час друго, кљуца по земљи као кокот, док се најзад женка не смилује.“ Капетан Stokes описао је игралишта (позоришта, казалишта — у овом случају управо по- или приказалишта — „playhouses“) друге једне врсте, наиме велике сјеничарке. Ту је он гледао „како сјеничарка (мужјак) лети час напред час назад, подигне шкољку час с ове час с оне стране, узме је кљуном и дигне у вис те тако свечано улети у сјеницу. Те чудновате грађевине, које су само намијењене састанцима, гдје се мужјаци и женке скупљају, забављају и удварају, мора да тице стају много муке, тако је н. пр. сјеница мркопрсне врсте у дужини од четири стопе, висока је осамнаест палаца, а грађена је на дебелом слоју од палица.“

Толико Дарвин, управо Дарвинови поуздани свједоци.

Сад, молим те, зар то нијесу глумци?

Рећи ћеш, да ти пернати глумци не глуме само ради умјетности, но да се допадну, да се свиде својим женкама. То не мијења ствари. Као да „словесни“ глумци не теже да се свиде својим гледаоцима, а понајвише гледалицама и слушалицама. Па и самим писцима највише је стало, да им се дјела свиде, па боме и да им се наплате, исти разлог што гони паука да плете мрежу или челу да гради саће. Па још да је коме разумјети немушти језик, те да напише човјековим ријечима гукање голубово, славујево прижељкивање, грактање гавраново, цвркутање мужјака сјеничара у његовој глумачкој сјеници, колике страсти, колике драме!

— Чудне ми драме! Љубав и мржња, парење и бој, нагон и страх, ситост и глад; од искона па до вијека све то те то.

— Па им се ипак не досади, исто као ни човјеку, и ако се и његове муке и радости врзу око истог стожера. А како да му се досади, кад је то основа и потка свега бића, кад се из кресива тијех супротица рађа живи огањ вјечите љепоте.

С тога сам ја навијек слутио, да у нашем народу мора бити појава самоникле драмске умјетности, а знао сам и да ни један јевропски народ нема у својој неписаној књижевности тако богате грађе за драмску обраду, колика је у већ прикупљеном умном благу нашега народа. Домишљао сам се, да је можда у најстаријим незнабошким народним обичајима прва клица драмскога живота. Чини ми се, да је у коледама, краљицама, ладалицама и додолама исти замет, што га испитивачи старина налазе за јелинску драму у свештеним обредима мисирског Озира, у фригијској служби Кибели-Атис и Адонису, што се у Грка развило из обичаја „Кабирске смрти“ у занос око бога Дијониса, Бака.

— Кабирске смрти?

— То ти приказује страдање Кадмилово, кога убију браћа, љето и зима — у старих није било јесени —, па утеку на Олимп, носећи у црвеном рупцу главу, а на штиту цвијећем обавијен труп убијеног брата, ту га укопају, а земља га опет оживи, те он изнова никне, ускрсне. Ударих гласом на „цвијећем обавијен труп“, јер ме опомиње на нашу додолу. Обичај додоле, по прилици некад свештена служба том богу прољећа и препорођаја, том старо-словенском Дијонису-Баку или Кадмилу, био је у незнабожачких Словена у тако великом јеку, да му се још и дан данас налазе трагови у сред Њемачке, као што прича Колбе. Но то су само остаци и уломци

старих обреда, којима се не зна више празначаја и којих ће брзо понестати.

Али од садашњих живих обичаја народних не могох запазити, ако не баш драмске природе, оно барем разговорног облика, до у поскочица. Гдјегод је народ мало живљи, бива да се прилике између играча и играчица у колу, а кашто и други догађаји у селу претресају, као што се по великим градовима на позорници расплећу заплети друштвеног живота. То бива у облику разговора, пошалице и одшалице и обично нема таковој шали никакве замјерке, „у колу их нико за срамоту не прима“, вели Вук. Ипак се може догодити, да се на сувише крупну шалу одшали ножем: Играчка плачка.

У том размишљању дођох на Цетиње, гдје ме позва Господар Црне Горе, да му уређујем „Глас Црногорца“. Благо мени! рекох, прво ради почасти, ал' и ради прилике, да разаберем обичаје онога народа, не бих ли нашао што тражим. Но пролази година за годином, и никако ништа. Једва једвице, у зло доба, ево ситна књига из Цуца. Штампана је донекле у „Гласу Црногорца“ од 2. фебруара 1891. г. као допис: Цуце, 25. јануара, а потписат је Марко Т. Перовић Цуца. У том допису бјеше ово мјесто:

„Ми Вељо-Цуце славимо Јовањ-дан, па ни отишла „турма јовањска“ за пиће „на море“, те их у вртање зауставила мећава на Грахово, а они се сви саставили, бјеше их преко педесет друга — па први иду који су појачи те прте, и на Богојављење дођоше сви заједно пјевајући и пиће на себе носећи, а једнако мећава вијаше. На Јовањ-дан даљне званице нијесу нам могле доћ од снијега, нако обли́же, и проведосмо овај дан у весељу, а у вече рекосмо: свак на коло! Ја мислим, да ви не ћу заглушити уши, ако проговорим и двије с отог нашег кола. Играсмо у црногорско оро и у зецко коло па почесмо: „Ђер-ђидије“. Уфате се мушки и женски, као у зецко коло, али не пјевају, но се само окрећу. Један мушкаћ узме чибук и зафоши струку око главе, па игра на лијеву ногу око кола, а тако исто с чибуком игра женска у сред кола, па пјевају редом:

Мушки: Ђер-ђевојко, ђер-душице, дај ми се, дај!
Дај ми се, дај!
Женска: Ђер-ђетићу, ђер-ђидијо, не дам ти се ја!
Не дам ти се ја!
Мушки: У мене је дуга коса, дај ми се дај!
Ђер-душице, дај!
Женска: А у мене и још дуља, не дам ти се ја!
Не дам ти се ја!

Мушки: У мене су црне очи, дај ми се, дај!
Ђер-ђевојко, дај!
Женска: У мене су и још црње, не дам ти се ја!
Не дам ти се ја!
Мушки: У мене су дуге руке, дај ми се дај!
Ђер-душице, дај!
Женска: А у мене и још дуље, не дам ти се ја!
Не дам ти се ја!
Мушки: У мене су медна уста, узећу те ја!
Узећу те ја!
Женска: А моја су још меднија, не ћу тебе ја!
Не ћу тебе ја!
Мушки: Ђер-ђевојко, ђер-душице, грабићу те ја!
Грабићу те ја!
Женска: Ђер-ђетићу, ђер-ђидијо, не бојим се ја!
Не бојим се ја!

Мушки гледа кудијен ће уљећ између колаџија, да је уфати, а колаџије чувају, да их не превари и уљезе између њих, а женска се чува, да је не уфати, но ако уљезе, да она избјежи, па би се опет игра поновила, а ако је уфати, игра се сврши.

Друга игра била је „Пауна“. Паун стоји усред кола, а коло око њега игра и пјева: „Пауна ми глава боли, ој! пауне мој!“ Паун се стиска рукама за главу и јаоче, па коло редом пјева за сваки дио тијела, а он се стиска за тај дио тијела, те они спомињу и јаоче, док запјевају:

„Паун лети, да полети, ој пауне мој!
На чија ћеш крила пасти, ој пауне мој!?“

Паун прескочи и излети из кола.

Трећа игра била је „Игра с вратилом“.

Обуку вратило ка' чојка, а један се накази хаљинама и старим пушчеринама, узме тољагу у руке и тражи, плачући, крмника, који му је брата погубио; изнесу обучено вратило и онај упозна у вратилу крмника, па најприје бјежи од њега, потом га гађа пушком, за тим се јакају и најпошље јадиковац обали мотовило, посијече га и распродаје опушћеле од брата му хаљине.

Четврта игра је била „Бабе и ђеда“.

Ђед креће у јаоше, а бабу оставља на аманат људма, али се ђед брзо врће и фата бабу у погрешку, но суд их умири, те опет ђед отиде у јаоше, али баба не мирује но за њим, те се и он врати, па почне с бабом играти и опет ђед креће па и отиде, но поново фата бабу у погрешку; те се најприје почну карати, али баба доведе ђеда

ријечима, те се умире; најпослије бипте ђед бабу и тијем се игра свршава.

Ево овакве су наше сједнице, игре и забаве, па се ми неразилазимо с овијех сједница ништа мање задовољнији, но грађани ког великог града с преставе."

— Толико мој Цуца. Но, како вам се свиђа? Није ли то глумовање, позорница, театар, као и сваки други, а није ли чисто народни, самоникли из душе народне, прави folklore?

— Јес', јес', јес', одазва се сва дружина. Само се прадобно длијеце испријечило, па гунђа:

— А што ти нама то прежваћеш, кад велиш, да је штампано у „Гласу Црногорца?"

— Штампане су само прве врсте, до ријечи „свак на коло", а све остало, од „Ја мислим —" па све до „с преставе" избрисала је ценсура.

— А зашто, за бога? Што избриса? Што избриса?

— И мени бјеше криво, те се, у својој безазлености, пожалих ценсору, молећи га, да ми рече разлог.

— Па што рече?

— А што ће то? рече. То су беспослице. Зар је то за озбиљан лист, па још за службени орган једне државе?

— Хи-хи-хи! Беспослице! Хи-хи-хи!

— Немој се смијати, длијеце моје, ти то не разумијеш. Једном државнику, који управља високом политиком једне јевропске државе, ма та држава и не била велика, такови су послови свакојако беспослице. Ко да разбира на Цетињу, како проводе своје зимне вечери Цуце, ма то било и Вељо-Цуце? За то распитују само беспосличари, као што смо ја и ти. Ако ти је што криво на тог немилостивог ценсора, ваља да ти је мило, што у истој земљи имају тако врсни и расудљиви народни учитељи, као што је тај Марко Т. Перовић-Цуца, и млади књижевник Ј. Ф. Иванишевић, исто учитељ у Цуцама, у селу Трешњеву. Ја бих препоручио нашијем „Матицама", српској и хрватској, — а не би било ни академијама неприкладно, — да израде прописе за скупљање умног блага народног свакоје врсте, па да позову на посао све писмене људе и да послове добро наплате. Овакови као те Цуце били би као најбољи за то.

Иза тог писма из Цуца питао сам и друге људе из различитих крајева Црне Горе, имају ли у њих такове народне забаве. Војвода Марко Миљанов рече ми, да и Кучи тако проводе у покладе, да се

одаберу најбоље шаљивчине, преруше се свакојакијем кожама, крпама и андрављама, те изводе свакојаке шале и згоде, тако да им се сваки мора насмијати ко их гледа и слуша.

Војвода Ђуро Церовић причаше ми, да у његовој постојбини, у Тушини, имају такове зимне забаве. Бива, вели, да се договоре читава села, сва момчад усједне на коње, па се подијеле на двије војске. Једни су Турци, који крену у хаџилук, а други су хајдуци, који ће их пресрести да их поробе. Ту је позорница читава долина са околним брдима и кланцима, а гледаоци се морају попети на главице, да виде све еволуције тога приказа. „То је, рече, што сам ја гледао. Али мој отац могао би вам још много више причати о таковијем играма и забавама народним."

Таман бјеше стари Новица на Цетињу, али нешто слаб, те морадох одложити свој interview. Тек што се он придиже, ја кренух са Цетиња. Много бих био захвалан свакоме, ко би приволио старога Новицу, да му прича о тијем народним „беспослицама", па да их вјерно запише и пошље гдје му драго. Но Новици је, чини ми се, осамдесет седма. Да га бог поживи, али му није годинâ на размет, ваља похитати.

Ја мишљах да је то прво дознавање за глумачке обичаје у нашем народу. Тек послије сазнадох, да је новосадски „Јавор" у свом 16-ом броју од године 1890., дакле више од по године прије нештампаног дописа из Цуца, донио чланак под натписом: „Неколико народних игара у Босни", од Василија Кондића из Приједора.

У том лијепом чланку има ово мјесто:

„Свака је игра склопљена за се у цјелину као и позоришно комађе; свака хоће вјешта приказивача, да је прикаже у суштини онаку, каква је.

Ја сам овђе обиљежио само оне игре, које се само на сијелу зими играју, и које ће се за кратко вријеме вјечито заборавити, као да их није ни било, јер се већ врло ријетко и код нас сад играју.

На првом мјесту долази играње „Хаџија".

Ова је игра врло занимљива, само кад се вјешто одигра. Одаберу се њих неколико вјештака, који ће играти. Главна је улога Хаџијина, који полази на ћабу, а код куће оставља хаџиницу, т. ј. своју жену са два сина, којима је народ поклонио некака ружна имена. На своме мјесту оставља једног поштеног човјека као тутора, који ће пазити и старати се за све његово имање, док се он не врати с ћабе.

Тутор му се закуне, да ће све вјерно чувати и пазити као своје рођено.

Хаџија се спреми и пође.

Пред њим двије софте, које уче дову (молитву), а дјеца, што их је гођ ту, вичу „Амин", упоредивши се двоје и двоје.

Кад већ изиђу и оду, све се мало умири.

Прође неко вријеме у разговору, док се заборави на хаџију. Ал на један пут дотрчи „татар" (гласник), и виче: Ето хаџије! Долази хаџија! Ови га натраг

врате говорећи да лаже, хаџија је умръо, и он оде. Тако долази и други пут, а они га опет врате; трећи пут кад дође, онда у истини долази хаџија у истој онаквој пратњи, у којој је и отишао.

Сад му синови падну око ногу љубећи му ноге од жеље и даље га распитују, како му је било на тако дугом и тешком путу, је ли прошао мирно и задовољно. Хаџија се са свима редом поздравља, па онда стане распитивати тутора, како му је код куће?

Тутор му као бајаги са жалосним тоном стане ређати јаде, све горе иза горих; од како је он, то јест хаџија, отишао, све се промијенило, а није се надао тако рђавоме удесу и тако опет неповољну гласу, с којим је хаџију предусрео.

„Казуј моју несрећу и моје јаде!“ завиче хаџија уздишући. Тутор започне: „За ово неколико година, од како си ти отишао, све нас је ћерала несрећа иза несреће. Баш оне исте године некако кућа ти је изгорјела! Послије није прошло нешто мало, а крава ти с телетом крепа! (Хаџија при овом једнако уздише и лупа се руком по кољену). Након тога дође вук, па изједе кобилу и ждријебе!“

„Стани, ако бога знаш!“ завиче хаџија.

„Причек, драги хаџија, да ти све искажем. Ти си се тамо много забавио, а нама су долазили већ толики гласови, да си ти умръо. Вријеме брзо пролази. Синови ти постану пуномљетни; па продаду све имање и прохарче које куда; а на пошљетку продаду и хаџиницу!“

„Коња ми!“ викне хаџија и скочи као рањен. Они му даду штап, као у виду (sic!) коња и он узјаше.

„Идем, вели, у свијет бјежати, да не гледам моју несрећу!“

Они га стану задржавати, заваравати којечим и шпотати се, необзирући се на његову тугу и жалост.

Док су они тако били у гунгули, дотле је један маленица објешењак приредио уза се „викс“, те их на брзо свију нагари, а они јурну на врата и с тим се већ свршава.

Не велим, да се није нешто временом окрњило од исте игре, а нешто опет од покварене људске воље додало, што јој не пристоји.

Као што се види, у овој је игри доста финог хумора.“

Толико је забиљежио Василије Кондић из Приједора. Ко је год вјешт народним умотворима видјеће, да је све доста вјерно забиљежено, и ако има једна ријеч, које не ће бити да је дописник онако чуо из народних уста. Нијесмо никада чули, да народ рече пунољетан („синови ти посташе пунољетни“), већ ако тај глумац није чуо ту ријеч од какова чиновника или другог писменог човјека. На то ваља скупљачи особито да мотре.

Босна је дакле прва повела коло у скупљању једне врсте наших народних умотворина, какове, осим нашега народа, нема ни један други живи народ на свијету. Бар мени није познато, да су гдјегод изнесени на јавност примјери из фолклора те врсте каква му драго народа.

Но босански примјер није само знаменит по својој првини, но и по садржини својој. У њему нам се износе и говори народних глумаца. Црногорски су примјери доста драматични, не мање од приједорскога, особито „вратило“, које хоће пуно вјештога глумца, да га одигра на задовољство гледалаца. Али је то, судећи по извјештају, нијема, чисто глумачка игра, пантомима, и ако се вели, да глумац „плачући тражи крвника, који му је брата погубио“. У игри „баби и ђеду“ мучно да може проћи без ријечи, јер се рече да их „суд умири“, да се „најприје почну карати, али баба доведе ђеда ријечима, те се умире и т. д.“.

Према томе морамо жалити, што нам дописник из Цуца није прибиљежио ни једне ријечи из те игре. Скупљач не треба да пресуђује, да ли вриједи забиљежити и ријечи. Његово је да запише све што год види и чује. И то је босански скупљач боље разумио од црногорског дописника, те бисмо ми свијем препоручили, да се угледају у босански примјер. Према томе могао би још и писмени Цуца допунити свој извјештај. Кад опет настану дуге зимне вечери, кад јовањске мећаве обавију оне голијети непроходним снијегом те нагоне и људску голотињу да се збија у збојеве, као и све живо, тада ће опет: свак на коло! Па д'ако се нађе опет који писмени међу њима, који ће прибиљежити, иза лијепог описа Марка Т. Перовића, још и сваку ријеч, која би се при тим играма чула.

А сад лијепо видиш и ти, длијеце моје, и сва твоја дружина, да сам имао пуно разлога, што дођох међу вас, јер сад свако разумије, да је овоме прилогу најприкладније мјесто у „Гласнику земаљског музеја за Босну и Херцеговину“, за земљу, из које смо добили први и најпотпунији извјештај о народном глумовању.

Наш Приједорац по свој прилици има разлога кад вели, да ће се те „игре за кратко вријеме вјечито заборавити, као да их није ни било, јер се већ врло ријетко сад и код нас играју“. Ипак не ће бити да су се те народне умотворине сачувале само у Приједору. Зар да само у Приједору народ проводи тако зими своја сијела? Зар нигдје више у свој Босни и Херцеговини да се народ не сјети тог прикладног начина, да зачини своје зимне доколице таковим забавама? Ја се уздам да ће се такови народни обичаји моћи забиљежити и у другим крајевима, па ваљада још пунији и сачуванији од „Хаџије“, о коме се Кондић домишља, да се „нешто временом окрњило од исте игре, а нешто опет од покварене људске воље додало што јој не пристоји“.

С тога на ноге сви народни учитељи, на посао, сви књижевници, сви писмени људи, сви расудљиви службеници државни и народни,

прионите сви око похране тога тако ријеткога блага народног. Управу овога часописа молим, да сваком раднику чини на руку, те награди сваки прилог по вриједности и по своме могућству, а не ће се по прилици тога посла клонити ни Матице па ни Академије српске и хрватске.

Кад се тако временом буде скупило више и крупнијих и згоднијих градљика од отијех, што их ја ево скупа приказујем, тада ће се моћи о тијем занимљивим појавама више и умовати и поузданије разбирати; тада ће се моћи упоређивати једне с другијема, са сличним појавама у другијех народа, са истом врстом производа у писменој књижевности и са осталим народним умотворима; тада ће о тијем „беспослицама“ бити приказа и расправа вреднијих и обилатијих од ове, како грађом тако и рађом.

Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća.

Priopćio

rudarski satnik **V. Radimský**.

(Nastavak.[1])

Grob br. 260. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom, te su u njoj megju mrtvačkom paljevinom bili ovi prilozi:

a) Gladak zatvoren broncani kolut rombičkog presjeka — *tabla XIX., slika 19.* — *Pr* = 3 *cm.*

b) Kao vino žuta gmiza oštrog brida po sredini. *Pr* = 9 *mm.*

Tačka 261.

Ta tačka leži nasred puta, o kome je već govor bio pod br. 153., i koji odavle ponešto na sjever skreće, te malo za tim ostavlja zemljište nekropole.

Grob br. 262. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. U njoj je megju mrtvačkom paljevinom bio oblučast komadić željeza, valjda od stremenke kake fibule.

Grob br. 263. Grob sa žàrom. Dubljina 56 *cm*.

Ćupu slična ilovasta žàra — *tabla XLI., slika 7.* — bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom; ova se je žàra mogla rekonštruirati. Ona je zagasito siva, ima posve nizak stalak, od trbušine neodvojeno grlo i posve usko previjen okrajak. Dimenzije:

V = 25, *Pr* = 24·5, *zj* = 18·5, *g* = 18, *d* = 11·5, *v pr* = 15, *v s* = 1·5.

Osim mrtvačke paljevine nije u njoj ništa nagjeno.

---

[1]) Vidi Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu 1893. (V.) 1 i 2.

Grob br. 264. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani. Od priloga bilo je u tome grobu:

a) Masivna broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 10.* — Uzvrnuta i sa stremenkom u jednom komadu ljevena nožica nosi ispupčenu plojku sa dva unakrst udešena žljebića, u koje je uložena bijela pasta. U sredini pasta čini izvišeno putašce. *D* = 91 *mm*, *V* = 31 *mm.*

b) Broncani privjesak, koji valjda pripada fibuli ad *a* — *tabla XI., slika 7.* — Okvirac, koji se na gornjoj strani završuje kolutom, pokazuje, kao obično, dvije konjske glave. Na tome su okvircu četiri horizontalne pruge od žice savijene na oblik brojke 8, jedna nad drugom, a o najdônjoj visi 6 privjesaka na oblik ljudske glave, nego jednog od njih nema. *D* = 13·5 *cm*, *Š* = 10 *cm*[1]).

c) Dva broncana naušnjaka, svaki sa tri nataknuta jantareva zrna. Jedan je od njih polomljen, te su na njemu samo dva zrna, drugi cijeli prikazan je na *tabli XVII., slika 5.* — *Pr* = 37 *mm.*

d) Velika špiralna dvotoka od bronca — *tabla XVI., slika 1a.* i *b.* — Obje su špiralne toke spojene žicom rombičkog presjeka savijenom na oblik brojke 8, a u sredini svake toke ima pupčasta plojka od broncanog tenećeta. Kroz osmoliku sponu provučen je najposlije širok trak od tenećeta kao podložak, a s obje je strane uz okrajak špirala prama prednjoj strani previnut. *D* = 16 *cm*, *V* = 7 *cm*[2]).

Grob br. 265. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani. Ukraj glave nagjen je samo broncani nakit na oblik fibule — *tabla XIV., slika 3.* — *D* = 58 *mm*, *V* = 41 *mm.*

Grob br. 266. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu istočnozapadnom s glavom na istočnoj strani. Nagjeni su uza nj ovi prilozi:

a) Tri željezna fragmenta.

b) Prsten od broncanog tenećeta sa dva i četvrt zavojaka. — *Tabla XIX., slika 8.* — *Pr* = 17 *mm.*

c) Zatvoren, gladak broncani kolut, na jednoj strani ravan, na drugoj trouglast. *Pr* = 25 *mm.*

[1]) Isporedi: Prozor. Popis ark. Tabla XXII., slika 141.
[2]) Ibidem: Tabla XVIII., slika 44.

d) 15 jantarevih zrna različite veličine s premjerom do 17 *mm.*

e) Dvije modre, bijelo emaljirane gmize, od kojih je veća prikazana na *tabli XXIX., slika 6.*

Grob br. 267. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga nagjeno je:

a) Broncana pafta. — *Tabla XX., slika 16.* — *Pr* = 37 *mm.*

b) 2 jantareva zrna na oblik plojke i jedno trouglasto. Ovo je posljednje prikazano na *tabli XXVI., slika 15.*

c) Modra gmiza. *Pr* = 9 *mm.*

d) 2 kao vino žute gmize s oštrim rebarcem po sredini. — *Tabla XXX., slika 2.*

Grob br. 268. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm.*

Kostur je prosto položen u pravcu istočnozapadnom s glavom na istočnoj strani.

Uvrh glave stajala je mala dobro očuvana rigja ilovasta žȁra. Okrajak joj je izvijen, a grlo od trbušine nije odvojeno, a dvije vertikalne ručice sploštenog okruglog presjeka nasagjene su na dônjem kraju grla. Dimenzije: *V* = 13, *Pr* = 14, *zj* = 9, *g* = 8, *d* = 6·5, *v pr* = 5.

Ukraj glave nagjeni su ovi broncani prilozi:

a) Špiralna narukvica — *tabla XVIII., slika 9.* — sa pet savijutaka i s obje strane uzvinutim krajevima. *Pr* = 40 *mm.*

b) Malešan prsten — *tabla XIX., slika 4.* — On sastoji od jednostavnog traka tenećeta, otvoren je i ima premjer od 15 *mm.*

c) Zatvoren kolut oštrih s obje strane bridova i ispupčenih stranica. *Pr* = 41 *mm.*

Grob br. 269. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga bilo je ukraj glave:

a) Broncana certoška fibula — *tabla VI., slika 8.* — u koje putašce na nožici ima nastavak[1]).

[1]) Isporedi: Michael u Tirolu, Atlas. Tabla LXV., slika 4.

b) Malen broncani lončić sličan onome, što je prikazan na *tabli XXIII., slika 37.* — sa dvije ručice, rastegnutog okrajka i s kratkim stalkom. Dno je navlaš probušeno, a zjalo eliptičko. Dimenzije: *V* = 3·2, *Pr* = 2·5 i 2·4, *zj* = 2·7 i 2·4, *d* = 1·2, *v pr* = 2·9, *v s* = 0·3.

Grob br. 270. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u istočnozapadnom pravcu, s glavom na istočnoj strani. Ukraj glave nagjena su četiri različita jantareva zrna do 21 *mm* u premjeru.

Grob br. 271. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je posve rastrošena, pa se za to ne može reštaurirati.

U njenoj mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) Željezni fragmenat — *tabla III., slika 12.* — valjda obluk jedne fibule, s nataknutim broncanim kolutićem.

b) Broncana kolutasta plojka — *tabla XX., slika 17.* — na nutarnjem okrajku ornamentirana svitkom, a na spoljašnjem sa osam zrnima sličnih nastavaka, od kojih je megjutim jedan komad odlomljen u dvije hrpe, u svakoj po četiri. *Pr* = 5.

c) 5 zatvorenih broncanih kolutova različite veličine i širine. Najveći ima više okruglast presjek, u ostalih je više splošten. *Pr* = 33 do 43 *mm*.

Grob br. 272. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. Osim mrtvačke paljevine bila je u njoj samo razlupana, ali opet reštaurirana ilovasta žàra sa dvije ručice kao prilog — *tabla XLIV., slika 3.* — Ona je rigja, grlo od trbušine nije odvojeno, okrajak je previjen, a obje vertikalne ručice sploštenog okruglog presjeka nasagjene su na dônjem kraju grla. Dimenzije:

V = 16, *Pr* = 15·5, *zj* = 10, *g* = 8·5, *d* = 7, *v pr* = 5·5.

Grob br. 273. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Ilovasta žàra stajala je nepoklopljena u zemlji i bila je vrlo rastrošena, tako da se ne može reštaurirati. U njenoj mrtvačkoj paljevini nagjen je samo željezni fragmenat.

Grob br. 274. Skeletni grob. Dubljina 70 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Ulomak omanje oštrice od noža.

b) Nenašarana kolutasta plojka od broncanog tenećeta. — *Tabla XX., slika 10.* — *Pr* = 29 *mm*.

c) Uzak, gladak i zatvoren broncani kolut rombičkog presjeka. *Pr* = 41 *mm*.

d) Broncano teneće od zaponca, koje se na jednoj od uskih strana završuje u dva obluka. — *Tabla XXI., slika 6.* — *D* = 50 *mm*., *Š* = 27 i 30 *mm*.

Grob br. 275. Grob sa žàrom. Dubljina 90 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena siva ilovasta žàra — *tabla XXXVIII., slika 4.* — mogla se je samo do blizu okrajka reštaurirati. U nje ima posve nizak stalak, grlo od trbušine nije odvojeno, a na najširem dijelu trbušine nasagjena su dva horizontalna nastavka, koji na svakom kraju imaju po jedan roščić. Dimenzije:

Pr = 34, *g* = 17, *d* = 12, *v pr* = 13·5, *v s* = 1.

U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi broncani prilozi:

a) Fibula na oblik strijele s lûkom iz srednjeg la-tenskog doba — *tabla VIII., slika 3.* — lijepe mrke masti, i kako se čini, oličena firnisom. *D* = 73 *mm*, *Š* = 46 *mm*, *V* = 28 *mm*.

b) Špiralna narukvica sa dvadeset savijutaka, oba kraja uzvijena i svaki sitnom karičicom pričvršćen za drugi do njega — *tabla XVIII., slika 7.* — Čini se, da je i ta narukvica oličena firnisom. *Pr* = 74 *mm*, *V* = 14 *cm*.

Grob br. 276. Grob sa žàrom. Dubljina 90 *cm*.

Nepoklopljena, ćupu slična žàra — *tabla XL., slika 1.* — bila je doduše, kao obično, zdrobljena, ali se je mogla reštaurirati. Ona je siva, ima vrlo kratko, od trbušine znatno odvojeno grlo i uspravan okrajak, ali nije ornamentirana. Dimenzije:

V = 27·5, *Pr* = 27, *zj* = 15·5, *d* = 12, *v pr* = 18.

U njoj je samo bila mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 277. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm*.

Ilovasta žàra, osrednje veličine, stajala je u ilovastoj zdjeli, bila je poklopljena drugom ilovastom zdjelom, te su sve te tri ilovaste posude rekonštruirane — *tabla XLII., slika 1.*

Neornamentirana žàra mrka je, grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je uspravan. Dimenzije:

V = 20, *Pr* = 22, *zj* = 15·5, *g* = 15·5, *d* = 9·5, *v pr* = 12.

Dônja je zdjela zagasito siva, ima vrlo nizak stalak i stegnut okrajak. Dno je ponešto udubljeno, a u sredini probušeno, valjda da otječe vlaga, koja dospije unutra. Dimenzije:

$V = 8$, $Pr = 24$, $zj = 24$, $d = 10{\cdot}5$, $v\ pr = 7$, $v\ s = 0{\cdot}5$.

Zdjela, koja služi kao poklopac, oblikom je i mašću posve jednaka onoj, koja je malo prije opisana, te ima $Pr = 26$, a dno joj nije probušeno.

Žàra je bila puna mrtvačke paljevine, ali nije u njoj bilo priloga.

Grob br. 278. Grob sa žàrom. Dubljina 120 *cm.*

Taj je grob s obzirom na nagjenu u njemu množinu srebrnog, broncanog i staklenog nakita bio najbogatiji izmegju sviju na Jezerinama.

Zagasito siva, ćupu slična ilovasta žàra bila je zdrobljena, ali se je mogla reštaurirati. Ona nije ornamentirana, grlo od trbušine nije odvojeno, a okrajak je rastegnut. Dimenzije:

$V = 27{\cdot}5$, $Pr = 31$, $zj = 18{\cdot}5$, $g = 17{\cdot}5$, $d = 13$, $v\ pr = 13{\cdot}5$.

U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) La-tenska fibula srednjeg doba od srebra — *tabla XXV., slika 1.* — U nje ima čunjolika stremenka, široka, dvostruka špirala, a na plojki nauznako previnute nožice putašce od paste, ožareno plamenom. $D = 56$ *mm*, $Š = 39$ *mm*, $V = 22$ *mm.*

b) Mala srebrna la-tenska fibula srednjeg doba *tabla XXV., slika 2.* — Nauznako previnuta nožica proširuje se u rastegnuto trouglasto teneće. $D = 33$ *mm*, $Š = 18$ *mm*, $V = 11$ *mm.*

c) Broncana la-tenska fibula s dvostrukom špiralom, s velikim broncanim privjeskom — *tabla X., slika 1.* — U nje ima na svakom kraju jednostavna špirala sa četiri savijutka, od kojih su oni na nožici od stremenke, načinjene od žice, savijeni na desno, a oni na glavici na lijevo. Na ravnoj stremenci nataknuta su tri velika jantareva zrna. $D = 113$ *mm*, $V = 56$ *mm.*

Privjesak je objешen za jezičac fibule i sastoji od probijene plojke na glavici, koja na svakoj strani ima konjsku glavu, i sa koje visi osam lančića. Ovi su lančići na dônjem kraju sastavljeni zaglavkom od žice, savijene na oblik brojke 8, o kome visi šest ljevenih privjesaka. $D = 165$ *mm*, $Š = 53$ *mm.*

d) Mala broncana la-tenska fibula s dvostrukom špiralom — *tabla X., slika 2.* — Ona s obje strane ima dosta široke špirale, od kojih ona na nožici ima na oba kraja nasagjeno po jedno zrno od bijele paste. Na vrlo ravnoj stremenci od žice nataknuto je valjkasto jantarevo zrno.

e) Broncana la-tenska fibula iz srednjeg doba na oblik strijele s lûkom — *tabla VIII., slika 16.* — Dvostruka špirala imala je na svakom kraju nasagjeno sitno zrno od paste, ali je samo jedno očuvano. Na plojci, kojom završuje uzvinuta nožica, ima plamenom vrlo oštećeno jantarevo zrno. $Š = 45$ *mm.*

f) Mala broncana la-tenska fibula iz kasnijeg doba — *tabla XI., slika 9.* — Plojka, za koju je pričvršćen jezičac, na jednom je mjestu fino probušena, a tetiva kratke dvostruke špirale, koja ima po dva savijutka, obuhvata putašcem ukrašenu stremenku na oblik lista. $D = 35$ *mm*, $V = 10$ *mm.*

g) Rimska broncana provincijalna fibula, najveća od svih, što su nagjene na Jezerinama — *tabla XIV., slika 11.* — U nje ima neobično sploštena, sa dva dugmeta ukrašena stremenka. $D = 105$ *mm.*

h) Dvije šivaće igle od bronca. Jedna — *tabla III., slika 19.* — cijela je i 54 *mm* duga. U druge je ušica djelomice odlomljena, a duga je 70 *mm.*

i) Lijepa, broncana glatka grivna — *tabla XVIII., slika 3.* — Ona je šuplja, ima dvostruk zaponac i oličena je sjajnim crnim firnisom. $Pr = 51$ *mm.*

k) Špiralna grivna od bronca sa četiri savijutka, s obje strane zaobljenih krajeva. $Pr = 41$ *mm.*

l) Broncani prsten — *tabla XIX., slika 7.* — sa dva savijutka i 18 *mm* premjera.

m) Broncani kolut, vrlo sploštenog okruglog presjeka, prelomljen na dva komada. $Pr = 23$ *mm.*

n) Broncani fragmenat, valjda jezičac od fibule, navedene pod *e.*

o) Dva mala srebrna kolutića, u kojima su pričvršćena po tri sitna lančića od srebrne žice. Jedan od njih prikazan je na *tabli XXIV., slika 9.*

p) Srebrni kolutić, u kome su pričvršćena dva sitna srebrna lančića — *tabla XXIV., slika 4.* — O svakom tom lančiću visi sličan srebrni kolutić sa po dva nataknuta zrna, od kojih je jedno od stakla, a jedno od srebra.

q) Malešan srebrni prsten — *tabla XXIV., slika 6.* — On je otvoren, na spoljašnjoj strani nastrijekan i ima premjer od 15 *mm.*

r) Šupalj, lijepo ornamentiran privjesak na oblik žira od kalemom iskovanog srebra — *tabla XXIV., slika 7.* — s tragovima nekadašnje pozlate, za koji su sitnim lančićem pričvršćena tri sitna privjeska. Bez sumnje pripada taj komad jednome naušnjaku[1]). $D = 50$ *mm*, gornji $Pr = 17$ *mm.*

---

[1]) Isporedi: R. G. C. Mus. Tabla XVIII., slika 1. i 2.

s) Dvije male srebrne karičice, spojene sa tri sitna srebrna lančića — *tabla XXIV., slika 8.* — O dônjoj karičici visi jantarevo zrno, u sredini s obje strane udubljeno i probušeno, ima 27 *mm* u premjeru. Drugo, posve jednako jantarevo zrno, koje je takogjer nagjeno u ovome grobu, ima još dônju srebrnu karičicu, dok triju gornjih lančića i gornje karičice nema. Valjda su oba komada privjesci od naušnjaka.

t) Otvoren kolut od srebrne žice *Pr* = 26 *mm*, u kome visi o maloj karičici probušen valjak od crvene paste. — *Tabla XXV., slika 9.* — I taj je komad valjda pripadao kakome naušnjaku.

u) Šupalj privjesak od srebra, trouglastog oblika, s karičicom. — *Tabla XXIV., slika 15.* — *D* = 22 *mm*, *Š* = 14 *mm*.

v) Dva oveća, šuplja privjeska od srebra, na odskok iskovanog — *tabla XXIV., slika 13.* — i 5 polovica sličnih manjih privjesaka od srebra, od kojih su tri komada prikazana na *tabli XXIV., slika 14.*

x) Mala srebrna karičica, dva kratka komadića lančića od srebrne žice i probušen valjčić od crvene paste.

y) Mala ispupčena srebrna plojka s ljudskim licem, iskovanim na odskok — *tabla XXIV., slika 10.* — *V* = 7 *mm*.

z) Dvije sitne, zrnolike srebrne karičice. — *Tabla XXV., slika 5.*

α) 102 jantareva zrna, izmegju njih 12 okruglih, 12 trouglastih i 78 duguljastih valjkastih komada. Potonji su prikazani na *tabli XXVIII., slika 2.*

β) 3 mala emaljirana staklena zrna. — *Tabla XXIX., slika 7.*

γ) 689 komada modrih, većinom sitnih gmiza, od kojih je jedan dio prikazan na *tabli XXXI., slika 7.*

δ) 89 žutih i 282 bijele gmize. Od prvih prikazan je jedan dio na *tabli XXX., slika 3.* i *4.*, a od potonjih na *tabli XXX., slika 4.* i *8.* Jedan dio bijelih gmiza iznutra je posrebren — *tabla XXX., slika 7.* — a drugi pozlaćen. — *Tabla XXX., slika 10.*

ε) 8 komada okruglih zrna od crvene paste — *tabla XXXI., slika 14.*

ζ) Nekoliko fragmenata jantarevih zrna.

Po mnogom nakitu u tome grobu i po malim dimenzijama narukvice, špiralne grivne i prstena može se suditi, da su u tome grobu ukopani ostanci jedne djevojke.

Grob br. 279. Grob sa žarom. Dubljina 120 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena lugasta ilovasta žara na oblik ćupa, rastegnutih okrajaka i s okruglim, dugmetima sličnim gukama, bila je vrlo rastrošena i ne može se restaurirati.

U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 9.* — Na uzvrnutoj nožici ima okrugla plojka, u koju je prije bila uložena pasta. *D* = 62 *mm*, *Š* = 41 *mm*, *V* = 26 *mm*.

b) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 15.* — I u ove je fibule u plojci na uzvrnutoj nožici uložena pasta vrlo rastrošena. *D* = 55 *mm*, *Š* = 40 *mm*, *V* = 24 *mm*.

c) Rimska broncana fibula sa šarnijerima — *tabla XV., slika 7. a* i *b.* — Pri glavici široka stremenka sužava se sve više prema nožici, tako da fibula, ozgor gledana, čini trokut. To je italski oblik fibule, koji je za vremena rogjenja Hristova u cijeloj rimskoj državi bio raširen. *D* = 72 *mm*, *Š* = 20 *mm*, *V* = 26 *mm*[1]).

d) Broncana rimska fibula — *tabla XV., slika 1.* — s dvostrukom špiralom, oko koje se viju korice, spojene sa stremenkom[2]). Mala stremenka nasagjena je na jednoj plojci, koja je našarana koncentričkim kolobarima. Taj je oblik fibule svakojako mlagji nego onaj, što je naveden pod *c* i pada valjda u drugi vijek poslije Hrista. *D* = 53 *mm*, *Š* = 25 *mm*, *V* = 22 *mm*.

O stremenci fibule visi otvorena broncana narukvica, kojoj krajevi zahvataju daleko jedan preko drugog, s premjerom od 62 *mm*, a o ovoj vise dva špiralna broncana koluta, svaki sa tri savijutka i sa 38 *mm* u premjeru.

e) Fragmenat broncanog rimskog prstena s udubinom za plojku, koje sada više nema — *tabla XIX., slika 10.*

f) Posve otvoren malen kolutić od broncanog tenećeta. *Pr* = 10 *mm*.

g) Fina broncana bočka pregnute glavice i s nataknutim koštanim zrnom — *tabla XXXI., slika 9.*

h) 9 malih jantarevih zrna i fragmenat takog zrna.

i) Jedna modra i jedna bijela gmiza, obje žuto emaljirane, i dvije oveće bijele gmize — *tabla XXXI., slika 1.*

k) 8 sitnih, bijelih, iznutra djelomice pozlaćenih gmiza.

l) Jedna s dônje strane ravna, s gornje ispupčena i probušena plojka od crvene paste, koja pripada plojci fibule navedene pod *a.* — *Tabla XXXI., slika 13.*

Grob br. 280. Skeletni grob. Dubljina 90 *cm*.

Kostur je prosto položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

[1]) Isporedi: Gurina, tabla VI., slika 14.

[2]) Isporedi: Alterth. d. h. V., dio II, sv. XII., tabla III., slika 7. Slična fibula iz Rheinhessena.

Ukraj glave ležala je velika broncana la-tenska fibula ranijeg doba, oblikom posve slična onoj, što je prikazana na *tabli VI., slika 11.* — *D* = 14 *cm*, *V* = 43 *mm*.

Grob br. 281. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je posve rastrošena, pa se za to ne može reštaurirati. U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) 3 broncana privjeska od tenećeta, različito čakancem ispisana, trouglastog oblika — *tabla XXIII., slika 19.*

b) Jedno broncano zrno — *tabla XXV., slika 15.* — *Pr* = 11 *mm*. Špiralna cjevčica od bronca. *D* = 21 *mm*, *Pr* = 6 *mm*.

c) Nenašarana plojka od jantara, polomljena. S jedne strane ravna, s druge pupčasta. *Pr* = 53 *mm*.

d) 2 veća i 72 manja jantareva zrna i različiti ulomci takih zrna.

e) 1 polomljena i 12 cijelih, modrih, bijelo emaljiranih gmiza različite veličine od 12 *mm Pr*. — *Tabla XXIX., slika 11.*

f) Tri koštana zrna gotovo jednake veličine. *Pr* = 8 *mm*. — *Tabla XXXI., slika 8.*

Grob br. 282. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga nagjeno je pri tome:

a) Sitan lančić od bronca, sa šupljim, čakancem ispisanim privjeskom od broncanog tenećeta na oblik dugačkog trokuta. Lančić je dug 105 *mm*. U privjesku je *D* = 31 *mm*, *Š* = 16 *mm*.

b) Trouglasto jantarevo zrno — *tabla XXVI., slika 17.*

Grob br. 283. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani. Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale, kojoj je na ravnoj stremenci od žice nasagjeno pet jantarevih zrna, a drugih dvaju čini se, kao da nema. *D* = 80 *mm*, *Š* = 22 *mm*.

b) Gladak broncani kolut oštrih s obje strane okrajaka i ispupčenih stranica. *Pr* = 43 *mm*.

c) Jantarevo zrno s premjerom od 11 *mm* i 2 ulomka takih zrna.

Grob br. 284. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je posve rastrošena i ne može se reštaurirati.

U mrtvačkoj paljevini nagjena je lijepa broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla IX., slika 10.* — Uzvinuta nožica dopire gotovo do kratke dvostruke špirale, sastavljene od tri savijutka, te je fibula oličena sjajnim mrkim firnisom.

Grob br. 285. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U mrtvačkoj paljevini nagjeno je 5 broncanih zaponaca, za svaki privješena po jedna karičica i na svakom pet zglavaka — *tabla XXI., slika 14. a* i *b.* — *D* = 65 *mm*, *Š* = 11 *mm*.

Grob br. 286. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njoj su osim mrtvačke paljevine bili ovi broncani prilozi:

a) Mala nenarिješena pinceta. *D* = 55 *mm*, *Š* = 8 *mm*.

b) Očevidno okrnjena, ali opet zašiljena šivaća igla. *D* = 44 *mm*.

c) Masivna stremenka i komad špirale od jedne la-tenske fibule.

d) Zatvoren gladak kolut oštrih s obje strane bridova i ispupčenih stranica. *Pr* = 41 *mm*.

Grob br. 287. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Ostanci sitnog broncanog lančića.

b) Tri jantareva zrna do *Pr* = 9 *mm*.

c) Sitna modra i dvije sitne žute gmize.

Grob br. 288. Skeletni grob. Dubljina 130 *cm*.

Kostur je bio prosto položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je na *tabli II., slika 3.* prikazani veliki nož, kome je vršak okrnjen. U njega je oblik na Jezerinama nagjenih ovećih mačeva, takogjer je jednorez, a oštrica je u sredini najšira.

Oštrica je bez rta duga 21·5 *cm*, a u sredini je 29 *mm* široka. Na oblik luka previnut balčak, koji se završuje uskom plojkom, dug je 10·5 *cm*, pri oštrici je širok 2 *cm*, a pri plojci na kraju 3 *cm*.

Grob br. 289. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm*.

Ilovasta žàra slična ćupu — *tabla XXXIX., slika 7.* — bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i mogla se je reštaurirati. Ona je siva, ima rastegnut okrajak, a na trbušini bila su joj nasagjena dva horizontalna nastavka, kojih više nema i uz to je imala okrugle guke. Dimenzije:

$V = 31$, $Pr = 28$, $zj = 20$, $g = 18$, $d = 13$, $v\ pr = 17$.

U njenoj mrtvačkoj paljevini nije se našlo priloga.

Grob br. 290. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Ćupu slična ilovasta žàra zagasite masti i usko previjenog okrajka nije bila poklopljena i ne može se reštaurirati. Ona je stajala u ilovastoj zdjeli, koja se je mogla rekonštruirati.

Ta je zdjela — *tabla XXXVII., slika 2.* — siva, ima ponešto udubljeno dno i onizak stalak. Nenariješena. Dimenzije:

$V = 18$, $zj = 33$, $d = 14$, $v\ pr = 18$, $v\ s = 0·5$.

U mrtvačkoj paljevini te žàre nije bilo priloga.

Grob br. 291. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala su 11 stranom valjkasta, stranom plohasta jantareva zrna, kojima je $Pr = 12$ *mm*, $D = 20$ *mm*.

Grob br. 292. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncana certoška fibula bez špirale i bez jezičca.

b) Kolutasta plojka od kosti, $Pr = 34$ *mm*, i u sredini probušena u premjeru od 5 *mm*.

Grob br. 293. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Osim mrtvačke paljevine bila je u njoj mala ilovasta žàra sa dvije ručice, koja je reštaurirana. Ona je mrka, grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je previnut, a dvije vertikalne ručice okruglasto plosnastog presjeka nasagjene su izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

$V = 15$, $Pr = 14·8$, $zj = 10$, $g = 8$, $d = 6·5$, $v\ pr = 4·5$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 294. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Željezni fragmenat.

b) Nenariješena pinceta od bronca — *tabla III., slika 22.* — $D = 79$ *mm*, $Š = 19$ *mm*.

c) Jedno valjkasto i četiri plosnata jantareva zrna od $Pr = 12$ *mm*, odnosno $D = 14$ *mm*, onda ulomak jantareva zrna.

Grob br. 295. Grob sa žàrom. Dubljina 90 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U mrtvačkoj paljevini ležali su ovi broncani prilozi:

a) Dva zaponca s otvorenim kukama i pravokutnim tenećetom, od kojih je jedan prikazan na *tabli XXI., slika 15.* — $D = 58$ *mm*, $Š = 18$ *mm*.

b) Dva fragmenta pravokutnih tenećeta od okovice.

c) Maleno, okruglo, vrlo ispupčeno dugme — *tabla XXIII., slika 5.* — $Pr = 12$ *mm*.

Grob br. 296. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena, velika i trbušasta ilovasta žàra širokog zjala bila je zdrobljena, ali se je mogla reštaurirati. Masti je rigje, grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je uspravan.

Ona na najdônjem dijelu grla ima kratak, horizontalno nasagjen, uspravljen, gladak nastavak. Dimenzije:

$V = 31·5$, $Pr = 33·5$, $zj = 20·5$, $g = 20·5$, $d = 13$, $v\ pr = 19$.

U mrtvačkoj paljevini nije bilo nikakih priloga.

Grob br. 297. Skeletni grob. Dubljina 65 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi broncani prilozi:

a) La-tenska fibula sa dvije špirale, sa tri nataknuta jantareva zrna na stremenci, uz koje pripadaju još dalja tri, ali ih više nema i s jednim na jezičcu nataknutim jantarevim zrnom. *D* = 10 *cm*, *Š* = 32 *mm*.

b) Pafta — *tabla XX., slika 14.* — *Pr* = 36 *mm*.

c) Lončić sa dvije ručice, posve jednak onome, što je na *tabli XXIII., slici 28.* prikazan. *V* = 38 *mm*.

Grob br. 298. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga nagjeno je ukraj glave:

a) Oveći broj ulomaka sitnog broncanog lančića, kome su izmegju karika upletene žute gmize.

b) 11 sitnih jantarevih zrna gotovo jedne veličine od 11 *mm Pr* po prilici.

Grob br. 299. Grob sa žarom. Dubljina 50 *cm*.

Rastrošena ilovasta žara, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. Na toj kamenitoj ploči ležao je u tri fragmenta previnut jednorez željezni nož s kratkim drškom. Duljina oštrice oko 14 *cm*, najveća joj je širina u sredini 28 *mm*. Duljina zašiljenog drška 25 *mm*.

Žara je bila napunjena mrtvačkom paljevinom, ali nije u njoj bilo priloga.

Grob br. 300. Grob sa žarom. Dubljina 80 *cm*.

Nepravilnom kamenitom pločom poklopljena ilovasta žara bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njoj su megju mrtvačkom paljevinom bili ovi prilozi:

a) Mala ilovasta žara s jednom ručicom, koja je rekonštruirana. Ona je zagasito siva, grlo je od trbušine slabo odvojeno, okrajak je previnut. Ručica plosnastog okruglog presjeka nasagjena je vertikalno izmegju grla i trbušine. Dimenzije:
V = 12, *Pr* = 14·5, *zj* = 8·5, *g* = 7, *d* = 5·5, *v pr* = 5.

b) 4 željezna fragmenta.

Grob br. 301. Grob sa žarom. Dubljina 75 *cm*.

Ilovasta žara bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom, ali se ne može reštaurirati.

U njoj je samo bila mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 302 *a*. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Uvrh glave stajala je mala, posve rastrošena ilovasta žara.

Ukraj glave nagjen je nadalje broncani nakit na oblik fibule. *D* = 59 *mm*, *V* = 49 *mm*.

Grob br. 302 *b*. Grob sa žarom. Dubljina 120 *cm*.

Pod rečenim kosturom nagjena je oveća rastrošena ilovasta žara, prosto u zemlju postavljena, koja je bila puna mrtvačke paljevine, ali nije imala priloga.

Grob br. 303. Grob s paljevinom. Dubljina?

Pod jednom kamenitom pločom ležala je prosto na zemlji mrtvačka paljevina, u kojoj su bili ovi prilozi:

a) Jedan željezni fragmenat, valjda od jedne fibule.

b) Jedna velika narebrena zelena gmiza — *tabla XXX., slika 2.* — *Pr* = 25 *mm*, *Š* = 23 *mm*.

Grob br. 304. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Prosto u zemlju položeni kostur imao je sjeverojužni pravac s glavom na sjevernoj strani.

Kostur je bio malen i pripadao je očevidno djetetu. Na jednoj mu je ruci nagjena špiralna narukvica od broncanog tenećeta sa tri savijutka i s premjerom od samo 4 *cm*.

Grob br. 305. Grob sa žarom. Dubljina 100 *cm*.

Veća žutosmegja ilovasta žara stajala je nepoklopljena, bila je veoma rastrošena i bila je u njoj mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 306. Grob s paljevinom. Dubljina?

Mrtvačka paljevina ležala je na goloj zemlji i bila je natkrivena nepravilnom kamenitom pločom. Izmegju paljevine bili su ovi prilozi:

a) Dva fragmenta jedne željezne ostruge.

b) Jedna uz okrajke ornamentirana broncana pinceta, nalik na onu, što je prikazana na *tabli III., slika 26.* — *D* = 118 *mm*, *Š* = 24 *mm*.

Grob br. 307. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeno je:

a) Više ulomaka sitnog broncanog lančića, u koji su izmegju pojedinih karičica bile upletene žute gmize.

b) Jedno cijelo i jedno zdrobljeno jantarevo zrno od 1 *cm Pr.*

c) 7 sitnih žutih gmiza.

Grob br. 308. Grob sa žàrom. Dubljina 40 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. U mrtvačkoj paljevini ležali su ovi prilozi:

a) Fragmenat ornamentiranog valjkastog jantarevog zrna — *tabla XXV., slika 20.* — $D = 21$ *mm.*

b) Jedno plosnato i dva valjkasta jantareva zrna do $Pr = 2$ *cm.*

c) 3 poput vina žute gmize sa oštrim rebarcem po sredini. $Pr = 9$ *mm.*

Grob br. 309. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Nepoklopljena ilovasta žàra, žarke masti, bila je vrlo rastrošena i ne može se reštaurirati. Ona je na grlu, po trbušini i po ručici našarana crnim crtama. Vertikalno nasagjena ručica plosnatog okruglog presjeka ima na vrhu udubljenu plojku. — *Tabla XLIX., slika 4.*

U mrtvačkoj paljevini nagjena je mala, posve održana ilovasta žàra sa dvije ručice — *tabla XLV., slika 5.* — crvenkaste masti s posve niskim stalkom. Grlo joj je od trbušine sasvim neznatno odvojeno, okrajak rastegnut, a obje vertikalne ručice plosnatog okruglog presjeka nasagjene su na dônjem kraju grla. Trbušina i grlo te posude našarani su do okrajka crnim crtama. Dimenzije:

$V = 11{\cdot}5$, $Pr = 10{\cdot}5$, $zj = 7{\cdot}5$, $g = 7$, $d = 5{\cdot}5$, $v\ pr = 4{\cdot}5$, $v\ s = 1$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 310. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. U njoj je samo bila mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 311. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. U njenoj mrtvačkoj paljevini ležala je posve dobro

očuvana mala, rigja, ilovasta žàra s jednom ručicom. Grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je usko previnut, a vertikalna ručica, širokog zaobljenog presjeka nasagjena je, gdje je trbušina najšira. Dimenzije:

$V = 11{\cdot}5$, $Pr = 12$, $zj = 6{\cdot}5$, $g = 5{\cdot}5$, $d = 5$, $v\ pr = 5$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 312. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. U njoj je samo bila mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 313. Skeletni grob. Dubljina 90 *cm.*

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je čitava jedna broncana la-tenska fibula srednjeg doba s malim kolutićem privješenim za žljebić, u koji ulazi jezičac, i uz to putašce, koje pripada toj fibuli.

Grob br. 314. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta omanja žàra — *tabla XXXVIII., slika 6.* — stajala je nepoklopljena i mogla se je reštaurirati. Ona je lugasta, ima neodvojeno grlo i usko previnut okrajak. Nenariješena. Dimenzije:

$V = 23{\cdot}5$, $Pr = 27{\cdot}5$, $zj = 17$, $g = 16$, $d = 11$, $v\ pr = 12{\cdot}5$.

U njoj je bila mrtvačka paljevina bez ikakih priloga.

Grob br. 315. Grob sa žàrom. Dubljina 66 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. Ona ima oblik čupa, čagjaste je masti i mogla se je reštaurirati. Kratko grlo, od 2 *cm* visine, od trbušine je znatno odvojeno, okrajak je rastegnut. Nenariješena. Dimenzije:

$V = 23{\cdot}5$, $Pr = 28$, $g = 18{\cdot}3$, $d = 12{\cdot}5$, $v\ pr = 13{\cdot}5$.

U njenoj mrtvačkoj paljevini nije bilo priloga.

Grob br. 316. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta je žàra bila poklopljena nepravilnom kamenitom pločom, ali se više ne može reštaurirati, kao ni jedna mala u njoj nagjena posuda od ilovače.

Na mrtvačkoj paljevini nagjena je u žàri nespaljena lubanja, pa je to drugi slučaj djelomice spaljene lešine na Jezerinama (vidi grob 193).

Uokolo žàre bila je zemlja vrlo izmiješana komadićima drvenog uglja i pepelom, te se po tome može suditi, da je lješina ondje, na samom mjestu spaljena. Od priloga nagjena je samo oveća, zatvorena i glatka broncana narukvica oštrih s obje strane bridova i ponešto ispupčenih stranica — *tabla XIX., slika 18.* — *Pr* = 7 *cm.*

Grob br. 317. Grob s paljevinom. Dubljina?

Mrtvačka paljevina ležala je pod nepravilnom kamenitom pločom prosto na goloj zemlji rasprostrta. Od priloga nagjeno je izmegju nje:

a) Držak zajedno s jednim dijelom oštrice jednog željeznog noža — *tabla II., slika 5.*

b) Broncani fragmenat, koji valjda pripada stremenci jedne fibule.

c) Jedno okruglo i dva valjkasta jantareva zrna. *Pr* = do 17 *mm*, *D* = do 18 *mm*.

Grob br. 318. Skeletni grob. Dubljina 90 *cm.*

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj vrata nagjena su pri njemu 52 cijela, stranom okrugla, stranom plosnata jantareva zrna do 35 *mm* u premjeru, i tri ulomka još jednog jantarevog zrna.

Grob br. 319. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u istočnozapadnom pravcu s glavom na zapadnoj strani.

Uvrh glave stajala je mala, posve dobro očuvana, mrka, ilovasta žàra sa dvije ručice — *tabla XLV., slika 2.* — Grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je rastegnut, a male vertikalne ručice, širokog okruglastog presjeka, nasagjene su izmegju grla i trbušine. Gornji je dio trbušine našaran zaparanim, vrhovima dolje okrenutim trokutima, kojim su površine napunjene kosim crtama. Dimenzije:

V = 14, *Pr* = 13·5, *zj* = 9, *g* = 7·5, *d* = 7, *v pr* = 4·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 320. Grob s paljevinom. Dubljina 90 *cm.*

Mrtvačka paljevina ležala je na goloj zemlji i bila je natkrivena nepravilnom kamenitom pločom.

Od priloga nagjena je izmegju nje broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VII., slika 15.* — kojoj uzvrnuta nožica na vrhu ima trouglastu, našaranu plojku. *D* = 53 *mm*, *Š* = 22 *mm* i *V* = 12 *mm*.

Grob br. 321. Grob s paljevinom. Dubljina 60 *cm.*

Grob je sastojao od četiri kamenite ploče, koje su činile nizak sanduk. Ovaj je bio napunjen mrtvačkom paljevinom i poklopljen ovećom kamenitom pločom. Nagjena su u njemu dva plosnata valjkasta jantareva zrna. *D* = 16 *mm*, za tim *Pr* = 13 i 9 *mm*.

Grob br. 322. Skeletni grob. Dubljina 110 *cm.*

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjen je srebrni kolutić, o kome vise dva od srebrne žice spletena sitna lančića. Svaki lančić o maloj srebrnoj karičici ima privjesak od srebrnog tenećeta — *tabla XXIV., slika 5.*

Grob br. 323. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga nagjeno je:

a) Pregnuta bočka od broncane žice s nauznako usukanom glavicom. — *Tabla XV., slika 19.* — *D* = 71 *mm*[1]).

b) Dva zatvorena broncana koluta nejednake veličine i rombičkog presjeka. *Pr* = 40 i 37 *mm*.

Grob br. 324. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Jedan željezni fragmenat.

b) Jedna rimska provincijalna fibula od bronca. — *Tabla XIV., slika 12.* — *D* = 68 *mm*, *V* = 33 *mm* i *Š* = 28 *mm*.

c) Malešno, okruglo, plosnato, ispupčeno broncano dugme. *Pr* = 10 *mm*.

Grob br. 325. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Ilovasta žàra stajala je izmegju četiri kamenite ploče, koje su oko nje činile sanduk, a ovaj je bio poklopljen velikom nepravilnom kamenitom pločom. Nego su se te ploče, koje su činile sanduk, pomakle, kada se je slegla zemlja, a ploča, kojom je sanduk bio natkriven, zdrobio je svojom težinom žàru u sitne komadiće, tako da se ne može reštaurirati.

---

[1]) Isporedi: St. Michael. Mitth. d. A. G. 1888., sv. XVIII., tabla VI., slika 24.

Megju mrtvačkom paljevinom toga bogatog groba nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 6.* — Gotovo do široke špirale uzvrnuta nožica ima dvije polukrugle kvržice od jantara. Na tetivi, koja špiralu sa spoljašnje strane obuhvata, vide se jasni tragovi nekadašnje pozlate. *D* = 87 *mm*, *V* = 29 *mm*, *Š* = 43 *mm*.

b) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba s uskom špiralom, koja sastoji samo od četiri savijutka i daleko uzvrnutom nožicom, koja na jezičcu ima dva špiralna koluta svaki sa tri savijutka. — *Tabla IX., slika 11.* — *D* = 65 *mm*, *V* = 18 *mm*.

c) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale, kojoj je ravna stremenka nariješena sa tri vrlo velika jantareva zrna — *tabla X., slika 8.* — O jezičcu vise tri plosnata broncana kolutića od 24 *mm* premjera. *D* = 91 *mm*, *V* = 42 *mm*.

Pod *a* i *c* navedene fibule oličene su sjajnim mrkim lakom.

d) Iskrivljen malešan broncani kolutić od žice, od 18 *mm* premjera po prilici, bez sumnje prsten.

e) 96 koje plosnatih, koje valjkastih jantarevih zrna — *tabla XXVIII., slika 1.* — Plosnata zrna vrlo su velika, te jedno od njih dosiže premjer od 57 *mm*. Osim toga ima još više fragmenata jantarevih zrna.

f) 47 gmiza žive, poput kobalta modre masti — *tabla XXIX., slika 12.*

Grob br. 326. Grob sa žàrom. Dubljina 56 *cm*.

Ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i ne može se reštaurirati.

U njoj su megju mrtvačkom paljevinom bili ovi prilozi:

a) Jedna mala ilovasta žàra s jednom ručicom — *tabla XLV., slika 6.* — koja je bila posve održana. Ona je rigja, grlo joj je od trbušine odvojeno, okrajak je slabo previnut, a vertikalna, široka, okrugla ručica nasagjena je na dônjem dijelu grla. Gornji dio trbušine našaran je zaparanim trokutima, kojim su površine napunjene kosim crtama. Dimenzije:

V = 16, *Pr* = 16, *zj* = 9, *g* = 8·5, *d* = 7, *v pr* = 6.

b) Broncani zaponac pravokutnog oblika. — *Tabla XXI., slika 16.* — *D* = 53 *mm*, *Š* = 17 *mm*.

c) Fragmenat broncanog para tog zaponca.

Grob br. 327. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Nepoklopljena ilovasta žàra — *tabla XL., slika 2.* — narančaste masti, mogla se je reštaurirati. Grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je uspravljen i nije nariješen. Dimenzije:

V = 29·5, *Pr* = 28, *zj* = 14, *g* = 14, *d* = 11·5, *v pr* = 18·5.

U njoj je bila mrtvačka paljevina, ali nije bilo priloga.

Grob br. 328. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm*.

Posve rastrošena ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i bila je u njoj samo mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 329. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Mnogi fragmenti sitnih broncanih lančića.

b) 6 modrih i tri žute omanje gmize.

Grob br. 330. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncani nakit na oblik fibule. *D* = 63 *mm*, *V* = 44 *mm*.

b) 21 šuplji broncani privjesak na oblik bule, nešto različite veličine, od kojih je 6 komada prikazano na *tabli XXIII., slika 18.* — *Pr* = 12 do 16 *mm*.

c) 6 modrih, bijelo emaljiranih gmiza. *Pr* = 10 *mm*.

d) 36 modrih gmiza do *Pr* = 10 *mm*.

e) 9 žutih gmiza do *Pr* = 6 *mm*.

Grob br. 331. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Ilovasta žàra — *tabla XLI., slika 6.* — bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i mogla se je reštaurirati.

Ona je ćupu slična, s obje strane rigja, okrajak joj je rastegnut i vide se na najširem mjestu trbušine dva mjesta, gdje su bili nastavci nasagjeni. Dimenzije:

V = 30, *Pr* = 26, *zj* = 16, *g* = 15·5, *d* = 13·5, *v pr* = 17·5.

U mrtvačkoj paljevini te žàre ležala je broncana la-tenska fibula srednjeg doba. — *Tabla IX., slika 1.* — *D* = 76 *mm*, *V* = 25 *mm*. *Š* = 37 *mm*.

Grob br. 332. Grob s paljevinom u kamenitom sanduku. Dubljina 80 *cm*.

Mrtvačka paljevina toga groba bila je u pravokutnom sanduku, načinjenu od mekog lapora, koji je na žalost bio već posve rastrošen. Od priloga nagjeno je u njemu:

a) Dva fragmenta male željezne oštrice od noža.

b) Krstoliko broncano puce, slično onome, što je prikazano na *tabli XXIII., slika 1.* — *Pr* = 2 *cm*.

c) Plosnato jantarevo zrno. *Pr* = 18 *mm*.

d) Valjkasta, žuta poput vina gmiza. — *Tabla XXX., slika 11.* — *D* = 12 *mm*, *Pr* = 9 *mm*.

e) Fragmenat čunjasto zašiljenog kamenitog valjka od tvrdog sivog vapnenca. — *Tabla XXXII., slika 10.* — *D* = 47 *mm*, *Pr* = 24 *mm*.

f) Nekoliko utaraka lijepo narebrene rimske ilovaste posude, valjda pehara.

Grob br. 333. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla X., slika 4.* — Na ravnoj njenoj stremenci od žice nataknuta su tri jantareva zrna, u sredini jedno oveće plosnato, a sa strana po jedno manje valjkasto. Od stremenke polazi špirala od glavice u 4 zavojka na lijevo prama jezičcu, a s kraja nožice vraća se u tri savijutka na desno k nozi. *D* = 76 *mm*.

Grob br. 334. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjen je broncani nakit na oblik fibule. *D* = 45 *mm*, *V* = 33 *mm*.

Grob br. 335. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana špiralna narukvica — *tabla XVIII., slika 5.* — Ona sastoji od pet i četvrt savijutaka relativno širokog broncanog tenećeta; jedan mu je kraj zaobljen, a drugi uzvinut. *Pr* = 52 *mm*.

Grob br. 336. Skeletni grob. Dubljina 40 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani:

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana certoška fibula. *D* = 91 *mm*, *V* = 21 *mm*.

b) Ovalno srebrno uresno teneće s iskovanim na odskok ljudskim licem. — *Tabla XXIV., slika 16.* — *D* = 19 *mm*, *Š* = 16 *mm*.

Grob br. 337. Skeletni grob. Dubljina 40 *cm*.

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana špiralna narukvica — *tabla XVIII., slika 12.* — Ona je slomljena na tri komada, sastoji od širokog broncanog tenećeta sa 12 savijutaka i ima čunjast oblik. Teneće je na široj strani zaobljeno, a na užoj jednostavno uzvijeno. *D* = 10 *cm*, *Pr* = 53 i 42 *mm*.

Grob br. 338. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Nagjeni su ukraj njega ovi broncani prilozi:

a) Ukraj glave nakit na oblik fibule. *D* = 59 *mm*, *V* = 44 *mm*.

b) Na jednoj podlaktici nataknuta špiralna narukvica, slomljena na tri komada. Ona je od broncanog tenećeta, ima čunjast oblik i dvanaest savijutaka. *V* = 85 *mm*, *Pr* = 65 i 40 *mm*.

Grob br. 339. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju mrtvačkom paljevinom ležao je rimski na točilo gragjen i gotovo čitav vrč s ručicom, — *tabla XLVII., slika 4.* — koji se je lako mogao rekonštruirati. On je otvoreno žute masti i od okrajka do dna optočen crnim prugama i špiralnim crtama. Ponešto udubljeno dno ima uokolo okrajce, grlo je od trbušine znatno odvojeno, okrajak je previjen.

Plosnata, na grlu vertikalno nasagjena, ručica dopire pravo do visine okrajka. Dimenzije:

V = 12·7, *Pr* = 9·6, *zj* = 8, *g* = 6·3, *d* = 5·3, *v pr* = 6, *v s* = 0·4.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 340. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Nepoklopljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. U njenoj mrtvačkoj paljevini ležala je posve očuvana mala žućkasta ilovasta žàra sa dvije ručice. Grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je rastegnut, a obje vertikalne ručice, plosnatog okruglog presjeka, nasagjene su izmegju trbušine i grla. Od okrajka pa do najšireg mjesta trbušine, našarana je ta žàra crnim crtama. Dimenzije:

$V = 13$, $Pr = 11 \cdot 5$, $zj = 8$, $g = 7$, $d = 5$, $v\ pr = 4 \cdot 5$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 341. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta žàra stajala je u ilovastoj zdjeli i bila je sličnom ilovastom zdjelom poklopljena, ali su sve tri posude bile rastrošene i ne mogu se reštaurirati. U mrtvačkoj paljevini ležala je broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla IX., slika 5.* — $D = 99$ *mm*, $V = 25$ *mm.*

Grob br. 342. Grob s paljevinom. Dubljina 80 *cm.*

Mrtvačka paljevina ležala je u četverouglastom kamenitom sanduku, složenom od 6 kamenitih ploča, koji je bio poklopljen nepravilnom kamenitom pločom, prosto na zemlji. Od priloga nagjena je ovdje samo mala broncana provincijalna fibula iz ranog rimskog doba. $D = 55$ *mm*, $V = 23$ *mm.*

Grob br. 343. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlji položeni kostur bio je pružen u istočnozapadnom pravcu s glavom na istočnoj strani.

Ležali su ukraj njega ovi broncani prilozi:

a) Naušnjak s privješenim jantarevim zrnom. — *Tabla XVII., slika 6.* — On se može zatvoriti pomicavom špiralnom cjevčicom. $Pr = 52$ *mm.*

b) Špiralna narukvica od uskog tenećeta od $3^3/_4$ savijutka i s obje strane uzvinutih krajeva. — *Tabla XVIII., slika 11.* — $Pr = 43$ *mm.*

Grob br. 344. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani. Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncani nakit na oblik fibule — *tabla XIII., slika 5.*, — kome o kolutasto zavrnutom kraju visi špiralni kolutić sa četiri savijutka, a u ovome opet oveća kolutasta broncana plojka. Na kolutastu plojku nataknuti su krajevi od više sitnih broncanih lančića. Taj nakit ima $D = 64$ *mm* i $V = 43$ *mm.*

b) Više ulomaka sitnih broncanih lančića.

c) Sedam šupljih broncanih privjesaka na oblik bule, sličnih onome, što je prikazan na *tabli XXIII., slika 18.*

d) Sitno jantarevo zrno.

Grob br. 345. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je broncani nakit na oblik fibule. $D = 69$ *mm*, $V = 47$ *mm.*

Grob br. 346. Grob sa žàrom. Dubljina 120 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena velika ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. Megju mrtvačkom paljevinom nagjena je broncana la-tenska fibula srednjeg doba sa širokom dvostrukom špiralom, koja na jednoj strani ima samo četiri, na drugoj pet savijutaka. $D = 55$ *mm*, $Š = 29$ *mm* i $V = 14$ *mm.*

Grob br. 347. Grob s paljevinom. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U mrtvačkoj paljevini ležala je broncana la-tenska fibula srednjeg doba. — *Tabla VIII., slika 2.* — $D = 95$ *mm*, $V = 29$ *mm.*

Grob br. 348. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Velika, ćupu slična ilovasta žàra bila je poklopljena ilovastom zdjelom i reštaurirana je, dok se nasuprot zdjelica nije mogla opraviti.

Žàra — *tabla XL., slika 3.* — je mrka, grlo joj nije odvojeno, okrajak je uspravljen. Na najširem dijelu trbušine nasagjene su tri guke na oblik dugmeta. Dimenzije:

$V = 35$, $Pr = 25$, $zj = 14$, $d = 13$, $v\ pr = 19$.

Tu su nagjeni ovi prilozi:

a) Na ilovastoj zdjelici ležao je fragmenat odnosno rt željezne oštrice od noža.

b) Isto su tako na ilovastoj zdjelici ležala tri odlomka željezne la-tenske fibule, od kojih su dva prikazana na *tabli III., slika 7.* i *13.* — Komadić stremenke — *slika 7.* — omotan je uskim broncanim tenećetom na oblik špirale, a *slika 13.* — prikazuje usku špiralu s uspravljenom tetivom.

U samoj žàri bila je samo mrtvačka paljevina bez priloga. To je prvi put na Jezerinama, što priloženi nakitni predmeti nijesu postavljeni u žàru, već na poklopac.

Grob br. 349. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena okruglom kamenitom pločom od 51 *cm* u premjeru i 9 *cm* debljine, ali je tako zdrobljena, da se nije mogla reštaurirati.

Od priloga bilo je u njoj izmegju mrtvačke paljevine:

a) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XI., slika 2.* — Na njenoj ravnoj stremenci od žice nataknuto je 8 jantarevih zrna, a o jezičcu vjesi velik broncani privjesak. Plojka, na glavici potonjega, ornamentirana je i završuje se gore na obje strane po jednom konjskom glavom. Sa plojke vjesilo je pet sitnih lančića, nego jednog od njih nema, i svaki je na dônjem kraju imao broncanu karičicu rombičkog presjeka. Fibula ima *D* = 11 *cm*, *Š* = 44 *mm* i *V* = 36 *mm*. U privjeska je *D* = 16 *cm*, *Š* = 56 *mm*.

b) Masivna broncana grivna — *tabla XVIII., slika 2.* — Ona je otvorena, iznutra ravna, spolja zaobljena, a tanji i ponešto zaobljeni krajevi zahvataju daleko jedan preko drugog. Spoljašnja je površina narišena nasuprot postavljenim trokutima, ispunjenim kosim crtama. Cijela je grivna oličena smegjim svijetlim lakom. *Pr* = 68 *mm*.

c) Dva mala, okrugla, broncana dugmeta s premjerom od 10 *mm*.

d) 7 plosnatih jantarevih zrna, gotovo jedne veličine i 15 *mm* premjera, kao i više fragmenata od jantarevih zrna.

Grob br. 350. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani. Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) La-tenska broncana fibula srednjeg doba — *tabla VII., slika 12.* — Ravna stremenka i uzvinuta nožica narišena je sa dva oveća, jednim srednjim omanjim, broncanim dugmetom, a jezičac pričvršćen je pomicavom karičicom u žljebiću. O jezičcu najposlije vjesi mala broncana karičica[1]). *D* = 98 *mm*, *Š* = 39 *mm* i *V* = 29 *mm*.

b) Broncana karika, ornamentirana crticama, sploštenog rombičkog presjeka. — *Tabla XIX., slika 14.* — *Pr* = 38 *mm*.

c) 4 komada špiralnih cjevčica od bronca, od kojih je jedna prikazana na *tabli XXIII., slika 34.*

---

[1]) Isporedi: Rakitno. Glasnik zem. muzeja 1891. Str. 422., slika 16.

d) Malen broncani ćupić sa dvije ručice — *tabla XXIII., slika 38.* — U njega je ovalno zjalo, koje ima 38 *mm* visine, dočim je širina zjala 30 odnosno 25 *mm*.

e) Okruglasto broncano zrno od 13 *mm Pr.*

f) 3 plosnata jantareva zrna nejednake veličine do 20 *mm Pr.*

Grob br. 351. Skeletni grob. Dubljina 130 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležale su četiri polovice šupljih privjesaka od broncanog tenećeta na oblik bule. *Pr* = 15 *mm*.

Grob br. 352. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra — *tabla XXXVI., slika 4.* — mogla se je reštaurirati sve do okrajka. Ona je zagasito lugaste masti, grlo je od trbušine znatno odvojeno, a iznad najveće širine nasagjena su dva krstolika nastavka. Dimenzije:

V do okrajka = 26·5, *Pr* = 30, *g* = 16, *d* = 12·5, *v pr* = 13·5.

U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba. — *Tabla IX., slika 6.* — *D* = 81 *mm*, *Š* = 21 *mm*, *V* = 25 *mm*.

b) Glatka, u sredini probušena broncana plojka. *Pr* = 2 *cm*.

c) Probušen lisičiji zub. — *Tabla XXXII., slika 9.* — *D* = 3 *cm*.

Grob br. 353. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Mala broncana halštatska fibula na obluk, s kratkom jednostavnom špiralom — *tabla V., slika 3.* — *D* = 31 *mm*, *V* = 17 *mm*.

b) Prava broncana bočka, ali bez glavice. *V* = 102 *mm*.

Grob br. 354. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je pravo u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj njega nagjeni su ovi prilozi:

a) Uvrh glave stajala je posve očuvana mala ilovasta zdjelica s ručicom — *tabla XLVI., slika 4.* — čagjaste masti, kojoj se ručica srednje širine uzdiže visoko iznad okrajka. Dimenzije: *V* = 4·5, *Pr* = 7·8, *zj* = 7·5, *g* = 7, *d* = 6·5, *v pr* = 2.

b) Željezni ulomak od kakve fibule ili od grivne.
c) Broncani nakit na oblik fibule. $D = 59\,mm$ i $V = 43\,mm$.

Grob br. 355. Grob sa žàrom. Dubljina 66 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra, na oblik lonca, bila je djelomice zdrobljena, ali se je mogla reštaurirati. Ona je mrka i nije nariješena, okrajak joj je rastegnut. Dimenzije:

$V = 36{\cdot}5$, $Pr = 30$, $zj = 19$, $d = 14$, $v\ pr = 21$.

U njoj je bila mrtvačka paljevina bez ikakvih priloga.

Grob br. 356. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena i zdrobljena ilovasta žàra — *tabla XL., slika 6.* — mogla se je takogjer reštaurirati. Ona je na oblik ćupa, s obje strane zagasito siva, uspravnih okrajaka i nenariješena. Dimenzije:

$V = 43$, $Pr = 30$, $zj = 16$, $d = 14$, $v\ pr = 29$.

U njenoj mrtvačkoj paljevini nijesu nagjeni nikakvi prilozi.

Grob br. 357. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Skelet je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjen je samo jedan broncani nakit na oblik fibule. $D = 52\,mm$, $V = 38\,mm$.

Grob br. 358. Skeletni grob. Dubljina 130 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Mala crvenkasta ilovasta žàra s jednom ručicom, koja se je mogla rekonštruirati. Grlo joj je od trbušine znatno odvojeno, okrajak je previjen, a široka, gotovo okrugla ručica, koja duž sredine ima povor, nasagjena je na dônjem kraju grla. Dimenzije:
$V = 17{\cdot}5$, $Pr = 20$, $zj = 10$, $g = 8$, $d = 7$, $v\ pr = 6$.
b) Broncani nakit na oblik fibule — *tabla XIII., slika 6.* — O uvijenom poput karike kraju, visi broncani špiralni kolutić od 5 savijutaka. $D = 58\,mm$, $V = 43\,mm$.
c) 8 broncanih špiralnih cjevčica.
d) Trak od broncanog tenećeta savijen poput lûka, valjda ulomak špiralne narukvice.
e) Dva željezna fragmenta, jedan valjda od fibule.

Grob br. 359. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena sa dvije ilovaste zdjelice, koje su ležale jedna na drugoj i bile slijepljene jednim slojem gline. Žàra — *tabla XL., slika 5.* — mogla se je reštaurirati, dok su obje zdjelice bile posve rastrošene, te se ne mogoše više opraviti.

Žàra je slična loncu, s obje strane smegja i ima posve nizak stalak. Grlo je od trbušine odvojeno glatkim svitkom, okrajak je uspravan. Dimenzije:

$V = 42{\cdot}5$, $Pr = 33{\cdot}5$, $zj = 15$, $d = 14$, $v\ pr = 18$, $v\ s = 1$.

Megju mrtvačkom paljevinom ležali su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula ranijeg doba na oblik strijele s lûkom, proširene stremenke, oblikom i ornamentacijom slična onoj, što je prikazana na *tabli VIII., slika 17.* — $D = 68\,mm$, $Š = 55\,mm$, $V = 16\,mm$.
b) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XI., slika 4.* — Na uvinutu ponešto stremenku od žice nasagjeno je 5 jantarevih zrna. $D = 83\,mm$, $Š = 31\,mm$, $V = 33\,mm$.
c) Broncana pinceta. $D = 11\,cm$, $Š = 2\,cm$.
d) Fragmenti srebrne toke. — *Tabla XXIV., slika 17.*
e) Fragmenat ljevenog kolutića od kositera s nasagjena četiri zrnolika nastavka na obodu — *tabla XXV., slika 10.* — *Pr* od prilike 25 *mm.*
f) Plosnato s obje strane prama sredini udubljeno jantarevo zrno. — *Tabla XXVI., slika 6.* — $Pr = 19\,mm$.

Grob br. 360. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave stajao je malešan, mrk peharčić s ručicom, doduše zdrobljen, ali se može reštaurirati. Peharčić je trbušast, izvinuta okrajka, a ručica mu se sa sploštenog okruglog presjeka uzdiže iznad okrajka. Dimenzije:

$V = 4{\cdot}5$, $Pr = 7{\cdot}6$, $zj = 5$, $d = 5$, $v\ pr = 2{\cdot}2$.

Ukraj njega ležao je broncani nakit na oblik fibule. $D = 51\,mm$, $V = 43\,mm$.

Grob br. 361. Grob sa žàrom. Dubljina 130 *cm.*

Pod nepravilnom kamenitom pločom stajala je smegjom ilovastom zdjelom poklopljena i glinom s njome slijepljena smegja ilovasta žàra previnutog okrajka. Oboje je reštaurirano do okrajka, koga nije bilo.

Žàra je slična loncu, grlo joj od trbušine nije odvojeno, a iznad najšireg mjesta nasagjena su četiri horizontalna nastavka, na svakom po dva mala roščića na krajevima. Dimenzije:

V = 23, *Pr* = 23·5, *g* = 14·5, *d* = 9, *v pr* = 12·5.

Zdjela, kojom je žàra poklopljena, smegja je, ima kratak stalak, rastegnuti okrajak nije nariješen. Dimenzije:

V = 7·5, *Pr* = 19, *zj* = 19, *d* = 8, *v s* = 1.

Megju mrtvačkom paljevinom nagjeni su ovi prilozi:

a) Utarak od okrajka žućkaste, na točilo gragjene i s obje strane sjajnom crnom mašću oličene ilovaste rimske posude. Ulomak ilovaste glave od govečeta — *tabla L., slika 13.* — Glava je kao i utarak od posve jednake, žućkaste ilovače, te se na njoj vide tragovi crna firnisa, kojim je prije bila oličena. Oba su komada valjda već kao utarci dospjeli u žàru, pošto nikakav drugi fragmenat od njih nije nagjen, a utarci su posve rastrošeni.

b) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VII., slika 17.* — *D* = 10 *cm*, *Š* = 38 *mm* i *V* = 25 *mm*.

c) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 11.*, — kojoj je na uzvrnutoj nožici nasagjena plojka, prije ispunjena plojkom od paste ili jantarevim zrnom. *Š* = 38 *mm*, *V* = 23 *mm*.

Grob br. 362. Grob sa žàrom. Dubljina 66 *cm*.

Nepoklopljena ilovasta žàra — *tabla XXXIX., slika 2.* — bila je posve očuvana. Ona je žućkasto-smegja, kratko joj grlo odijeljeno je od trbušine sa tri brazde, koje žàru uokolo pašu, okrajak je uspravljen. Na gornjem kraju trbušine nasagjena su dva slaba horizontalna nastavka, a od svakojeg od njih izlaze u oba pravca po dvije gužve na oblik lûka. Dimenzije:

V = 33·5, *Pr* = 37, *zj* = 24·5, *g* = 24·5, *d* = 13, *v pr* = 21.

Pod mrtvačkom paljevinom nagjeno je 5 ovećih plosnatih jantarevih zrna do 31 *mm* u premjeru, onda jedno malo plosnato i jedno valjkasto jantarevo zrno.

Grob br. 363. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je bio prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave bilo je ovo:

a) Željezni fragmenat, valjda od nekog koluta.

b) Zatvoren broncani kolut rombičkog presjeka. *Pr* = 68 *mm*.

c) Zatvoren broncani kolut s jedne strane ravan, s druge ispupčen. *Pr* = 40 *mm*.

Grob br. 364. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla IX., slika 4.* — *D* = 92 *mm*, *Š* = 31 *mm*, *V* = 25 *mm*.

Grob br. 365. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je mala siva ilovasta žàra — *tabla XLIII., slika 3.* — koja se je mogla reštaurirati. Grlo joj od trbušine nije odijeljeno, okrajak je rastegnut, a iznad najšireg mjesta stoje dvije vertikalne, široke, duž sredine po jednom brazdom nariješene ručice. Dimenzije:

V = 17, *Pr* = 17·5, *zj* = 11, *g* = 10, *d* = 8·5, *v pr* = 6·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 366. Skeletni grob. Dubljina 90 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Uvrh glave stajala je mala ilovasta žàra sa dvije ručice, koja se je mogla rekonštruirati. Ona je čagjasta, grlo joj od trbušine nije odieljeno, okrajak je previjen. Obje, na srednjem dijelu grla vertikalno nasagjene ručice imaju okruglast širok presjek. Dimenzije:

V = 14, *Pr* = 13·5, *zj* = 9, *g* = 7·5, *d* = 6, *v pr* = 5·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 367. Grob s paljevinom. Dubljina 100 *cm*.

Pod nepravilnom kamenitom pločom ležala je mrtvačka paljevina prosto na zemlji i u njoj ovi prilozi:

a) Zatvoren broncani kolut rombičkog presjeka. *Pr* = 54 *mm*.

b) Fragmenti jantarevog zrna.

c) Na dva mjesta probušena plojka od mekog vapnenog lapora i s obje strane nariješena sa zaparana dva kolobara, izmegju kojih teku radijalno zaparani lukovi. — *Tabla XXXII., slika 13.* — *Pr* = 55 *mm*, *Š* = 8 *mm*.

Grob br. 368. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je lijepa broncana halštatska fibula — *tabla IV., slika 8.* — Stremenka joj je nariješena sa nataknuta tri broncana zrna i na oblik špirale omotana trakom broncanog tenećeta, da drži ona zrna. O jezičcu vjese dva broncana kolutića, veći sploštenog okruglog, manji rombičkog presjeka.

U fibule je $D = 94$ *mm*, $Š = 27$ *mm* i $V = 36$ *mm*. Koluti imaju premjer od 69 i 40 *mm*.

Grob br. 369. Grob sa žarom. Dubljina 130 *cm.*

Ilovasta žara na oblik lonca — *tabla XLI., slika 2.* — stajala je nepoklopljena, bila je zdrobljena, ali se je mogla reštaurirati. Ona je nenariješena, siva, grlo joj od trbušine nije odijeljeno, a okrajak je uspravan. Dimenzije:

$V = 39$, $Pr = 35$, $zj = 9$, $g = 19$, $d = 14{\cdot}5$, $v\ pr = 21$.

U mrtvačkoj paljevini bili su ovi prilozi:

a) Fragmenat rimskog prstena od bronca, na kome je vrlo fino rezana plojka od staklene paste — *tabla XIX., slika 11. a* i *b.* — U *slici 11. b* uvećana plojka pokazuje glavu mlade ženske, okićene diademom. Gospodin direktor dvorskog muzeja Friderik Kenner, kome sam taj predmet pokazao, izrekao je svoje mnijenje, da ta i valjanošću i finoćom izvrsna radnja pada najkasnije u drugi vijek po Hr.

b) Kratka broncana špiralna cjevčica i više malih broncanih fragmenata.

c) Nekoliko malih željeznih fragmenata.

d) 9 modrih, 4 žuta, 7 bijelih i 10 zelenih, posve sitnih staklenih zrna i više fragmenata takih zrna.

e) Probušeni valčići i zrna od kosti — *tabla XXXI., slika 12.*

Grob br. 370. Grob sa žarom. Dubljina 90 *cm.*

Mrtvačka paljevina toga groba bila je pohranjena u okrugloj kamenitoj žari, koja je takogjer poklopljena bila okruglom kamenitom pločom. Žara je 35 *cm* visoka, spoljašnji joj je premjer gore 44, dolje 50 *cm*, unutrašnja je širina 29 *cm* pri isto tolikoj dubljini.

Poklopac ima premjer od 35 *cm* pri 9 *cm* debljine.

Od priloga nagjeno je u žari:

a) Rimska broncana brnjica, koja nema jezičca — *tabla XXIII., slika 36.* — $D = 33$ *mm*, $Š = 30$ *mm*[1]).

b) Fragmenat broncane kolutaste plojke. — *Tabla XIX., slika 12.*

c) Broncani fragmenat, valjda od rimske narukvice i fragmenat posve malog broncanog kolutića.

d) Malo jantarevo zrno.

e) 3 sitne modre i jedna krupnija bijela gmiza od 21 *mm Pr.*

f) Probušena, s jedne strane ravna, s druge ispupčena koštana plojka. — *Tabla XXXI., slika 10.* — $Pr = 18$ *mm.*

Tačka br. 371.

Ovdje su nagjeni različiti fragmenti, pa je to valjda bio od prije razoren grob.

Grob br. 372. Grob sa žarom. Dubljina 80 *cm.*

Ilovasta žara stajala je prosto u zemlji, ali je bila vrlo raštrošena. U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana certoška fibula — *tabla VI., slika 2.* — $D = 98$ *mm*, $V = 24$ *mm.*

b) Gladak, zatvoren broncani kolut, s jedne strane ravan, s druge ispupčen. $Pr = 46$ *mm.*

Grob br. 373. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeno je:

a) Zatvoren, gladak kolut od bronca, sploštenog okruglog presjeka. $Pr = 41$ *mm.*

b) Krstoliko broncano dugme. $Pr = 21$ *mm.*

Grob br. 374. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeno je:

a) Dva fragmenta male željezne oštrice od noža.

b) Savijena broncana šivaća igla — *tabla III., slika 29.* — $D = 68$ *mm.*

---

[1]) Isporedi: Rakitno. Glasnik zem. muzeja 1891., str. 417., slika 5. — R. G. C. Mus., tabla XXI., slika 1. i 16.

c) Malen broncani zaponac s velikim kolutom, sličan onome, što je prikazan na *tabli XXI., slika 13.*

d) Dva odriješena, zatvorena i glatka broncana koluta rombičkog presjeka. *Pr* = 37 *mm.*

e) Broncana plojka od okovica — *tabla XXII., slika 20.* — *Pr* = 27 *mm.*

f) 4 okrugla broncana dugmeta udubljenog srednjeg polja, od kojih je jedno prikazano na *tabli XXIII., slika 8.* — *Pr* = 16 *mm.*

Grob br. 375. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati. U njoj je bilo mrtvačke paljevine, ali nije bilo priloga.

Grob br. 376. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Ilovasta žàra bila je ogragjena kamenitim sandukom od četiri kamenite ploče i poklopljena okruglom kamenitom pločom od 30 *cm* u premjeru i 10 *cm* debljine. Nad njom je još ležala velika nepravilna četverouglasta kamenita ploča, koja je gragjena na oblik niskog krova, t. j. u sredini dužine je najdeblja, a s krajeva je tanja.

Rukom gragjena žàra bila je težinom na nju položenog poklopca sasvim zdrobljena, ali čini se, da će se moći reštaurirati. Ona je s obje strane mrka, okrajak je previnut, a utarci pokazuju lijepu ornamentaciju.

U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) Na točilo gragjen i osim jedne ručice, koje nije bilo, posve održan rimski pehar sa stalkom — *tabla XLVII., slika 2.* — od fino utaložene žute ilovače. Dno je u posude udubljeno, na dônjem kraju trbušine i pod visoko nasagjenom ručicom optočen je po jednom brazdom. Izmegju ove dvije brazde fino je trbušina isprutana usporednim vertikalnim crtama. Dvije horizontalne, blizu ispod zjala nasagjene ručice okruglog presjeka znatno su uzdignute nad zjalom. Grlo i trbušina, onda dônji okrajak stalka i nutarnja strana oličeni su crnim firnisom. Ispod ručica optočen je pehar uskom crvenom crtom, te je crni dio vrata nad njom našaran vertikalnim bijelim crtama. Dimenzije:
$V = 10$, $Pr = 7$, $zj = 7$, $d = 4$, $v\ s = 2{\cdot}5$, $s = 2$.

b) 2 broncana koluta, glatka i zatvorena, oštrih s obje strane okrajaka i ispupčenih strana. *Pr* = 41 *mm.*

Grob br. 377. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Pod ovećom, pravokutnom i na oblik niskog šljemena otesanom kamenitom pločom stajala je rastrošena i zdrobljena ilovasta žàra.

Od priloga bilo je u mrtvačkoj paljevini:

a) Malen siv pehar bez ručice — *tabla XLVI., slika 9.* — uspravnog okrajka, koji se je mogao rekonštruirati. Dimenzije pehara:
$V = 5{\cdot}5$, $Pr = 7$, $zj = 7$, $d = 6{\cdot}3$, $v\ pr = 5{\cdot}5$.

b) Dva jantareva zrna nejednake veličine, u većeg *Pr* = 2 *cm.*

c) Modra okrugla gmiza, *Pr* = 11 *mm* i valjkasta, poput vina žuta gmiza, *D* = 12 *mm*, *Pr* = 9 *mm.*

Grob br. 378. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u istočnozapadnom pravcu s glavom na istočnoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Oštrica zajedno s jednim dijelom drška gvozdenog noža — *tabla II., slika 6.* — Maleni nožić, kome je oštrica bez okrnjenog vrška duga 77 *mm* i u sredini 15 *mm* široka, ima prav hrbat i savijenu oštricu.

b) Pravokutno broncano teneće od zaponca, koje se završuje u dva polukruga — *tabla XXI., slika 7.* — *D* = 53 *mm*, *Š* = 27 *mm.*

c) Tri jednaka, zatvorena broncana koluta oštrih s obje strane okrajaka i ispupčenih strana. *Pr* = 4 *cm.*

d) Krstoliko broncano dugme. *Pr* = 21 *mm.*

Grob br. 379. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Rastrošena mala ilovasta posudica, koja se ne može reštaurirati.

b) Pravokutno vrlo fino broncano teneće od zaponca, koje se završuje u dva polukruga — *tabla XXI., slika 8.* — *D* = 97 *mm*, *Š* = 32 *mm.*

c) 6 jednakih, zatvorenih, uskih broncanih kolutova rombičkog presjeka. *Pr* = 4 *cm.*

d) 12 krstolikih broncanih dugmeta, posve sličnih onima, što su prikazani na *tabli XXIII., slika 1.* — *Pr* = 21 *mm.*

e) Mnogo fragmenata finog, probušenog, broncanog tenećeta i više broncanih zglavaka, kao ostanci od okovica.

f) Na odskok iskovana srebrna toka s ljudskom podobom — *tabla XXIV., slika 11.* — *D* = 28 *mm*, *Š* = 20 *mm.*

g) Dva mala željezna fragmenta.

Grob br. 380. Grob sa žarom. Dubljina 60 *cm.*

Pod teškom kamenitom pločom nagjena je posve zdrobljena ilovasta žara, koja se ne može reštaurirati. U mrtvačkoj paljevini nagjeni su ovi prilozi:

a) Dva željezna fragmenta, valjda od obluka neke fibule.
b) Broncana certoška fibula bez jezičca. $D = 79$ *mm.*

Grob br. 381. Grob sa žarom. Dubljina 130 *cm.*

Ilovasta je žara bila nepoklopljena i vrlo rastrošena, tako da se ne može reštaurirati. U mrtvačkoj paljevini bila je rimska grivna od žice, slomljena na četiri komada. — *Tabla III., slika 15.* — $Pr = 88$ *mm.*

Grob br. 382. Skeletni grob. Dubljina 140 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su:

a) Željezni fragmenat.
b) Broncana certoška fibula — *tabla VI., slika 7.* — $D = 8$ *cm.*
c) Dva čitava jantareva zrna, od kojih je jedno prikazano na *tabli XXVI., slika 12.* — i dva ulomka jantarevih zrna.

Grob br. 383. Skeletni grob. Dubljina 90 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Željezna oštrica od noža s drškom prelomljenim na dva komada — *tabla II., slika 11.* — Jednorezoj oštrici, kojoj je okrnjen rt, oštri je brid prav, a hrbat joj je savijen. Ona je duga 87 *mm* i 20 *mm* široka. Držak je dug 55 *mm.*
b) Dva glatka, zatvorena broncana kolutića, s obje strane oštrih bridova i ispupčenih stranica. $Pr = 53$ *mm.*
c) Gladak, zatvoren broncani kolut rombičkog presjeka. $Pr = 43$ *mm.*

Grob br. 384. Grob sa žarom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta žara — *tabla XXXIX., slika 4.* — stajala je nepoklopljena u zemlji i mogla se je reštaurirati. Ona je na oblik lonca, siva, ima izvinut okrajak, a na gornjem su joj kraju nasagjena dva nastavka. Dimenzije:

$V = 29{\cdot}5$, $Pr = 29$, $zj = 20{\cdot}5$, $g = 20$, $d = 11$, $v\ pr = 15{\cdot}5$.

Od priloga nagjeno je u mrtvačkoj paljevini:

a) Šivaća igla od bronca — *tabla III., slika 17.* $D = 71$ *mm.*
b) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 13.* — Na uzvrnutoj nožici te fibule ima plojka, na koju je nastavljena plojka od bijele paste. Ploha od paste ima izvišeno dugme, oko koga joj je sva površina ornamentirana crticama, koje se u vidu trakova razilaze prama periferiji. $D = 61$ *mm*, $Š = 41$ *mm*, $V = 24$ *mm.*
c) 76 omanjih jantarevih zrna — *tabla XXVIII., slika 4.*

Grob br. 385. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je ležao u pravokutnom kamenitom sanduku, koji je bio sastavljen od tankih ploča i poklopljen velikom kamenitom pločom. Kostur je bio položen u pravcu od sjeverozapada prama jugoistoku s glavom na sjeverozapadnoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana la-tenska fibula kasnijeg doba sa stremenkom, koja se počevši od špirale okomito uzdiže s cijelim žljebićem za jezičac — *tabla XII., slika 5.* — $D = 50$ *mm*, $V = 18$ *mm*, nadalje tanahan otvoren kolutić od broncane žice od 11 *mm Pr.*

Grob br. 386. Grob sa žarom. Dubljina 80 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žara — *tabla XXXVIII., slika 1.* — mogla se je rekonštruirati. Ona je rigja, nenariješena, grlo joj od trbušine nije odijeljeno, a okrajak je uspravan. Dimenzije:

$V = 45$, $Pr = 42$, $zj = 29$, $d = 16$, $v\ pr = 24$.

U žari je megju mrtvačkom paljevinom kao priložena posuda ležala mala zdjelica sa dvije ručice, koja je osim odlomljenih ručica bila posve održana. Ona je mrko žute masti, ispupčena dna i uspravljenog okrajka. Dimenzije:

$V = 5{\cdot}5$, $Pr = 7$, $zj = 6$, $d = 4{\cdot}5$, $v\ pr = 3{\cdot}5$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 387. Grob sa žarom. Dubljina 70 *cm.*

Ilovasta žara na oblik lonca bila je poklopljena ilovastom zdjelicom, prilijepljenom za žaru namazanom duž okrajka glinom. Urna je rekonštruirana, što se sa zdjelicom nije moglo učiniti.

Ta nenariješena žara — *tabla XLIII., slika 2.* — razlikuje se od drugih naročito time, što je gragjena na točilo. Ona je s obje strane lugasta, a grlo joj usko previjeno. Dimenzije:

$V = 26{\cdot}5$, $Pr = 26$, $zj = 21$, $g = 19$, $d = 11{\cdot}5$, $v\ pr = 16{\cdot}5$

Megju mrtvačkom paljevinom nagjeni su ovi prilozi:

a) Slomljena narukvica od željezne žice, — *tabla III., slika 16.* — od 7 *cm Pr.*

b) 2 male karičice od broncane žice, kojoj krajevi zahvataju jedan preko drugog. *Pr* = 18 *mm.*

c) 3 broncana fragmenta, djelomice od jedne fibule.

Grob br. 388. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Velika broncana fibula halštatskog tipa — *tabla V., slika 5.* — Stremenka te lijepe fibule sastoji od okrugle broncane žice, koja je u srednjem dijelu stremenke na oblik pravog kuta savijena, te čini horizontalan trak, koji sastoji od zavojaka u vidu brojke osam. Oba obla kraja stremenke omotana su na oblik špirale uskim broncanim tenećetom. *D* = 125 *mm*, *V* = 41 *mm.*

b) 31 jantarevo zrno različite veličine do *Pr* = 21 *mm* i fragmenat jantarevog zrna.

c) 2 modre gmize. *Pr* = 9 *mm.*

Grob br. 389. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Ilovasta je žàra bila poklopljena ilovastom zdjelicom. Žàra je reštaurirana, ima oblik lonca, mrka je, ima uvinut okrajak i nije nariješena. Dimenzije: *V* = 27, *Pr* = 24·5, *zj* = 13·5, *d* = 10, *v pr* = 13.

Zdjelica nasuprot nije se mogla rekonštruirati.

Megju mrtvačkom paljevinom nije bilo priloga.

Grob br. 390. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je broncani nakit na oblik fibule — *tabla XVI., slika 2.* — *D* = 47 *mm*, *V* = 33 *mm.*

Grob br. 391. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjena je broncana la-tenska fibula ranijeg doba — *tabla VI., slika 11.* — *D* = 116 *mm*, *V* = 34 *mm.*

O jezičcu visi broncani kolutić rombičkog presjeka i 68 *mm Pr.* U tome kolutiću visi malešna karičica od broncanog tenećeta od 2 savijutka i 14 *mm Pr*, na koji je nataknuta mala modra gmiza.

Grob br. 392. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je vrlo rastrošena i ne može se reštaurirati.

U mrtvačkoj paljevini nagjeno je:

a) Jedno jantarevo zrno na oblik cilindra, a jedno na oblik burenceta. *Pr* = 16 i 13 *mm.*

b) Mala bijela gmiza na oblik valjka. *Pr* = 16 *mm.*

Grob br. 393 *a.* Grob sa žàrom. Dubljina 120 *cm.*

U jednom od četiri kamenite ploče sastavljenom kvadratičnom sanduku od 70 *cm* duljine i 70 *cm* visine stajala je, dônjim svojim šiljastim krajem zataknuta u mehku zemlju, velika posve očuvana ilovasta žàra — *tabla XLIII., slika 1.* — a ukraj nje pet većih utaraka druge jedne ilovaste posude, koji su bili zalijepljeni glinom. Kameniti sanduk bio je gore otvoren, a u nj postavljena ilovasta žàra bila je poklopljena žućkasto-smegjom, rastrošenom ilovastom zdjelom, koja se ne može reštaurirati. Na toj zdjeli stajala je najposlije mala ilovasta žàra sa dvije ručice, koja se je osim jedne odlomljene ručice posve očuvala. Ta je malešna priložena posudica s obje strane crvenkasta, grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je usko previnut. Vertikalne ručice imaju plosnat okruglast presjek. Dimenzije: *V* = 10·5, *Pr* = 10, *zj* = 6·5, *g* = 6, *d* = 5·5, *v pr* = 4.

Velika ilovasta žàra na oblik rimskih posuda, puna mrtvačke paljevine, gragjena je na točilo, otvoreno žute je masti, ima kratko, od trbušine vrlo odijeljeno grlo i uspravan okrajak. Izmegju grla i trbušine nasagjena su dva dugoljasto-okrugla velika nastavka. Dimenzije: *V* = 63, *Pr* = 35·5, *zj* = 11, *g* = 14, *d* = 5, *v pr* = 42.

U tome je grobu bilo obilje priloga, te je u žàri nagjeno što slijedi:

a) Velika srebrna la-tenska fibula ranijeg doba sa širokom dvostrukom špiralom, po obliku i naresu posve jednaka broncanoj fibuli pod *b.* *D* = 59 *mm*, *Š* = 50 *mm*, *V* = 19 *mm.*

b) Broncana la-tenska fibula ranijeg doba — *tabla VIII., slika 17* — sa širokom dvostrukom špiralom. Stremenka joj je u sredini plosnato proširena, a i na uzvrnutoj nožici ima mala eliptička plojka. Svaka je ta plojka nariješena sa tri urezane crtice, koje čine po jednu zvjezdicu od šest trakova. Osobito je vrijedno primijetiti, da brazde one zvijezde, koja je na većoj plojci na

stremenci, pokazuju tragove kao krv crvenog emalja, kojim su materijalom isprva bile napunjene. $D = 57$ *mm*, $Š = 48$ *mm*, $V = 19$ *mm*.

c) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 12.* — kojoj plosnatu stremenku rijesi posve slično ornamentirana plojka od bijele paste, kao što fibulu u grobu br. 384. $D = 50$ *mm*, $Š = 31$ *mm*, $V = 26$ *mm*.

d) Dvije jednake broncane la-tenske fibule srednjeg doba. Jedna je od njih prikazana na *tabli IX., slika 12,* — druga na *tabli XI., slika 8.* — $D = 64$ *mm*, $V = 12$ *mm*.

e) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale, kojoj je na plosnatoj stremenci od žice u sredini po jedno dugo i sa strana po jedno okruglo jantarevo zrno nataknuto. — *Tabla X., slika 7.* — $D = 94$ *mm*, $Š = 33$ *mm*, $V = 24$ *mm*.

f) Broncana plojka od privjeska sa dvije konjske glave, nego jedne od njih nema — *tabla XI., slika 6.* — Plojka nije probušena, kao što se to inače uvijek vidi na dônjem poprečnom dijelu okvirca. $Š = 54$ *mm*, $V = 47$ *mm*.

g) Četiri koje duža, koje kraća sitna broncana lančića, o kojima vise šuplji puncirani trouglasti privjesci od broncanog tenećeta, i više ulomaka takih lančića. Bez sumnje pripadaju ti privjesci od lančića okvircu, opisanom pod *f.*

h) Broncana pinceta — *tabla IV., slika 5.* — Ona se od svih ostalih nagjenih pinceta razlikuje time, što ima masivnu glavu, te je naličena crnim sjajnim lakom. $D = 108$ *mm*, $Š = 22$ *mm*.

i) Broncana grivna — *tabla XVII., slika 14.* — Ona je otvorena, krajevi zahvataju ponešto jedan preko drugog, te je poprečno narebrena. $Pr = 47$ *mm*.

k) Broncana karičica, glatka, zatvorena i rombičkog presjeka. $Pr = 23$ *mm*.

l) Šupalj privjesak od broncanog tenećeta na oblik bule. $Pr = 13$ *mm*.

m) Broncani privjesak, koji visi u karičici, i na dônjem kraju ima kuku — *tabla XXIII., slika 20.* — D zajedno s karičicom $= 83$ *mm*. Valjda je to kocka za češanje po glavi[1]).

n) Broncana šivaća igla.

o) Dva broncana fragmenta.

p) 73 jantareva zrna, koje na oblik valjka, koje na oblik plojke — *tabla XXVIII., slika 3.*

q) Bijelo emaljirana modra gmiza.

---

[1]) Isporedi: M. Hoernes, Mitth. d. A. G. XIX., sjednički izvještaj, str. 9 i 10, slika 1—6.

r) 442 sitne modre gmize, od kojih je jedan dio prikazan na *tabli XXIX., slika 13.*

s) 13 sitnih žutih gmiza.

t) Plosnata četverouglasta gmiza — *tabla XXX., slika 6.*

u) 3 neobične bijele gmize na oblik cipele — *tabla XXXI., slika 4.*

v) 5 sitnih posve bijelih gmiza i ulomci od najmanje četiri veće bijele gmize. Premjer potonjih $= 17$ *mm*.

Grob br. 393 *b.* Skeletni grob. Dubljina 150 *cm.*

Pod opisanim gore grobom s kamenitim sandukom nagjen je prosto u zemlju položen kostur sjeverojužnog pravca s glavom na sjevernoj strani. Uza nj nije bilo priloga.

Grob br. 394. Grob sa žarom. Dubljina 100 *cm.*

Ilovasta žara bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i ne može se reštaurirati. Na toj su ploči nagjeni ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale, kojoj je na plosnatoj stremenci nataknuto 5 jantarevih zrna. Od tih su dva zrna zdrobljena, ali su im ulomci nagjeni. $D = 121$ *mm*, $Š = 37$ *mm*, $V = 31$ *mm*.

b) 29 manjih jantarevih zrna — *tabla XXVII., slika 2.* — $Pr =$ do 12 *mm*.

c) Crven ilovast pršljen — *tabla XXXII., slika 11.* — $Pr = 32$ *mm*, $V = 25$ *mm*.

Žara je bila puna mrtvačke paljevine, a u ovoj bila je samo jedna mala ilovasta žara, zagasito žute masti, sa dvije ručice. Bila je posve očuvana. Grlo joj od trbušine nije odijeljeno, okrajak je previnut, a obje vertikalne ručice nasagjene su na dônjem dijelu grla. Cijeli gornji dio te posude bio je našaran crnim crtama. Dimenzije:

$V = 16$, $Pr = 16$, $zj = 9$, $g = 8$, $d = 7$, $v\ pr = 6$.

Ovo je po drugi put, što priloženi nakit nije bio u žari, već na poklopcu. (Vidi grob br. 348.)

Grob br. 395. Skeletni grob. Dubljina 130 *cm.*

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Stremenka i pola špirale broncane la-tenske fibule ranijeg doba.

b) Visoka trouglasta nožica fibule i druga polovica špirale zajedno s broncanom tetivom, valjda od jedne fibule sa dvije špirale.

Grob br. 396. Grob sa žarom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta žara bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom, ali se ne može reštaurirati.

U njoj su u mrtvačkoj paljevini nagjeni ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula ranijeg doba — *tabla VII., slika 8.* — odlomljene nožice. Jezičac te fibule pričvršćen je u žljebiću kratkom špiralnom cjevčicom od broncanog tenećeta. $D = 70$ *mm*, $Š = 25$ *mm*, $V = 26$ *mm*.

b) Četiri ulomka omanje la-tenske broncane fibule srednjeg doba.

Grob br. 397. Grob sa žarom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žara bila je slomljena i nije se mogla reštaurirati. U njoj su u mrtvačkoj paljevini nagjeni ovi prilozi:

a) Jedna mala ilovasta zdjelica sa ručicama — *tabla XLVI., slika 5.* — koja je reštaurirana. Ona je tamno-smegja, sa veoma velikom okruglom ručicom, koja nadvisuje okrajak, te je široka i okrugla prosjeka. Dimenzije:

$V = 4$, $Pr = 6$, $zj = 6$, $d = 6{\cdot}5$, $v\ pr = 4$.

b) Fragmenat četverokutne broncane okovice sa 4 zglavka.

Grob br. 398. Grob sa žarom. Dubljina 80 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žara rastegnutog okrajka reštaurirana do okrajka.

Ona je mrka, ima nizak stalak, široko, od trbušine neodijeljeno grlo, a iznad najveće širine nasagjena su dva nastavka, narijesena svaki sa tri roščića. Dimenzije:

V do okrajka $= 22$, $Pr = 30{\cdot}3$, $g = 21$, $d = 12$, $v\ pr = 10$, $v\ s = 1{\cdot}3$.

U njoj je bila mrtvačka paljevina, ali nije bilo priloga.

Grob br. 399. Grob sa žarom. Dubljina 100 *cm.*

Osrednja mrka ilovasta žara na oblik lonca, usko previnutog okrajka, stajala je nepoklopljena u zemlji, ali je bila posve zdrobljena i ne može se reštaurirati. Megju mrtvačkom paljevinom nagjeno je u njoj 5 gmiza žutih kao vino s oštrim povorom po sredini, kojim je $Pr = 8$ *mm*.

Grob br. 400. Grob sa žarom. Dubljina 160 *cm.*

Mrtvačka paljevina bila je sahranjena u okrugloj kamenitoj žari, koja je bila poklopljena okruglom kamenitom pločom. Na kamenitom poklopcu žare nagjeni su ovi prilozi:

a) Čitav željezni mač — *tabla II., slika 1.* — koji ima posve sličan oblik, kao onaj, koji je opisan kod groba br. 237., samo što ovome balčak nije postrance iskrivljen. Oštrica je duga 40 *cm*, te je isprva bila bar za jedan centimetar duža, jer joj je vršak okrnjen. Držak je dug 10 *cm*, gužva izmegju drška i oštrice široka je 1 *cm*, tako da ukupna dužina mača iznosi 51 *cm*. Oštrica je u sredini široka 40 *mm*, a pri balčaku 28 *mm*. Balčak je pri otpornoj šipci širok 30 *mm*, a na dônjem kraju pri plojci 46 *mm*. Plojka na kraju balčaka široka je 19 *mm*. Obje korice, koje mora da su bile od drveta, pošto im se nije našlo traga, bile su pričvršćene zglavcima, koji su još bili održani.

b) Velik nož — *tabla II., slika 4.* — od željeza. On je oblikom sličan maču i takogjer je jednorez. Oštrica je duga 21·5 *cm*, držak 10·5 *cm*. I u njega je oštri brid manje savijen, nego hrbat, tako da oštrica dostiže najveću širinu u sredini sa 33 *mm*.

c) Željezna sprava — *tabla III., slika 1.* — Ja bih unatoč nepraktične upotrebe tuljca na strani mislio, da je to šiljak malenog koplja, kada taj tuljac ne bi bio tako uzak, jer mu unutrašnja širina iznosi samo 8 *mm*. Cijeli je komad dug 18·2 *cm*, širok 17 *mm*. Tuljac je dug 15 *mm* i ima spoljašni premjer od 18 *mm*.

d) Tri prava željezna fragmenta do duljine od 8 *cm*.

Kamenita žara ima, kao obično, oblik cilindera. $V = 62$ *cm*, $Pr = 62$ *cm*. Unutrašnja $V = 51$ *cm*, a $Pr = 33$ *cm*. Kameniti poklopac ima premjer od 52·5 *cm*, a debeo je 8·5 *cm*. U žari je bila mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 401. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana la-tenska fibula srednjeg dóba — *tabla IX., slika 7.* — Ona ima vrlo veliku špiralu, ali samo od 4 savijutka i daleko uzvrnutu nožicu. $D = 104$ *mm*, $V = 30$ *mm*[1]).

Grob br. 402. Grob sa žarom. Dubljina 80 *cm.*

Zdrobljena prosto u zemlju položena ilovasta žara nije se mogla reštaurirati.

Osim paljevine sadržavala je kao priloge:

a) Zatvoren gladak kolut od bronca sa plosnato okruglim prosjekom. $Pr = 42$ *mm*.

---

[1]) Isporedi: Rakitno, Glasnik 1891., str. 422, slika 17.

b) Dva valjkasta jantareva zrna. *D* = 15 *mm*, *Pr* = 10 *mm*.

c) Dva neprobušena konjska zuba, od kojih je jedan prikazan na *tabli XXXII., slika 8.*

Grob br. 403. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm*.

Ilovasta žàra bila je poklopljena ilovastom zdjelom, ali su obje posude bile tako rastrošene, da se ne mogu reštaurirati.

Na mrtvačkoj paljevini te žàre ležali su ovi prilozi:

a) Strijeli slična broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba — *tabla VII., slika 11.* — *D* = 63 *mm*, *Š* = 63 *mm*, *V* = 21 *mm*.

b) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla X., slika 6.* — Na njenoj plosnatoj stremenci od žice nataknuto je na svakom kraju po jedno srednje valjkasto i po jedno cilindrično jantarevo zrno. *D* = 70 *mm*, *Š* = 30 *mm*, *V* = 23 *mm*.

c) 56 jantarevih zrna, od ovih jedno na oblik plojke, *Pr* = 2 *cm*, ostala valjkasta, duga do 22 *mm*, onda tri ulomka jantarevih zrna.

d) Modro stakleno zrno. *Pr* = 14 *mm*.

Grob br. 404. Grob sa žàrom. Dubljina 90 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena i rastrošena ilovasta žàra sadržavala je megju mrtvačkom paljevinom malu ilovastu žàru s jednom ručkom, koja se je mogla rekonštruirati. Ona je mrka, grlo je od trbušine jasno odvojeno, okrajak je previjen, a ručica odlomljena. Dimenzije:

V = 13, *Pr* = 14, *zj* = 9·5, *g* = 8, d = 6·5, *v pr* = 4·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 405. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom, s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je broncani nakit sličan fibuli. D = 69 *mm* i *V* = 47 *mm*.

Grob br. 406. Skeletni grob. Dubljina 70 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu od jugoistoka prama sjeverozapadu, s glavom na jugoistočnoj strani.

Ukraj glave ležala je u dva komada stremenka i nožica jedne broncane certoške fibule.

Grob br. 407. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Stremenka zajedno s nožicom jedne broncane certoške fibule — *tabla VI., slika 3.* — Stremenka te fibule špiralno je ovijena trakom od broncanog tenećeta[1]).

b) Privjesak na oblik ljudske noge od krtog bijelog kova, valjda kositera. — *Tabla XXV., slika 12.* — *D* = 37 *mm*, *Š* = 14 *mm*.

c) 61 oveće jantarevo zrno, koje na oblik plojke, a koje cilindrično do *Pr* = 2 *cm* i četiri fragmenta jantarevih zrna.

d) Konjski zub neprobušen, sličan onome, što je naslikan na *tabli XXXII., slika 8.*

Grob br. 408. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra — *tabla XL., slika 4.* — mogla se je rekonštruirati. Ona je slična ćupu, rigja, s uspravljenim grlom i neukrašena. Dimenzije:

V = 27, *Pr* = 23, *zj* = 16, *g* = 16, *d* = 12·5, *v pr* = 15.

U mrtvačkoj paljevini nijesu nagjeni nikakvi prilozi.

Grob br. 409. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. Megju njenom mrtvačkom paljevinom nagjeno je ovo:

a) Polovica velikog, plojci sličnog jantarevog zrna, oštrog spoljašnjeg okrajka i s obje strane žljebićem oko centralne rupe. *Pr* = 46 *mm*.

b) 2 mala cilindrasta jantareva zrna. *Pr* = 9 *mm*.

c) Posve sitno modro stakleno zrno.

Grob br. 410. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može rekonštruirati, bila je poklopljena isto takom ilovastom zdjelom.

Od priloga bilo je u mrtvačkoj paljevini:

a) Broncana la-tenska fibula — *tabla IX., slika 15.* — Ona posvema ima oblik fibulâ sa dvije špirale i vrlo sploštenu stremenku, a na ovu je nataknuto jedno srednje valjkasto i sa svake strane po jedno cilindrično jantarevo zrno. Nego se ona ipak od svih drugih

[1]) Isporedi: St. Michael in Krain. Mitth. der A. G. 1888. Sv. XVIII., tabla VI., slika 27.

sličnih fibula razlikuje time, što na onom kraju, gdje je glavica, ima dvostruku špiralu, a na onome, gdje je nožica, ima mjesto ove na oblik brojke osam uvijenu i više puta zapletenu žicu, koja na kraju prelazi u usku nožicu. $D = 87$ *mm*, $Š = 27$ *mm* i $V = 25$ *mm*. Zbog sličnosti u obliku vrstam ja tu fibulu megju dvošpiralne la-tenske fibule.

b) Malo jantarevo zrno.

c) Posve sitno, bijelo stakleno zrno.

Grob br. 411. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra — *tabla XXXVII., slika 3.* — mogla se je naknadno rekonštruirati. Ona je čagjasta, ima nizak stalak, grlo je od trbušine jasno odvojeno, a grlo je uspravljeno. Na gornjem dijelu trbušine nasagjena su četiri okrugla, dugmetima slična nastavka. Dimenzije:

$V = 21$, $Pr = 23$, $zj = 14{\cdot}5$, $g = 14{\cdot}5$, $d = 9{\cdot}5$, $v\ pr = 14$, $v\ s = 1$.

U mrtvačkoj paljevini nagjena je samo polovica, buli sličnog broncanog privjeska. $Pr = 13$ *mm*.

Grob br. 412. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjene su dvije špiralne narukvice od bronca, od kojih je jedna prikazana na *tabli XIX., slika 3.* — Obje sastoje od jednog uskog, jednog ravnog i jednog ispupčenog broncanog tenećeta. Prikazani komad ima 6 savijutaka, oba su mu kraja zaobljena. Drugi komad sastoji od 7 savijutaka, te mu je jedan kraj zaobljen, a drugi usukan. $Pr = 54$ *mm*.

Grob br. 413. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm*.

Postavljena na omanju kamenitu ploču i poklopljena velikom kamenitom pločom pravokutnog oblika nagjena je zdrobljena crvena ilovasta žàra širokog zjala, uspravnog grla s narovašenim svitkom oko trbušine. Ne da se više reštaurirati.

Na jednoj površini velike kamenite ploče bila je primitivnim načinom izvajana podoba zmije.

U žàri bili su samo ostanci mrtvačke paljevine bez priloga.

Grob br. 414. Skeletni grob. Dubljina 70 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi od bronca:

a) Fibula iz ranijeg la-tenskog doba s prekinutim jezičcem — *tabla VII., slika 5.* — Ravna stremenka u te fibule u sredini je na okrug proširena, a taj je okrug kolutasto probijen. Špirala jezičca sastoji od tri savijutka, te je takogjer samo jednostrana. $D = 60$ *mm*, $V = 13$ *mm*.

b) Oveća špiralna dvotoka — *tabla XVI., slika 2.* — Njene dvije plojke spojene su žicom, savijenom na oblik brojke osam, a podstavljene su trakom od broncanog tenećeta.

Grob br. 415. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne da reštaurirati, stajala je prosto u zemlji.

U njoj je ovo bilo megju ostancima mrtvačke paljevine:

a) Probijen zaponac od bronca — *tabla XXI., slika 9.* — $D = 82$ *mm*, $Š = 28$ *mm*.

b) Polovica zatvorenog glatkog broncanog koluta, sploštenog okruglastog presjeka. $Pr = 34$ *mm*.

Grob br. 416. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Tri posve mala ulomka od željeza.

b) Fibuli sličan nakit od bronca. — *Tabla XIII., slika 4.* — $D = 57$ *mm*, $V = 42$ *mm*.

c) Polukruglo broncano dugme ponešto udebljana okrajka — *tabla XXIII., slika 4.* — $Pr = 17$ *mm*.

d) Pràv, konički okrugao i popreko narebren fragmenat od bronca, bez sumnje glavica jedne bočke.

Grob br. 417. Grob s paljevinom. Dubljina 80 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. U njoj su samo bili ostanci mrtvačke paljevine bez priloga.

Grob br. 418. Grob s paljevinom. Dubljina 60 *cm*.

Ilovasta žàra, rastrošena tako, da se ne može reštaurirati, stajala je prosto u zemlji. Megju mrtvačkom paljevinom u njoj nije nagjeno priloga.

Grob br. 419. Grob s paljevinom. Dubljina 60 *cm.*

Ćupu slična ilovasta žàra — *tabla XLI., slika 5.* — nije bila poklopljena i mogla se je reštaurirati. Ona je zatvoreno siva, nije nariješena i ima slabo uvijen okrajak. Dimenzije:

V = 30·5, *Pr* = 29, *zj* = 22·5, *d* = 11·5, *v pr* = 20.

U mrtvačkoj paljevini nije bilo priloga.

Grob br. 420. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XII., slika 3.* — Na ravnoj njenoj stremenci od žice nataknuta su u sredini 4 modra, bijelim pjegama emaljirana staklena zrna, a po stranama po dva jantareva zrna.

To je jedina fibula iz Jezerina, koja je nakićena staklenim zrnima. *D* = 92 *mm*, *Š* = 27 *mm*, *V* = 25 *mm.*

b) Mala, otvorena narukvica od tankog, uskog broncanog tenećeta, kojoj su oba kraja uzvijena, a negda su valjda bila usukana. *Pr* = 41 *mm.*

Grob br. 421. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Ilovasta je žàra stajala prosto u zemlji, te će se, makar da je zdrobljena, ipak moći reštaurirati. Ona je čagjasta, nije nariješena, a okrajak joj je ponešto izvinut.

U njoj su megju ostancima mrtvačke paljevine bili ovi prilozi:

a) Konička i popreko narebrena glavica jedne broncane bočke — *tabla XV., slika 18.*

b) Zatvoren i na četiri mjesta kosim crtama našaran broncani kolut rombičkog presjeka — *tabla XIX., slika 16.* — *Pr* = 42 *mm.*

Grob br. 422. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm.*

Ilovasta žàra — *tabla XXXVI., slika 3.* — stajala je nepoklopljena u zemlji i mogla se reštaurirati. Ona je rigja i pokazuje tragove crne boje, kojom je negda bila naličena. Grlo je od trbušine odvojeno plitkom brazdom, okrajak je široko izvinut, a na najdônjem kraju nasagjena su dva horizontalna nastavka s uzvijenim roščićima na svakom kraju. Dimenzije:

V = 52·5, *Pr* = 5, *zj* = 28·5, *g* = 24·5, *d* = 13·5 *v pr* = 22.

U žàri nagjeni su uz ostanke mrtvačke paljevine ovi prilozi:

a) Mala ilovasta žàra sa dvije ručice — *tabla XLIV., slika 11.* — koja se je takogjer mogla rekonštruirati. Ona je crvenkasta, grlo nije odijeljeno, okrajak je usko previjen, a obje vertikalne ručice sploštenog okruglog presjeka nasagjene su izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

V = 19·5, *Pr* = 18, *zj* = 11·5, *g* = 10, *d* = 7, *v pr* = 8.

b) Jedna broncana pinceta — *tabla III., slika 26.* — uz okrajke našarana finim crticama. *D* = 95 *mm*, *Š* = 20 *mm.*

Grob br. 423. Skeletni grob. Dubljina 70 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Lukast željezni fragmenat, dug 5 *cm*, špiralno ovijen broncanom žicom, valjda stremenka kakve fibule.

b) Dva željezna fragmenta.

c) Fibuli sličan nakit od broncane žice.

Grob br. 424. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga nagjena je samo na jednoj kosti od ruke špiralna narukvica od broncanog tenećeta — *tabla XIX., slika 1.* — Ona sastoji od 6 zavoja, a jedan je kraj usukan, drugi pak odlomljen. *Pr* = 51 *mm*, *V* = 56 *mm.*

Grob br. 425. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Nagjeni su ovi prilozi:

a) Uvrh glave stajala je posve dobro očuvana, malena, zagasito rigja ilovasta žàra sa dvije ručice. Grlo od trbušine nije odvojeno, okrajak je slabo previjen, a obje vertikalne ručice sploštenog okruglastog presjeka nasagjene su izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

V = 11, *Pr* = 11, *zj* = 6·6, *g* = 6, *d* = 5·5, *v pr* = 4.

b) Na slabim kostima ruku bila je nataknuta broncana špiralna narukvica — *tabla XIX., slika 2.* — Ona ima gotovo pet zavojaka i sastoji od žice, usukane na oblik konopa, komu su krajevi nekoji uzvijeni, u drugu pak odlomljeni. *V* = 32 *mm*, *Pr* = 39 *mm.*

Svakako je to bio dječiji grob.

Grob br. 426. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana fibula iz ranog la-tenskog doba — *tabla VII., slika 3.*

Grob br. 427. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i mogla se je reštaurirati. Ona je slična ćupu, mrka, grlo od trbušine nije odvojeno, a okrajak je uspravan. Dimenzije:

$V = 30·5$, $Pr = 27$, $zj = 18·5$, $d = 14·5$, $v\ pr = 16$.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nijesu nagjeni prilozi.

Grob br. 428. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Ilovasta žàra — *tabla XXXVIII., slika 5.* — stojala je nepoklopljena u zemlji te se je mogla reštaurirati. Slična je ćupu, masti zagasito sive, grlo od trbušine nije odvojeno, a okrajak je previnut. Pri grlu su dvije vertikalne ručice okrugla presjeka. Dimenzije:

$V = 23·5$, $Pr = 22$, $zj = 13·5$, $g = 12$, $d = 8$, $v\ pr = 12·5$.

U mrtvačkoj paljevini nije bilo priloga.

Grob br. 429. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom, rastrošena je i ne može se s toga reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Broncana fibula iz ranog la-tenskog doba s odlomljenom nožicom — *tabla VI., slika 13.* — $D = 80$ *mm*, $Š = 28$ *mm*, $V = 19$ *mm.*

b) Gotovo polovica jantarevog zrna, koje je s jedne strane ravno, a s druge ispupčeno i u sredini ispupčene strane ponešto udubljeno. Premjer oko 6 *cm.*

Grob br. 430. Skeletni grob. Dubljina 90 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Pri glavi ležala je špiralna narukvica od broncane žice, usukane poput uzice — *tabla XVIII., slika 10.* — Ona sastoji od četiri savijutka, te je jedan kraj usukan, a drugi ponešto zašiljen. $Pr =$ samo 45 *mm.*

Grob br. 431*a* i *b*. Skeletni grobovi. Dubljina 90 *cm.*

Skelet je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Oba su kostura ležala jedan tik drugog, i to veliki kostur lijevo, a dječiji kostur desno.

Od priloga nagjeno je uz njih:

a) Dva naušnjaka od broncane žice, u svakog po jedan šiljasti, a jedan usukani kraj. Na jednom naušnjaku nataknuto je jedno veće i jedno manje plosnato jantarevo zrno, a na drugom samo jedno takvo oveće zrno. Isprva valjda je na svakom naušnjaku, — kao na *tabli XVII., slika 5.* — bilo po jedno oveće, jedno srednje i po strani dva manja zrna. $Pr = 7$ *cm.*

b) Tri duguljaste, ravne jantareve plojke, probušene na užem kraju po široj ploštini. Jedna od njih prikazana je na *tabli XXVI., slika 9.* — $D = 45$ do 53 *mm*, $Š = 29$ do 36 *mm.*

c) Valjkasto jantarevo zrno. — *Tabla XXVII, slika 12.* — $D = 17$ *mm*, $Pr = 9$ *mm.*

Grob br. 432. Grob sa žàrom. Dubljina 90 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je vrlo rastrošena, te se za to ne može reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi broncani prilozi:

a) Bočka, ponešto isprevijana, spram glavice udebljana, ali posve glatka i pri glavici ravno prerezana. $D = 127$ *mm.*

b) Zatvoren, gladak kolut sa sploštenim rombičkim presjekom. $Pr = 36$ *mm.*

Grob br. 433. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Toka od broncanog tenećeta — *tabla XX., slika 20.* — Oko probušenog središta teku tri na odskok iskovana koncentrička povora i isto takav jedan pri okrajku.

Blizu okrajka teče nadalje uokolo kolobar sa bradavicama. Pr od prilike $= 52$ *mm.*

b) Broncani kolut, gladak i zatvoren, oštra s obje strane okrajka i ponešto ispupčenih strana. $Pr = 51$ *mm.*

c) Broncani zaponac pruženog trouglastog oblika — *tabla XXIII., slika 24.* — *D* = 56 *mm*, *Š* = 22 *mm*[1]).

d) Polovica buli sličnog privjeska od broncanog tenećeta na odskok iskovanog. *Pr* = 15 *mm*.

e) Probušen vučji zub. — *Tabla XXII., slika 7.* — *D* = 53 *mm*.

Grob br. 434. Skeletni grob. Dubljina 40 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncana fibula iz ranog la-tenskog doba — *tabla VII., slika 4.* — Uzvrnuta nožica nariješena je velikim jantarevim zrnom, koje je za svoje mjesto pričvršćeno špiralno oko nožice namotanim trakom od broncanog tenećeta. Jezičac je u žljebiću pričvršćen pomicavim kolutićem. *D* = 80 *mm*, *Š* = 43 *mm*, *V* = 32 *mm*.

b) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale sa velikim broncanim privjeskom — *tabla XII., slika 1.* — Fibula ima na ravnoj stremenci nataknutih 6 većih jantarevih zrna. *D* = 115 *mm*, *Š* = 55 *mm*, *V* = 37 *mm*.

Na jezičcu nataknuti privjesak sastoji od jednog ornamentiranog koluta, s koga visi pet sitnih broncanih lančića, koji nose po jedno probijeno trouglasto broncano teneće. U svakom od tih pet trokuta najposlije su ovješena sa kolutićima tri mala šuplja privjeska od tenećeta. *D* = 19 *cm*.

c) Broncani kolutić sa 6 ljevenih zrnastih putaca pričvršćenih za periferiju. — *Tabla XIX., slika 15.* — *Pr* = 33 *mm*.

d) 35 koje plosnatih i cilindrastih, koje valjkastih jantarevih zrna do 17 *mm Pr* i 21 *mm D*.

e) Modro, bijelim očima emaljirano stakleno zrno, 51 vrlo malih modrih, onda po jedno nešto veće, žuto, bijelo i zeleno stakleno zrno. — *Tabla XXIX., slika 15.*

Grob br. 435. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine ležala je mala, posve očuvana, rigja ilovasta žàra, neodvojena grla i previjena okrajka. Obje vertikalno

[1]) Isporedi: Hallstatt. Tabla XI., slika 11. i Prozor: Popis ark. Tabla XXV., slika 10.

nasagjene široke ručice smještene su iznad največe širine trbušine, a duž sredine imaju po jednu brazdu. Dimenzije:

V = 13, *Pr* = 11·2, *zj* = 8, *g* = 7, *d* = 7, *v pr* = 4·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 436. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je broncani nakit sličan fibuli sa dva privješena špiralna kolutića, svaki sa dva savijutka i 17 *mm* premjera. *D* = 54 *mm*, *V* = 41 *mm*.

Grob br. 437. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, stajala je prosto u zemlji. U njoj je megju ostancima mrtvačke paljevine bila mala rigja ilovasta zdjelica ponešto previnuta okrajka, osim odlomljene ručice, koje nije bilo, posve dobro očuvana.

Ručica je nadvisivala okrajak posudice. Dimenzije:

V = 5·6, *Pr* = 7·7, *zj* = 7·7, *d* = 5·5, *v pr* = 5·6.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 438. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Željezni nakit sličan fibuli — *tabla III., slika 10.* — To je jedini pouzdano konštatovani nakitni komad te ruke od željeza, koji je nagjen u Jezerinama, te je vrlo znamenit za odregjenje doba, iz koga potječu taki komadi. *D* = 61 *mm*, *V* = 42 *mm*.

b) 4 fragmenta toke od tankog broncanog tenećeta, ispisane na odskok, s pupkom i koncentričkim rebrima oko nje.

Grob br. 439. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena i rastrošena ilovasta žàra ne može se reštaurirati. Megju ostancima mrtvačke paljevine u njoj nagjena je jedna posve očuvana zagasito-siva ilovasta žàra sa dvije ručice. Grlo joj je od trbušine jedva ponešto rastavljeno, okrajak je previjen, a dvije vertikalne

ručice sploštenog okruglastog presjeka nasagjene su izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

$V = 17$, $Pr = 14·5$, $zj = 9·3$, $g = 7·5$, $d = 7·5$, $v\ pr = 6·5$.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nijesu nagjeni nikaki prilozi.

Grob br. 440. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Dva željezna fragmenta.

b) Stremenka s nožicom i žljebićem broncane fibule iz kasnog halštatskog doba, posve slična onoj, što je prikazana na *tabli VI., slika 9.*

c) Tri oveća jantareva zrna, od kojih su dva nataknuta na željeznoj žici i s njome čvrsto sljevena. *Pr* = 23 *mm.* — Valjda pripadaju kakoj željeznoj fibuli uriješenoj jantarevim zrnima.

d) Dva jantareva zrna. *Pr* = 16 *mm.*

Grob br. 441. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine ležala je mala čagjasta ilovasta žàra, posve dobro očuvana do ručice, koje nije bilo. Dno joj je ispupčeno, a okrajak mu čini tanak svitak, kojim je spolja optočen. Dimenzije:

$V = 6·2$, $Pr = 7·8$, $zj = 7·4$, $d = 3·5$, $v\ pr = 3·5$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 442. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine bila je mala ilovasta žàra sa dvije ručice — *tabla XLIII., slika 5.* — koja se mogla rekonštruirati sve do okrajka. Ona je zagasito siva, grlo joj nije rastavljeno, okrajak je previnut, a obje ručice okruglastog presjeka nasagjene su iznad najvećeg obima trbušine. Dimenzije:

V do okrajka = 17, $Pr = 18$, $g = 11$, $d = 7·5$, $v\ pr = 8$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 443. Skeletni grob. Dubljina 70 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Tri fragmenta željezne oštrice od noža.

b) 6 omanjih željeznih fragmenata, megju kojima ima polovica kolutića od 2 *cm* premjera.

c) Zatvoren, uzak broncani kolutić sploštenog rombičkog presjeka. *V* = 41 *mm.*

d) Modro stakleno zrno. *Pr* = 13 *mm.*

Grob br. 444. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 4.* — sa dva nataknuta broncana dugmeta. *D* = 101 *mm*, *Š* = 21 *mm*, *V* = 29 *mm.*

Grob br. 445. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Nepoklopljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine ležala je jedna posve očuvana ilovasta žàra s jednom ručicom. U nje ima nizak stalak, od trbušine jedva ponešto rastavljeno grlo, izvinut okrajak, te je vertikalna, pri dônjem kraju grla nasagjena široka ručica nariješena bradavici sličnom gukom. Dimenzije:

$V = 14·5$, $Pr = 15$, $zj = 8·5$, $g = 7·5$, $d = 6·3$, $v\ pr = 5$, $v\ s = 1$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 446. Skeletni grob. Dubljina 45 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjena je broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XI., slika 5.* — Na njenoj slabo savinutoj stremenci nataknuto je 6 jantarevih zrna, a špirala pri glavici duža je nego ona nakraj nožice. *D* = 101 *mm*, *Š* = 36 i 24 *mm*, *V* = 27 *mm.*

Grob br. 447. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je broncani nakit sličan fibuli. *D* = 68 *mm*, *V* = 53 *mm.*

Grob br. 448. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba s broncanim dugmetom na uzvrnutoj nožici. *D* = 90 *mm*, *Š* = 32 *mm* i *V* = 25 *mm*.

Grob br. 449. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlju položena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Medju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Jedna broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla X., slika 3.* — kojoj je na ravnoj stremenci od žice nataknuto 8 jantarevih zrna. *D* = 69 *mm.*

b) Lučast trak od broncanog tenećeta s usukanim jednim krajem, valjda od neke špiralne narukvice, i drugi ovome sličan fragmenat.

c) Jedno jantarevo zrno. *Pr* = 13 *mm.*

Grob br. 450. Skeletni grob. Dubljina 80 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Jedna broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba — *tabla IX., slika 3.* — *D* = 82 *mm*, *Š* = 17 *mm*, *V* = 23 *mm.*

b) Željezni fragmenat.

Grob br. 451. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati.

Megju mrtvačkom paljevinom ležala je dvostruka broncana bočka. — *Tabla XV., slika 20.* — *D* = 84 *mm*, *Š* = 18 *mm*[1]).

Grob br. 452. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

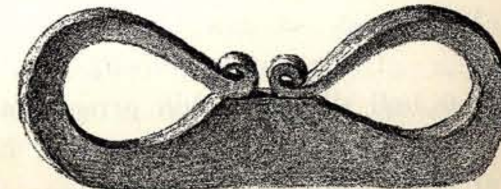
Ukraj glave nagjena je broncana la-tenska fibula sa dvije špirale, i sa pet nataknutih jantarevih zrna na ravnoj stremenci od žice, od kojih su megju tim samo 3 komada očuvana. *D* = 97 *mm*, *Š* = 31 *mm*, *V* = 30 *mm.*

---

[1]) Isporedi: Rakitno. Glasnik 1891., str. 420., slika 12.

Tačka br. 453.

Tu nije grob, nego je samo obilježeno jedno mjesto, oko koga je nagjeno jedno cijelo jantarevo zrno i 4 fragmenta od takih zrna i čelik za kresivo. — *Slika 51.* — Čelik se je u svome materijalu puno bolje održao, nego svi drugi željezni predmeti, pa ga ja ne bih ubrojio u prehistoričke nahogjaje na Jezerinama. Svakako ipak udara u oči, što su na malom prostoru naše nekropole nagjena dva taka predmeta[1]).

1/1

Slika 51.

Grob br. 454. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Zdrobljena ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i ne može se reštaurirati.

U njoj je osim mrtvačke paljevine bio otvoren kolutić od tenećeta sa sastavljenim i zaobljenim krajevima od broncanog tenećeta, širokog 7 *mm*. *Pr* = 32 *mm.*

Grob br. 455. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je broncani nakit sličan fibuli. *D* = 68 *mm*, *V* = 47 *mm.*

Grob br. 456. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu, s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncana certoška fibula, od koje nema špirale ni jezičca.

b) Broncana la-tenska fibula srednjeg doba — *tabla VIII., slika 8.* — takogjer bez špirale i bez jezičca.

c) Broncani fragmenat.

Grob br. 457. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu, s glavom na sjevernoj strani.

---

[1]) Vidi grob br. 31., slika 45., str. 77.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Dva željezna fragmenta, valjda stremenka i nožica željezne la-tenske fibule.

b) Masivni broncani probijeni nakitni komad — *tabla XXIII., slika 30.* — $Š = 48\,mm$, $V = 33\,mm$.

c) Privjesak sa dva broncana dugmeta — *tabla XXIII., slika 28.* — Ušica mu je odlomljena. $D = 29\,mm$.

d) 6 buli sličnih šupljih privjesaka od broncanog tenećeta. $Pr = 14$ do $16\,mm$.

e) Malo jedno jantarevo zrno.

f) 5 sitnih modrih i dva mala žuta staklena zrna.

g) Dva fragmenta bijele jedne staklene plojke sa $35\,mm$ premjera po prilici.

Grob br. 458. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra rastrošena je i ne može se reštaurirati; u njoj bijaše samo mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 459. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Nepoklopljena ilovasta žàra bila je takogjer rastrošena, te je i u njoj bila samo mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 460. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Mala ilovasta žàra s jednom ručicom — *tabla XLVI., slika 19.* — koja se je mogla rekonštruirati. Ona je čagjasta, grlo joj je od trbušine znatno odvojeno, okrajak je previnut, a vertikalna, trakolika ručica nasagjena je na dônjem kraju grla. Posuda je na gornjem dijelu trbušine našarana zaparanim trokutima. Dimenzije:

$V = 13{\cdot}5$, $Pr = 14{\cdot}5$, $zj = 8{\cdot}5$, $g = 8$, $d = 5{\cdot}5$, $v\ pr = 5{\cdot}5$.

b) Jedna polovica buli sličnog šupljeg privjeska od broncanog tenećeta. $Pr = 15\,mm$.

c) Dva željezna fragmenta, valjda od nekog mača ili širokog noža.

Grob br. 461. Skeletni grob. Dubljina 130 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Uvrh glave stajala je zdrobljena, ali opet reštaurirana rigja ilovasta žàra sa dvije ručice. Grlo joj nije odvojeno, okrajak je previnut, a obje vertikalne ručice okruglastog presjeka nasagjene su izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

$V = 12{\cdot}5$, $Pr = 12$, $zj = 9$, $g = 8$, $d = 7{\cdot}3$, $v\ pr = 4{\cdot}5$.

Blizu grla nagjeno je pri tome:

a) Oveća množina ulomaka sitnog broncanog lančića, kome su megju karičicama pojedina modra staklena zrna — *tabla XXIX., slika 4.*

b) 32 jantareva zrna s premjerom do $10\,mm$.

c) Jedno modro, zdrobljeno stakleno zrno. $Pr = 14\,mm$.

Grob br. 462. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

U nepoklopljenoj ilovastoj žàri bili su samo ostanci mrtvačke paljevine bez priloga, bila je rastrošena, pa se za to ne može reštaurirati.

Grob br. 463. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm.*

Ilovasta žàra bila je rastrošena i stajala je prosto u zemlji. Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Mala ilovasta žàra sa dvije ručice — *tabla XLIII., slika 6.* — koja se je mogla reštaurirati. Ona je zagasito rigja, grlo od trbušine nije odvojeno, okrajak je previnut, a obje vertikalne ručice sploštenog okruglastog presjeka nasagjene su iznad najšireg obima. Dimenzije:

$V = 17{\cdot}5$, $Pr = 15$, $zj = 11$, $g = 10$, $d = 7{\cdot}5$, $v\ pr = 7$.

b) Broncani kolut rombičkog presjeka nastavljenim manjim kolutićem, bez sumnje čest jednog zaponca — *tabla XX., slika 6.* — $Pr = 32\,mm$, D zajedno s nastavkom $= 51\,mm$.

c) Zatvoren gladak broncani kolut rombičkog presjeka. $Pr = 39\,mm$.

Grob br. 464. Grob s paljevinom. Dubljina 40 *cm.*

Prosto u zemlju položena mrtvačka paljevina bila je preklopljena ovećom nepravilnom kamenitom pločom.

Megju kalciniranim komadima kostî ležao je željezni nož — *tabla II., slika 9.* — Oštrica mu je jednoreza, a na vršku je slično našim kosjerićima vrlo uvijen. U oštrice bez otkrnutog rta $D = 10{\cdot}5\,cm$, $Š = 22\,mm$. Zašiljeni držak dug je samo 3 *cm.*

Grob br. 465. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u istočnozapadnom pravcu s glavom na istočnoj strani.

Ukraj glave nagjena je la-tenska broncana fibula sa dvije špirale, kojoj su na slabo savinutoj stremenci od žice nataknuta dva duguljasta jantareva zrna. — *Tabla IX., slika 14.* — *D* = 63 *mm*, *Š* = 40 *mm*, *V* = 27 *mm*.

Grob br. 466. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Željezna ostruga s kratkom botkom — *tabla III., slika 3.* — rimskog oblika[1]).

b) 4 plosnata jantareva zrna nejednake veličine do *Pr* = 18 *mm*.

Grob br. 467. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu istočnozapadnom s glavom na istočnoj strani:

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Dva željezna zrna, svako nataknuto na komadiću žice i dva željezna ulomka, valjda ostanci željezne fibule.

b) Na odskok kovana, ispupčena plojka od broncanog tenećeta, pri okrajku na dva mjesta probušena. *Pr* = 31 *mm*.

c) 14 jantarevih zrna različitog oblika i veličine, od kojih su dva komada prikazana na *tabli XXVI., slika 7.* i *tabli XXVII., slika 10.*

d) Modro, stakleno zrno. *Pr* = 13 *mm*.

Grob br. 468. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Ilovasta žàra stajala je nepoklopljena i bila je rastrošena, tako da se ne može reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine u njoj bila je jedna mala broncana fibula srednjeg la-tenskog doba — *tabla IX., slika 8.* — *D* = 60 *mm*, *Š* = 8 *mm*, *V* = 16 *mm*.

Grob br. 469. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu od sjeveroistoka prama jugozapadu s glavom na jugozapadu.

Ukraj glave nagjena su tri oveća jantareva zrna; kroz svako je utaknuta po jedna željezna žica i čvrsto zahrgjana. Valjda su to ostanci željezne fibule sa dvije špirale. *Pr* zrna do 4 *cm*.

---

1) Isporedi: Alterth. h. V. Sv. IV., tabla 23., slika 3. i tabla 38., slika 6.

Grob br. 470. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Ilovasta žàra stajala je na jednoj maloj kamenitoj ploči i bila je poklopljena ilovastom posudom, ali je bila rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima njene mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Malen broncani fragmenat.

b) Po jedno omanje valjkasto, jedno cilindrasto i po jedno plosnato jantarevo zrno.

c) 7 posve sitnih, modrih, staklenih zrna.

Grob br. 471. Skeletni grob. Dubljina 150 *cm*.

Kostur je bio prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Jedan na dva komada prelomljeni lûk od željeza, koj je po svoj dužini na oblik špirale obavijen podebljim trakom od broncanog tenećeta — *slika 52.* — *D* = 106 *mm*, *V* = 43 *mm* i *Pr* = 9 *mm*. Valjda je to lûk željezne fibule.

2/3

Slika 52.

b) Broncana bočka uzvrnute glavice. — *Tabla XV., slika 10.* — *D* = 57 *mm*.

c) Dva fragmenta broncane špiralne cjevčice.

d) Dvije polovice šupljeg, buli sličnog broncanog privjeska. *Pr* = 14 *mm*.

e) Odlomak lančića od broncanog tenećeta.

f) Modro, bijelim nareckanim linijama emaljirano stakleno zrno. *Pr* = 15 *mm*.

g) Probušen mali svinjski zub — *tabla XXXII., slika 5.* — *D* = 48 *mm*.

Grob br. 472. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Pod nepravilnom kamenitom pločom nagjena je zdrobljena ilovasta žàra — *tabla XXXVIII., slika 7.* — koja se je mogla rekonštruirati. Ona je slična ćupu, mrka, grlo joj nije odvojeno. Grlo je optočeno sa dvije priprosto zaparane linije. Inače nenariješena. Dimenzije:

V = 21·5, *Pr* = 20·8, *zj* = 17·5, *g* = 16, *d* = 11, *v pr* = 12·5.

Megju ostancima njene mrtvačke paljevine nije bilo priloga.

Grob br. 473. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima njene mrtvačke paljevine ležala je mrka ilovasta žàra sa dvije ručice, koja se je mogla rekonštruirati.

Grlo joj od trbušine nije odvojeno, okrajak je previjen, a ručica širokog presjeka nasagjena je izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

V = 13, *Pr* = 12·5, *zj* = 9, *g* = 8, *d* = 5, *v pr* = 4·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 474. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana la-tenska fibula sa dvije špirale i sa 6 nataknutih jantarevih zrna na slabo savijenoj stremenci od žice. *D* = 108 *mm*, *Š* = 36 *mm*, *V* = 31 *mm*.

Grob br. 475. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u istočnozapadnom pravcu s glavom na zapadnoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Jedna broncana fibula iz halštatskog doba bez špirale i bez jezičca. — *Tabla V., slika 2.* — Neobičan mali uzvrnuti nastavak na kraju nožice[1]).

b) 21 jantarevo zrno do 23 *mm Pr* i nekoliko ulomaka takih zrna.

Grob br. 476 *a*. Skeletni grob. Dubljina 30 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Nema priloga.

Grob br. 476 *b*. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm*.

Tamam ispod kostura gore opisanog nagjena je rastrošena, nepravilnom kamenitom pločom poklopljena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati. Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Jedan broncani zaponac — *tabla XXI., slika 2.* — Oblik mu je pravokutan. *D* = 78 *mm*, *Š* = 28 i 30 *mm*.

b) Pravokutna broncana okovica sa tri rupice za zglobove. *D* = 32 *mm*, *Š* = 11 *mm*.

c) 7 krstolikih broncanih dugmeta. *Pr* = 23 *mm*.

d) Tri krstolika dvostruka dugmeta od bronca, od kojih je jedno prikazano na *tabli XXIII., slika 2 a* i *b*. — *D* = 36 *mm*, *Š* = 20 *mm*.

[1]) Isporedi: Prozor. Popis ark. Tabla XX., slika 96.

Grob br. 477 *a*. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm*.

Rastrošena ilovasta žàra bila je poklopljena isto takom ilovastom posudom i ne može se ni jedno reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeno je:

a) Broncani privjesak sličan košarici, posve sličan onome na *tabli XXIII., slika 15.* — *V* = 28 *mm*, *Pr* = 16 *mm*.

b) Broncani fragmenat od dva savijutka isprevijane špiralne narukvice s uzvrnutim jednim krajem.

c) 7 modrih staklenih zrna.

Grob br. 477 *b, c* i *d*. Skeletni grobovi. Dubljina 150 *cm*.

Pod opisanom malo prije žàrom ležahu prosto jedan uz drugi u istočnozapadnom pravcu tri kostura s glavom na istočnoj strani.

Uz njih nije bilo nikakih priloga.

Grob br. 478. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm*.

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na južnoj strani.

Uvrh glave stajala je ilovasta žàra sa dvije ručice, slična ćupu — *tabla XLI., slika 4.* — spolja zagasito siva, iznutra čagjasta, te je rekonštruirana. Okrajak je ponešto uvijen, a obje horizontalne, ali odlomljene ručice nasagjene su iznad najvišeg obima trbušine. Izmegju ručica teče uokolo narovašen svitak. Dimenzije:

V = 19·5, *Pr* = 20·5, *zj* = 18, *d* = 11, *v pr* = 15.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncana la-tenska fibula sa dvije špirale, kojoj je na slabo savijenoj stremenci valjda bilo nataknuto 5 jantarevih zrna, ali su od njih samo dva cijela, a jedno je upolak očuvano. *D* = 103 *mm*, *Š* = 36 *mm*, *V* = 37 *mm*.

b) Broncani kolut — *tabla XX., slika 15.* — *Pr* = 36 *mm*.

c) Broncani privjesak na oblik šiljaste košarice — *tabla XXIII., slika 14.* — *D* = 29 *mm*, *Pr* = 11 *mm*.

d) 15 jantarevih zrna do 19 *mm* u premjeru.

Grob br. 479. Grob sa žàrom. Dubljina 100 *cm*.

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra — *tabla XXXV., slika 4.* — bila je zdrobljena, ali se je mogla sve do okrajka reštaurirati.

Ona je mrka, grlo je od trbušine jedva ponešto odvojeno, a u najširem obimu čini oštar brid. Na srednjem dijelu grla nasagjene su dvije vertikalne ručice sploštenog okruglastog presjeka. Dimenzije:

V do okrajka = 35, *Pr* = 33·5, *g* = 15·5, *d* = 11·5, *v pr* = 16.

Megju ostancima njene mrtvačke paljevine bila je jedna mala, smegja, ilovasta zdjelica — *tabla XLVI., slika 11.* — bez ručica, koja je rekonštruirana. Dno joj ima pupak, a okrajak je uvijen. Dimenzije:

V = 5·5, *Pr* = 10·5, *zj* = 10, *d* = 4, *v pr* = 5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 480. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je posve zdrobljena i ne može se reštaurirati. To je oveća zagasito siva i trbušasta žàra široko previjena okrajka, u koje je bila vertikalno nasagjena ručica splošteneg okruglog presjeka. U ostancima njene mrtvačke paljevine nije bilo priloga.

Grob br. 481. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Nakit od bronca, sličan fibuli. *D* = 76 *mm*, *V* = 54 *mm.*

b) Plosnato-valjkasto jantarevo zrno. *D* = 19 *mm*, *Pr* = 9 i 12 *mm.*

Grob br. 482. Skeletni grob. Dubljina 120 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave ležala je broncana certoška fibula — *tabla VI., slika 6.* — Špirala i jezičac odlomljen je, ali je jedno i drugo bilo ondje.

Grob br. 483. Grob sa žàrom. Dubljina 40 *cm.*

Kako je nepoklopljena ilovasta žàra bila plitko ukopana, to ju je plug vrlo oštetio i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjena je broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XII., slika 2.* — kojoj slabo savijena stremenka od žice ima 5 nataknutih jantarevih zrna. *D* = 124 *mm*, *Š* = 44, *V* = 43 *mm.*

Grob br. 484. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom. Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Bezobličen, sljeven grumen od željeza i bronca.

b) Malen fragmenat modre staklene narukvice[1]) — *tabla XXXI., slika 2.* — *Š* = 8 *mm.*

c) Modro stakleno zrno. *Pr* = 9 *mm.*

Grob br. 485. Skeletni grob. Dubljina 85 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Nakit od bronca sličan fibuli s tankim i slabo narebrenim lûkom. *D* = 59 *mm*, *V* = 42 *mm.*

b) Modro stakleno zrno. *Pr* = 9 *mm.*

Grob br. 486. Skeletni grob. Dubljina 40 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu istočnozapadnom s glavom na istočnoj strani.

Uvrh glave stajala je mala ilovasta žàra posve dobro očuvana, osim odlomljenih dviju ručica — *tabla XLIV., slika 4.* — Ona je čagjasta, grlo od trbušine nije odvojeno, okrajak je previjen. Vertikalne ručice okruglastog presjeka nasagjene su na najširem obimu trbušine. Dimenzije:

V = 11, *Pr* = 10·2, *zj* = 7·5, *g* = 7·1, *d* = 5·5, *v pr* = 3·5.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 487. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta žàra — *tabla XXXVII., slika 1.* — čini se, da je bila poklopljena ilovastom posudom, jer je u njoj nagjeno utaraka, koji njoj ne pripadaju. Žàra je reštaurirana, ona je crna, grlo od trbušine nije odvojeno, okrajak je usko previjen. Iznad najvećeg obima trbušine ima četiri dugmetima slične guke. Dimenzije:

V = 25, *Pr* = 22, *zj* = 15·5, *g* = 15, *d* = 11, *v pr* = 12·5.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeno je u njoj:

a) Broncana toka — *tabla XX., slika 19.* — Ona je na odskok kovana i pokazuje ispupčen kolobar, od kog se prama okrajku razilaze radijalna rebarca. U tome su kolobaru oko središnje rupice 4 manja kolobara, a u svakog po jedna guka u središtu. *Pr* = 5 *cm.*

b) Malo, modro stakleno zrno.

Grob br. 488. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta žàra bila je postavljena u ilovastu zdjelu i isto takom zdjelom poklopljena.

---

[1]) Isporedi: R. G. C. Mus. Tab. XIX., sl. 7.

Sve tri ilovaste posude bile su vrlo rastrošene i ne mogu se reštaurirati. Samo se iz utaraka može vidjeti, da su bile čagjasto sive i da je žàra imala oblik ćupa.

U njoj je samo bila mrtvačka paljevina bez priloga.

Grob br. 489. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Oštrica željeznoga noža u dva komada s odlomljenim drškom, koga nije bilo. $D = 7\,cm$, $\check{S} = 18\,mm$.

b) Na dva komada prelomljen željezni kolut okrugla presjeka. $Pr = 34\,mm$.

c) Uska željezna špirala s upravljenom tetivom, bez sumnje fragmenat željezne la-tenske fibule.

d) Otvoren ovalni kolutić od tanke broncane žice, kojoj su krajevi uzgor bili usukani, ili barem uzvijeni. $Pr = 26$ i $33\,mm$.

e) Dva fragmenta broncane špirale od fibule.

f) Dva jantareva zrna. $Pr = 14\,mm$.

Grob br. 490. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjena je broncana la-tenska fibula sa dvije špirale. — *Tabla X., slika 5.* — Na slabo savijenoj njenoj stremenci od žice nataknuto je pet jantarevih zrna, a o jezičcu visi malen broncani kolutić. U njih na svakom kraju ima po jedna jednostrana kratka špirala, te je ona kod glavice savijena na lijevo, a ona pri nožici na desno. $D = 90\,mm$, $V = 38\,mm$.

Grob br. 491. Grob sa žàrom. Dubljina 80 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i ne može se reštaurirati.

U njoj je osim mrtvačke paljevine bila broncana fibula srednjeg la-tenskog doba. — *Tabla VIII., slika 5.* — $D = 81\,mm$, $\check{S} = 16\,mm$, $V = 23\,mm$.

Grob br. 492. Grob sa žàrom. Dubljina 85 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom, ne može se reštaurirati, te je u njoj samo bila mrtvačka paljevina.

Na pokrovnoj ploči pak ležala je oštrica od željeznoga noža — *tabla II., slika 10.* — Ova je jednoreza s izvinutim šiljkom i kratkim zašiljenim drškom. U oštrice je $D = 95\,mm$, $\check{S} = 18\,mm$. U drška je $D = 24\,mm$.

Grob br. 493. Grob sa žàrom. Dubljina 90 *cm.*

Posve dobro očuvana ilovasta žàra — *tabla XXXIX., slika 6.* — bila je poklopljena drugom jednom ilovastom posudom, a taj poklopac bio je uokolo namazan ilovačom. Potonja megjutim nije se mogla reštaurirati.

Žàra je zagasito siva, kratko je grlo od trbušine odvojeno sa dvije plitke brazde, koje uokolo teku, a okrajak je previnut. Iznad najšireg obima bila su dva horizontalna nastavka, kojih sada nema. Dimenzije:

$V = 27$, $Pr = 28$, $zj = 13{\cdot}5$, $g = 13{\cdot}2$, $d = 11{\cdot}5$, $v\ pr = 15$.

U mrtvačkoj paljevini nije bilo priloga.

Grob br. 494. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine bila je jedna mala, rigja ilovasta žàra sa dvije ručice, koja se je mogla reštaurirati. Grlo joj nije odvojeno, okrajak je previnut, a vertikalne ručice sploštenog okruglog presjeka nasagjene su na dônjem kraju grla. Dimenzije:

$V = 12$, $Pr = 11$, $zj = 8$, $g = 7{\cdot}3$, $d = 6$, $v\ pr = 4{\cdot}5$.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 495. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Od priloga nagjeno je ukraj glave:

a) Željezni fragmenat — *tabla III., slika 14.* — On sastoji od cilindrastog komada od 22 *mm* premjera i isto tolike dužine, te je nataknut na željeznu žicu. Možda je to zrno od željezne fibule, te po tome takve sa dvije špirale.

b) Fragmenat špiralnog kolutića od broncane žice od gotovo dva zavojka. $Pr = 36\,mm$.

c) Probušeni veliki veprov zub. — *Tabla XXXII., slika 6.* — $D = 121\,mm$.

Grob br. 496. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave nagjena je jedna broncana certoška fibula. $D = 87\,mm$, $V = 23\,mm$.

Grob br. 497. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra bila je nepoklopljena i ne može se reštaurirati. Megju ostancima njene mrtvačke paljevine nagjena je jedna posve očuvana mrka žàra sa dvije ručice. Grlo je od trbušine jasno odvojeno, okrajak je previnut, a obje vertikalne ručice okruglasta presjeka nasagjene su izmegju grla i trbušine. Dimenzije:

V = 10·2, *Pr* = 10·1, *zj* = 6·3, *g* = 6, *d* = 5·5, *v pr* = 4.

Drugih priloga nije bilo.

Grob br. 498. Skeletni grob. Dubljina 130 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave stajala je gotovo posve očuvana zagasito mrko-sivasta ilovasta zdjelica. Grlo joj je od trbušine jasno odvojeno, okrajak je previnut. Od obje vertikalne ručice sploštenog okruglastog presjeka očuvani su samo oni dijelovi, gdje su bile nasagjene. Dimenzije:

V = 4·5, *Pr* = 5·5, *zj* = 4·5, *d* = 2, *v pr* = 2.

Ukraj zdjelice ležala je otvorena narukvica, kojoj krajevi zahvataju jedan preko drugog — *tabla XVIII., slika 1.* — Oba su kraja stanjena, a spoljašna je površina našarana, koje isprutanim trokutima, rastavljenim jedan spram drugog, koje vertikalnim rebarcima. *Pr* = 55 *mm.*

Grob br. 499. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Uvrh glave stajala je smegja žàra sa dvije ručice, koja se je mogla reštaurirati. U nje je nizak stalak, od trbušine neodvojeno grlo i usko previjen okrajak. Na dônjem dijelu grla nasagjene su dvije vertikalne ručice okruglastog, širokog presjeka, a na gornjem dijelu trbušine kao i pri grlu vide se ostanci crnih linija, kojima je bila našarana. Dimenzije:

V = 10, *Pr* = 10·5, *zj* = 7·5, *g* = 6·5, *d* = 5, *v pr* = 6.

Ukraj glave ležao je nadalje broncani nakit sličan fibuli — *tabla XIII., slika 8.* — To je najtanji od svih dosle nagjenih sličnih nakitnih komada, a stremenka je sitnije narebrena nego obično. *D* = 51 *mm, V* = 34 *mm.*

Grob br. 500. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine bila je broncana pinceta — *tabla III., slika 25.* — koja se od svih ostalih pinceta, koje su nagjene, razlikuje oblikom strugalice. *D* = 94 *mm, Š* = 19 *mm*[1]).

Grob br. 501. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Nepoklopljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su u njoj ovi prilozi:

a) Zatvoren gladak broncani kolut, sploštenog rombičkog presjeka. *Pr* = 41 *mm.*

b) Zatvoren gladak, eliptički broncani kolut, s jedne strane ravan, s druge ispupčen, s oštrim povorom po srijedi. *Pr* = 34 i 43 *mm.*

Grob br. 502. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati.

Od priloga nagjeno je u njoj megju ostancima mrtvačke paljevine ovo:

a) Rimska brnjica od bronca — *tabla XXIII., slika 35.* — *Pr* = 4 *cm.*

b) Broncana narukvica. — *Tabla XVII., slika 14.* — Na jednom usukanom kraju ima karičica za sapinjanje, koja zahvata u kuku drugog kraja.

Spoljašnja je strana razdijeljena na polja, u kojim se izmijenjuju krstolike figure s narovašenim vertikalnim crtama. *Pr* = 44 *mm.*

c) Dva plosnata jantareva zrna, od kojih najveće ima *Pr* = 17 *mm.*

Grob br. 503. Skeletni grob. Dubljina 100 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na sjevernoj strani.

Nagjeni su ovi prilozi:

a) Željezna ostruga — *tabla III., slika 2.* — Neobično je u ovog, vrlo zargjanog komada, što u njega nema, kao u rimskih ostruga, kratke botke, nego na šipki, dugoj 3 *cm,* plojka, valjda kolutić. Premjer te plojke iznosi 18 *mm.*

b) Jedan željezni fragmenat.

c) Zadjelan i išupljen držak neke sprave ili oružja, od jelenovog roga — *tabla XXXII., slika 1.* — *D* = 16 *cm.*

Grob br. 504. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je položen u istočnozapadnom pravcu s glavom na istočnoj strani.

---

[1]) Isporedi: Prozor. Popis ark. Tabla XXVIII., slika 197.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Broncana fibula — *tabla XII., slika 9. a* i *b.* — To je barokna la-tenska forma, valjda pripada srednjem la-tenskom vremenu. Stremenka joj je ljevena, ali nožica i žljebić kovan. $D = 65\,mm$, $Š = 25\,mm$ i $V = 19\,mm$[1]).

b) Broncani zaponac — *tabla XXI., slika 10.* — $D = 77\,mm$, $Š = 35\,mm$.

Grob br. 505. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta žàra bila je poklopljena nepravilnom kamenitom pločom i rastrošena, pa se za to ne može reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Jedna, posve očuvana, rigja, ilovasta žàra sa dvije ručice — *tabla XLIV., slika 2.* — grla neodvojenog od trbušine, usko previjenog okrajka. Obje vertikalne ručice sploštenog okruglog presjeka nasagjene su pri dônjem dijelu grla. Dimenzije:
$V = 10$, $Pr = 9{\cdot}5$, $zj = 7$, $g = 6{\cdot}5$, $d = 5{\cdot}5$, $v\ pr = 4$.

b) Naušnjak od broncane žice — *tabla VII., slika 8.* — s nataknutim jantarevim zrnom. $Pr = 6\,cm$.

Grob br. 506. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Pod nepravilnom kamenom pločom stajala je zdrobljena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, a megju ostancima njene mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Malešni mrko-sivi ilovasti ćup — *tabla XLVI., slika 10.* — koji se je mogao reštaurirati. Sličan je saksiji, okrajak mu je slabo izvinut. Dimenzije:
$V = 6$, $Pr = 7{\cdot}5$, $zj = 7{\cdot}5$, $d = 3$, $v\ pr = 6$.

b) Broncana provincijalna fibula iz ranog rimskog doba. $D = 51\,mm$, $Š = 24\,mm$ i $V = 25\,mm$.

c) Pršljen od crvene ilovače. — *Tabla XXXII., slika 12.* — $Pr = 26\,mm$, $V = 18\,mm$.

Grob br. 507. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njoj su megju mrtvačkom paljevinom bili ovi prilozi:

a) Jedna mala, mrka ilovasta žàra sa dvije ručice, koja se je mogla reštaurirati. Grlo joj nije odvojeno, okrajak je izvinut, a trakolike, vertikalne ručice nasagjene su na dônjem kraju grla. Dimenzije:
$V = 10{\cdot}3$, $Pr = 10{\cdot}8$, $zj = 7{\cdot}6$, $g = 6{\cdot}8$, $d = 5{\cdot}5$, $v\ pr = 3{\cdot}5$.

[1]) Isporedi: Prozor. Popis ark. Tabla XIX., slika 77.

b) Jedna broncana pinceta našarana pri okrajcima sitnim crticama. $D = 114\,mm$, $Š = 22\,mm$.

Grob br. 508. Skeletni grob. Dubljina 60 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na sjevernoj strani.

Ukraj glave ležao je nakit sličan fibuli, s privješenom špiralnom karičicom u zakučastom kraju. $D = 58\,mm$, $V = 43\,mm$.

Grob br. 509. Grob sa žàrom. Dubljina 65 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati. Megju ostancima mrtvačke paljevine ležala je samo jedna broncana fibula — *tabla XII., slika 10.* — Široka i slabo savijena stremenka prelazi na onoj strani, gdje je glavica, u okruglu plojku i svršava se konjskom glavom. Na onom kraju, gdje je nožica, ima koričice od 19 *mm* dužine i 4 *mm* spoljašnjeg premjera. Te su koričice tako tijesne, da je mogla biti provučena samo tetiva špirale, koje više nema. Pošto fibula nije cijela, a drugih priloga nije bilo, mučno joj je pouzdano odrediti doba; nego ipak mislim, da je treba uvrstiti megju la-tenske fibule kasnijeg doba.

Grob br. 510. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine ležala je u njoj broncana la-tenska fibula srednjeg doba, s velikim, kruglji sličnim broncanim dugmetom na daleko uzvinutoj nožici. $D = 90\,mm$, $Š = 31\,mm$ i $V = 27\,mm$.

Grob br. 511. Grob sa žàrom. Dubljina 70 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

Osim mrtvačke paljevine bili su u njoj ovi prilozi:

a) Gotovo posve cijela i sada reštaurirana ilovasta zdjelica s jednom ručicom — *tabla XLVI., slika 7.* — iznutra mrko-siva, spolja rigja. Grlo joj je jasno od trbušine odvojeno, okrajak je izvinut. Ručica sploštenog okruglastog presjeka uzdiže se za pô centimetra iznad pràvog okrajka posudice. Dimenzije:
$V = 4$, $Pr = 5{\cdot}5$, $zj = 4{\cdot}5$, $d = 3{\cdot}5$, $v\ pr = 2$.

b) Strijeli slična broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba — *tabla VII., slika 13.* — s nataknutim jantarevim dugmetom na okrugloj plojci uzvrnute nožice. $D = 59\,mm$, $Š = 43\,mm$, $V = 17\,mm$.

c) Strijeli slična broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba — *tabla VIII., slika 1.* — $D = 67\,mm$, $Š = 59\,mm$, $V = 26\,mm$.

d) Broncana pafta slična onim, što su prikazane na *tabli XX., slici 15.* — $Pr = 44\,mm$.

e) 7 cijelih i 4 slomljena, zatvorena, broncana koluta različite veličine. Presjek im je nekim s obje strane ispupčen, nekim s jedne strane ravan, s druge ispupčen. O dvjema vise sitne karičice od broncane žice. $Pr = 22$ do $53\,mm$.

f) Mala naočarasta dvostruka broncana špirala. $D = 30\,mm$, $V = 19\,mm$.

g) Različiti mali komadi bronca.

h) Više komada jedne male toke od bijelog krtog materijala, valjda kositera. — *Tabla XXV., slika 11.* — $Pr =$ oko $33\,mm$.

i) 12 žutih i 25 sitnih bijelih staklenih zrna, od kojih je pošljednjih jedan dio iznutra pozlaćen i posrebren. — *Tabla XXXI., slika 6.*

Tačka br. 512.

Ta tačka leži u središtu mrtvačkog garišta, koje ima do $3\,m$ u premjeru, te je ogragjeno kamenitim pločama.

Grob br. 513. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njoj je megju ostancima mrtvačke paljevine bila broncana fibula iz srednjeg latenskog doba. — *Tabla VII., slika 14.* — $D = 111\,mm$, $Š = 37\,mm$, $V = 28\,mm$.

Grob br. 514. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati.

Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjena je jedna broncana pinceta — *tabla IV., slika 2.* — s održanim punciranim koricama od broncanog tenećeta za sapinjanje. $D = 120\,mm$, $Š = 25\,mm$.

Grob br. 515. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta je žàra stajala prosto u zemlji i bila je rastrošena, tako da se ne može reštaurirati.

U mrtvačkoj paljevini bili su ovi prilozi:

a) La-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XI., slika 1.* — Slabo savijena joj stremenka od žice ima 5 na njoj nataknutih velikih jantarevih zrna, pa dok dvostuka špirala pri glavici sastoji od 8 zavojaka

na svakoj strani, to je špirala pri nožici samo jednostrana i ima samo 3 zavojka. $D = 145\,mm$, $Š = 55\,mm$ i $V = 42\,mm$.

b) 8 jantarevih zrna različitog oblika i veličine, od kojih su dva komada prikazana na *tabli XXVII., slike 11.* i *17.*

Grob br. 516. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njoj je osim mrtvačke paljevine bila ljepušna broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba. — *Tabla VIII., slika 14.* — $D = 60\,mm$, $Š = 9\,mm$ i $V = 11\,mm$.

Grob br. 517. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, stajala je prosto u zemlji i bili su u njoj megju mrtvačkom paljevinom ovi prilozi:

a) Osim odlomljene ručice cijela mala mrko-siva zdjelica izvijena okrajka. Obje ručice okruglasta prosjeka sizale su iznad okrajka. Dimenzije: $V = 4{\cdot}5$, $Pr = 7$, $zj = 7$, $d = 3{\cdot}5$, $v\ pr = 4{\cdot}5$.

b) La-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla XI., slika 3.* — kojoj je na slabo savijenoj stremenci nataknuto sedam jantarevih zrna. $D = 106\,mm$, $Š = 30\,mm$ i. $V = 29\,mm$.

Grob br. 518. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, stajala je prosto u zemlji. Ona je bila napunjena mrtvačkom paljevinom i bili su u njoj ovi prilozi:

a) Željezni fragmenat — *tabla III., slika 11.* — uz drugi plosnati i ravni željezni fragmenat.

b) Broncano dugme s konkavno udubljenim srednjim poljem. — *Tabla XXIII., slika 9.* — $Pr = 16\,mm$.

c) U pola staljen grumen bronca.

d) 6 jantarevih zrna različitog oblika i veličine. Najveće je prikazano na *tabli XXVI., slika 13.* — i dva druga na *tabli XXVII., slike 6.* i *9.*

Grob br. 519. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žara bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njenoj mrtvačkoj paljevini bila je jedna broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba. — *Tabla IX., slika 2.*

$D = 97$ *mm*, $Š = 21$ *mm*, $V = 30$ *mm*.

Grob br. 520. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u sjeverojužnom pravcu s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave nagjeni su ovi prilozi:

a) Velike, broncanim tenećetom podstavljene i žicom, na oblik brojke 8 savijenom, sastavljene špiralne broncane dvotoke, posve slične onima, što su prikazane na *tabli XVI., slika 1.* — $Š = 163$ *mm*, $V = 71$ *mm*.

b) Više ovećih komada jednog broncanog privjeska od lančića. Lančići su sastavljeni spletenom žicom, savijenom na oblik brojke 8, koja se završuje malom špiralnom tokom.

c) Plosnato, sa tri kockasta oka ornamentirano jantarevo zrno — *tabla XXV., slika 22.* — $Pr = 27$ *mm*.

d) 4 slična plosnata, ali nenariješena jantareva zrna do $Pr = 34$ *mm*.

Grob br. 521 *a.* Skeletni grob. Dubljina 30 *cm.*

Pravac kostura, koji je prosto u zemlji ležao, nije konštatovan, a i priloga uza nj nije nagjeno.

Grob br. 521 *b.* Skeletni grob. Dubljina 70 *cm.*

Pod kosturom najposlije navedenim nagjena je prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra, koja se nije mogla reštaurirati. Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su u njoj ovi prilozi:

a) Šivaća igla od bronca — *tabla III., slika 18.* — $D = 62$ *mm*.

b) Broncana fibula iz ranog la-tenskog doba — *tabla VII., slika 6.* — uzvrnute joj nožice, kao ni jezičca nema. $D = 60$ *mm*, $Š = 35$ *mm*, $V = 17$ *mm*.

c) Broncani prsten — *tabla XIX., slika 9.* — On sastoji od glatkog ljevenog obruča te mu je $Pr = 23$ *mm*, a širina 4 *mm*.

Tačka br. 522.

Ta tačka leži nasred jednog mrtvačkog garišta, koje ima od prilike 3 *m* u premjeru, te je popločeno kamenitim pločama.

Grob br. 523. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Rastrošena ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati. U mrtvačkoj paljevini bila je jedna broncana certoška fibula, u koje nije bilo jezičca ni špirale.

Grob br. 524. Skeletni grob. Dubljina 50 *cm.*

Kostur je prosto u zemlju položen u pravcu sjeverojužnom s glavom na južnoj strani.

Ukraj glave ležali su ovi prilozi:

a) Zatvoren, glatki broncani kolut, na jednoj strani ravan, na drugoj polukružan. $Pr = 59$ *mm*.

b) Dvije broncane špiralne cjevčice, od kojih je jedna prikazana na *tabli XXIII., slika 31.*

c) 9 jantarevih zrna različite veličine do 25 *mm* premjera, i ulomak takog zrna.

Grob br. 525. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Prosto u zemlju postavljena ilovasta žàra, koja se ne može reštaurirati, imala je u sebi samo mrtvačku paljevinu bez priloga.

Grob br. 526. Grob sa žàrom. Dubljina 60 *cm.*

Ilovasta žàra bila je nepokloljena i rastrošena, pa se za to ne može reštaurirati.

Pod ostancima mrtvačke paljevine nagjena je u njoj mala broncana la-tenska fibula sa dvije špirale — *tabla IX., slika 16.* — Na slabo savijenoj njenoj stremenci nataknuto je jedno srednje plosnato i sa strane dva okruglasta jantareva zrna. $D = 73$ *mm*, $Š = 29$ *mm* i $V = 28$ *mm*.

Grob br. 527. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *mm.*

Nepoklopljena ilovasta žàra bila je rastrošena i ne može se reštaurirati.

U njenoj mrtvačkoj paljevini bili su ovi prilozi:

a) Dva željezna fragmenta.

b) Jedno cijelo, uravnjeno, valjkasto jantarevo zrno i tri komadića takih zrna.

c) Žućkasto-zelen utarak neke staklene posude.

Grob br. 528. Grob sa žàrom. Dubljina 50 *cm.*

Ilovasta žàra stajala je prosto u zemlji i ne može se reštaurirati. Megju ostancima mrtvačke paljevine nagjeni su ovi prilozi:

a) Jedan željezni fragmenat.

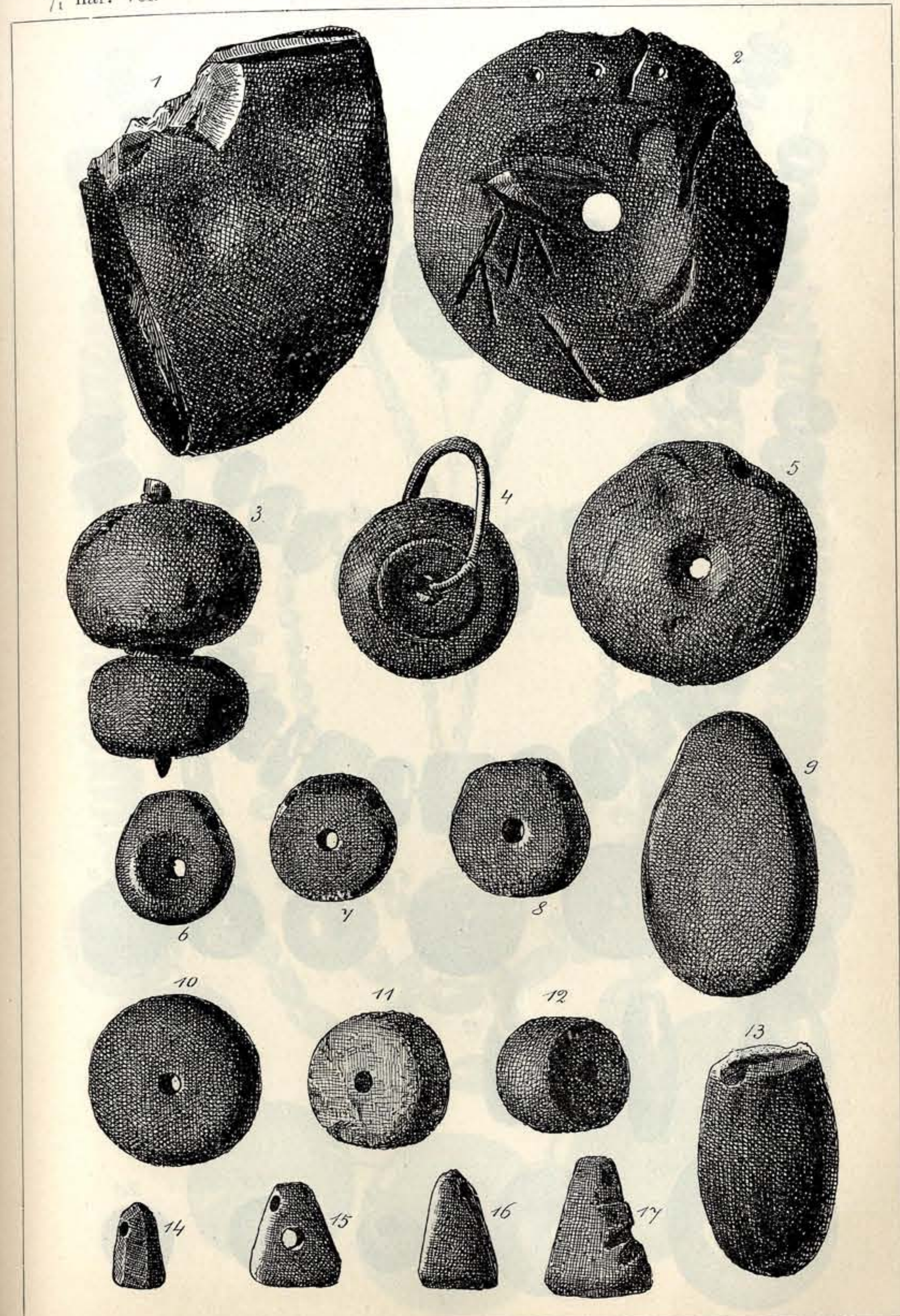
b) Ulomak nenariješenog broncanog zaponca.

(Nastaviće se.)

Pripomena. Table XXIX., XXX. i XXXI. priložiće se uz 4. knjigu.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3

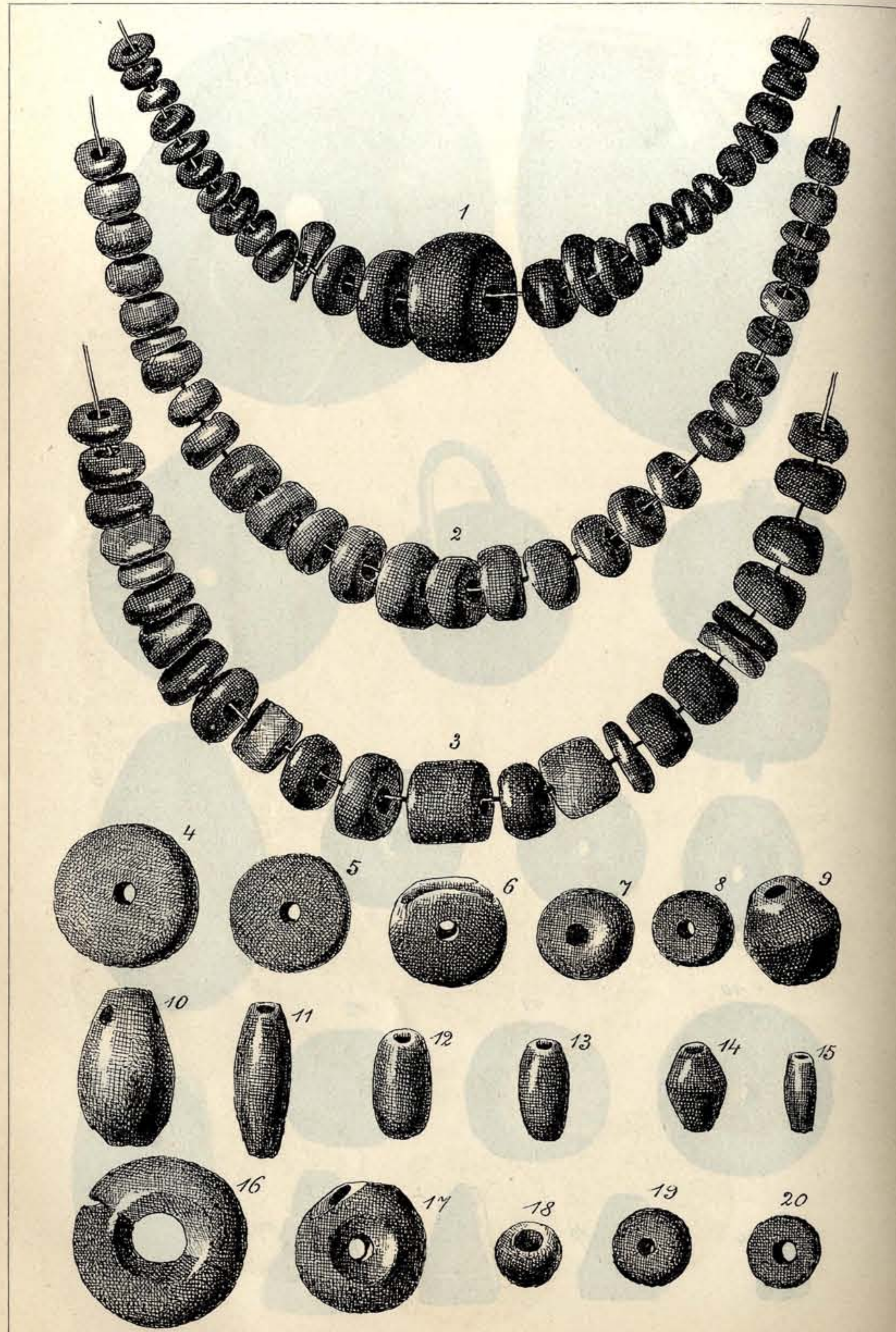
$^1/_1$ nar. vel. **Tabla XXVI.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

$^1/_1$ nar. vel.

Tabla XXVII.

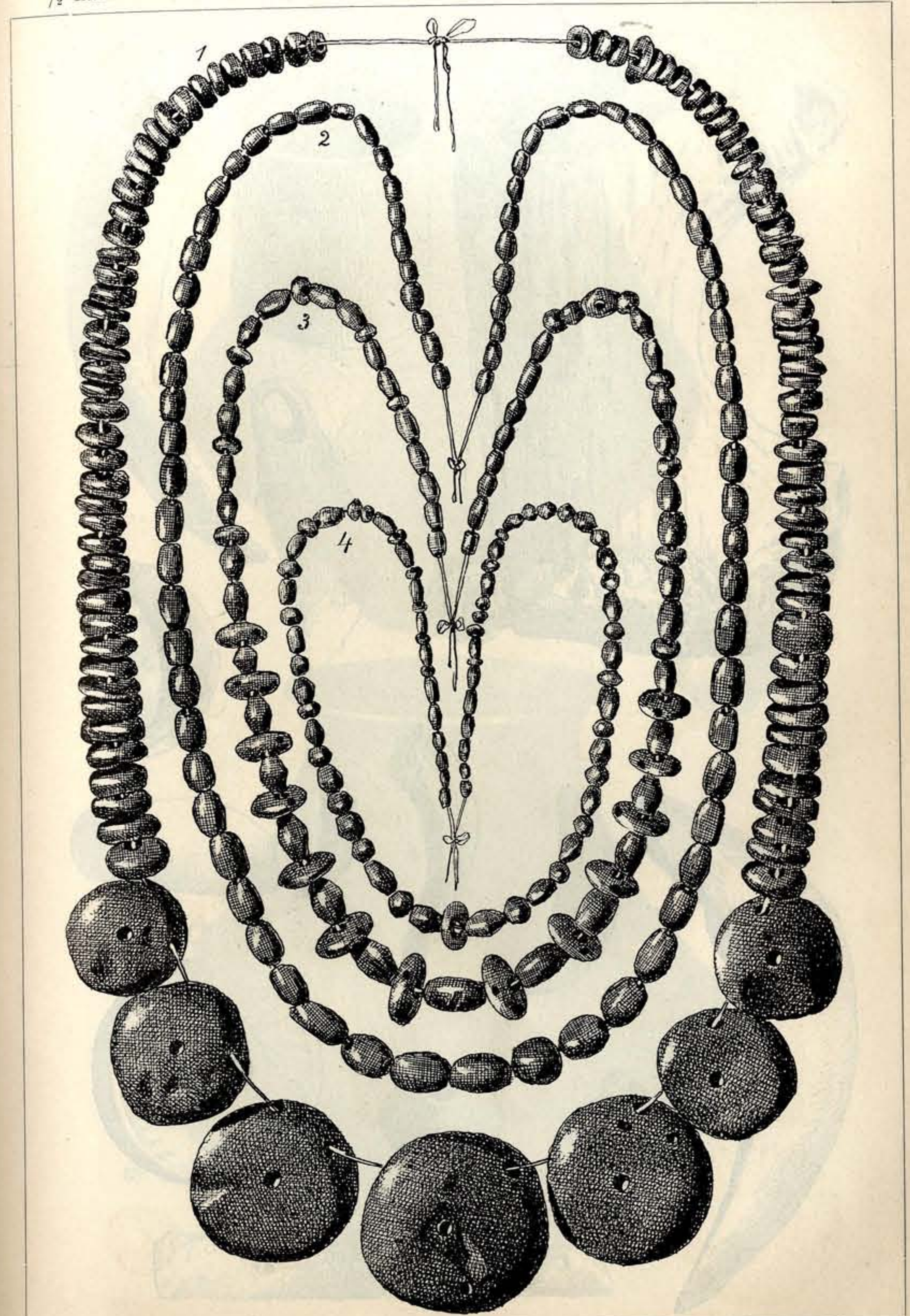
Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

$^1/_2$ nar. vel.

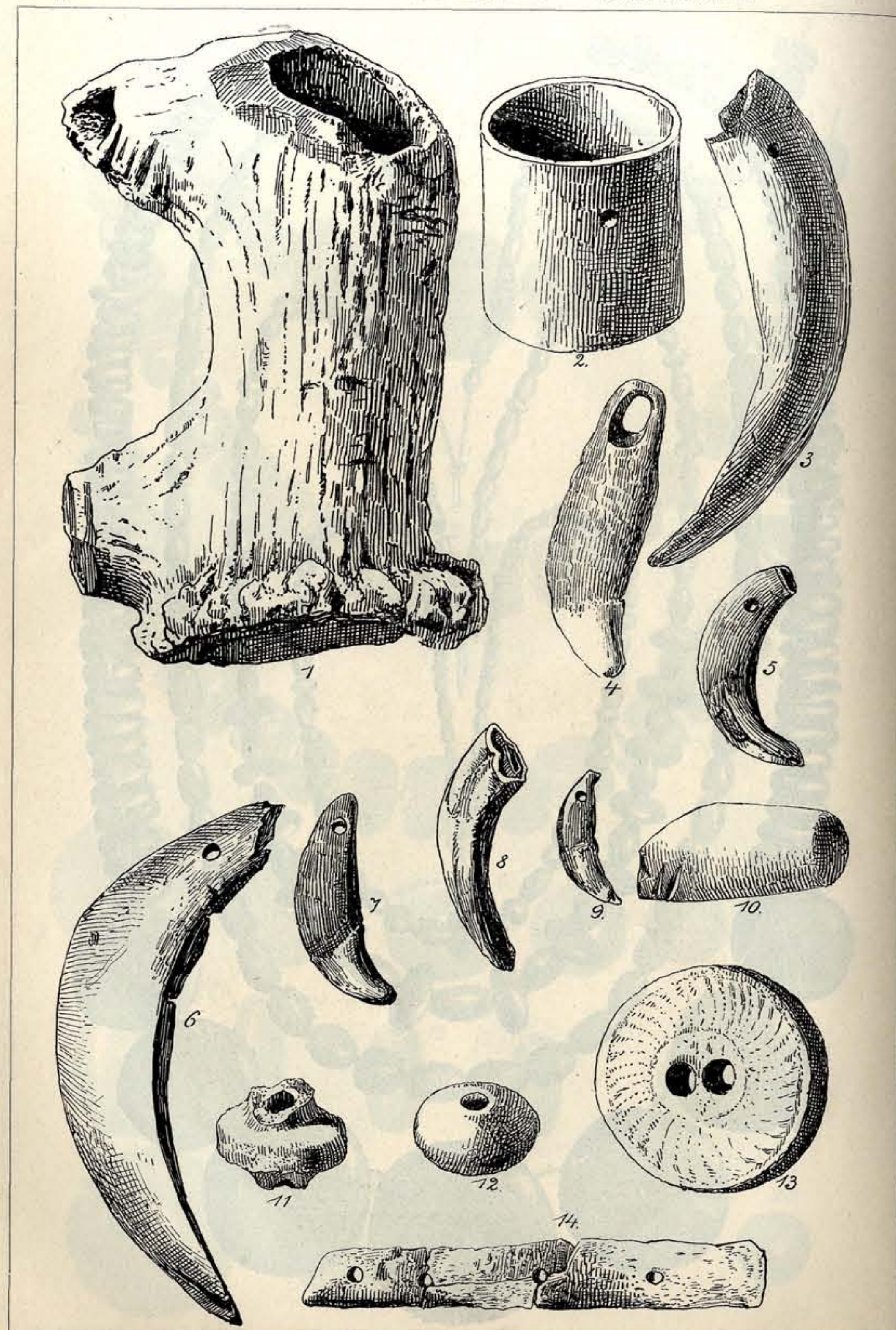
Tabla XXVIII.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

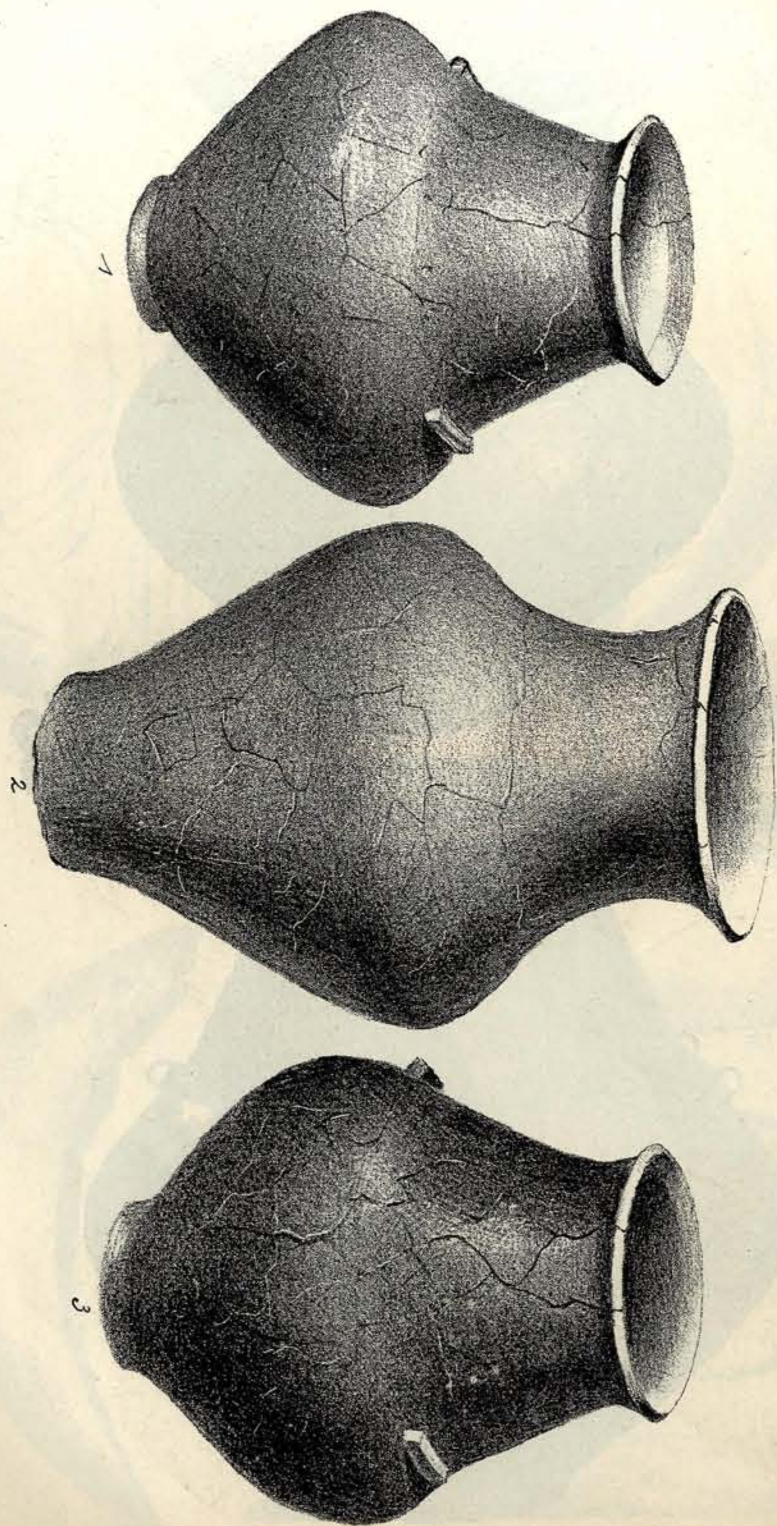
$^2/_3$ nar. vel. **Tabla XXXII.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3

$^1/_6$ nar. vel. **Tabla XXXIII.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

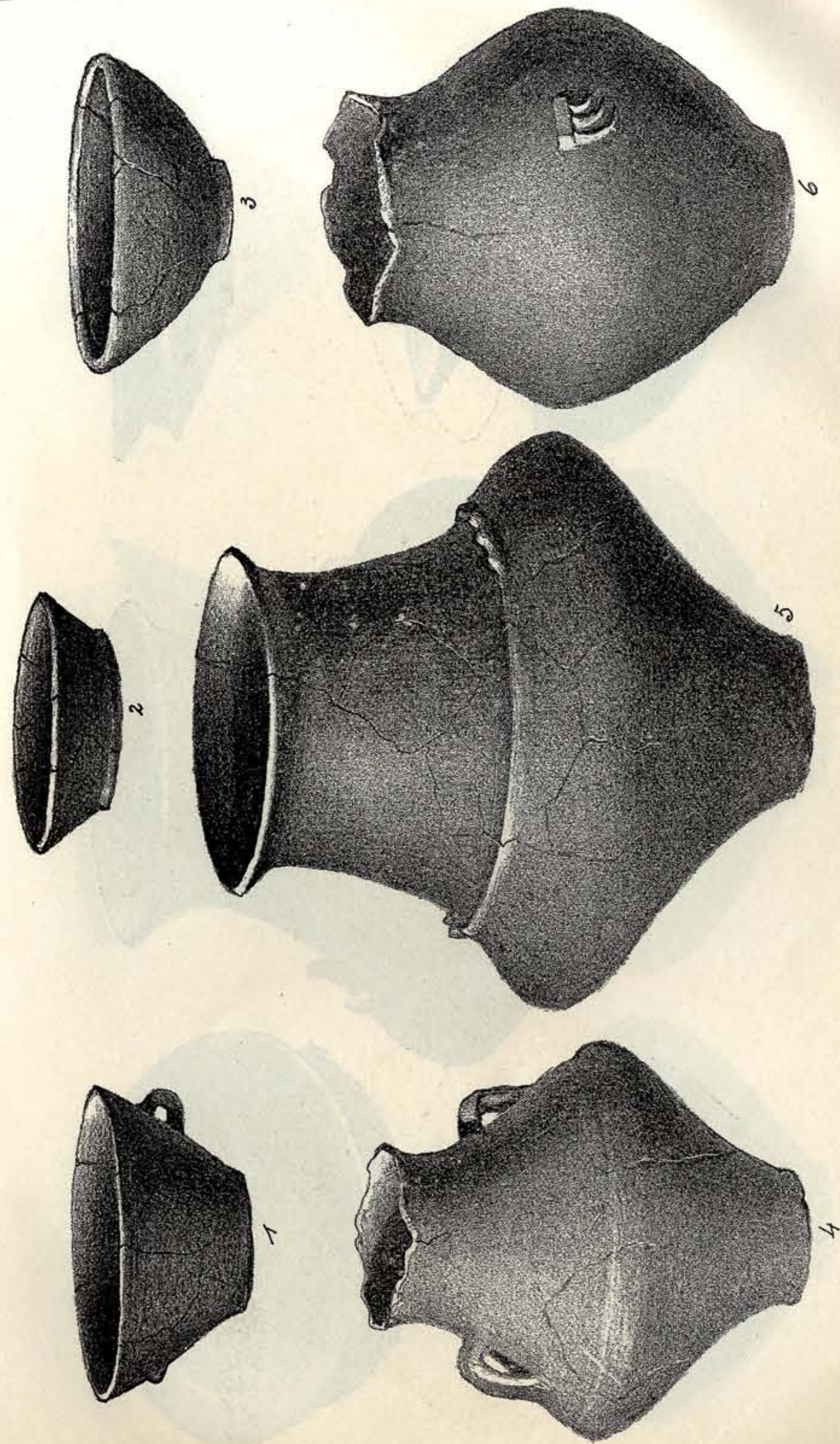

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^{1}/_{6}$ nar. vel.

Tabla XXXIV.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

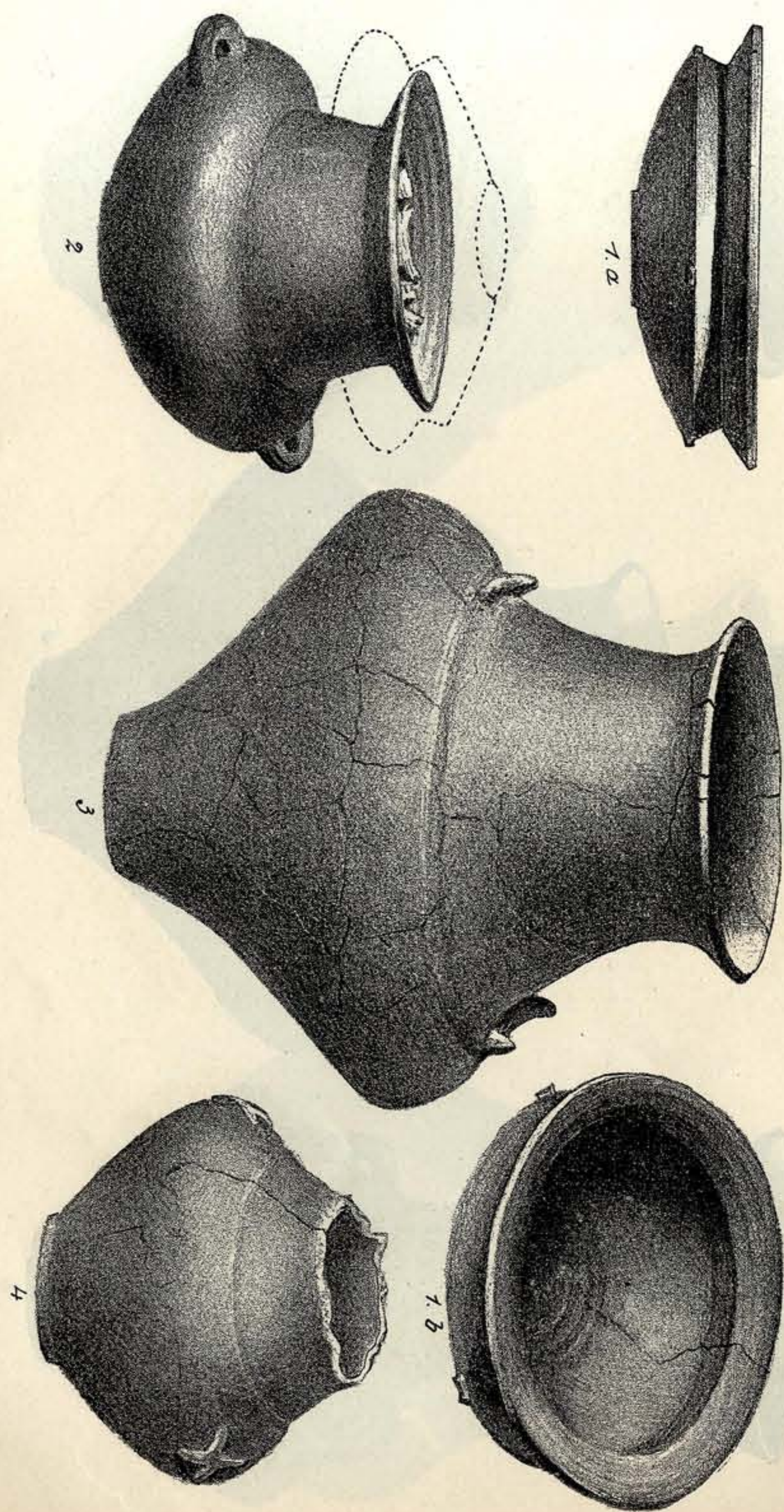

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća.

Tabla XXXV.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^{1}/_{6}$ nar. vel.

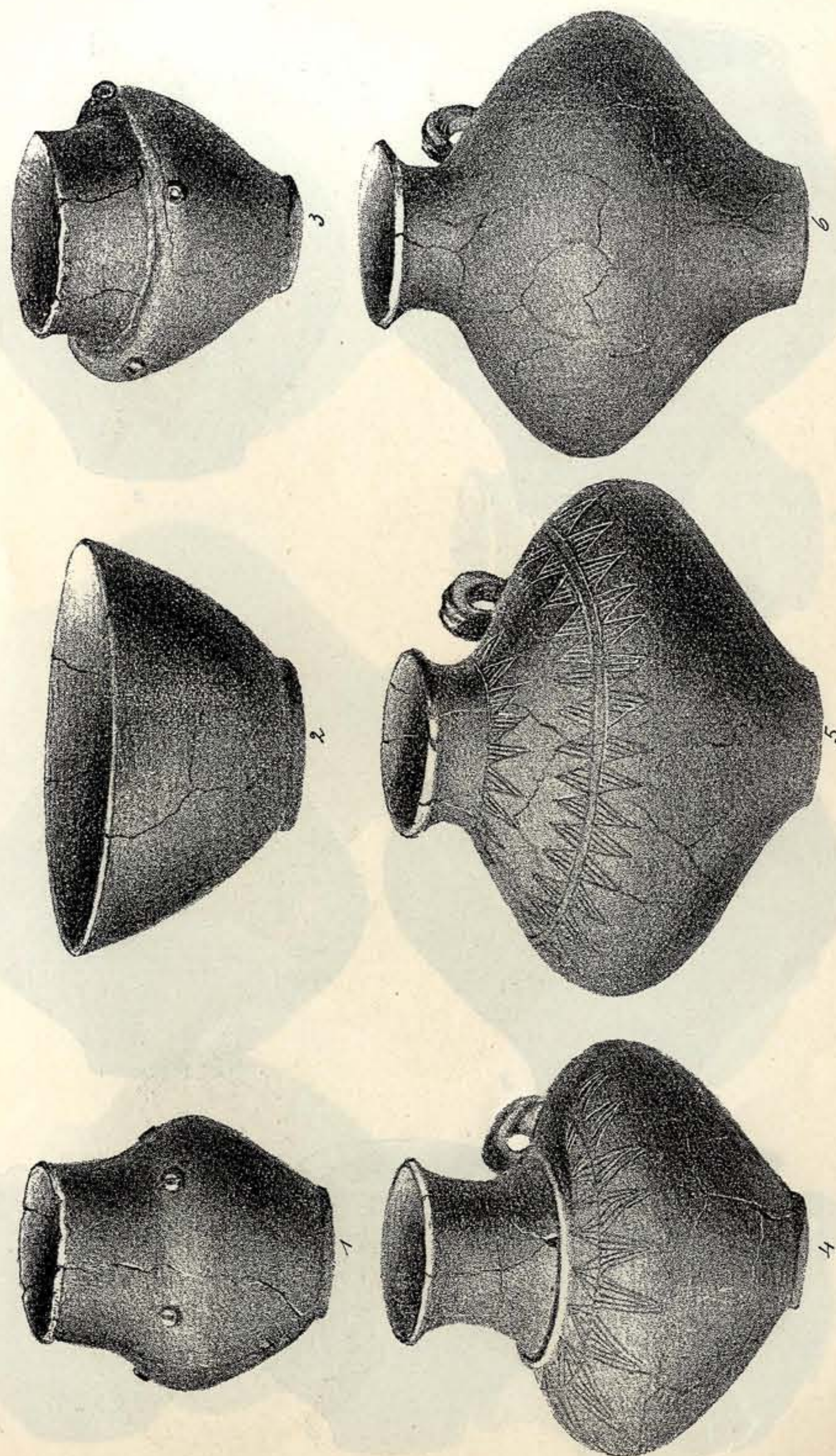

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^1/_6$ nar. vel.

Tabla XXXVI.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

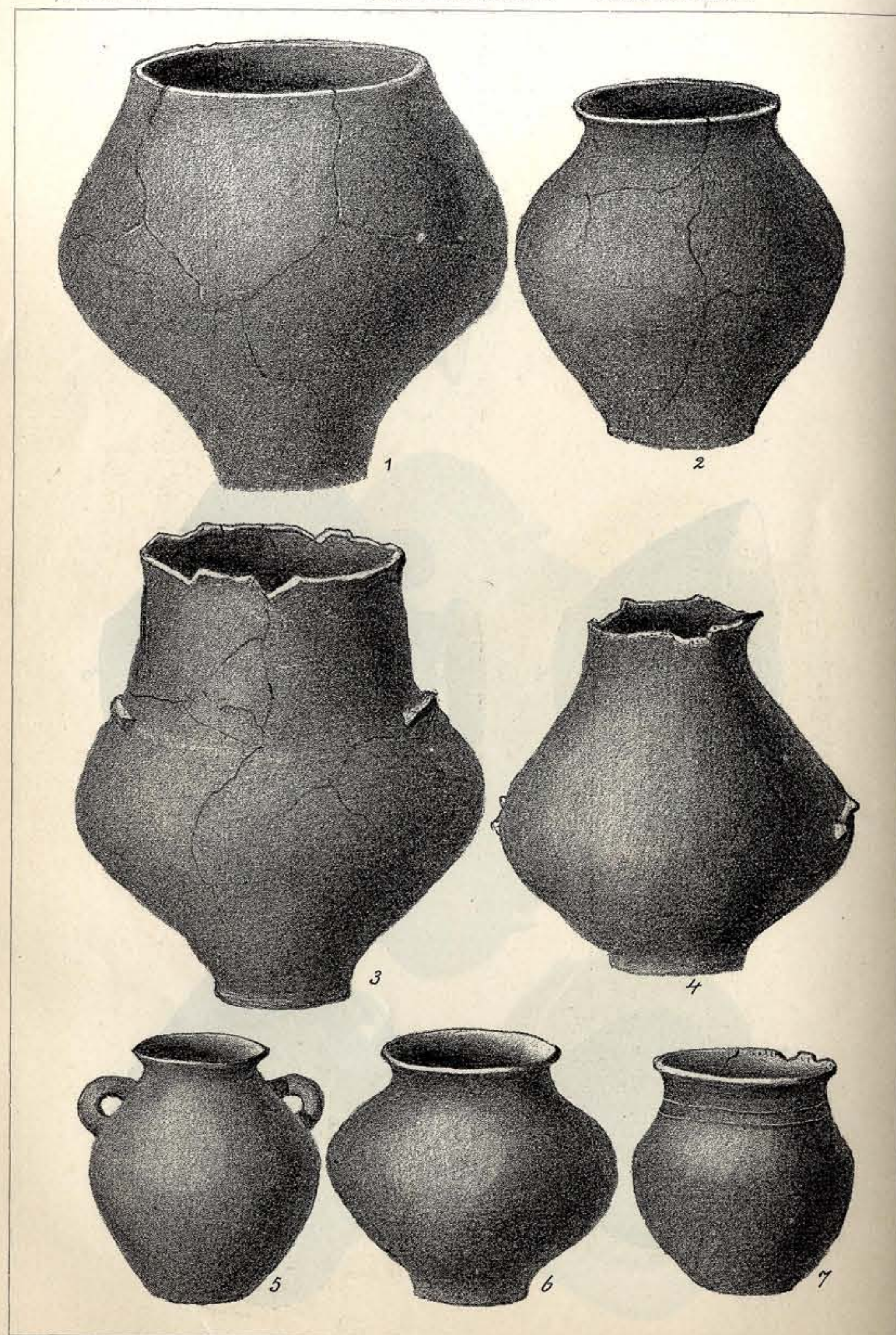
Tabla XXXVII.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^1/_6$ nar. vel.

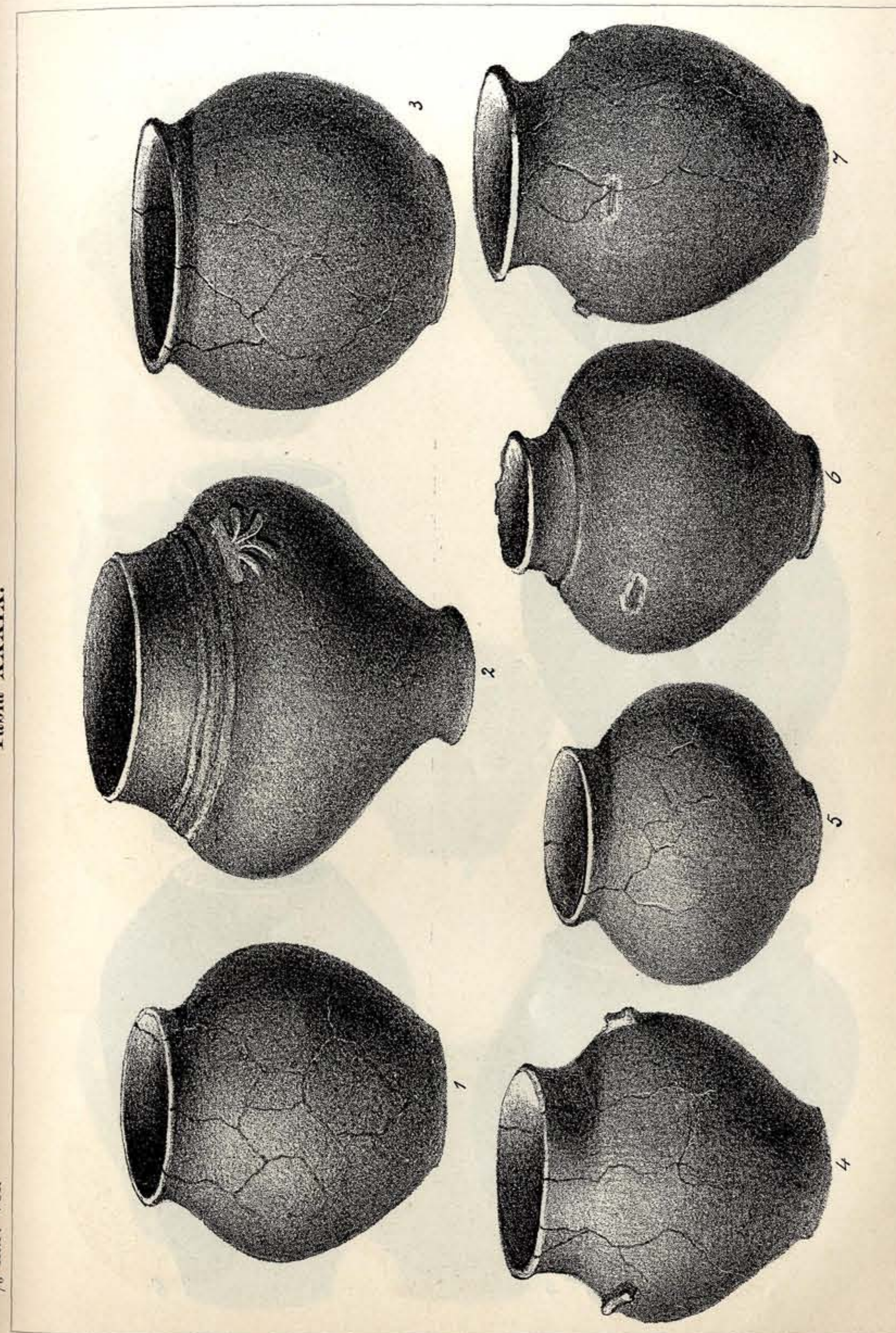
Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^1/_6$ nar. vel. **Tabla XXXVIII.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

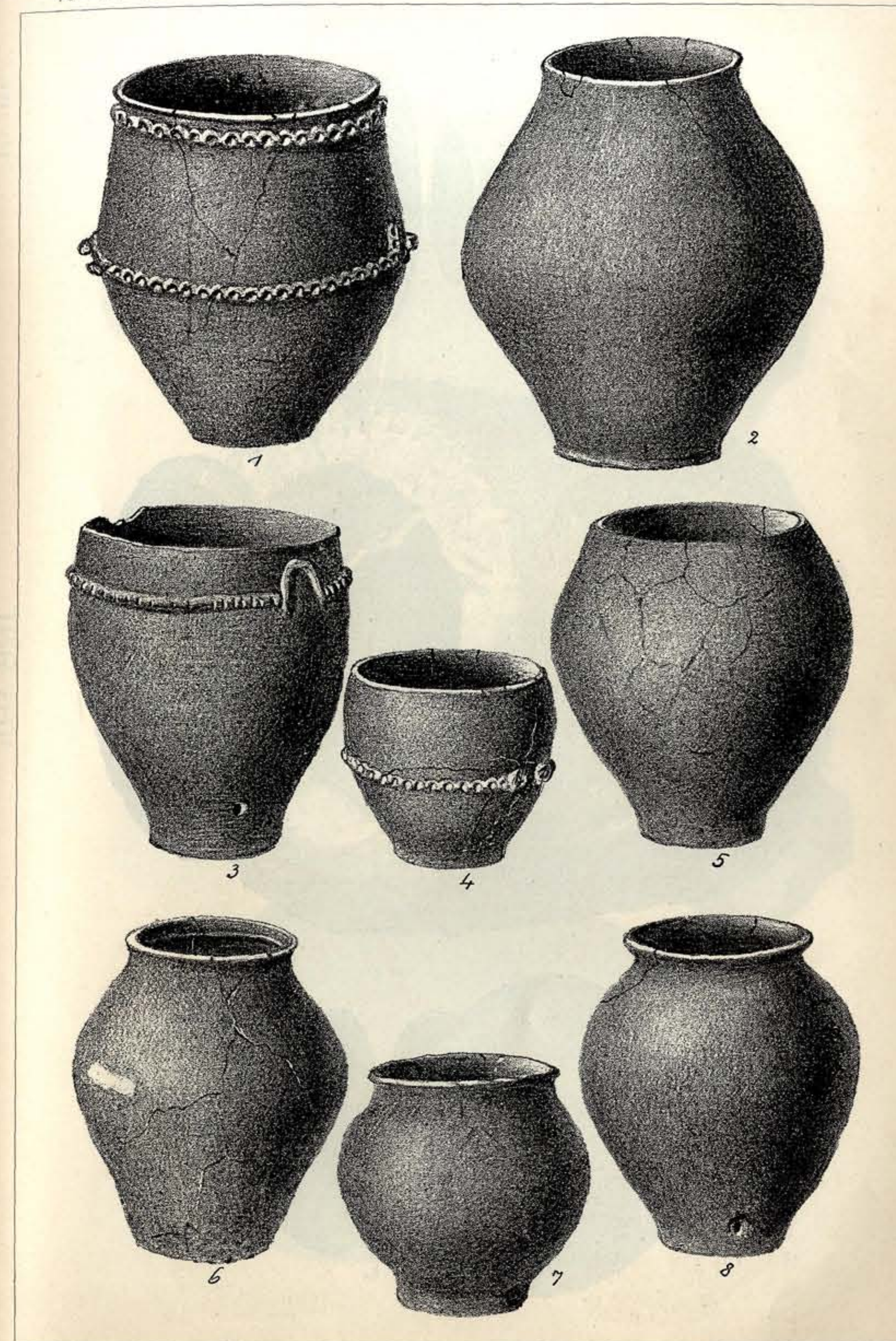
$^1/_6$ nar. vel. **Tabla XXXIX.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

$^1/_6$ nar. vel. **Tabla XL.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

$^1/_6$ nar. vel. **Tabla XLI.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^{1}/_{6}$ nar. vel.

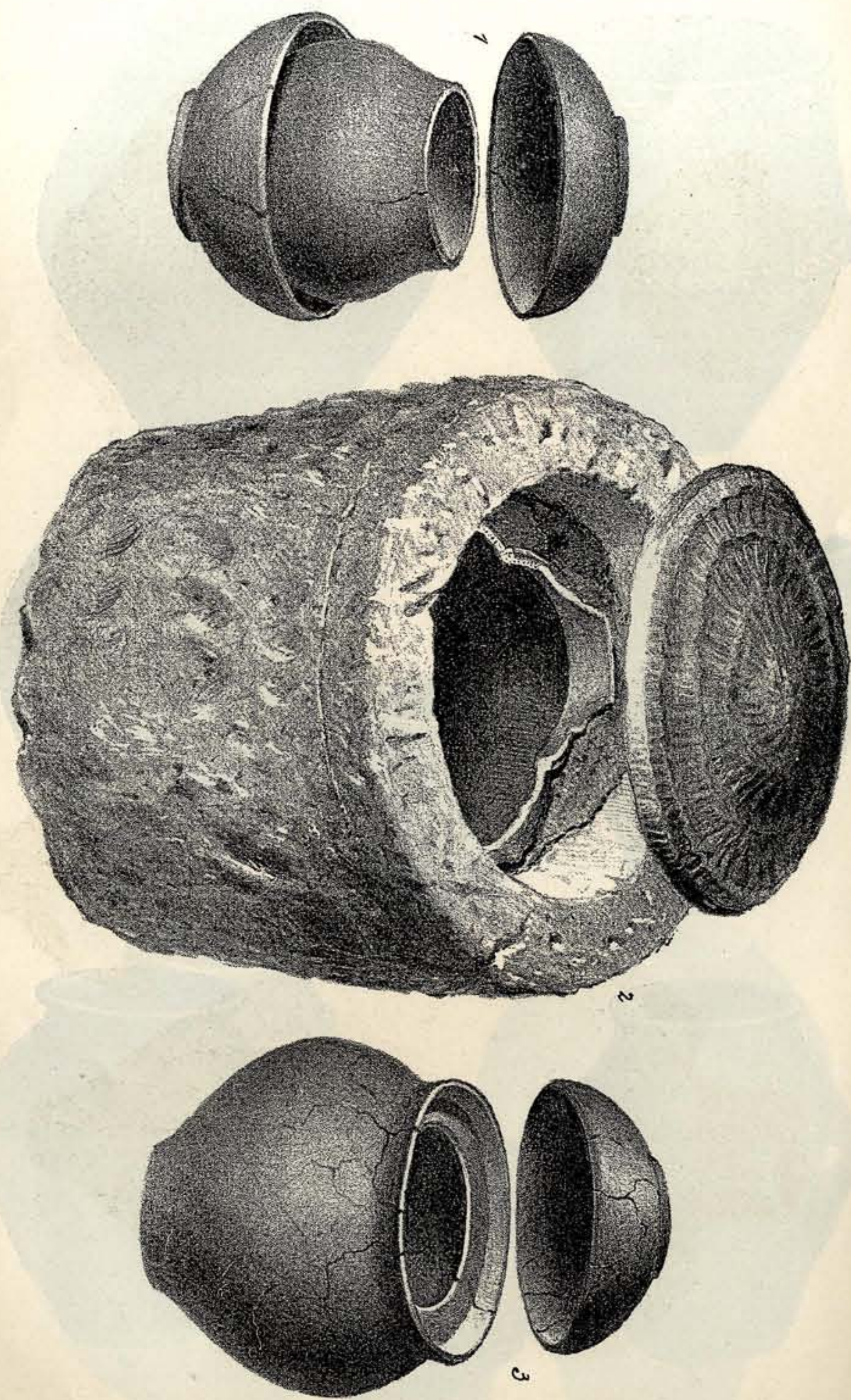
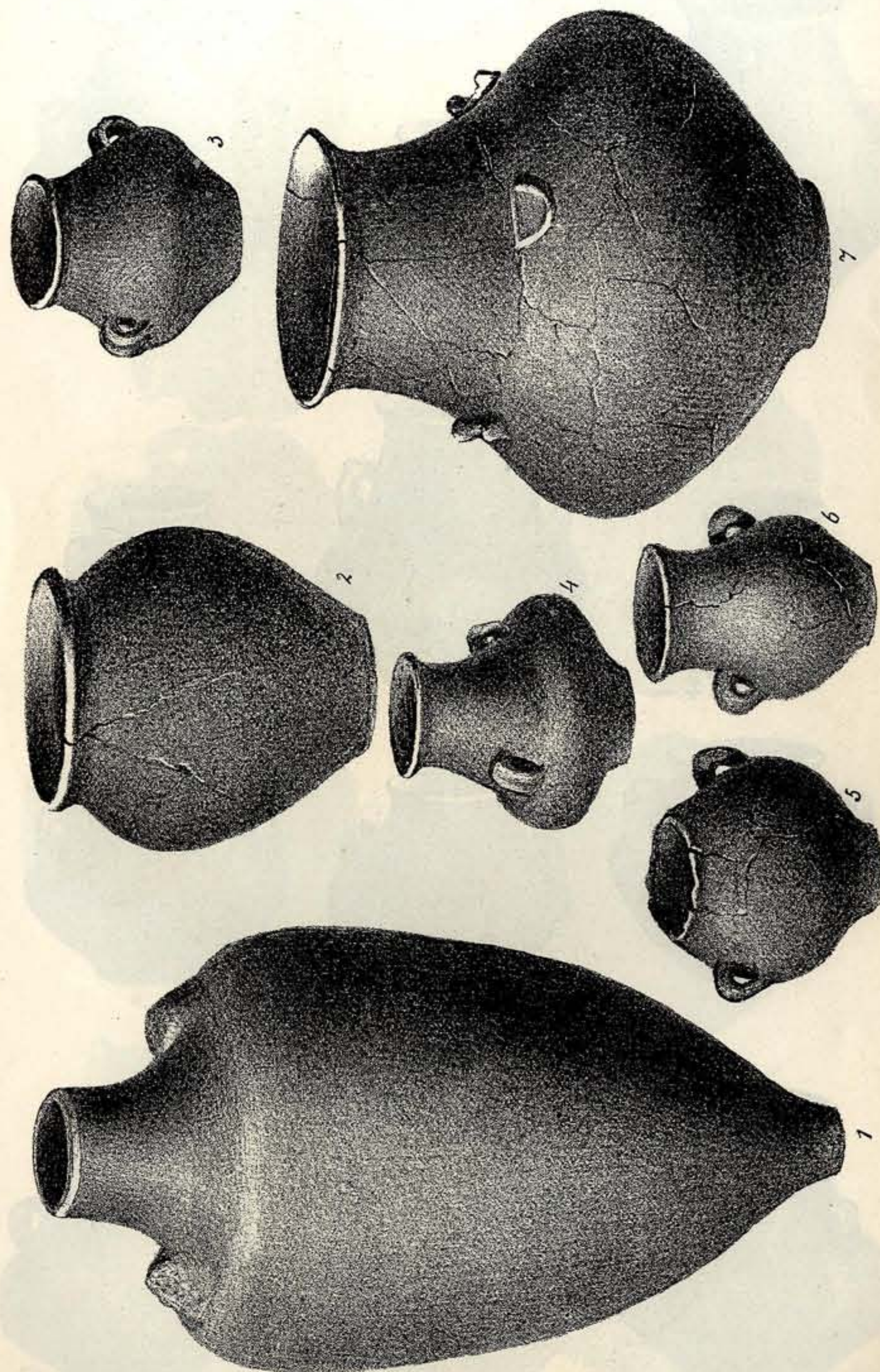

Tabla XLII.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Tabla XLIII.

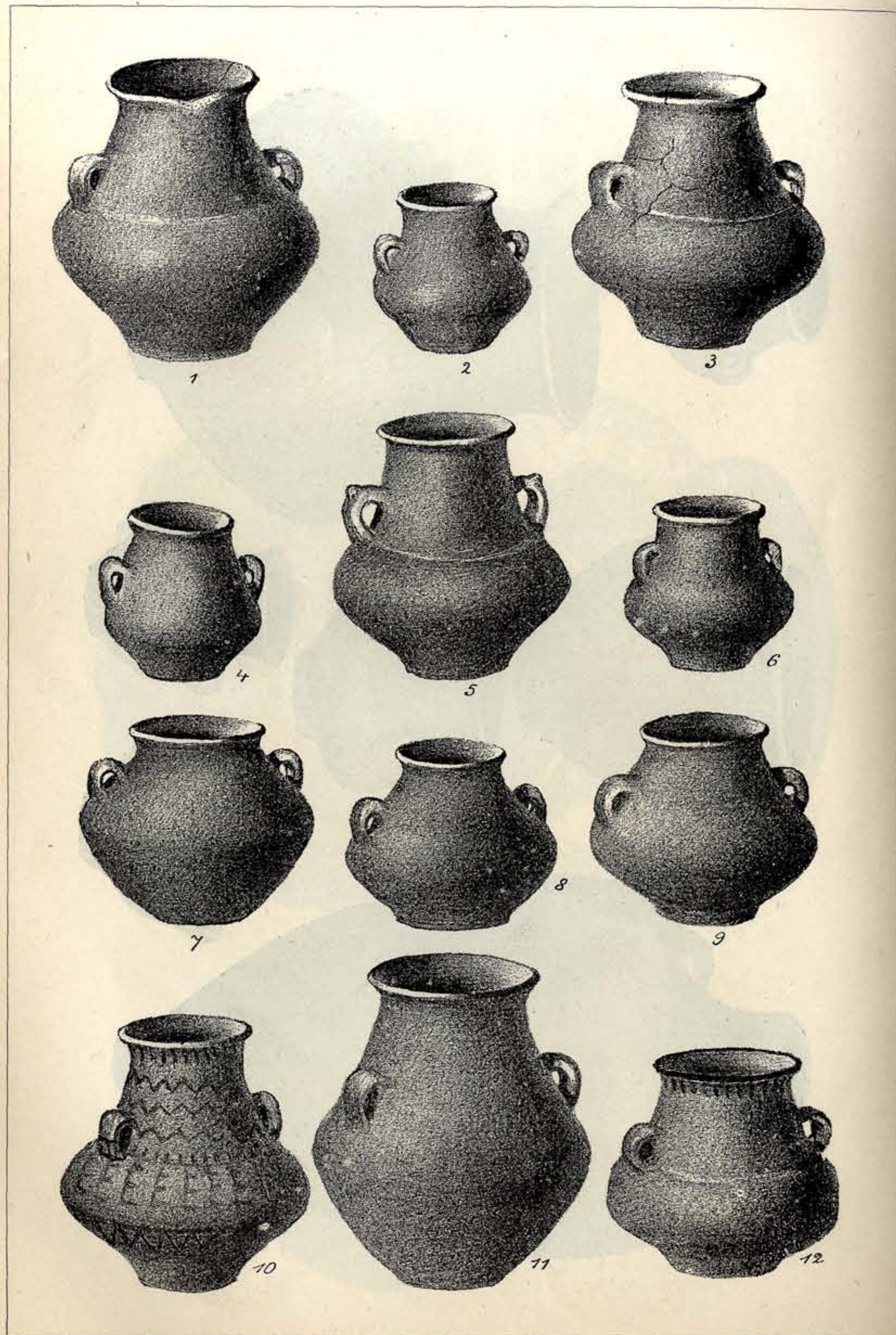

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^{1}/_{6}$ nar. vel.

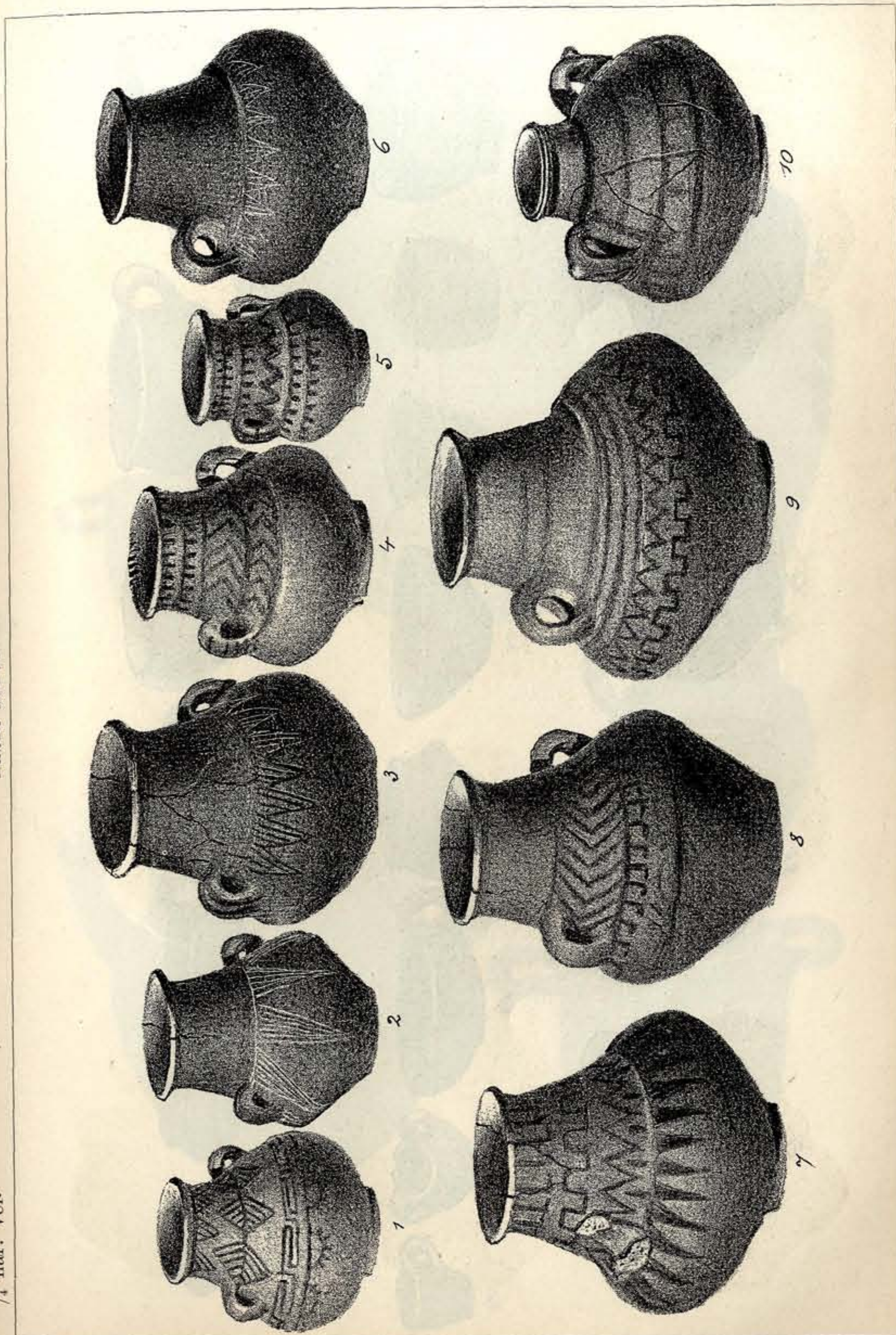
Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

1/4 nar. vel. **Tabla XLIV.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

1/4 nar. vel. **Tabla XLV.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

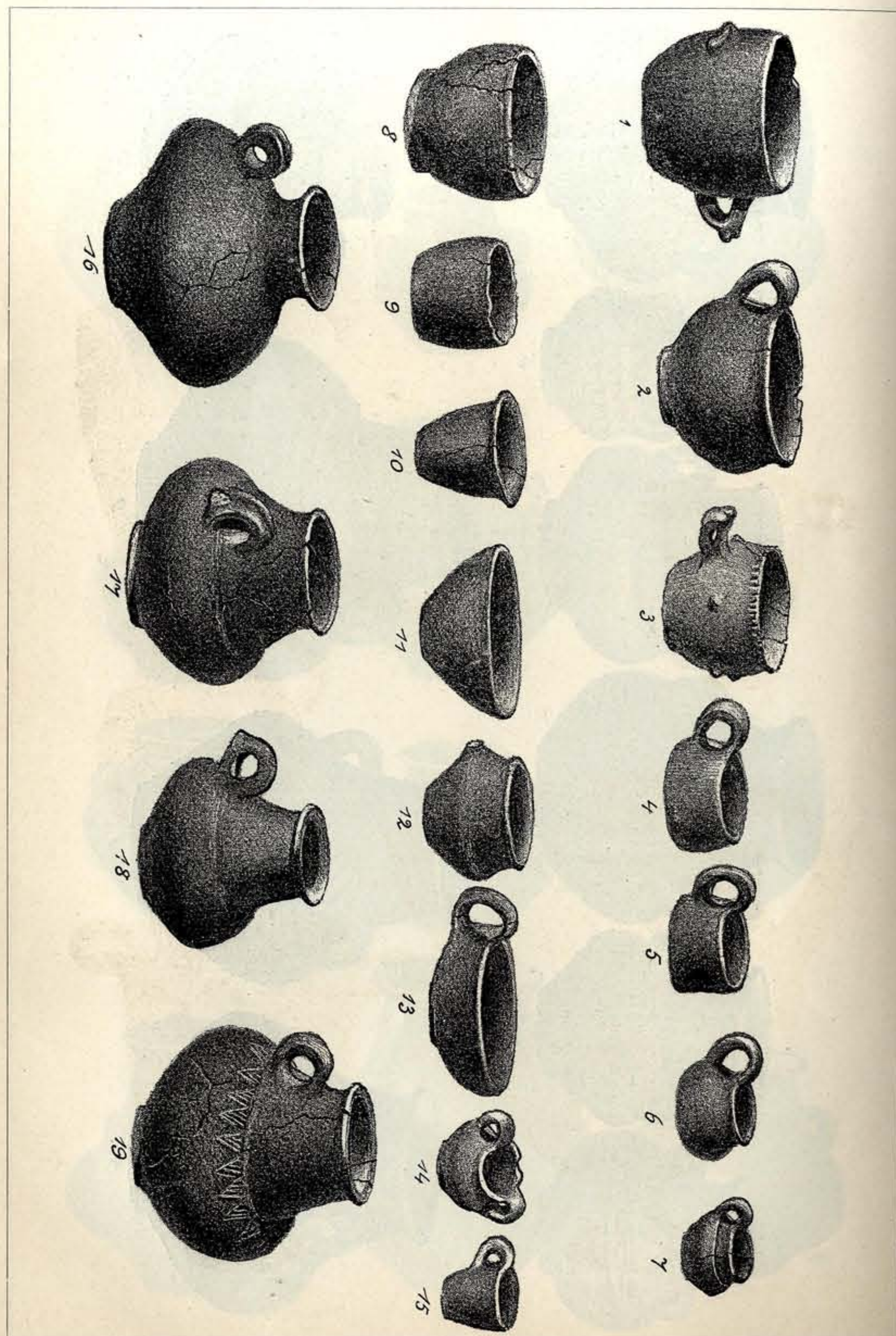

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

¹/₄ nar. vel.

Tabla XLVI.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

¹/₃ nar. vel.

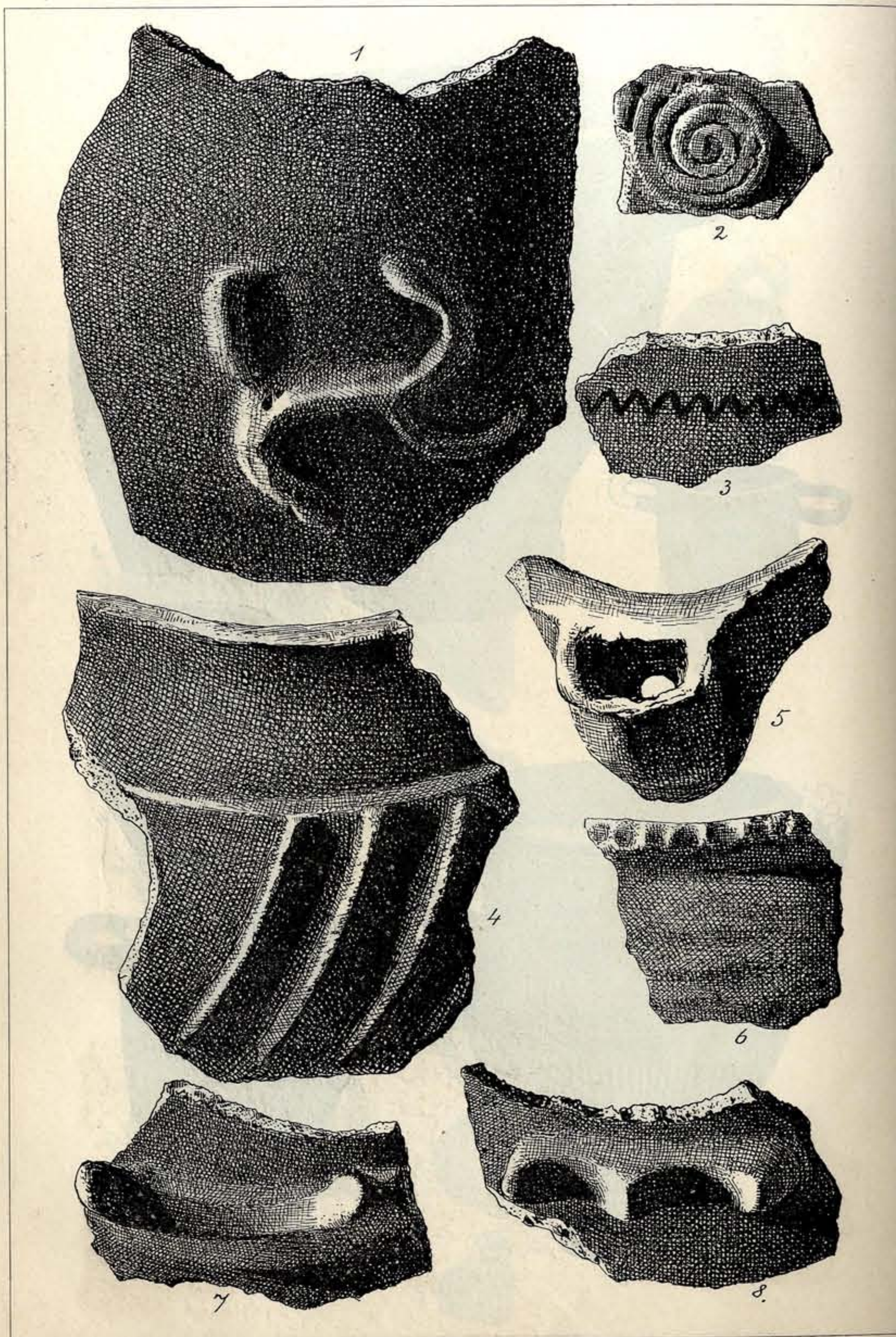
Tabla XLVII.

Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

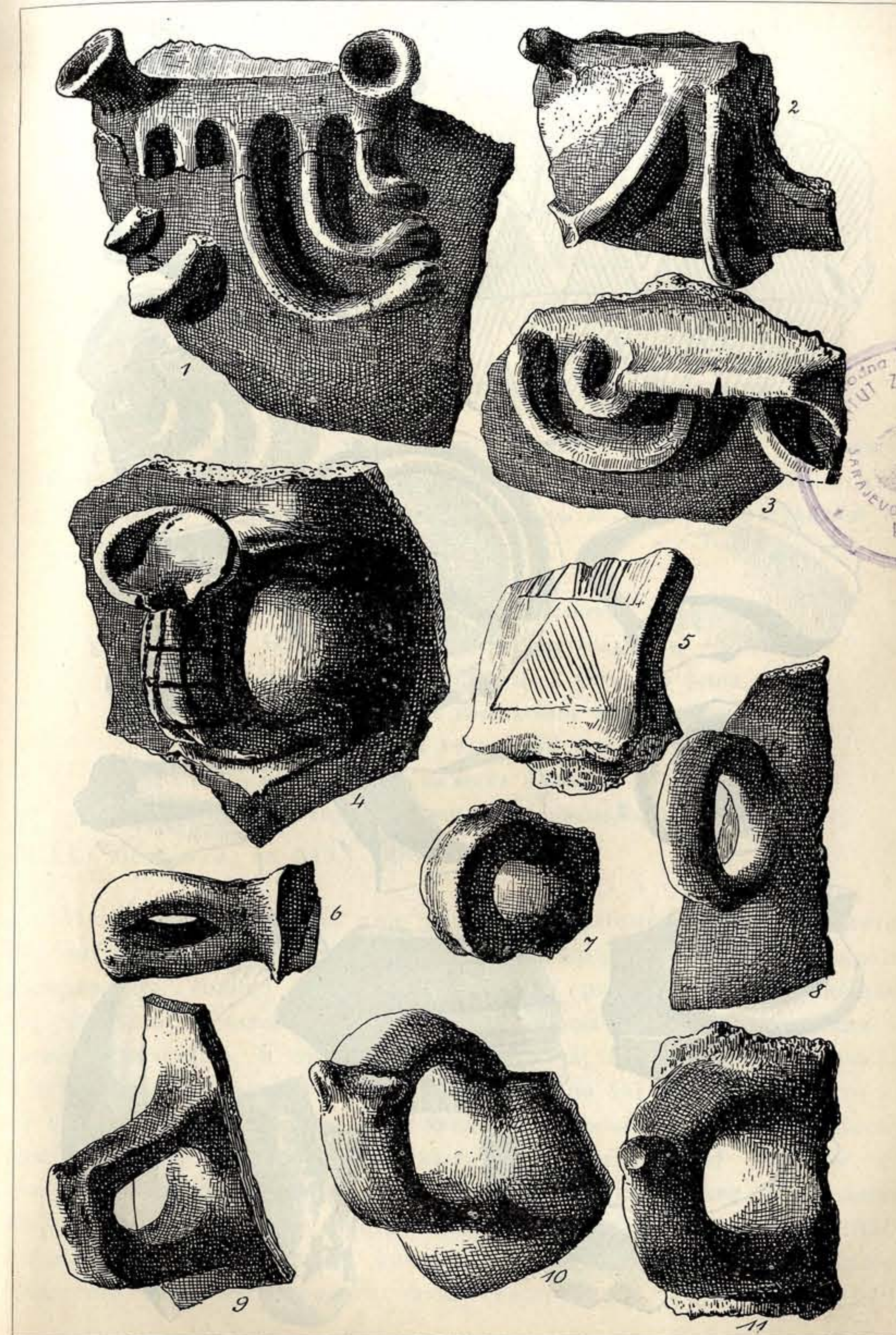
Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^1/_2$ nar. vel. **Tabla XLVIII.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

$^1/_2$ nar. vel. **Tabla XLIX.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća".

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

½ nar. vel. **Tabla L.** Uz članak „Nekropola na Jezerinama u Pritoci kod Bišća“.

Двиjе босанске краљице.

Приопћио

архимандрит **Иларион Руварац.**

Претпошљедња босанска краљица Катарина.

Катарина краљица, удовица предпошљедњега краља босанског, Томаша Остоjића, преминула je у Риму дне 25. октобра 1478. год. и би сахрањена у цркви „Ara coeli“ званоj, и на гроб постављен joj je споменик с овим натписом:

Катарини кралици босанской,
Стипана херцега о(ть) светога Саве,
о(ть) порода Елине и кꙋће цара Стипана роени,
Томаша крала босаньского жени,
коа живи година 50 и 4.
и приминꙋ ꙋ Римꙋ на лита господна 1478 лито
на 25 дна октобра. Споминакь не писмомь поставлень.

(Mikl.: Mon. serb., p. 519.)

Ни jедан натпис наш ниje толико пута штампан и прештампаван, као таj натпис; ни о jедном се натпису нашем ниje толико писало и расправљало, колико о том натпису; та штампан вам je натпис таj не само ћирилским словима већ и глаголским и латинским и грчким писменима, и преведен je натпис таj на њемачки. Научници и стручњаци писали су читаве коментаре на таj натпис, као што се на прилику пишу коментари на какав стародревни грчки или латински или мисирски и асирски и вавилонски натпис. И кад би ко хтио зналачки тачно и савjесно по примjеру критичких и темељних Ниjемаца да помене све књиге и листове, у коjима je од године 1550. штампан и коментиран таj натпис с гробне плоче босанске краљице Катарине, морао би написати читаву књигу.

Ја сам прије двадесет година и више мислио на то и исписао сам био из Ламбецијеве библиотеке, из Асеманових календарпја, из Мајерновог Спицилегијума и из Катанчићевог Специмена дотична мјеста, и шта је Дифрен рекао, шта ли Шимек примијетио и како је Енгел превео на њемачки, и кога су П. Ј. Шафарик и Фрањо Миклошић помињући натпис тај поменули и т. д., и т. д.; но послије сасвим сам изгустирао ту колико учену, толико малокорисну своју работу, и данас не ћу да знам за сав тај апарат, спремљем прије 20 година и више.

Па и пашто да спомињем и Ламбецијa бечкога и Асемана римскога библиотекара и Мајерна и Катанчића и остале старе писце, кад они покрај све своје учености и начитаности нијесу знали о Катарини и о њеном роду то, што ми данас знамо? Јер и ако су знали они, ко је био отац, дјед и прадјед по оцу Катарини, краљици босанској, али нијесу знали, јер ни Орбин, извор њихов није знао то, од кога је рода и племена била мати њезина, а наиме, да је мати њена, по имену Јелена била кћи Балше (III.), господина зетскога, а тај Балша да је био син Ђурђа Срацимировог Балшића и Јелене, кћери српскога кнеза Лазара, а кућа кнеза Лазара и кнегиње Милице с једне и кућа зетских Балшића с друге стране, да су биле у сродству с кућом цара Стефана.

Но данас се не пита и није у питању то, како је и по чему је кућа Херцега Стјепана била род кући српскога цара Стефана, већ се данас мора питати и у питању је: да ли је у натпису на надгробној плочи краљице Катарине било написано то, да је Катарина била од порода Јелине и куће цара Стефана? — јер данас, и не од јуче, већ од много много година, нема тога босанскога натписа; односно оне плоче, на којој је урезан био тај натпис, нема у поменутој цркви у Риму, и данас вам нико од фратара не зна казати, куд се дјела и шта је било с том надгробном плочом, на којој је по казивању урезан био тај натпис.

Да поменем најновије писце, који помињу гробни споменик, постављен босанској краљици Катарини у поменутој цркви у Риму.

Црнчић (Rad jugoslav. akademije, књ. 79. Загреб 1886.) помињући на стр. 18. опоруку (тестаменат) „несрећне а добре краљице босанске Катарине", писану 20. октобра 1478., напомиње под 1., да је иста краљица пет дана доцније преминула, — пак ју, како бијаше наредила, сахранише у цркви св. Марије на „Ara coeli". Ту јој је споменик на првом десном од великога олтара ступу, т. ј. камен, у ком је она исклесана и „dvoj grb" покрај главе јој, и под њом овако написано:

D. O. M.
Catharinae Reginae Bosnensi
Stephani Ducis Santi *(sic)* Sabbae Sorori,
Et *(sic)* Genere Helene. Et Domo Principis
Stephani Natae Tomae Regis Bosnae
Uxori. Quantum vixit Annorum LIII.
Et obdormivit Romae. Anno Domini
M.CCCC.LXXVIII. Die XXV. Oteobris *(sic)*
Monumentum ipsius Scriptis positum.

пак је очито, да је оно: „Катарини краљици босанској, Стипана херцега од (sic) светога Саве, од порода Јелине и куће цара Стипана роени" и т. д. по том преведено, т. ј. г. Црнчић каже, да је онај напред стављени натпис пријевод с латинскога натписа, који се латински натпис и данас налази, те се може читати на оном камену, узиданом у ступу, на ком је исклесана краљица Катарина.

Толико г. Црнчић, а г. Рачки зна нешто више о плочама и тим натписима.

Помињући оба грба на надгробном споменику Катарине краљице, пише Рачки у „Radu, књига 101., стр. 155" ово:

„На поду испод којега је тијело Катарине почивало, бјеше постављена плоча. На тој плочи исклесана краљица у дугој хаљини огрнута дугачким плаштем. Ова плоча бјеше год. 1590., кад се је презбитериј поправљао, уједно с надгробном плочом кардинала Људевита Алиберта, оданде дигнута и узидана у ближњи ступ брода. Том приликом неста и плоче с натписом цирилским и латиницом, која је лежала тик надгробне плоче с натписом латинским, који се усљед тога једини сачувао."

Но Јован Ашбот у дјелу свом: „Bosnien und die Hercegovina, Wien 1888" друкчије гуди о том, а Јован Ашбот био је, као што сам прича у Риму и видио је својим очима тај споменик и прочитао је латински натпис испод исклесане слике краљичине, па кад исти господин каже, да до данашњег дана добро сачувани латински натпис тај гласи:

Catharinae Reginae Bosnensi, Stephani Ducis Sancti Sabbae Sorori. Et genere Helene et Domo Principis Stephani natae — и „Quantum vixit" etc. etc., онда шта да кажеш, шта да мислиш и помислиш ти млади Бошњаче и лаки Херцеговче, који знаш, да Катарина краљица није била сестра (Soror) већ кћи (nata) Херцега Стјепана? И зар не ћеш помислити и рећи, да тај до данас сачувани латински натпис,

већ због те једне ријечи „Soror“ није и не може бити аутентичан натпис и оригинал, с кога би био преведен онај горе истакнути словински натпис. И зар не ћеш, гледом на тај латински натпис изгубити вјеру, или зар се не ће поколебити у теби вјера у аутентичност у онај и онакав словинско-босански натпис, за који се вели, да је био негда на плочи над гробом краљице Катарине, који је Миклошић приопћио у „Српским споменицима“.

Откуд је Миклошић исписао босански тај натпис?

Он спомиње извор овако: „Inscriptio in „Ara Coeli“ Romae. Gio. Battista Palatino, Libro, nel qual' s' insegna a scriver ogni sorte lettera. Roma 1550. Compendio del gran volume dell' arte del bene et leggiadranente scrivere tutte le sorti di lettere e caratteri, Venetia 1588. Ex hoc fonte omnes habent, qui hanc inscriptionem ediderunt: Bohorič, Mauro Orbini, Čevapovics, Pejacsevics etc.“

Но пошто је казивањем г. Рачкога и напоменама г. Ашбота у поменутом дјелу на стр. 457 и 458 уздрмана вјера у аутентичност тога од Фр. Миклошића приопћенога натписа, то ћу и натпис тај, и латински и словинско-босански тај натпис оставити на страну — као год што сам прије тога казивања Рачкога и напомена Ашботових прегорио онај дуго спремани апарат за коментирање истога натписа — и из цијелога тога натписа на гробном споменику краљице Катарине задржаћу и узећу само то, да је краљици тој босанској било 54 године од рођења, кад је преминула у Риму год. 1478., те да је по томе рођена год. 1424.

Балша III. пошљедњи зетски господар из куће Балшића преставио се год. 1421. — 28. априла исте године помиње се у једном млетачком спису Балша као жив, а у писму од 3. јула 1421. помиње се он као мртав (Ljubić: Mon. VIII., 89 и 94), те се може узети, да се преставио послије 28. априла а прије 3. јула 1421. године. Иза Балше није остало мушко дијете, али је остало више кћери, и те кћери Балшине биле су у кући и под туторством великога босанскога војводе Сандаља, односно Сандаљеве друге или треће жене, Јелене, кћери кнеза Лазара а матере истога Балше III. („Cum sit [Sandal] cum dictis dominis [деспот Стефан Лазаревић и нећак његов Ђурађ Вуковић] affinitate strite conjunctus [јер је сестра Стефанова и тетка Ђурђева, поменута Јелена била за Сандаљем] et habeat in gubernum filias condam domini Balsae, каже се у листини од 3. септ. 1425. год. у Гласнику срп. уч. др. XIII., 234). — Сандаљ и Јелена удадоше старију кћер Балше III. Јеленину унуку, по имену Јелену, за синовца Сандаљева Стјепана, потоњег Херцега

Стјепана око год. 1423. и та Јелена родила је Стјепану год. 1424. Катарину, потоњу краљицу босанску.

Сандаљ, велики војвода русага босанскога, преставио се 15. марта 1435. год. а „оставша“ Јелена, кћи кнеза Лазара преставила се на крају год. 1442., и у тестаменту свом, писаном 1442., 25. новембра у Горчанима у Зети руком духовнога свога оца, старца Никандра Јерузалимца, поменула је своју унуку, војводиницу Јелену (жену војводе Стјепана) и „госпдичну Каталену“, своју праунуку а кћер војводе Стјепана и Јелене војводинице, и Тодору унучицу. Даничић у рјечнику из српских књижевних старина каже гледе имена Тодора: „жена војводе Радосава Павловића 1439.—1442. — Род Јелени Сандаљевици, која је назива унучицом 1442., као да бјеше кћи Каталене, која бјеше род истој Јелени. М. 415. П. б. 121“; а под „вьноѹчица“, nepticula, али гдје долази може бити да је proneptis (праунука) cf. Тодора“. Но ја мислим да „Тодора унучица“ Јелени Сандаљевици, никако не може бити кћи Каталене, јер је Каталена године 1442., кад је Јелена Сандаљевица писала тестаменат, била још дјевојка и тек се удала 1445.—1446. год.

Иста Јелена, кћи кнеза Лазара, тестаментално је наредила, шта од имања свога и блага оставља Стјепану војводи, сину јој „бех греха“ и његовој госпођи а својој унуци Јелени и њихњој дјечици а наиме кнезу Владиславу, кнезу Влатку и господичној Каталини (њој „обоєци мали и лѣтца злата“) и сестри својој Деспини, и поставила је за извршитеља пошљедње воље своје и за ктитора и окрмитеља цркви својој новој у Горици (у Зети) „унуку своју госпођу Јелену, војводиницу и кнеза Владислава првенца унукиног“. Стјепан најмлађи син војводе Стјепана не спомиње се у тестаменту Јелене Сандаљевице, јер га год. 1442. још и није ни било на свијету. И тога Стјепана није по свој прилици ни родила унука Јеленина, војводиница Јелена, већ друга жена Херцега Стјепана, херцежица Варвара.

Владиславу и Влатку, синовима војводе Стјепана а браћи Каталининој није 18. септембра 1438. још било 14 година од рођења, те с тога нијесу могли ни примити свој дио од поклада, што је био оставио велики војвода Сандаљ, стриц оца њихова, војводе Стјепана (Mikl.: Mon. serb., 394), а 7. маја 1440. признају и потврђују ти синови Стјепанови: кнез Владислав и кнез Влатко, да су примили из комуна дубровачког све поставе и од свију поклада остатак, што је био поставио славни велики војвода Сандаљ (Mikl.: Mon., 403).

Владислав и Влатко навршили су дакле 14. годину живота између 18. септембра 1438. и 7. маја 1440., дакле да кажемо Владислав

1. маја 1439. а Влатко 1. маја 1440. и по том би се кнез Владислав био родио око 1425., а кнез Влатко год. 1426., те се из тога може извести, да је Катарина рођена 1424. године, била прво дијете кнезу, послије војводи и најпослије Херцегу Стјепану и Јелене, кћери Балше III. Балшића.

На крају године 1443. скончао се босански краљ Твртко II. Твртковић, а краљем босанским постане Томаш Остојић, незаконити син негдашњег краља Остоје, који нови краљ претходника свога, краља Твртка II. својим стрицем називље. Томаш је прије тога живио као патарен скровито и у забити, и већ је био ожењен и од жене своје од проста рода, која се, као што кажу, звала Војача, имао је сина Стјепана, који ће наслиједити оца на пријестолу краљевства босанскога.

Да се утврди на пријестолу много је припомагао Томашу славни угарски војвода Јанко Хуњади у младога угарскога краља Владислава Леђанина, који је Томаша признао и потврдио за краља босанскога год. 1444. Томаш се приближио и римској столици, и пошто је Томаш изјавио и увјерио папу, да се је одрекао патаренске вјере, у којој се родио, а пригрлио наук и закон римски а уједно молио папу, да му помогне у невољи његовој, пошто је он ван брака рођен и пошто босанска господа не трпе, да уз краља сједи краљица од припроста рода — и папа Евђеније IV. помогао је Томашу краљу (C. Theiner: Mon. Slav. merid., I., стр. 388; ср. Klaića: Povijest Bosne, стр. 287 и даље). „Рјешен папином дозволом — вели Клаић на стр. 289 — свезе са Војачом, огледаше се Томаш за супругом, достојном по роду свом да ју реси краљевски вијенац. Не зна се, да ли га је љепота очарала, или су га водили државни обзири: он поиште за жену млађахну Катарину, кћерку великога војводе Стјепана Вукчића, свога нехарнога поданика и поборника (sic). Стјепан му је даде радо, те млада Катарина, одрекав се патаренске вјере и пригрлив римски закон постаде краљица босанска.“

Орбин каже просто на стр. 368: „Il quale (Re Tomase) i marito con Catharina, figluola di Stefano Cassaccia (Косача), Duca di S. Sabba“, а не каже ни да је Катарина била особита љепота и таква љепотица, која је могла љепотом својом очарати, нити да је Стјепан велики војвода русага босанскога, радо дао кћер своју Катарину краљу Томашу, нити каже Орбин, да се млада Катарина одрекла патаренства и пригрлила римски закон прије или тада, кад је постала краљица босанска. А и Орбин је знао и умио китити, само кад је хтио да накити причање своје, и може бити, да се у том и од самога г. Клаића

боље разумијевао. Па ипак Орбин каже само то, да се краљ Томаш оженио Катарином кћерком Стјепана Косаче, херцега св. Саве, без Клаићевих епитета и додатака, а осим Орбина и фра Андрије Качића нико други и непомиње женидбу и сватове „Стипана Криштића, краља босанскога“ — и ако овај пошљедњи каже и пјева:

„Од када је Лика и Крбава,
Славна Босна витешка држава,
И од кад је равна Унгарија,
Далмација и с њом Булгарија,
Нису липши свати сакупљени,
Ни племићи липши састављени,
Што су свати краља босанскога
По имену Криштића Стипана
И његове липе заручнице
Дијевојке Кате Херцеговке —
Липа ћерца Херцега Стипана
Славна сада Катарина звана,
Које тило у Риму прибива,
А душица у миру почива.“

Но овим, што рекох, не ћу да оспорујем ни љепоте Катаринине ни да је Стјепан, који ни прије ни послије удадбе своје кћери није баш јако марио за свога зета краља Томаша, као што ни овај није баш особито волио и штедио таста, радо дао кћер своју Катарину за жену краљу Томашу, али изреке Клаићеве: „да је Катарина одрекав се патаренске вјере и пригрлив закон римски постала краљица“, те изреке, велим, не бих могао напречац усвојити.

Балша III. био је хришћанин, па је и кћи његова Јелена васпитана у хришћанском закону — па и кад се удала за синовца Сандаљевог, кнеза Стјепана, за цијело није мијењала закона нити би баба њена, и Јелена Сандаљевица, кћи кнеза Лазара, допустила да промјени закон и зар би иста Јелена Сандаљевица на самрти наредила била, да та унука њена, војводиница Јелена буде ктитор и окрмитељ нове цркве њене у Горици, да је та Јелена тада (год. 1442.) била патаренка, и зар би она Јелена, кћи светопочившег кнеза Лазара, у тестаменту свом, писаном руком старца Никандра Јерусалимца, оставила праунуци својој „господичној Каталини“, потоњој краљици босанској „обоце мале и лутца злата“, да је та Каталина била патаренске вјере?

Та и сам босански краљ Томаш, премда се већ од год. 1444. сматрао кршћанином, није био све до год. 1457. крштен, а у љето те године крстио га је легат папин, кардинал Иван Карвајал, као што пише

Енеј Силвије (потоњи папа Пије II.) у свом дјелу „Europa“ довршеном 1458., на основу извјештаја истога легата кардинала Карвајала (в. овога Гласника за год. 1890., књ. I., стр. 10).

Стјепан Херцег објавио је листом својим отвореним од 19. јула 1453., да је простио и опростио сву сагреху и супротивштину кућам својим, а наиме почтеној госпођи Јелени и сину свом кнезу Владиславу и свим властелом и властеличићем и сваке врсте људем хумске земље, који су год одступили од њега — Херцега с госпођом Јеленом и кнезом Владиславом (Mikl.: Mon. serb., 457—473). О тој размирици читај у ваљаној расправи Љуб. Јовановића: Ратовање Херцега Стјепана с Дубровником 1451.—1454., оштампаној из X. књиге Годишњице.

Јелена, прва жена Херцега Стјепана, кћи Балше III. а мати босанске краљице Катарине, преставила се на крају год. 1453. а већ дне 22. јан. 1454. знало се у Млецима, да Херцег Стјепан, defuncta uxore sua, querit contrahere matrimonium cum uxore olim bani Petri pro habendo in manibus suis Clissam et alia bona filiorum dicti quondam bani Petri“ (Ljubić: Mon. X., 25; cf. Ljubić: Relationes Venetae I., 5). За тим се у истој X. књизи Љубићевих Monumenta помињу под 15. и 21. нов. 1453. „nuptiae u parentela, secuta inter dominum despotum Rassie et ducem Stefanum“ — и „nuptiae filii d. Stephani, ducis Sancti Sabe“ и под 31. децембром 1453. „nuptiae ducis Stefani“, и тако исто под 21. јануаром 1454. — Но о тој женидби Стјепановог сина, по свој прилици Владислава, и самога Стјепана, не могу и не ћу да расправљам овдје, гдје се има расправљати само оно што се тиче кћери Стјепанове, босанске краљице Катарине.

Краљ босански Томаш скончао се 10. јула 1461. године, а Катарина је у својој 37. години живота остала удовица и остала је у Босни са своја два дјетета: сином Жигмундом и кћерком Катарином. И за љубав те своје кћери, удове краљице босанске, измирио се и Херцег Стјепан с нашљедником Томашевим, а пасторком кћери своје Катарине, босанским краљем Стјепаном Томашевићем (Ljubić: Mon., X., 192 и Klaić: Povijest Bosne, стр. 325).

Дошла је година 1463. Под том годином пишу хрватски љетописци: „tada Mahomet car turski vze Bosnu — i vze Stipana i Žigmunta sini Tomaša krala bosanskoga miseca iuna“ (Arkiv IV., 34 и 38); а српски љетописац пише под том истом годином: во ова (ходи) цар Мехмед през (преко) Дрину на Босну и ухвати краља Стефана, зета деспота Лазара, и главу му отсече, а брата му и сестру пороби (в. Стојановић: Српски љетописи, стр. 96).

Српски љетописац не помиње имена заробљенога брата и одведене сестрице пошљедњег краља босанскога Стјепана (који је њима био брат само по оцу Томашу краљу), а хрватски љетописци знаду само за брата Жигмунда, а сестре не помињу. Али из тестамента краљице Катарине дознајемо, да јој се заробљени године 1463. син звао: Sigismund а кћи Катарина — и даље из писма једнога, писанога у Риму 23. јула 1470. дознајемо, да је том Жигмунду тада, то јест 1470. год. било 14 а кћери заробљеној Катарини 10 година — те се дакле први родио год. 1456. а Катарина год. 1460. Из тога и из других препоручних писама римских кардинала и из писма саме краљице Катарине, управљенога и одасланога с посланицима својим дуки миланском „Galeazo Maria Sfortia“ дознајемо, да се краљица Катарина, разабравши, да јој се дјеца њена тада још нијесу била потурчила одважила, да пође турском цару, да искупи дјецу своју из турског ропства, те је и поменутог талијанскога херцега, подсјећајући га на пријатељски одношај оца свога Херцега Стјепана с његовим оцем Францом Сфорцијом, молила, да јој новцем припомогне искупити дјецу своју из турскога ропства (в. Mon. hungariae historica Mátyás Király Korából, II., 177—184). Иста краљица Катарина писала је и 11. фебруара 1474. и отправила посланике своје из Рима: опата Петра Дифорте и сродника свога Радича истом миланском херцегу, али радшта не помиње се у писму (в. у истом зборнику, стр. 264).

Краљица Катарина није искупила сина Жигмунда и кћер Катарину из турског ропства — и кад јој се год. 1478. приближио час, да промијене свијет, расположила је у тестаменту свом — но најприје да поменем тестаменат оца њеног, Херцега Стјепана, који је он један дан прије смрти своје († 22. маја 1466.) написао руком Давида, митрополита милешевскога, свога кућанина, а наиме, да видимо да ли се Херцег Стјепан на самртној постељи и у пошљедњем часу сјетио своје може бити једине кћери, удове босанске краљице Катарине? Херцег Стјепан Косача правећи тестаменат сјетио се најпрво своје душице и учинио је задужбину на славу и на службу божију, одредивши на то од свога блага десет тисућа златних дуката; за тим помиње сина, кнеза Влатка и сина, кнеза Стјепана и своју госпођу Цицилију и шта сваком од њих напосе оставља, а сва остала комора да се раздијели подједнако између три сина његова: Владислава, Влатка и Стјепана, а кћери своје, удове и убоге краљице босанске Катарине, — која је тада живила у Риму, уживајући милости римске свете столице — Херцег Стјепан није се сјетио и он њу и не помиње у свом тестаменту, као да је није ни било на свијету и у животу. И ко данас

да зна и да каже, за што се отац умирући не сјети своје јединице и за што и њу не помену у свом тестаменту?

Сирота Катарина! И како да не назовемо несретном, биједном и спротом краљицу Катарину од рода Косачина, кад помислимо само, шта је она све доживјела и преживјела. И да јој мужа, краља Томаша, као што се прича и каже, убише 10. јула 1461. рођени му брат и рођени му син од прве жене патаренке; и да јој Турци узимајући и примајући год. 1463. босанске градове заробише сина и кћер; и да се отац њезин умирући год. 1466. није ње ни сјетио!

А она сирота, правећи свој тестаменат у Риму пет дана прије смрти своје год. 1478. сјетила се сина брата свог Владислава, те је наредила, да се сабља сребром окована, намијењена сину свом Жигмунду, кога су Турци године 1463. одвели у Цариград и тамо потурчили, — ако се не врати у кршћанску вјеру — преда братићу њеном, кнезу Балши (в. Theiner, Mon. Slav. merid., I., стр. 510).

„Оболивши тешко — пише В. Клајић на стр. 340 — састави краљица Катарина 20. листопада 1478. своју пошљедњу вољу, којом именује римску столицу нашљедницом босанскога краљевства. Одмах за тим, 25. листопада 1478. умре краљица Катарина. На њезиној надгробници у цркви „ara coeli“ чита се још и данас: „Катарини краљици босанској Стипана Херцега од светога Саве, од порода Јелине и куће цара Стипана ројени, Томаша краља босанскога жени, која живи година 54 и примину у Риму на лита господња 1478., на 25. октобра, споминак ње писмом постављен“.

Г. Клајић није био у Риму па ипак вели, да се још и данас чита то на надгробници поменуте краљице. А г. Рачки и г. Јован Ашбот, која су обојица била у Риму и својим очима видјела ту надгробницу, сугласно кажу, да тога словинско-босанскога натписа данас тамо нема, и први од њих додаје још и то, да га већ поодавно и још од године 1590. нема, а други мисли да га никад није ни било, и да је цио тај натпис патворина. А зар се и за латински натпис, који се збиља још и данас чита, и у ком се каже, да је Катарина „soror“ Херцегу Стјепану и у ком долази оно: et и et и „quantum vixit“ и: „monumentum ipsius scriptis positum“, може друго што рећи, него нешто, што је слично томе?

То ја само питам — али ја будући Сријемац родом, нијесам позван, но све да сам и позван, не ћу да одговарам и не ћу да рјешавам то питање.

На ноге дакле ви млади Бошњаци и ви лаки Херцеговци, те докажите, да нијесу патворени већ баш аутентични ти натписи, јер

ваша је краљица била краљица Катарина и вашега негда великославнога господина Херцега Стјепана Косаче кћи била је краљица Катарина, која се родила у Благају или у Самобору год. 1424. а преминула у Риму год. 1478. у 54-тој години свога живота!

Она, Катарина краљица умире у Риму, а братац њезин и мезимац оцу јој Херцегу Стјепану, кнез Стјепан рођен од херцежице Барбаре — Ахмед паша Херцеговић — умире год. 1518. не далеко од Халеба (Aleppo) на истоку као добар Мусломан. (Наставиће се.)

Arheološke crtice iz Bosne i Hercegovine.

Priopćio

rudarski satnik V. Radimský.

(Nastavak[1].)

13. Dva bronca iz Čapljine.

Čapljina u hercegovačkom kotaru Ljubuški, na onome mjestu, gdje se dolina Trebižata sastaje sa dolinom Neretve, bila je već u rimsko doba postaja i ležaše na cesti, koja igjaše iz mostarskog polja desnom obalom Neretve klancem ove rijeke preko današnje željezničke postaje Žitomišljića sa njezinom razvalinom rimske tvrgjave Kozmaj prema Naroni[2]). To svjedoče odlomci rimskih opeka, naročito žljebastog crijepa, pa i rimski carski novci, kojih ponovno u Čapljini nagjoše. No već u prehistorijsko doba bijaše čitava dolina Trebižata naseljena. Kao tragovi onog predrimskog stanovništva sačuvani su nekoji nasipi i mnogobrojne gromile, koje nalazimo raštrkane po svoj dolini Trebižata. No da se neodmaknemo od stvari, valja spomenuti, da sam samo u okolici sela Trebižata kod Čapljine nabrojio preko 100 gromila.

Da napokon u srednje doba ne bijaše ovo važno mjestance napušteno, dokazuje nam razvalina male tvrgjavice „Mala gradina“ na sjeveroistoku od Čapljine. Od ove razvaline ostao je još komad zida 6 *m* dug, 9 *m* visok i 1·5 *m* debeo. U ostalom je moguće, da ova razvalina bijaše samo kula obližnje tvrgje Gabele. Wilkinson[3]) spominje dalje kod Čapljine starobosanske stećke nalik na sarkofag. Kose pokrovne plohe ovih stećaka bijahu, veli, načinjene poput krova pokrivenog opekama. Ali mi valja priznati, da mi nije pošlo za rukom naći one stećke, koji su tako vanredno nakićeni.

Kad su se god. 1891. pokraj kolodvora u Čapljini kopali temelji za erarna stovarišta duhana, naišlo se pod čitavom površinom prvog stovarišta i

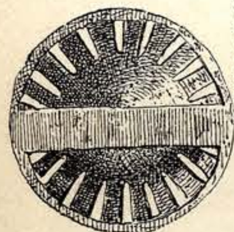
[1]) Vidi „Glasnik“ 1892., str. 117 ff. i 221 ff.

[2]) Vidi „Glasnik“ 1891., str. 190.

[3]) Sir J. Wilkinson: Dalmacija i Crna gora i jedan izlet u Hercegovinu. Preradio Lindau. Lipsko 1849., str. 75.

djelomice i pod drugim stovarištem u dubljini od jednog do dva metra na množinu rimskih opeka i na ostanke zidina, megju kojima nagjoše dva bronca. Graditelj g. oficijal Otokar Koderle bijaše tako dobar, te mi pošalje oba komada za zemaljski muzej, za što mu ovdje srdačno zahvaljujem.

1/1

Slika 1.

Prvi od ovih bronceva *(slika 1.)* polukrugljasta je, nešto zašiljena toka sa pojasa; ima 30 *mm* u premjeru i 15 *mm* visine. Gornja strana toke nakićena je sa tri dvostruke kružnice, koje su od sebe udaljene i kojima je središte na vrhu toke. Obodnica je svuda naokolo nakićena duguljastim izrezima. Posve jednak nakit nagjosmo opetovno i to u znatnoj množini na Glasincu[1]). Ovu toku možemo dakle bez okolišanja uvrstiti u oblike halštatskog doba.

Drugi od ovih bronceva *(slika 2.)* mingjušica je osobitog oblika; u premjeru ima 35 *mm*. Dônja polovina njezina jest deblja, te su na njoj tri pločice, koje imaju na obodnici red malih puceta, nalik na biser. Megju ovim pločicama ima onaj odebljali dio mingjuše ornamenat, koji je načinjen od četiri glatka uzdužna rebra, pa izmegju svaka dva rebra ima red sitnih puceta, nalik na biser.

1/1

Slika 2.

Ako sam dakle onu toku sa pojasa sa potpunom sigurnošću označio kao predrimsku, to po mom mnijenju nema sumnje, da je mingjuša iz doba poslije Rimljana i da ide po svoj prilici u rano srednje doba. U oči udara ta okolnost, da je dônji, deblji dio saliven i da nije načinjen od fine žice, kao što se to vidi na sličnoj mingjuši iz nekog staroslavenskog groba u Thunau kod Garsa u Dônjoj Austriji.

14. Gradina u Turbetu kod Travnika.

U opisu svoga puta iz Spljeta u Sarajevo spominje g. Marchesetti i brda Gradine više sela Turbeta, te sudeći po obliku te glavice zaključuje, da ima na njoj nasutih gradina, ama nije imao vremena, da brijeg sam razgleda i tako svoje mnijenje utvrdi[2].

Kad sam prošlog ljeta putovao po tom prijedjelu, popeo sam se na Gradinu i evo što sam opazio:

[1]) Glasnik 1890., str. 88., slika 55. i 56., onda str. 89., slika 57.
[2]) Glasnik 1891., str. 248.

Na desnoj obali Lašve, u području općine Vlahovići, uzdiže se strmeniti i šikarjem obrasli brijeg Gradina. Vrhunac njegov je zaravanak 30—40 *m* širok, koji se prema jugu pomalo spušta. Najviše je mjesto ovoj ravnini prema sjeveru, te sastoji od uzdužne, nekoliko metara visoke gromile. Od prilike 60 *m* od podnožja gromile prema jugu upoprijeko preko šljemena od istoka prema zapadu prelazi plitki jarak i na spoljašnjoj strani toga jarka može se dobro razabrati onizak nasip od prikupljenog kamenja, koji je dug od prilike 40 *m*. U oči udara ovdje, da se nasip uzdiže pred jarkom, jer kod drugih ovakih nasutih gradina nalazi se redovito jarak, ako ga uopće ima, na spoljašnjoj strani nasipa. Južno od nasipa i jarka prostire se na 40 *m* dužine od prilike ravnica, za kojom se zemljište opet uzdiže do visine susjedne gorske kose. Ravnicu megju gromilom i njenim jarkom razorili su oni, koji su tu blago tražili. U iskopanoj zemlji iz tih rupa našao sam mnogo ilovastih utaraka od posuda rukom načinjenih, koje su inače bile pokrivene četinom od crnogorice i busenjem.

Oblik ovih ilovastih utaraka posve je nalik na utarke rukom gragjenih posuda, te su već češće opisane u opisima nasutih gradina naše zemlje kao n. pr. Mali Mošunj kod Viteza[1]), Majdan kod Varcar Vakufa[2]) i Rogoš kod Blažuja[3]).

Površina njihova je redovito hrapava i rastrošena i samo u nekojih utaraka bijaše prvobitno izglagjena. Spolja su obično lijepo crvene, iznutra smegje, negdje su obje strane crvene ili tamnosmegje. Kakav je bio oblik posuda, o tome se ne može ništa pouzdano reći, jer su pokupljeni utarci većim dijelom maleni komadići, no čini se, da su to bili lonci.

Iz navedenog se vidi, da je mnijenje g. Marchesettia posve pravo i da na Gradini kod Turbeta bez sumnje bijaše prehistorička gradnja nasipa.

15. Dva bronca iz područja Plive kod Jajca.

Kad sam pregledavao majdan i talionicu u Sinjakovu, dobio sam od tamošnjeg rudarskog meštra gosp. Franje Syrovátke i taoničara Andrije Torkara dva bronca za naš muzej, koji su dosta zanimljivi da o njima jednu dvije reknem.

Prvi je bronc okruglo dugme, *slika 3.*, koje su našli u prehistoričkoj naseobini na Gradini u Majdanu, otkle već imamo i jednu la-tensku fibulu[4]) ranog doba.

[1]) Glasnik 1892., str. 227 ff.
[2]) Ibidem, 1892., str. 231 ff.
[3]) Ibidem 1892., str. 225 f.
[4]) Ibidem, 1892., str. 234, slika 2.

Drugi ima pupčastu, glatku površinu, premjer 22 *mm* i u sredini mu stoji upravan šiljak 19 *mm* visok. Posve sličan oblik navagja Ljubić iz nekropole kod Prozora takogjer iz la-tenskog[1]) doba.

Slično dugme, samo s kraćim srednjim šiljkom našli su takogjer u nekropoli iz la-tenskog doba u Jezerinama kod Bišća[2]).

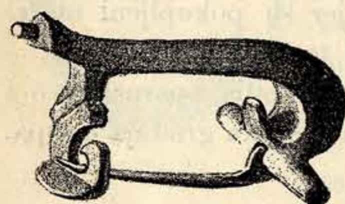
Onako dugme sa kraćim šiljkom našlo se u staroj naseobini u Sobunaru kod Sarajeva, a zemaljski muzej ima još 3 slična dugmeta iz gromile kod Varvare blizu Prozora. Tu ih je našao gosp. dr. Truhelka zajedno sa šljepoočnjacima i po tome se mogu ubrojiti u mlagje doba. Čini se dakle, da je ovaj oblik dugmeta bio podosta raširen i da su ga dosta dugo upotrebljavali.

1/1

Slika 3.

Drugi je komad rimska fibula na šarnir, *slika 4.* Našli su je na njivi u ritu Gorici, općine Stupne kod Jajca na lijevoj obali Plive.

Duga je 41 *mm,* 26 *mm* visoka i posve ljevena. Jaki obluk, kome se duž gornje strane pruža povor i koji je dolje plosnat, uzdiže se pri glavi strmo i svršava se iznad nožice kratkim nastavkom, koji je nalik na čavao. Na kraju glave još je saljevena poprečna pritka i na sred ove šarnir za iglu. Nad šarnirom vidimo još izvijen, iznutra ispravljen produžak obluka. Jaka nožica ima žljebić, u koji se udjene igla i svršava se dolje vodoravnom, zaokruženom plojkom, koja je presiže. Ovo je zaseban oblik fibule, a lako se može izvesti iz rane rimske provincijalne fibule, kojih smo mnogo u Jezerinama našli. Oba krilasta nastavka kao i dvostruka špirala, ovima nastavcima prekrivena, zamijenjena je ovdje poprečnom pritkom, koja je od ljevenine.

1/1

Slika 4.

Tako je nadomještena špirala, koja je opruživala iglu, jer otkle je načinjen šarnir, nije imala nikakve svrhe, baš ovom poprečnom pritkom kao dekorativnim elementom. Ovaj je oblik fibule za cijelo mlagji od provincijalnih fibula iz Jezerine.

Ljubić[3]) doprinaša iz jajačke okolice, dakle iz istog predjela, otkle potječe i naš nahogjaj, posve sličnu fibulu, ama uvršćuje je u broncano doba. Na posve jednaku fibulu i nožicu od druge ovakve fibule naišli su

[1]) Popis ark. odjela nar. zem. muz. u Zagrebu, I., tabla XXVII., slika 187.
[2]) Glasnik 1893. Jezerine, tabla XXIII, slika 3.
[3]) Popis ark. odjela nar. zem. muz. u Zagrebu, I., str. 97. i tabla XIV., slika 92.

dalje god. 1892. u jednoj gromili kod Čitluka na Glasincu, koja na svaki način potječe iz kasnijeg pokopa[1]).

Po tome se čini, da se ova forma fibule u Ilirikumu često upotrebljavala. Fibula istog tipa sa značajnom priječkom pri glavi nalazi se u ostalom, premda i rijetko, u nahogjajima iz rimskog doba u Njemačkoj. Dr. Lindenschmit[2]) priopćuje sliku onakve srebrene rimske fibule na šarnir, koju su našli u nekakvoj rimskoj sojenici na Rajni kod Moguča (Mainz).

16. Prehistoričko-rimska utvrda Kalesija u kotaru zvorničkom.

U jednom svom izvještaju prijavio je revni oružnički stražmeštar Toma Dragičević god. 1891. zem. vladi, da se kod sela srpske Kalesije u općini Prnjavoru, kotara zvorničkog nalaze na nekom hridu ostanci zidina, komadi opeka i rimski novci.

Pošto je naskoro iza toga imao blizu Kalesije posla rudarski povjerenik g. Eduard Vorliček, zamolih ga, da spomenuto mjesto posjeti, što on i učini, te mi uruči nekoliko nahogjaja i priopći mi ovo:

Od prilike $^1/_2$ sata sjeveroistočno od sela Kalesije srpske uzdiže se kao ogranak brda Prosjeka humak „Gradina“, koji je sa istoka, juga i zapada posve osamljen, pa i sa sjevera ga rastavlja provala od gorske kose iza njega, koja ga je nadvisila. Sa istoka i zapada optječe humku po jedan mali potočić, koji se na južnoj strani humke sastavljaju i čine potok Kalesicu.

Glavica ovog humka sastoji na jugu i zapadu od strmih vapnenastih hridina, dočim se na istoku i sjeveru prostiru doduše strmi, ali ipak pristupni pristranci. Zaravanak mjeri u sjeverojužnoj duljini od prilike 40 *m,* u istočnozapadnoj širini pak oko 20 *m* i prema jugoistoku ponešto je nagnut. Samo najviša tačka na sjeveru čini mali zaravanak.

Nasipima nema ni traga, ali na okrajcima zaravanka, prema sjeveru i istoku, koji su od naravi manje zaštićeni, vide se temelji zida, sagragjena krečnim lijepom, u kojem nema primješane zdrobljene opeke.

Zid je bio od običnog lomljenog kamena; no našli su u ruševinama i otesane komade sedre. Odlomaka od opeka nasuprot nije bilo, a što je gosp. Dragičević mislio, da su odlomci, bijahu samo komadi crvenog žeženog lapora.

U strmoj hridini na južnoj strani ima mala pećina, u koju se može doći samo sa gornjeg zaravanka. Pred pećinom je prost zasjek od prilike 2 *m* dug, a i sama pećina je samo 2 *m* duboka. Tlo u zasjeku i u samoj

[1]) Glasnik 1892., str. 403, slika 19.
[2]) Die Alterth. unserer heidnischen Vorzeit, sv. IV., tabla 45., slika 3.

pećini obraslo je busenjem, ali se nije moglo ispitati, pošto gosp. Vorliček nije imao kada ni čime, da raskopa i da ga razvidi. Pretraživši površno zaravanak našao je pomenuti gospodin mnogo razasutog iverja od okresanih kresivaca. Dva onakva komada vidimo na *slici 5.* i *6.*

1/1 1/1

Slika 5. Slika 6.

Megju njima ima takogjer jedan crnkast, prozračan iver od opsidijana, osobitog školjkastog loma. Ovo je, koliko ja znam, prvi opsidijan, koji se našao u bosanskoj naseobini iz prehistoričkog vremena, te pošto se ovaj kamen u zemlji ne nalazi, valjda su ga donijeli sa strane, po svoj prilici iz Ugarske.

Osim toga bijaše tlo posuto utarcima starijeh, rukom gragjenih i mlagjih rimskih na točilo gragjenih ilovastih posuda. Megju tim utarcima bijaše i naduven okrajak kao vino žute staklene posude.

Od kovinskih prijedmeta našao se samo jedan bakreni, ali veoma istrošeni, bez sumnje rimski novac; no pričali su mome pouzdaniku, da se ovakih novaca više na Gradini nalazilo.

Dalje su našli na *slici 7.* prikazani željezni vršak od strjelice ili strijele. Dug je 57 *mm*, no prvobitno bijaše duži, jer je dônji kraj tuljka otkinut.

Uzano oblo grlo tuljka prelazi u širi šiljasti vrh, koji je 21 *mm* dug i pri korjenu 10 *mm* širok.

Slični rimski vršci od strjelica, koje u slici prikazuje Lindenschmit[1]) iz Majnca, jesu više vitki i njihovi su vrhovi više produženi.

Nasuprot tomu podudara se naš oblik, izuzevši znatno manju dužinu, sa vrškom od strjelice iz tako zvane „oružane“ (Waffenloch) u sv. Mihajlu kod Postojne, koju g. dr. Hoernes[2]) odlučno proglašuje za rimsku.

1/1

Slika 7.

Po tome nema sumnje, da je u Kalesiji na mjestu prijašnje prehistoričke naseobine uregjena bila omanja rimska utvrda, kao što sam to mogao opetovano utvrditi u Bosni i Hercegovini.

17. Nekoliko starina iz Gackog u Hercegovini.

Visoravan blizu Gackog bijaše već u prehistoričko doba gusto naseljena. Ovo mnijenje posve je potvrgjeno nasutom gradinom više sela Gradine, sjeverozapadno od varoši, onda neobično mnogobrojnim gromilama, koje

[1]) Alterth. unserer heidnischen Vorzeit, knjiga I., sv. XI., tabla IV., slika 18. i 27.

[2]) Mitth. der anthrop. Ges. in Wien 1892, knjiga XXII., str. 9, slika 15. i str. 10.

se vigjaju ne samo na svim okolnim bregovima, nego i u ravnici, kao n. pr. kod Muhovića, dalje naslagom od prilike 60 *cm* debelom, sa utarcima prehistoričkih posuda, koja je bez sumnje naplavljena sa nekakve više položene naseobine uz Gacko-Avtovac, te se prostire od prilike 700 *m* od ćuprije preko Mušice; obretena je, kad su god. 1887. cestu gradili.

U kasnije rimsko doba bila je zauhvano niže današnje varoši Gackog ili Metohije oveća rimska naseobina, jer su onda, kad su stali graditi novu istočno-pravoslavnu crkvu, naišli na temeljne, lijepom gragjene zidine nekakve kvadratične gragjevine, od koje su se razilazili zidovi na različite strane. U ruševinama ovih temeljnih zidova i svuda naokolo bile su mnogobrojne opeke i crijepovi, većinom jasno-žute boje, rjegje crvene. Počevši od ove crkve i dalje prema sjeverozapadu uz novo sagragjeni hotel sve su njive na zapad od ceste posve posute ulomcima cigala i tesanih komada sedre; ko bi tu stao kopati, za stalno bi našao svuda rimskih temeljnih zidova. Da je pak čitava okolica Gackog kao i obližnje vojničke postaje Avtovca bogato nalazište rimskih novaca, to je, mislim, svakome poznato.

Kad sam god. 1887. prvi put posjetio Gacko, pregragjivala se cesta u Avtovac i da dobiju gradiva, otkopali su humak uz spomenutu već novu crkvu. Ovaj humak bijaše još u području ovećeg starobosanskog groblja[1]), te je tom zgodom otkriveno mnogo sredovjekih grobova.

Svi kosturi imagjahu istočnozapadni položaj, glavom prema zapadu, te bijahu prekriveni krovom od složenih ploča od lapora i kao obično ne imagjahu ništa pri sebi.

No pod površinom ovog sredovjekog groblja u dubini možda od 1 *m* naišlo se na mnogobrojne druge grobove sa kosturima, koji su bili drugojačije poredani nego grobovi u gornjem sloju, naime u pravcu od sjevera prema jugu, glavom na sjever.

Graditelj ceste mjernik g. Hugo Jedlička prijazno mi pomogne, te sam mogao više ovih dônjih grobova otvoriti i iz jednoga izvaditi potpun skelet, kog kasnije sastavi moj prijatelj Jos. Szombathy, kustos od dvorskog muzeja u Beču. Taj je kostur sada u zemaljskom muzeju u Sarajevu.

Uregjenje ovih dubljih grobova bijaše svuda jednako. Kostur ležaše prosto legjima na zemlji, rukama uz tijelo spruženim, no ni uz jedan kostur nije se našao nikakav prijedmet. Svaki kostur bijaše prekriven krovastim kamenitim sandukom od dvije dulje i dvije kraće ploče od lapora.

Na grobu, iz kojeg sam izvadio kostur, bijahu one dvije dulje kao krov sastavljene ploče 180 *cm* duge i 45 *cm* široke.

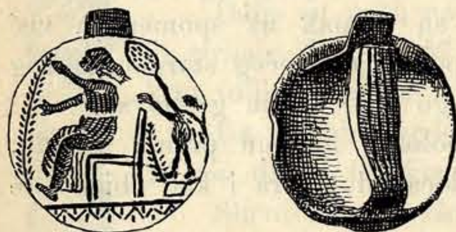
[1]) M. Hoernes: Sitzungsber. der k. k. Akad. d. Wissenschaften in Wien 1881., str. 822 ff. — Id. Mittheilungen d. anthrop. Ges. in Wien 1883., str. 171, sl. 36. — Asboth: Bosnien u. d. Hercegovina. Wien 1887, str. 314.

Pri glavama i nogama stajaše omanja laporasta ploča, koja zatvara kraće strane groba. Ploča pri podnožju bijaše premalena, da može cijeli otvor prekriti i s toga umetnuše pred nju čitavu, žutu, rimsku opeku, 32 *cm* dugu, 15 *cm* široku i 6 *cm* debelu, na kojoj nije ni traga bilo lijepu i nije dakle bila prije uzidana.

Ako i dublji položaj ove potonje vrste grobova stalno dokazuje starije pokopavanje, to nam naznačuje u obadvije nekropole bez iznimke sačuvani pravac kostura, u gornjoj naime od zapada prema istoku, u dônjoj od sjevera prema jugu, različite kulturne običaje ukopanih[1]).

Pošto nema nikakvih prijedmeta, to može samo rimska opeka, koju su slučajno upotrijebili da pokriju rupu, gradeći grob, u nekoliko stvar razjasniti, jer dokazuje, da grob ni pod koji način ne može biti predrimski i da ide dakle ili u rimsko ili u potonje doba, dakle u doba seobe naroda ili u rano sredovjeko doba.

God. 1892. konačno pošalje mi gosp. mjernik Luigi Giorgini za zemaljski muzej zanimljiv nahogjaj iz okoline Gackog, koji je našao, kad se gradio rezervoar za vodu na sjeverozapadu od varoši u ritu Kline južno od sela Ulinje, na sutoku potoka Vrbe i Drumešine.

$^1/_1$ Slika 8.

U ovom osamljenom predjelu nagje pomenuti gospodin u nekakvoj pukotini u stijeni srebrni prsten, koji nam pokazuje *slika 8.* Kolut je ovog prstena splošten, isprutan, i u najvećoj širini mjeri 7 *mm*, te nosi malo izbočenu, vajanu pločicu sa premjerom od 27 *mm*.

G. dr. Kenner, c. i kr. upravitelj dvorskog muzeja u Beču, kome sam ovaj prsten priposlao, bijaše tako prijazan, te mi pošalje ovo razjašnjenje: „Srebrni je prsten baš proizvod kasnijeg doba starog vijeka i očito varvarske izrade. Gospoju, koja na prijestolu sjedi, hladi velikom lepezom eros, koji stoji iza prijestola i drži glavu natrag nagnutu. Prijedmet je slike antičke, no izradba ide u najkasnije doba starog vijeka".

Prema mjerodavnom mnijenju ovog naučenjaka moramo naš prsten da uvrstimo u doba seobe naroda, te je posve moguće, da potječe iz istog doba, iz kojeg su i grobovi u dônjem sloju kod Gackog, o kojima smo prije govorili.

---

[1]) Isporedi slične grobove u tavanima sa različitim pravcem kostura kod Halinića u visočkom kotaru. Glasnik 1890., str. 375.

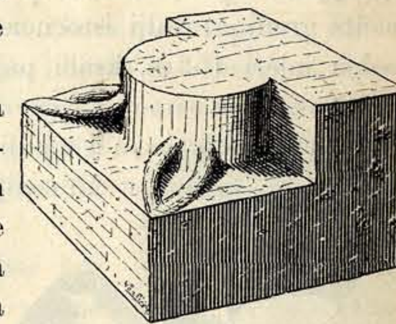
18. Razvaline crkve na Carevoj luci kod Rmanja u Bosni.

Što bolje poznajemo zemlju, to se više množe vijesti o monumentalnim gragjevinama iz srednjeg vijeka u Bosni, pa mi već poznajemo romanske samostanske crkve u Ozrenu kod Gračanice[1]) i u Dobrunu kod Višegrada[2]), ovu sa veoma važnim slikarijama na zidovima, dalje, bogato škulpirane razvaline crkava iz ranog srednjeg vijeka kod Dabravine blizu Vareša[3]) i kod Bilimišća blizu Zenice[4]) — ova bijaše rimska gragjevina —, onda nekadašnju gotičku crkvu sv. Antuna u Bišću[5]), sadašnju Fetija džamiju i konačno gotičke arhitektoničke komade iz grada u Jajcu[6]).

G. Gustav Zechel, šumarski meštar u Bišću, prijazno mi saopći neke vijesti, te po tome mogu izvijestiti opet o jednoj razvalini romanske crkve na jugozapadu mjesta Očigrije u općini Velikom Cvjetniću u petrovačkom kotaru.

Putujući jednom iz Kulen-Vakufa u D. Unac nabasa ovaj gospodin god. 1891. na desnoj obali Une, na jug od razvaline samostana i grada Ermanja ili Rmanja, i to u ritu Carevoj luci, na iskopane ostanke starih zidina; kopao je ondje neki pilar iz obliže Hrvatske, nikoga ne pitajući kamen za gradnju, što mu se naravno obustavi.

Megju iskopanom gragjom — bijaše nekoliko kubičnih metara toga kamena od vapnenca i sedre — nagje se lijepo izragjena, no neukrašena ploča od vapnenca, 190 *cm* dugačka, 100 *cm* široka i 22 *cm* debela. Po svoj prilici bijaše to ploča sa groba.

$^1/_{15}$ Slika 9.

Osim toga nahode se još dva sedrena podnožja od stupa, koja bijahu nejednake veličine, ama posve jednaka oblika; veći od njih prikazan je u *slici 9.* Stranice dônje ploče iznašaju 37 *cm*, 52 *cm*, premjer pete od stupa 20 *cm*. Podnožje je ornamentirano sa dva šiljasta ispupčena lista, kojim su vrhovi pruženi prema prednjim ćoškovima ploče od podnožja.

Ovo su očevidno romanski stupovi i kopanjem u Carevoj luci otkrivena je dosele nepoznata razvalina neke romanske crkve, u kojoj bi se, kad bi se dalje prekopavala, možda našao različit arhitektonički materijal.

---

[1]) Glasnik 1889., sv. II., str. 32 ff.
[2]) Ibidem, 1891., str. 291 ff.
[3]) Ibidem, 1892., str. 372 ff.
[4]) Ibidem, 1892., str. 340 ff.
[5]) Lopašić: Bihać i bihaćka krajina. Zagreb 1890., str. 33 f.
[6]) Glasnik 1892., str. 315.

19. Nekoliko prehistoričkih i rimskih ostanaka kod Grahova u livanjskom kotaru.

Poznato je, da je iz visoravni livanjske, odnosno iz okoline glamočke išla rimska cesta preko Grahova i Resanovca u dolinu Unca i dalje preko petrovačkog polja prama Ključu i Sanskom mostu[1]).

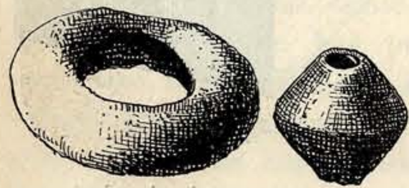
To nam svjedoče u okolini grahovskoj ne samo sačuvani ostanci ove ceste, nego i ostanci više rimskih postaja i rimski novci, kojih pošljednjih nalazimo kod Grkovaca, Peulje, Grahova i Resanovca. No Rimljani nagjoše tamošnji predio od prije već naseljen, te su upotrijebili, gdje im se zgodno činilo, stare nasute gradine prijašnjih stanovnika, kao što su to često činili i po drugim krajevima.

Upravitelj ispostave u Grahovu, g. Dominik Kovačević bijaše tako dobar, te mi prošle godine pošalje iz tamošnjeg prijedjela osim različitih, većinom keramičkih nahogjaja takogjer dva broncana kelta za naš zemaljski muzej, te mi takogjer priopći nekoliko podataka o nekojim prehistoričkim i rimskim naseobinama iz okoline grahovske, na kojoj mu dobroti ovdje usrdno zahvaljujem.

Na osnovu toga kao i mojih prijašnjih sopstvenih opažanja mogu sada štošta o starinama iz Grahova na javnost iznijeti.

Humak na sjeverozapadu Grahova ili Arežina brijega, na kojem je sagragjena mjesna istočno-pravoslavna crkva, zove se Gradina, te je to nasuta gradina; dulji istočnozapadni premjer njezinog jednostavno eliptičkog nasipa mjeri 153 *m*, kraći pak sjeverojužni premjer 60 *m*.

Nasip ima samo na sjeverozapadu ulaz a unutra duž južne strane čitav niz dugih šančeva, koje su iskopali god. 1876.—1878. za ustanka muhamedovci iz okolice. Na sjeveroistoku nasipom okružene površine stoji nova istočno-pravoslavna crkva i skoro u sredini njezinoj temeljni zidovi neke stare crkve i drveni zvonik.

1/2 Slika 10. 1/2 Slika 11.

Kad se tu samo malo pokušalo kopati, našla se silesija ilovastih utaraka rukom gragjenih posuda sa poluokruglim gukama, uspravnim nastavcima, koji su na svakom kraju malim roščićima ukrašeni, koji su glatki ili urovašeni, potkovasti; ovakih se utaraka dosta našlo u gradini u Kičinu kod Mostara[2]). Ručice stoje sad vodoravno, sad ovisno. Od svih ovih ilovastih rukotvorina valja osobito

[1]) Glasnik 1891., str. 395 ff.

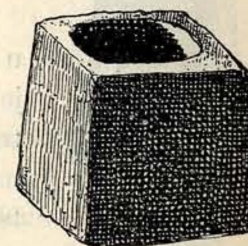
[2]) Glasnik 1891., str. 178, slika 24. i str. 179, slika 28.

napomenuti kolut od crnkaste ilovače sa okruglim presjekom — po svoj prilici je to stalak za lončić sa premjerom od 65 *mm*, *slika 10.* — i veoma visoki pršljen, *slika 11.*, sa oštrim okrajkom oko rupe.

Uz to našli su se takogjer ostanci rimskih opeka, komadi krečnog, opekama pomiješanog lijepa i nekoliko utaraka ilovastih posuda na točilo gragjenih.

Po tome je bila prehistorička gradina u Grahovu za doba rimske vladavine Rimljanima posjednuta.

Druga se gradina nahodi nešto dalje na sjeverozapad od Grahova i to istočno od sela Peći. I ova je opasana jednostavnim, eliptičnim nasipom i našlo se u njoj, kad se malo prekopala, mnogo ilovastih utaraka rukom gragjenih posuda, koje su ukrašene gukama, urezanim trokutima itd. U tome nagje se takogjer malena, kvadratička posuda, *slika 12.* tamnosmegje masti, koja se prema gore nešto sužava. Visina joj iznaša 45 *mm*, stranica dônje osnovke 45 *mm* a gornje 40 *mm*. Osim toga našlo se mnogo spržеnih ilovastih gruda, jedan prirezani komad jelenskog roga i nekoliko broncanih ulomaka. Nekoji od ilovastih utaraka potječu od posuda gragjenih na točilo. Tome se u ostalom ne možemo čuditi, kad pomislimo, kako je blizu rimska naseobina na vrelu Begovcu, o kojoj mislimo sad govoriti.

1/2 Slika 12.

Vrelo Begovac leži u ravnici na zapad od Grahova uz put u Peći i kraj njega se nahode na površini od nekoliko hiljada m^2 temeljni zidovi zdanja. Megju njima razasuti su ulomci rimskih opeka i ogrijevnih cijevi, komadi ljevenog patosa, gomolji lijepa opekom pomiješanog i ostanci rimskih ilovastih posuda.

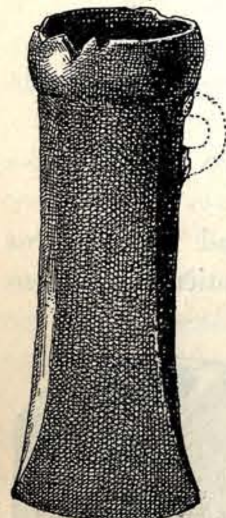
Od ovih ostanaka sastavio sam lijep pehar bez ručice, *slika 13.* Ovaj je načinjen od ilovače veoma dobro pečene, koja jasno zvoni, te ima vrlo nizak stalak sa karakterističnim za rimske posude okrajcem pri dnu. Naduveni, ponešto izvijeni okrajak uokolo optočen je duboko urezanom brazdom. Protege mu jesu: visina 10·6 *cm*, premjer trbuha 11 *cm*, širina zjala 10·4 *cm*, premjer dna 4·2 *cm* i visina najvećeg obima 4 *cm*. Bijaše dakle za cijelo na vrelu Begovcu oveća rimska naseobina.

1/3 Slika 13.

Na istok od vrela Begovca i na zapad kraj puta iz Kesića u Maleševce prostire se treća nasuta gradina, koja se zove Gradina, ali ova nije tačnije pretražena.

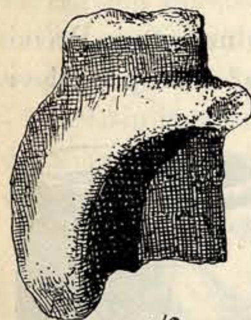
Četvrta, takogjer potanje nepretražena gradina nahodi se na brijegu Kurozeb na prediju Hrsovac možda $3^1/_2$ *km* zapado zapadojužno od Grahova i vele da joj je nasip još sačuvan. Iz ove gradine potječe broncani kelt, *slika 14.*, slabo zaobljene oštrice i ovalnog zjala na tuljku. Širok je, masivan, sa visokim ali naduvenim okrajkom, posve neukrašen te imagjaše ušicu, koja je sad otkinuta. Dužina mu je 23 *cm*, spoljašni premjeri tuljka 4 i 3·5 *cm*, širina oštrice 5 *cm*.

1/2
Slika 14.

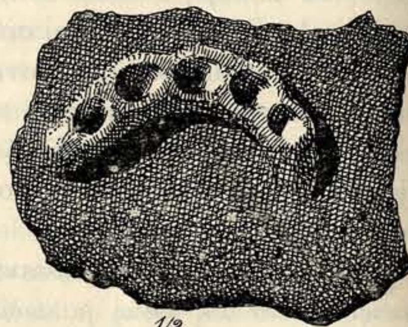
Petu i šestu nasutu gradinu nalazimo kod Grkovaca na sjeverozapadnom kraju Ševarova blata i na jugoistoku od Grahova.

Prva od ovih leži na sjeveru od pomenutog sela u visini 1485 *m* nad morem niže Šator-planine, koja je previsuje i zove se Babin-grad, no nije tačnije pretražena.

Na jug od nje i bliže Grkovaca leži u visini od prilike 900 *m* nad morem druga nasuta „Gradina", okružena nasipom, na kojem se vigjaju temelji zida lijepom gragjenog. Kad se malo, samo za pokušaj, prekopalo, iskopalo se mnoštvo ilovastih utaraka rukom gragjenih posuda sa plosnatim širokim ili zaobljenim ručicama,

1/2
Slika 15.

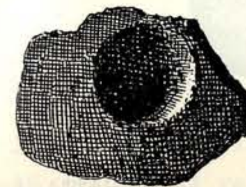

1/2
Slika 16.

1/2
Slika 17.

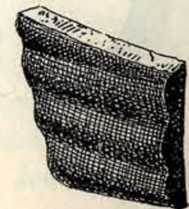
koje stoje sad vodoravno sad ovisno, sa okrugljastim ili uglastim gukama i sa uspravnim ili potkovastim, sad glatkim sad narovašenim okrajcima, *slike 15.* i *16.*

Kao ukrasi vigjaju se i savijene gužve sa utiscima nokata, *slika 17.*, onda i vodoravne gužve, koje okolo teku sa različitim urezima. Dna su u posuda većinom ravna, katkad takogjer i ispupčena, *slika 18.* Takogjer su se našli komadi žežene ilovače i žeženi komadi lijepa sa zida, onda dva tkalačka utega, od kojih je jedan u ovisnom pravcu četiri puta probušen, *slika 19.*

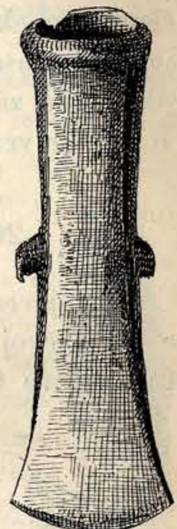
Izmegju ovih prijedmeta ležahu takogjer ulomci rimskih opeka, komadi lijepa opekom pomiješanog i utarci na točilo gragjenih posuda; ovi su utarci katkad na spoljašnjoj strani brazdasti, *slika 20.*

1/2
Slika 18.

1/2
Slika 19.

1/2
Slika 20.

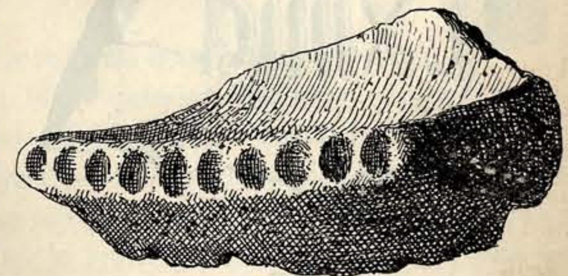
Nedaleko od ove gradine našlo je god. 1892. pastirče broncani kelt, *slika 21.* Ovaj je veoma vitak, ima uzak naduven okrajak i mal ne četverouglasti otvor tuljka. Mjesto ušica, koje su inače čisto ispod naduvenog okrajka smještene, ima od prilike u sredini svoje dužine sa svake strane polumjesečni prema oštrici upravljeni zalistak. Protege mu jesu: dužina 23 *cm*, gornji premjer 3 *cm*, nutarnji premjer tuljka 21 *mm* i 24 *mm* i širina oštrice 45 *mm*.

1/2
Slika 21.

Ni ovaj šuplji kelt a ni onaj iz Kurozeba, *slika 14.*, nije ukrašen i time se razlikuje od svih sličnih komada oružja, koji su se do sada u Bosni našli.

Iz svega toga slijedi, da je gradina na Grkovcima prvobitno bila prehistorička i kasnije rimska utvrda.

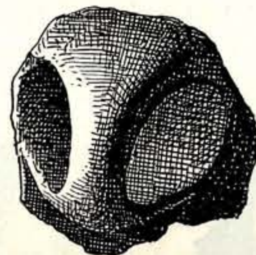
Sedma bezimena nasuta gradina nahodi se $^1/_4$ sata na jugoistok od Zavogjana u općini Tiškovcu na potoku Butižnici. Zauzimlje mali humak te je opasana kolutastim nasipom; već na površini nasipom opasana prostora porazbacano je sila prehistoričkih ilovastih utaraka. Potječu od posuda različitog oblika i veličine, te su ukrašeni glatkom i urovašenom zaobljenom gužvom pri okrajku. Kao osobite oblike prikazujem u *slici 22.* odlomak veoma debele, ama neobično plitke plitice s okrajkom

1/2
Slika 22.

prosto narovašenim, onda u *slikama 23.* i *24.* dva ulomka od ručica, koje su u pravom kutu savijene i u *slici 25.* okruglu ručicu, koja je s oba

1/2
Slika 23.

1/2
Slika 24.

1/2
Slika 25.

1/2
Slika 26.

kraja veoma široka, no u sredini opet jako sužena. Mosur od ilovače, koji se takogjer našao, prikazujemo na *slici 26.*

Osim ovih ilovastih utaraka razasute su rimske opeke, žljebasti crepovi i šuplje opeke, kao i ostanci rimskih ogrijevnih cijevi, te se i ovdje na mjestu prijašnje prehistoričke naseobine podigla rimska postaja, kojoj je valjda bila zadaća, da stražari na cesti, koja je išla negdje od Knina preko vrela Begovca u dolinu Unca.

20. Opeka legije iz Velike Kladuše u Bosni.

Na sjeveroistoku od lijepe razvaline grada u Velikoj Kladuši nahode se na lijevoj obali potoka Kladušnice i možda 80 *m* istočno od kuće Miličevićeve temeljni zidovi veoma duguljaste gradnje, nazvane Crkvina, o kojima Lopašić[1]) misli, da su to razvaline neke crkve sv. Martina ili nekakva župnog stana. Ne sumnjam ni najmanje, da ne bi bila u važnom gradu Kladuši ili uz taj grad u srednje doba kršćanska crkva pomenutog sveca, koja je i ispravama zajamčena, ama produženi oblik rastegnutih temelja ne odgovara ni crkvi ni privatnom stanu. Osim toga nalazi se u razvalinama i u njihovoj okolici mnogo razasutih rimskih opeka, koje nas na to upućuju, da je na tom mjestu

1/2
Slika 27.

[1]) Lopašić: Bihać i bihaćka krajina. Zagreb 1890., str. 177 ff.

stajala rimska zgrada. Kad se je god. 1891. mjernik g. Hugo Jedlička u Kladuši zadržavao poradi neke gradnje, nagje zbilja megju ostancima opeka na Crkvini rimsku opeku sa pečatom XIV. legije gemine, koju nam prikazuje *slika 27.* i koju pomenuti gospodin zemaljskom muzeju pokloni. Ovaj nahogjaj dokazuje dakle, da je na Crkvini kod Velike Kladuše bilo rimsko i to vojničko zdanje. Ujedno možemo iz ovoga nahogjaja razabrati, da je bar neki odjel XIV. legije imao svoju postaju u predjelu, o kojem baš govorimo. Slični pečati XIV. legije na opeci nahode se često u okolici Leibnitza (Flavium Solvense) u Štajerskoj.

Rimske opeke nalaze se u ostalom često i na oranicama tik istočnog podnožja brijega sa razvalinom u Velikoj Kladuši i g. Jedlička posla meni takogjer odavle čitavu dužu stranicu vanredno duboko nažlijebljene rimske ogrijevne cijevi.

21. Tri zanimljiva nahogjaja iz ljubuškog kotara.

Učitelj iz Posušja, g. Nikola Barišić posla našemu zemaljskom muzeju prije nekoliko vremena dva bronca i željezni vršak od strijele iz ljubuškog kotara u Hercegovini, ama na žalost bez tačnijeg izviješća, u kakim ih je prilikama našao. Ova tri komada idu u posve razno doba.

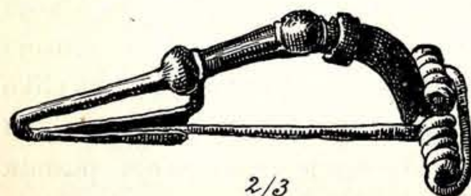
Prvi je bronac uzani vrh od sulice i potječe iz Tihaljine u gornjoj dolini Trebižata, *slika 28.* Prevučen je tamno-zelenom patinom, nije ukrašen te je samo u toliko deformiran, što mu je nalazilac rt pribrusio. Plojka mu nije širja od dônjeg kraja čunjastog tuljka i svršava se potegnutim rtom. Plosnato srednje rebro raširuje se u polovici duljine i svršava se prema rtu vrškom. Duljina je čitavog vrška 105 *mm*, duljina tuljka 41 *mm*, duljina plojke 64 *cm* i njezina najveća širina 17 *mm*.

Ovaj vršak od sulice ide bez sumnje u broncano doba. Njime su nalazišta broncanih stvari u zaposjednutim zemljama opet za jedno pomnožana.

2/3
Slika 28.

Drugi je bronac puno mlagji, jer je to fibula iz srednjeg la-tenskog doba, koju su našli u selu Gorici blizu dalmatinske megje kod Imotskog, *slika 29.* Obluk joj je pri glavi plosnat i širok, prema nožici se pak sužuje i prelazi u uzani i podosta dugi žljebić. Iz ovoga uzdiže se onda nožica, koja je daleko natrag uzvijena, kopčom sa oblukom spojena i sa dva puceta ukrašena. Dvostruka je špirala osrednje široka, izvana je tetivom sapeta te ima po 5 savijutaka na svakoj strani igle. Fibula je 95 *mm* duga, 34 *mm* visoka, 30 *mm* široka te je crnim sjajnim lakom oličena.

Ova je fibula po nas za to veoma važna, jer smo dosele poznavali u Hercegovini samo jedno mjesto sa niskim grobovima s paljevinom iz la-tenskog doba i to Zagradinu na visoravni Rakitnu, gdje je u ostalom nagjena fibula posve jednakog oblika[1]) iz srednjeg la-tenskog doba.

Slika 29.

Željezni vršak od strijele sa kukama, *slika 30.*, našli su kod Posušja, te može biti da potječe iz rimskog ili iz ranog sredovjekog doba. Uopće je teško ovakve prijedmete, ako su osamljeni, tačno opredijeliti.

U tako zvanoj „oružani" (Waffenloch) sv. Mihajla kod Postojne u Kranjskoj našli su se posve slični vršci od strijela zajedno sa množinom rimskog oružja[2]). Lindenschmit prikazuje nasuprot tome slične vrške od strijela iz rimske sojenice u Rajni na mjestu Dimeser kod Moguča (Moguncija, Mainz)[3]) i takogjer iz franačkih grobova u rajinskoj Falckoj[4]).

No pošto mi poznajemo oveću rimsku utvrdu i naseobinu u Gracu kod Posušja i pošto je kraj Posušja prolazila rimska cesta u Trebistovo, to ću jedva pogriješiti, ako opisani vršak opredijelim kao „Sagitta hamata" i uvrstim ga u rimsko doba.

Slika 30.

Dužina ovog vrška od strijele iznosi bez otkinutog rta 81 *mm*, širina na kraju kuka 28 *mm* i dônja širina tuljka 10 *mm*.

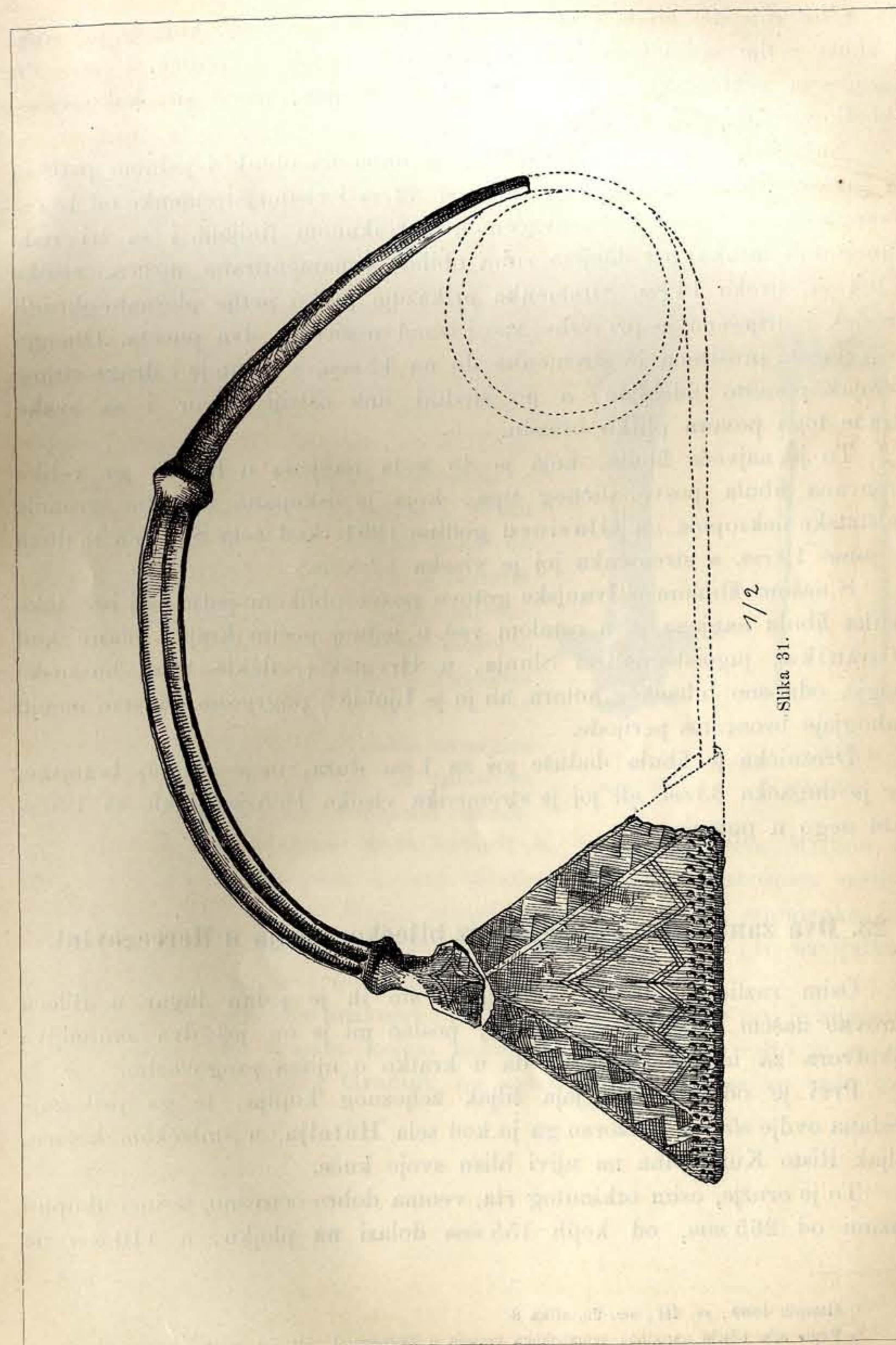
22. Golema fibula iz Ivanjske kod Banjaluke u Bosni.

Kada sam nedavno rudarskog meštra Sigmunda Deutscha u Sinjakovu pitao za petrefakte, javi mi on tom prilikom, da u njega ima broncani prijedmet, u kome sam ja po priposlanom mi malom nacrtu raspoznao fibulu, te za to zamolih rečenoga gospodina, da mi ga prepusti za naš zemaljski muzej.

On je toj mojoj molbi udovoljio s najvećom pripravnošću, te se ja nagjoh u čudu, kada pred sobom ugledah golemu fibulu.

Fibula, *slika 31.*, nagjena je kod Ivanjske u kotaru banjalučkom pri kopanju vodeničkog jarka na lijevoj obali potoka Lučice, od prilike 20 minuta hoda iznad tamošnjeg majdana manganove rude, prosto u zemlji.

[1]) Glasnik 1891., str. 422, slika 16.
[2]) Mitth. der anthrop. Gesellschaft in Wien 1892, knjiga XXII., str. 9, slika 18. i 20.
[3]) Alterth. unserer heidn. Vorzeit, knjiga II., sv. VIII., tabla IV., slika 9.
[4]) Ibidem, knjiga II., sv. IX., tabla V., slika 7.

Slika 31.

Na žalost nije ta fibula cijela, jer je nožica odlomljena, koja je pri njoj, a nema petlje sa glavice ni jezičca, kao ni žljebića sa nožice. U *slici 31.* naznačena rekonštrukcija pouzdana je za to ipak, pošto su, kako ćemo vidjeti, već dvije slične fibule poznate.

Naša je fibula — fibula halštatskog doba na obluk s jednom petljom — grčkog tipa, ima ukupnu dužinu od 32 *cm* i visinu stremenke od 18 *cm*. Trouglasta, na površini usavaćenom nareskanom linijom i sa tri reda punciranih tačaka pri dônjem rubu obilato ornamentirana nožica, visoka je 9·4 *cm*, široka 14 *cm*. Stremenka prikazuje preko petlje plosnato-okrugli prosjek i uriješena je pri vrhu kao i iznad nožice sa dva puceta. Izmegju ovih puceta proširena je stremenka do na 13 *mm*, s jedne je i druge strane okrajak ponešto udebljan, a po sredini ima oštriji povor i sa svake strane toga povora plitku brazdu.

To je najveća fibula, koja je do sada nagjena u Bosni, jer velika broncana fibula posve sličnog tipa, koja je iskopana iz jedne gromile halštatske nekropole na Glasincu godine 1891. kod sela Sokôca[1]), duga je samo 19 *cm*, a stremenka joj je visoka 12·5 *cm*.

S našom fibulom iz Ivanjske gotovo posve oblikom jednaka i isto tako velika fibula nagjena je u ostalom već u jednoj pećini kraj Korane kod Drežnika, jugoistočno od Slunja, u Hrvatskoj, dakle blizu bosanske megje, odnosno bihaćkog kotara, ali ju je Ljubić[2]) pogrješno uvrstao megju nahogjaje broncane perijode.

Drežnička je fibula doduše još za 1 *cm* duža, nego ova iz Ivanjske, jer je dugačka 33 *cm*, ali joj je stremenka visoka 16·5 *cm*, dakle za 1·5 *cm* niža nego u potonje.

23. Dva zanimljiva nahogjaja iz bilećkog kraja u Hercegovini.

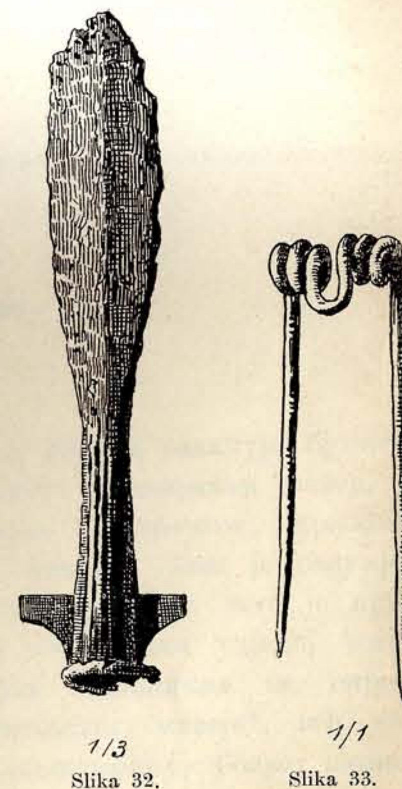
Osim različitih drugih nahogjaja, što ih je jedan lugar u Bileću darovao našem zemaljskom muzeju, poslao mi je on još dva zanimljiva rukotvora za muzej. Ovdje ću da u kratko o njima progovorim.

Prvi je od tih nahogjaja šiljak željeznog koplja, te ga prikazuje pridana ovdje *slika 32.* Izorao ga je kod sela Hatelja, u stolačkom kotaru, seljak Risto Kundučina na njivi blizu svoje kuće.

To je oružje, osim otkinutog rta, veoma dobro očuvano, te ima ukupnu dužinu od 265 *mm*, od kojih 155 *mm* dolazi na plojku, a 110 *mm* na

[1]) Glasnik 1889., sv. III., str. 29, slika 8.
[2]) Popis ark. odjela narodnog zemaljskoga muzeja u Zagrebu, I., str. 70, tabla X., slika 31.

tulac. Plojka ima po sredini povor, koji se jedva može primijetiti i dostiže dosta znatnu širinu od 47 *mm*. Tulac je po dužini uriješen brazdama, na dônjem kraju ima na oblik svitka previjen okrajak, a iznad toga okrajka ima s obje strane dva nastavka slična mori na rimskim lovačkim kopljima. Dônji svitak pri okrajku ima premjer od 35 *mm*, a onaj na tulcu niže plojke 17 *mm*.

1/3 Slika 32. 1/1 Slika 33.

Razgledano je ono mjesto, gdje su ti prijedmeti nagjeni, te je njiva na veliku prostoru nagjena zasuta fragmentima rimske opeke, naročito žmurnjaka. Nadalje našlo se kod Vukmanovićeve kantine i kod crkve u Hatelju mnoštvo rimskog ćeremita i žmurnjaka, a kod rečene kantine i jedan rimski arhitekturni kamen. Mora dakle da je kod današnjeg sela Hatelja, na sjevernom kraju Dabar-polja, bilo oveće rimsko mjesto, te po tome s velikom vjerojatnošću možemo rečeni šiljak od koplja označiti rimskim lovačkim oružjem.

Drugi je nagjeni komad mala broncana ukosnica (*slika 33.*), koja je uz množinu utaraka od ilovastih posuda, gragjenih rukom, nagjena u nasutoj gradini Mala Gradina, istočno od sela Mileća u katastralnoj općini Vranjska, kotara bilećkog. Glavica te ukosnice sastoji od stremenke koso prama dônjoj strani namještene; ta je stremenka od okrugle broncane žice, koja s obje strane stremenke čini po tri savijutka, te onda dalje prelazi u dvije igle.

Ta je vrsta ukosnice svakojako prehistorička, ali dojako niti je nagjena na Glasincu niti na drugom kojem nahodištu u zemlji, te pošto je sama samcata nagjena na Maloj Gradini, ne može joj se vrijeme za sada još pobliže označiti.

Народно лијечење бјесноће у Босни и Херцеговини.

Приопћио
др. Леополд Глик.

Већ име „бис“, „бијес“, којим народ обично означује бјесноћу, свједочи, да народ тој болести присуђује наднараван извор, јер ријеч бијес, која се по Линде-у изводи из трачког, првобитно значи у свим словјенским језицима зло, ђавола. Лако је разумјети, што народно вјеровање постање оне тешке болести, што је проузрокује ујед бијесне животиње, своди на непосредни утјецај човјеку душманског принципа. Ја сам у мојим саставцима из народне медицине, приопћеним у „Гласнику земаљског музеја“, већ више пута имао прилике показати, како народ идентификује болест њезиним узроком, па им обојма једнака имена даје. Ту опет имамо примјер таког идентификовања, јер се и болест, коју је нанио „бијес“, назива „бијесом“.

Од ријечи „бијес“ изведена су имена болести „бјесноћа“ и „бјеснило“, која се често употребљују. Другог је постања ријеч „помама“, којом се та болест такођер означује, и која је рећ би из самог суђства болести изведена. Поремећене умне силе — „помама“ — готово су стална појава развијене бјесноће, појава, која се у слици те болести најјаче истиче. Познато је, да се у народној патологији имена болести доста често изводе од појединих појава, које се особито истичу. Као што се н. пр. зове ужега плућа напросто „сандија“, т. ј. пробадање са стране у прсима, тако се и бјесноћа назива „помамом“.

По множини паса без господара, којих је, како уопће у оријенту, тако до пред неколико година и у Босни и Херцеговини било, посве је природно, да се је бјесноћа често показивала, па да је с једне године на другу доста људи страдало с бјесноће.

Ужасне посљедице, које наступају, кад уједе бијесна животиња, биле су дакако свуда познате, па би свак, кога би снашла така несрећа, у најближег народног врачара потражио брзу помоћ.

Стара је, искуством утврђена ријеч у медицини, да број лијекова, који се за каку болест препоручују, расте размјерно с несигурношћу успјеха. Па пошто бјеснoћа иде у ред оних болести, против којих народна медицина ништа не може да оправи, то је онда јасно, да је и њезина терапија преобилна. Готово сваки народни практичар имао је свој тајни лијек против *Lysse* (бјесноће), свак је свој лијек славио као непогрјешив спецификум и сваки би поносито истакао број успјеха, које је постигао. Неуспјеси или би се затајили, или тиме испричали, да се је болесник прекасно дошао лијечити, „па онда најпослије љекар није Бог, те коме је суђено умријети, томе ни најбољи лијек не помаже“.

Али како ћеш да протумачиш „успјехе“ народних љекара у подручју лијечења лисе? — Познато је, да народ у нашим крајевима псе без господара, гладне, када дођу у туђ крај, од страха, да би могли бити бијесни, често камењем и батинама настоји отјерати из близине кућа. Ако сад така изгладњела животиња, коју гоне од мјеста до мјеста, случајно уједе човјека, онда је сматрају бијесном, те онај, који је уједен, бјежи најближем народном врачару, а овај ће да примијени свој прокушани лијек. Али пошто псето није било бијесно, то се дакако у уједенога не показују појаве бјесноће. Сад тај тобоже спасени болесник и његов комшилук мисле, да му је помогао употријебљени лијек.

Надаље је статистички утврђено, да од људи, које уједе бијесна животиња, врло знатан постотак и без лијечења не побјесни. И то доста доприноси умножању успјеха. Никога, ко се је разболио од бјесноће, није до сада излијечио ни љечник ни народни врачар.

Народ у Босни мисли за стално, да у сваког човјека, кога уједе бијесна животиња, прије свега набрекну жиле под језиком и да се ондје учине бијели мјехурићи. Пошто су те појаве несумњиви знаци, да је болест наступила, то их онда прије свега треба што најбрже уклонити; прије сваког ће дакле лијечења болеснику жилу под језиком распорити и мјехуриће отворити. Веле да се у крви, што истјече, налази мала штенад или барем пасја длака. Уклањајући тако ту штенад или длаку, који очевидно управо чине болест, мисле болест затрти у заметку.

То сасвим просто материјалистичко мишљење о узроку болести показује заиста чудновато схваћање у народа о патолошким промјенама, које се догађају у организму. Свакако се чини, да он, барем у погледу бјесноће, сасвим из далека нешто нагађа о томе, да инфекција бива доспијевањем живих створова у организам.

Што се тиче мишљења о мјехурићима, који скоче под језиком пригодом лисе, слажу се с народом у Босни међу осталима и Пољаци. Др. Удзјела (Udziela) вели наиме у свом спису „Medizin und medizinischer Aberglaube des polnischen Volkes“ („Медицина и медицинске празновјерице у пољског народа“) ово: „Веле да се у човјека, кога је спопала бјесноћа, под језиком начине мјехурићи, које зову штенад“.

Против бјесноће особито помаже ова формула, која се запише на кору тек допеченог хљеба (сомуна), који се уједеноме још врућ даје:

Ш	А	Т	О	Р
Λ	Р	Е	П	Λ
Т	О	П	Е	Р
Λ	Р	О	Т	Λ

То је нетачан и понешто промијењен облик познате формуле о „сатору“, која се је од вајкада употребљавала као лијек и заштита од бјесноће и других болести, не само на Балкану, него по свој Европи.

Потање знаменовање те мистичке формуле, која право гласи:

САТОР
АРЕПО
ТЕНЕТ
ОПЕРА
РОТАС

понешто су разјасниле расправе, које је осамдесетих година у „берлинском друштву за етнологију, антропологију и древну повијест“ повео А. Трајхел (Treichel). Трајхел је сматра латинском изреком и преваћа је овако: „Сијач Арепо с муком држи точкове“.

Маркиз П. Франко мисли, да је формула писана анаграматички, па је овако рјешава: PATER ORO TE PEREAT SATAN ROSO (од rodere = гристи). Најпослије др. Колбер саторску формулу схваћа као

тако звани тетраграматон, у коме је записана ова латинска изрека, прастаро манастирско правило бенедиктинаца:

SAT ORARE
POTEN*(ter)* *et* OPERA*(re)*
*(rati)*O — или и *(religi)*O — T*(u)*A S*(it)*.

Та би дакле формула значила:

Много молити
и својски радити,
у томе нека ти је живот (или религија).

Та три покушаја у рјешавању саторске формуле доводе је у свезу с латинским језиком; али је већ Бастиан истакао, да не ваља много држати до латинског звука ријечи, јер унаточ томе могу бити и другог постања. Ако вриједи, што вели тај знаменити етнолог, то ће нас у ријешењу, како га је покушао Рабе, који саторску формулу хоће да изводи из келтичког, доста тога замамити. Тај језикословац преводио је наиме ту формулу из новокелтичког овако:

САТОР — Saothar — болови
АРЕПО — araba — због
ТЕНЕТ — teu neath — опржине
ОПЕР — o bear — рана од копља
А — од
РОТАС — rod deas — вјештог хица.

По Рабеу била је дакле саторска формула испрва запис против опржине и ранâ од копља, па је истом послије постала лијеком и заштитом од сваке болести и незгоде.

Сасвим другојачије него ови научењаци мисли о саторској формули др. Ђорђевић, који је у својој „Народној медицини код Срба“ наводи као лијек, који се у Србији употребљава против главобоље. Тај аутор наиме мисли, да су поједине ријечи те формуле имена нечистих духова.

Већ с обзиром на ријеч АРЕПО, која се не да превести, те једва да ће бити латинско особно име, чини се, да Трајхел није имао срећу у своме покушају, да ријеши саторску формулу; још мање је успјело тумачење Франка и Колбера, јер би по њиховом схваћању та формула морала бити новијег постања, него што у истину јест, како се мора судити по томе, колико је раширена.

Дра. Ђорђевића тумачење прије се може означити нагађањем него рјешавањем, јер нигдје нема духова с таким именима. По моме је суду

тумачење Рабеово још највјеројатније, јер нам размјерно још најбоље разјашњава како значење, тако и постање формуле.

Осим саторске формуле у Босни се, колико ја знам, још два друга записа употребљују као лијек и заштита. Прва, што овдје слиједи, и која у три прве ријечи АТОНАША, ТОАИРЕТО и МАРЕПОТО

А	т	О	N	А	Ш	А	
Т	О	Λ	Н	Р	Є	т	О
N	А	Р	Є	П	О	т	О
N	А	т	А	А	Ʒ	А	
А	Ѫ	Є	Р	Н	Ф	Х	
А	Х	Х	А	А	Х	Х	

показује несумњиве трагове саторске формуле, већ је др. Трухелка приопћио у овоме листу (Годиште I. [1889.], св. 4.); другу ми је казао Дервиш-бег Ченгић у Борији, те она гласи:

т	Х	Ѧ	Λ	Ш
з	т	Х	Ʒ	Б
9	О	з	Ц	Ɉ
О	9	О	О	О
Х	ч	9	9	9

Дервиш-бег рече ми, да су то старо-босанска писмена, која треба овако читати.

Т	Б	Ѫ	Д	С
Ф	Т	Б	З	Б
Ф	О	З	П	Г
О	Ф	О	О	О
Б	Ф	Ф	Ф	Ф

Др. Трухелка, коме сам показао формулу Дервиш-бегову, мисли, да уз нека старобосанска писмена има и арапских, и поврх тога

још њему сасвим непознатих знакова. По реченом читању ваљало би ту формулу овако записати:

т	ь	ћ	д	ш
ф	т	ь	з	б
ф	о	з	п	г
о	ф	о	о	о
ь	ф	ф	ф	ф

Та се формула као и оне двије пријашње записује на кору хљеба, па се уједеноме даје да поједе. Љекар пак треба да при томе три пута узастопце на један дах ово рекне:

„Дура кудура — дура завишта
Дура кудура — дура захрза
Дура кудура!“

Ни запис ни „басму“ не умједе ми Дервиш-бег растумачити. Колико ја знам, само су ријечи „завишта“ и „захрза“ словјенске; „дура кудура“ припада некоме, мени непознатоме језику. Може бити, да се под тим мисли која од оних бајословних животиња, што их је створила народна машта, те које умију и да лају и да хржу, па се оном формулом изгоне.

Као даљи лијек од бјесноће препоручује се, да се оно псето, које је уједо човјека, што прије убије и преполови; обје се половице убијеног пса онда тако на раздалеко положе на земљу, како један човјек између њих може проћи, а да се ни једне не дотакне. Онај који је угризен, пролази склопљених очију између обје половице, па се онда може надати, да ће га болест минути.

И то је по свој Босни лијек, којим ћеш препријечити, да те не обузме бјесноћа, ако прогутнеш шпањолску муху (бијесну бубу).

Рана од угриза или се испржи врелим лугом, или се испере ракијом, људском мокраћом, или сирћетом, па се онда обложи расцијепаним бијелим грахом. Овај се мора толико оставити на рани, док сам не спане. Уздање у ту облогу толико је, да се угризени живо опре љекару, кад овај хоће да уклони грах, желећи прегледати рану.

Све ове народне лијекове треба, ако хоћеш да уједеног сачуваш од тешке и неизљечиве болести, примијенити за прва 24 сата, пошто је задобио рану; касније више не помажу.

У погледу других лијекова, што их народ употребљује како за спољашње, тако и за унутрашње видање уједених и од бјесноће обољелих, упућујем на изводе из више рукописних рецептних књига босанских фрањеваца. Стручни ће читалац отуда видјети, да те рецептне књиге нијесу ексцерпти из „медицинских“ дјела или расправа, па ни из старијих, него да су и по облику и по садржају чисте творбине народне душе, творбине, што су их фрањевци по свој прилици по казивању народних љекара, сабирали за властите болеснике. Да је утјецај неколицине медицински наображених фрањеваца на љекарски поступак њихове манастирске браће био врло слаб, показује задоста овај примјер: фра Матија Николић, који је био доктор медицине, пише у својој рукописној књижици „fragmenta medica“ из године 1835. „Likarija protiva pomami, bisu. Protiva pomami neima laghshe stvari nego datti pitti po jedan gran tri puta na dan, illi svaki drughi saat, akoje se jurve pomamio, praha od lista Bella-Donna zvane Bun[1])“.

Од других рукописних рецептних књига фрањевачких, које су ми при руци, само је једна и то од фра Кристичевића, за једну годину прије написана, него она од дра. фра Николића; све друге потјечу из четрдесетих година, па ипак ниједан не препоручује belladonnu као antilyssicum. Да је моје мнијење о постању тих рецептних књига основано, то потврђује и наслов у једне од њих, коју сам добио особитом добротом велечасног фра Грге Мартића. Та књижица има наслов: „Bosanski Domaći Lěkar iliti Prostopučke Lěkarije, skupljene za službu L. M. H. 1846.“ Безимени писац прикупио је дакле „народне љекарије“, а нипошто рецепте из медицинских дјела.

Најпослије још ћу да изријеком напоменем, да сам за ових 13 година, што у Босни живим, више пута имао прилике видјети чељади, угризене од бијесних животиња, највише од паса, које су народни љекари махом лијечили онаким лијековима, каки се наводе у рецептним књигама фрањеваца.

Фра Кристичевић (Christičević) пише у својој књизи „Libellus medicinalis novus“, коју сам на другом мјесту већ споменуо:

Bisan Pas, kada ujide:

1. Iztuci Simena od Čička, i podaj u vodi popiti. Ako je naklana Xivina: A tichesh zaliti Xivinu istim kako gori.

---

[1]) Ту књижицу, као и једну фра Луке Дропутића из године 1844. под насловом „Lik od Bisa“ и једну од Л. М. Х., године 1845. писану, под насловом: „Bosanski Domaći Lěkar iliti Prostopučke Lěkarie“, послао ми је наш опће штовани пјесник фра Грга Мартић, па му ја за то овдје од срца благодарим.

2. Iztuci Bieloga Luka, i Rutte trave, Solli zajedno, i privi na ranu.
3. Uzmi Luka Czarglenoga, i trave Rutte, Sirketa, imedda, Svari sve dokse sve nezgusne, pakchesh ono na Shtogod saliti, i priviti.

Kada neznash, daje Bisan: A ti uzmi krua, i zamoçi u onu Ranu, nekase natopi karvi, pak podaj drugomu Psu oni kruh, ako nektit bude jisti totje bisan oni, koiteje uklo. Tada uzmi Biloga Luka, i Rutte trave, iztuczi sve zajedno, i privi.

Једну врсту монографије о лечењу бјесноће налазимо у књижици, што ју је фра Дропулић писао године 1844. у Фојници. Наслов је ове књижице: „Nauk za davati lik od nauçitelja Lalicha nasasht i na ozdravljenje ljudih i Xivinah od Mamena psa naklati". Пошто је та књижица доста интересантна, то овдје донашам њезин потпун садржај:

I°.

Kao jedini i pravi Lik od Gospod. Lalicha kazati zadarxi se u korrenju trave Zvane latinski *Gentiana Cruciata* (nashki moxese rechi: Särçanik krixati ol kakoju zovu ovdan, Särçanik mali, Zubska trava, Krixatica), od kojese trave ispisanje travsko po Linne pisoocza travskog ovdi pridruxuje.

Neghinnuchi dugh razdiljen u Xilicze Korren, daje stabarike okrughle, pravne, naxutkaste, s mloggo listja nakichene. Listje je njezino oshtruljato na naçin maçça, na värhu märve stärmu zakovarçeno, glatko, do tri pärsta duggo, jedno pram drugghim uz stabariku stojeche, i ghlede gornjegh i donjegh na naçin krixa (naprkarstice) od kolincza do kolincza inotrech stoje, ne u daleko razmaknuta; i k' varhu u sublixe se nahode, i ko u Kitticzu se kuppe. I u gornjim listichim zadärxese czvitichi okko koji czvittiicha oppet razte listje ko i ostalo pomanje razdiljuche czvitove, i sridnji czvit falli. Kutticza u çemmu sjemme stoji priliçnoje zvoncu kratka, imma ko shilke çetvero, s' dva vecha s' pram sobbom upored stojecha zvana zuba. Siemenke duguljaste, shuplje, naghnute, s' dvora modre boje, a iznutra xutkaste, s' mraçnim boczam provigene *(punctis)*. S' dvoranja koshuljicha siemenki nalazi razpukla na 5ro Bärcicha obiçajno çeteri *(filamenta.)*

Ovva trava czvatte u Kollovozu i Rujnu. Nalazise raste po shummam planinskim i izpasishchima i od dva pedlja u visinu neraste imannja budde. Kod nas ovdi u Kreshevu, najvisheje imma u krajevim njiva i livoda, kud nezalazi plug, ni kossa. A mistimice u ogradgju, u Franashkinoj bashçi, pod kuchom unjivvi, i Orashk. Gospodin Lalich korren ovdi spomenute travvicze na slidechi naçin izpisuje. Korrenje blizu koligh pärst debbeo, i od ozgora na veche strana razcipljen, koja dvojenja shtoje starii korren vechmase opaxaju. Duljina svegga korrena jest od tri do shest pallacza — pärsta — bojja bielkasto-xuta a nekki sasviem biela. Mirruh imma dosti sillovit, akko i ne märzak; ovvijè korren gorak, i kadase xvaçe mloggu slinnu i balle iztierava i vuçe nadvor olti kuppi za izpljuvat. Ashtogodje vechi korren i krupnii toje za lika kripkii.

II°.

Postupanje kadse pärva Zlamenja od bolesti ukaxu.

Akkose kod jednog çovika naklatog, od mamena psa, ukaxe nepodnosivost vodde *(Hydrophobia)* u ti mah neka muse prighleda donja strana jezika, i moxese podpazit kakko Gospodin Lalich govori, dassumu xille naduhlese, i napele *(venae raniae)*. Istinaje da i u zdravvi ljudi one xille podpazujuse, kanoti vezi i kripkesu, alli posli neggojije ujelo mameno xivinçe vechmase nadmuh i ukaxese na njima ko mushicia glava biljeghi czarni na vishe mista osobito pri kraju k' varhu jezika.

U ovakim okolooshtinam jest slidechi naçin postupanja u likovima. Brez svakko razmishghlivanja naduhte xille immaju otvorit, olti: kärv pushtit. Shto najboljese na slideçhi naçin moxxe opremit. Nek bonik izplazi jezik, a nekmu onni koi che kärv pushchat uffati jezik isti meggju razcipljeno därvo, i na drugom kraju priteghne i bärdu zakovärciv jezik s' jednim leshterom iz obbedviju xilah naduti kärv pusti. I kakoseje ovvo izvärshilo, odma nekse jezik oprosti i u usta pushchi, a kärv sama nek teçce donle dogodicse sama nezaustavi. Isto pärvo, iza ovoga pärvu mirru likarie bonik nek uzme, kojase na sledechi naçin spravlja.

Od korrenja gorri spomenutog' i izpisatoga nekse uzmu dramma 4. ol 6. (megjuto ovva mirra imase upravljati spram godinam i snagom t. j. kakkoje tko starii i jaçç̧i alse vishe nesmie primaknuti). Nekse na sitno izrixe, u avvan metne, tuçe priulijuch marve vodde, i ghniette dokse neuçini ko poritka kascha. I buduch da u ovva pärva doba od bolesti josh neima gärçeva velliki, nit obiçajna märskocha vodde — netärpljivost vodde — brez sillovanja bonik i sam obbiçaje spravljenu uzet likariu. Kakko u ovomu blagomu stanju bollesti, takko i kad budde u najvechem svom jeku, olti stanju likse za devet dana za sebbicze imma, i to u jutru na schesärcze, vazda davat.

Uista dobba immase s' rannom postupat na slidechi naçin:

Akko je josh od uklanja ranna otvorena — freshka — immase s' Rosmarinskom rakiom (pripekom) izaprat, i za ovvoga odma sa slidechim mellemom zavit. Uzmese dva isseta mliva ozimiçna Raxeva ne od Shenicze,

vech bash ozimicze, od kojese slama u samare tärpa, u Bosni reknu rax, a jedno isse liepo istuçeni boba smrekovi, i kolik obboga pripeke rakie, ol bar pärvina, uli u ovo mlivo raxeno i iztuçene bobe, dasse uçini ko jedno tisto (al akkosu vellike i poghiblive i duboke ranne moxese svegga uzet pojednako). Akkolije pako jur ranna od uklanja zarasla, immase najpri otvorit, i çinnit da kärv iz nje poge, pak ondan izaprat s' Rosmarinskom pripekom i zavit mallo pria spomenutim tistom. Rosmarinska rakia pripeka na sljedechise naçin spravlja.

Uztärghnuse uz czvit värshike od Rozmarina, i metnuse u boczu daje samo trettina ostane prazna, ovu praznochu valja donalit pripekom ol pärvinom rakie — grozda se pripisuje, takko da puna bocza budde, zatvorise dobro imetnese u vruche mjesto da stoji za 50 saata.

K' ovvomu kadase procziedi priulijese na svako po littre, ol metne, po jedan dram Kamphore. *NB.* Buduch da u nas Rozmarina neima, ovvo shtose pripisuje laghlje gotovo kupit iz Saraeva od Echima, pod imenom *Spiritus Rosmarini rectificatissimus* np. drama 5. 6. i t. d. çuvvt od nevolje.

III°.

Postupanje s' bonikom u komuse sasviem ukazuje nepodnosivost vodde.

U ovvom stanju posli neggosu boniczi svezani takko da ni tkomu ne mogu naudit, spravljeni, koje gorri reçeno, lik; samo shtosse sad imma metnut osam drama, dajemuse. Nuh! kadkadse a çinnimise priçesto, dessi: da bonici neche da uzmu lik, onda imajuga dva jaka Çovika uffatit i s' jednim därvenim klincom zakhlishenim ko kadse därva cziepaju otvoritmu usta i zalitga likom i damu laghlje budde i da pria proxdre, immase boniku stisnut nos, i därxat dok ne proxdre. Nuh! dabbi hotiuch bonik izbaczio olti izpljuvo lik u ti mah immamuse mirra ponovit, olti oppet dat. — *iterare* sadanji *Illyris:* oppetovati. Megjuto i ovvose imma znat, da ponavljanje lika, svako tri saata moxese uçinit.

Akko posli ovvoga ponovitog lika uzimanja bonik joshse nebbi use povratio *(praesens redditus vel non)* i . . . . .[1]) bolja i hoche da kolje, tadda s' opazom vellikim immamuse jeddan çitav korren u usta uvalit, i obbiçaju ga svesärdno grizkat, i värlobi probitaçnose uçinilo, kadbiga onnako izgrixena proxdro. I dokse razeberru i use dogju, immaimse kärv pustit izpod jezika, i kad pristane tech kärv, immamuse dat, u koise dessi, mesne çorbe, nikoliko kashika, ol shtogodir priliçno,

[1]) Нечитљиво.

Ranne uklanja na naçin gorri spomenuti sa sviem vidajuse — tractantur, Posli neggosu bonici — pomamenici — çorbu jelli obiçaju i voddu pitti neukazujuch, daimje märska, i obiçaje na nji napast san duboki i pospavaju po 8—10 saata: i kad vech dovlen dogju dobbroje — veliko — uffanje daim neche nishta bit t. j. neche umriet.

U vrieme njiova spavanja ukaxeimse u ustima biela pljunka, ko od jaja bilancze providna, koja se raztexe, i çvärsto se prilipila uz usta, kojase imma izpljuvat. Meggjuto kod koji bonika nije bila izishla bolja na velliki mah, neobiçaje bit ni ovvake sorte od pljunke — balah.

S' vellikom pomljom immase nastojat okko bonika, da spomenuti pljuvaku izpljuje, jerje värlo koristno i probitaçno daju izbaczi. Ova pljunka ossobito uz pärva tri danah podpaxase, i to najvishe uz vrieme spavanja, ol mirovanja njiova, i immase vellika pomlja stavvit dasse izbaczi, a ossobito onda, kadbise imao lik datti. Kojji akkoje uzzeo, posli do dva saata immase boniku pokuçit doruçak, koji moxxe bit kava olli mesna çorba.

Akko posli devet danah postupanja likova u pomamenicim neopaxase vishe biljeg od pomame olti nepodnosivosti vodde, vech kakva drugga slabbost i nemmoch onda nekse vidà po naçinim, kojise buddu viddit dassu probitaçni nemochima.

IV°.

Naçin postupanja u razliçitim dogogjajim.

a) Akkobi takko muçna bila pomama, dabbise posli triju dana postupanja u likovma josh podpazila zlamenja od nepodnosivosti vodde — *hydrophobia* — onda za spravljenja lika, neimase uzeti naravna vodda, neggo kojachese dolli pod brojom V-im ukazat: takkoger pèti dân postupanja liká, immase pomameniczim xille pod jezikom otvorit, shtoje tadda josh vechma potribito, akko pärvi put pushchate kärvi malloje otoçilose.

b) Akko nebbi od sebbe sami pomamenici moghli izichi nadvor, tadda trechi dàn postupanja u Likovma, imma imse dat shtoche bar triput protirat na izod istinito — *laxa.*

c) Akkobise u vrime postupanja i liçenja dessilo, da na pomamenike napanne dotle vellika nemoch, i slabost, da mlogghi od njih ni progovorit nemoggu: Tadda, gorri spomenutom Rosmarinskom pripekom immajuse mazat; po: Çellu, Shiji, vratu, pärsima i steghnima; kakko takoger immajimse dat popit u vodde çashiczi, jedno po dramma iste pripeke Rosmarinske. Spomenuti mjesta mazanje, akkose viddi daje potriba moxese oppet ponovit, al davat pit nesmiese.

V°.

Naçin liçiti Mamene xivine.

Najpri kolikoje moghuche immase oprat sve xivinçe bir je bilo naklato, i od bàlà kurtarisat. Tad nikoliko vodde — do 3—4 okke u sudu bakrenu nekalajsanu immase varit samo priko pò saata i skinuta s' vatre stajat u istomu sudu za 12 saata; iza ovvoga immase uzeti korrenja gorri spomenutog — krixaticze — dramma 32. sitno izrizat sa solju i ovvom bakrenom voddom, imma xivinçetu davatse. Shtosse imma proslidit za devvet danah zasebbicze i to sve u jutru. Kakko takoger ranna od uklanja, akkoje josh freshka i nijese zatvorila, immase s' Rosmarinskom pripekom poprat, i s' raxnim i smrekovim gorri kazatim listom obavit. Akkolije pako jur zarasla immase otvorit i onda mazat i zavijat.

„Bosanski Domaći Lěkar“ од године 1845. препоручa против бјеснoћи слиједећа средства:

„1. Kad mamen pas ujede pritisni ranu gazetom ili drugom bakrenom jasprom za 24 ure razbi jajah na mladu maslu ili zejtinu, privi i derži do iste dobi, zatim ovošti tanku kerpicu, koju ćeš često grějati pram vatrom i prilagati k' rani.

2. Luka běloga stuci sa sirćetom privi i neodvijaj dok nezaraste.

3. Cervenog luka poměšaj s' mesom i sirćetom privij. Iztuci s' listjem trave parčevine pak privijaj, a kuvak iste pij . . . dobro je koju čašu sirćeta piti.“

При концу нека ми је дозвољено да овдје придодам збирку савјета, што их је о бјеснoћи написао неки непознат фрањевац године 1847.

Od Bisa: 1°. Uzmi tichia lastavichia, saxexiga, i uçini u prah, i pi u voddi. 2°. Czargleni luk s' meddom ji, i isto priviaj na rannu, nikoliko puta. 3°. Odma kadte ujide shtomu drago bisno, uzmi dobra sircheta i istuczi jednu glaviczu biloga luka, izaxmi sook u sirche i sonim ispiraj rannu. Posli toga uzmi graha biloga razczipi, pak onnim pollom rannu pokri i neodvijaj dok same neodpanu makar stale po godine. 4°. Najdi korrin od trave *alisma plantago* isuschi uçini u prah i onim prahom posipaj kruh zapeçen shenicom i pomazavshiga maslom daji nikoliko dana bolesniku, kojie pobisnio. Ovva trava moxese davat i xivinam od svake varste. Ovva imase brat u kollovozu. 5°. Zakogli patku istoçi kärv i daji pit bolesnomu. 6°. Dokte ujide, nama uçini lushiu i perri rannu.

Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine.

Priopćio

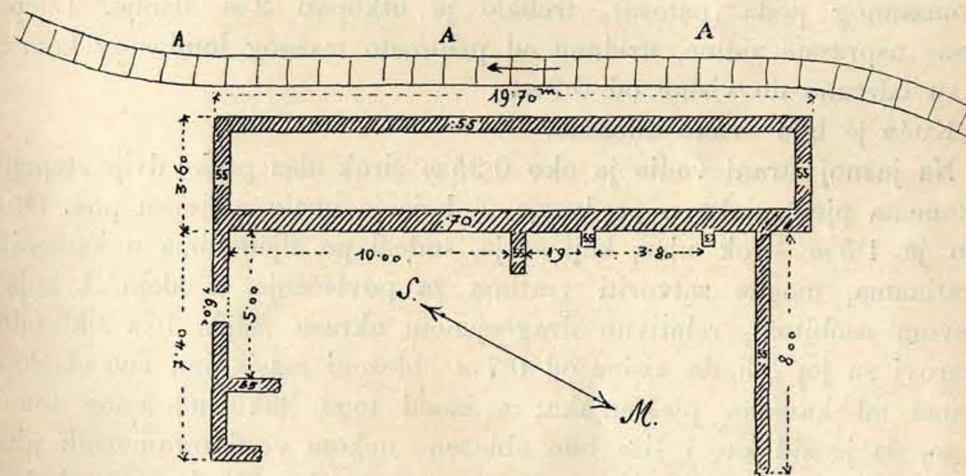
muzejski pristav **Franjo Fiala.**

(Nastavak.[1])

Stolac.

Nadovezujući na radnje lanjskog ljeta, nastavilo se je prekopavanje u okolici najposlije pretražene male rimske kuće na njivi župnika dona Lazara Lazarevića.

Oko 25 metara jugoistočno od rečene razvaline nagjene su na daleko rasprostrte priprosto gragjene zidine, zidane lijepom, u dubljini od 0·6 *m*

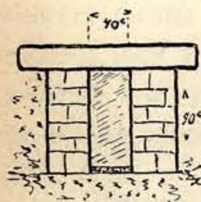
Slika 1.

pod zemljom, a sklop im prikazuje u *slici 1.* pridani nacrt. Zgrada ima pročelje dugo 19·7 *m*, dubljinu od 11 *m*, te je, sudeći po nagjenim mnogim komadima crijepa bila pokrivena crijepom. Po nagjenim pregradama i

[1]) Vidi Glasnik zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu 1893. (V.) 1.

ostancima od takih, bio je nutarnji prostor razdijeljen na šest dijelova. Po tome, što nigdje nema traga, da su pod i duvarovi bili omazani, onda po znatnoj veličini prostorija može se prije suditi, da je ta zgrada služila za staje i ekonomske svrhe, nego za stanovanje. Od rukotvorina nagjeno je samo nekoliko gvozdenih čavala i dva rimska broncana novca iz IV. vijeka po Isusu. Uz pročelje rečene zgrade otkopane su razvaline primitivno udešena vodovoda, koji se gubi u duljini od 1·5 *m* (*A* na nacrtu).

Slika 2. prikazuje presjek ovog vodovoda. Zidovi s obje strane uzidani su 40 *cm* debelo i 90 *cm* visoko od lomljenog kamena „crvenicom". Unutrašnja širina prostora, kojim je voda prolazila, iznosi 40 *cm*; dno je od tvrdo nabijene crvenice, pokrov čine oveće ploče od vapnenca, kojim su zglobovi zamazani lijepom. Vodovod je bez sumnje doveden od izvora Njivice, udaljenog 2 *km* od Stóca, te je vodom snabdijevao onaj dio rimske varoši, koji je bio u polju.

Slika 2.

Zanimljiviji su obreti učinjeni na njivi Salka Dizdarića, koja se prostire oko 100 *m* sjeverozapadno s one strane ceste, koja vodi katoličkom župnom stanu.

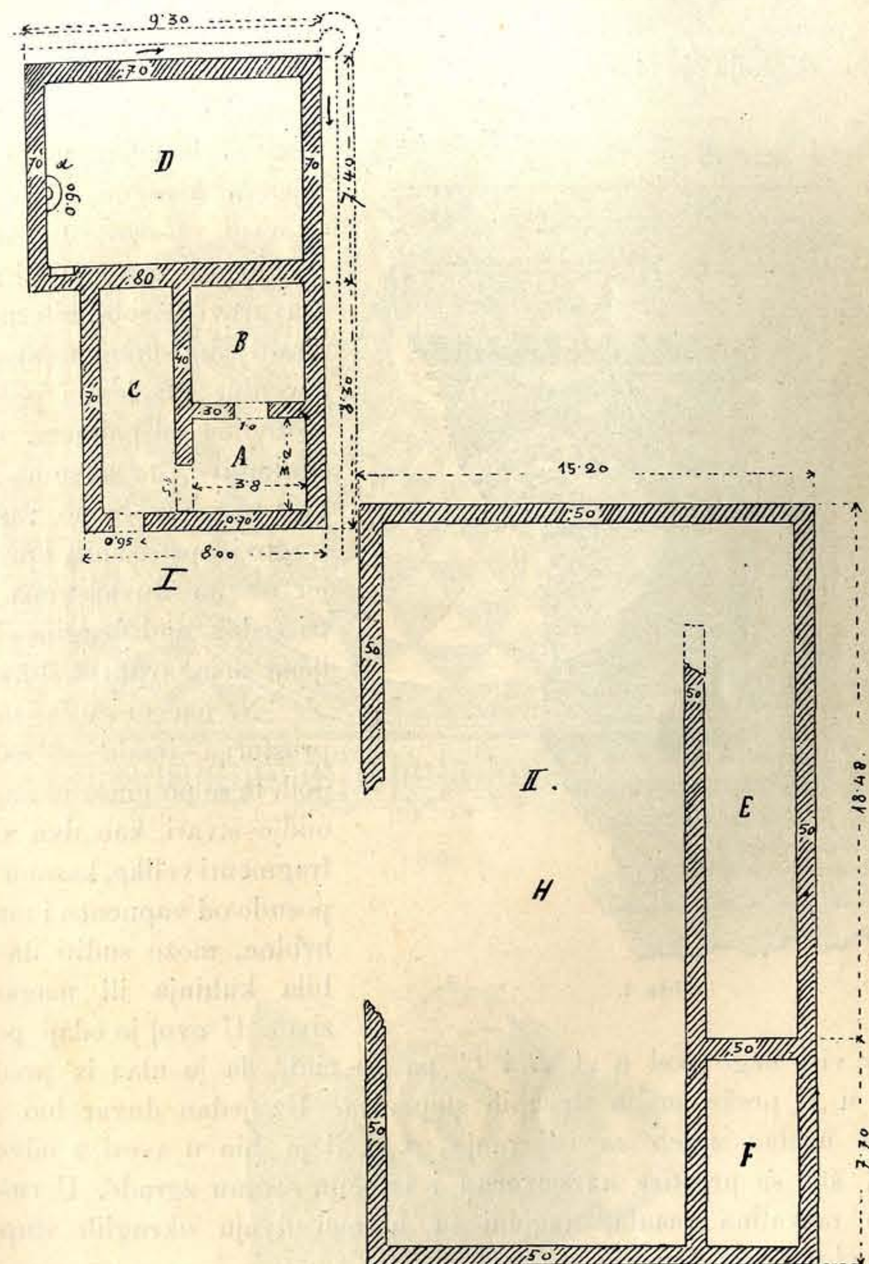
Slika 3. prikazuje tlocrt dviju otkopanih zgrada, od kojih I. naznačuje kuću, a II. ekonomičku zgradu zajedno s dvorištem, što kući pripada. Razvaline kuće bile su zatrpane pod slojem zemlje od 1·4 *m*. Da se dogje do omazanog poda (patosa), trebalo je otkopati 2 *m* zemlje. Lijepom uzidane uspravne zidine, uzidane od priprosto tesanog lomljenog kamena, bile su održane do visine od 0·9 *m*.

Kuća je bila ovako udešena.

Na južnoj strani vodio je oko 0·95 *m* širok ulaz preko dvije stepenice od kamena pješčenjaka u predvorje *C*, koje je imalo naljeven pod. Otuda vodio je 1·5 *m* širok ulaz, koji se je, sudeći po žljebovima u kamenitim dovratinama, mogao zatvoriti vratima za povlačenje, u odaju *A*, koja je po svom osobitom, relativno dragocjenom ukrasu valjda bila šikli-odaja. Duvarovi su joj bili do visine od 0·7 *m* obloženi masivnim, fino ulaštenim pločama od kamena pješčenjaka; a iznad toga, tako udešenog temelja čini se, da je zid kao i šiše bilo obloženo nekom vrsti mramornih ploča, jer je u ruševini, koje je puna odaja, nagjeno oko 600 komada, koje na oblik pravokutnika, a koje na oblik trapeza otesanih, raznobojnih, ulaštenih komada mramora. Od žbuka ili slikarije na duvarovima nije ništa nagjeno. Glavni je odaji ukras bio, na žalost samo u pola očuvani mozajik, koji je pokrivao pod, *slika 4.*

Osrednji dio, kao i rombičava pobočna polja bila su sasvim uništena, samo jedan dio bordire i dva pobočna polja bijahu nepozlijegjena. Bordiru čini mean-

derska linija, kroz koju prolazi upleten trak, a u uglovima čini ornamente od prȁvih linija, koji uglove popunjuju. U oba pobočna polja dva su ženska poprsja, izvedena gotovo u naravnoj veličini; jedno — *tabla I.* (¹/₆ izvorne

Slika 3.

veličine) — prikazuje stariju ženu u grimiznoj pȁli, sa vijencem od zelena lišća na glavi, pokrivenoj pȁlom; drugo — *tabla II.* (¹/₆ izvorne veličine) — pripada mladom djevojčetu, koje je glavu nakitilo šarenim vijencem, s koga se viju dvije

Tabla I.

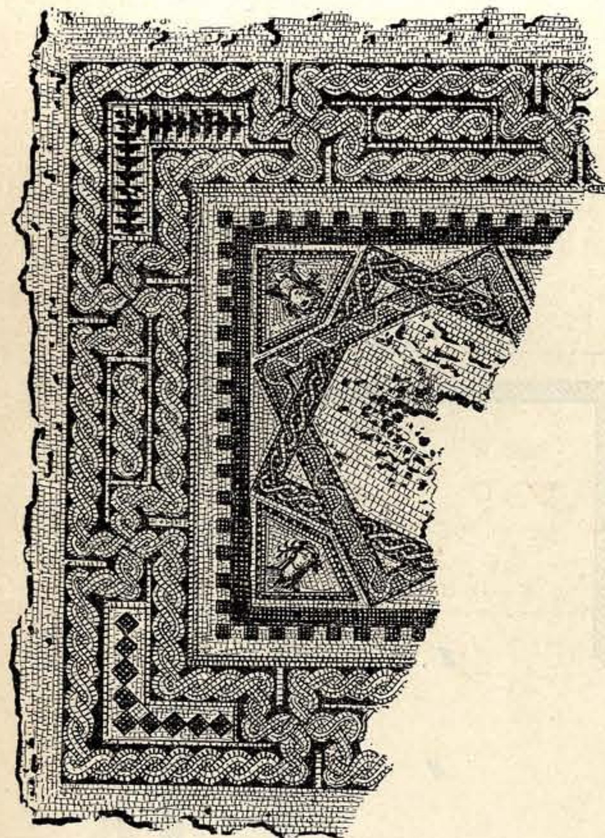

Tabla II.

tenije. Izvedba slikâ u šarenom kamenu i staklenoj pasti savršena je, gotovo umjetnička. Slike, velike po jedan kvadratni metar izvagjene su s velikom mukom bez ikake ozlede, i stavljene megju zbirke bosansko-hercegovačkog zemaljskog muzeja.

Iz opisane ovdje šikli-odaje dolazi se kroz otvor vrata, širok 1 *m*, u prostoriju *B*, koja je takogjer popogjena bila mozaikom. Ovaj, *slika 5.*, sastavljen od više geometričkih motiva, izveden u crnom i bijelom kamenu, izvagjen je u svem opsegu, 1·8 m^2 i otpremljen je u zemaljski muzej. Duvarovi te sobe bili su dekorirani jednostavnom slikarijom, crvenim i zelenim poljima i motivima od palmeta. Bilo je zanimljivo, što su se na žbuku te prostorije lijepo razabrali tragovi opetovanih opravaka, jer se na duvarovima našla tri jedan nad drugim oblijepljena sloja, svaki sa slikarijom.

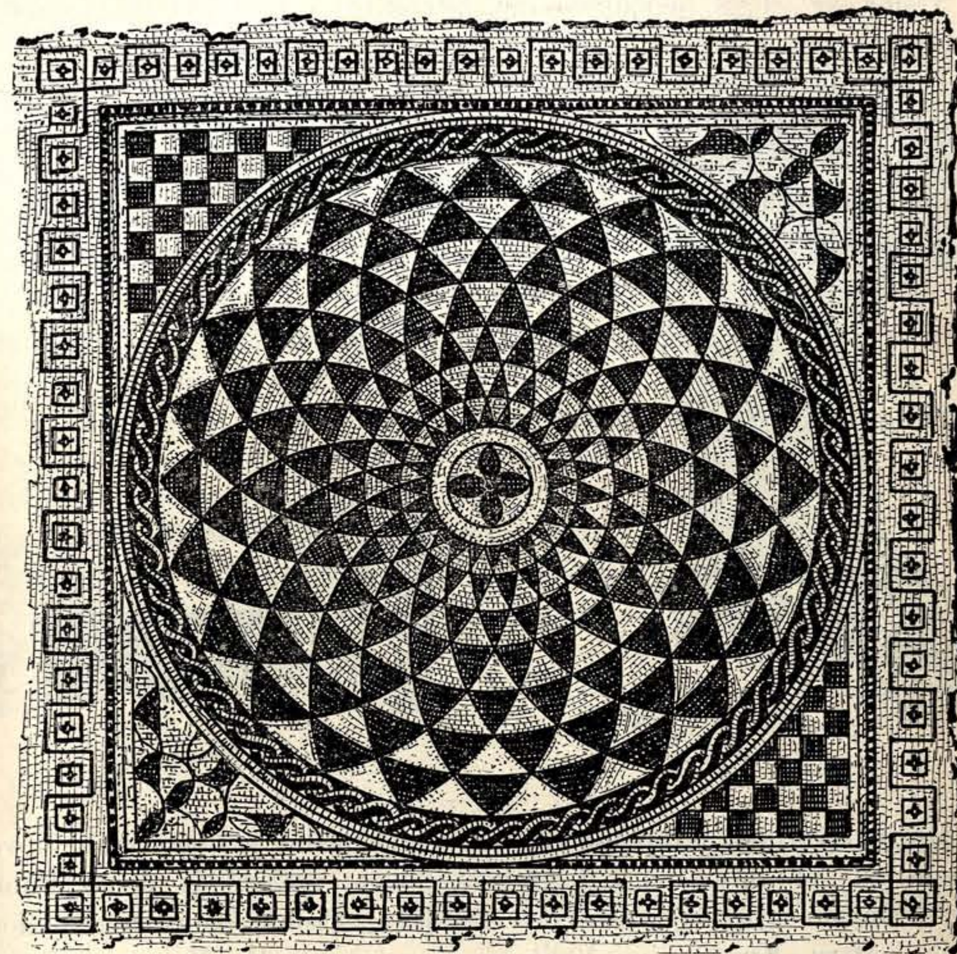

Slika 4.

Na nacrtu sa *D* označena prostorija imala je naljeven pod, te se po množini nagjenih ondje stvari, kao dva žrvnja, fragmenti velike, kazanu slične posude od vapnenca i mnoštva hrbina, može suditi da je to bila kuhinja ili magaza za živež. U ovoj je odaji pod bio za 30 *cm* viši nego pod u *A*, *B* i *C*, pa se čini, da je ulaz iz predvorja *C* vodio u *D* preko malih drvenih stepenica. Uz jedan duvar bio je od vapnenca uzidan žlijeb za izljevanje, *a*, koji je bio u svezi s odvodnim kanalom, što se prostire uz sjevernu i istočnu stranu zgrade. U ruševini, kojom je razvalina zasuta, nagjeni su ulomci dvaju okruglih stupova i jednog nadgrobnog kamena, *slika 6.*

Natpis je ovaki:

V. ERATIVS IV...	V*(alerius)* Erantius Ju
NIOR	nior
RINI	...rini.

Slika 5.

Slika 6.

Visina je slova nejednaka, u premjeru 50 *mm*, vrste rastavljene za 15 *mm*, visina ploče 35 *cm*, širina 34 *cm*, debljina 8 *cm*.

Brojem II. označena zgrada sastojala je od prostorija *E* i *F* s naljevenim podom i od nepotaracanog dvorišta *H*. Kako kuća, tako i ekonomička zgrada bile su pokrivene crijepom. Megju mnoštvom ulomaka od crijepa nagjena su i dva pečata, koji su za Bosnu i Hercegovinu novi. Jedan od njih, *slika 7.* glasi:

Q. GRAV PRSC

čitaj: Quintus Gravius Priscus[1]).

Drugi, *slika 8.*: SVPER.

Slika 7.

Slika 8.

Megju stvarima, iskopanim iz ruševine vrijedno je napomenuti novce. Nagjena su 84 broncana i 1 srebrni novac; srebrni je denar Publija Geta, broncani pripadaju carevima Galijenu, Probu, Konstanciju Kloru, Liciniju pateru, Konstantinu Velikom, Konstantinu II., Konstansu I. i II. i Valentinijanu I., te po tome dopiru do godine 375. po I. Od nakita nagjen je gvozdeni prsten — *tabla III., slika 1.* (1/1) — broncani prsten — *tabla III., slika 2.* (1/1) — broncana fibula sa šarnijerama — *tabla III., slika 9.* (1/1) — dvije oveće broncane, gravirane brnjice — *tabla III., slika 10.* i *11.* (1/1) — jedna od broncanog tenećeta na odskok kovana, ispupčena rozeta — *tabla III., slika 7.* (1/1) — prsten od modre staklene paste, kamečak iz prstena od paste, mrka ženska glava na modrom temelju i dvije gmize, dva broncana ključa — *tabla III., slika 13.* i *14.* (1/1) — jedan velik željezni strjelični šiljak — *tabla III., slika 6.* (1/1) — ostalo bili su željezni čavli, željezne i broncane spone, broncani fragmenti i ulomci od staklenih i zemljenih posuda.

[1]) Mommsen: Corp. Inscr. Lat. Vol. III., I., p. 409, br. 3214., 7.

Gospodin kotarski upravitelj Adamović našao je u kućnom zidu jednog turskog zdanja trup muške štatue, izragjene u polovici veličine, pa mi ga poslao za muzejsku zbirku. Vele, da je taj komad, *slika 9.*, u tursku kuću prije više godina donesen s različitim gragjevnim kamenjem iz rita „Oklade“, dakle upravo iz mjesta prekopavanja. Ta je figura izragjena od kamena pješčenjaka i prikazuje mlagjahno muško tijelo s togom, prebačenom preko lijevog ramena, a golih prsiju i trbuha. Radnja je, kako u pogledu pojedinih dijelova tijela, tako i u pogledu nabora od haljine površna i nedotjerana, prema čemu ide u doba, kad je rimska umjetnost već propadala.

Slika 9.

U duvaru stolačkog poreznog ureda dva su ostanka od natpisa, koji u koliko su se mogli razabrati, ovdje slijede:

1.

PIRIA	
TILIC	
AMB	. . . ama*[bili]*
XITA	. . . *[vi]*xit a*[nnos]*
EOR	. . . eor*[um]*
CLEI	
TILI	

2.

AC·OB	
DICATI	dicati*[ssimo]*
M	
D D	*[locus datus]* D*(ecurionum)* D*(ecreto)*.

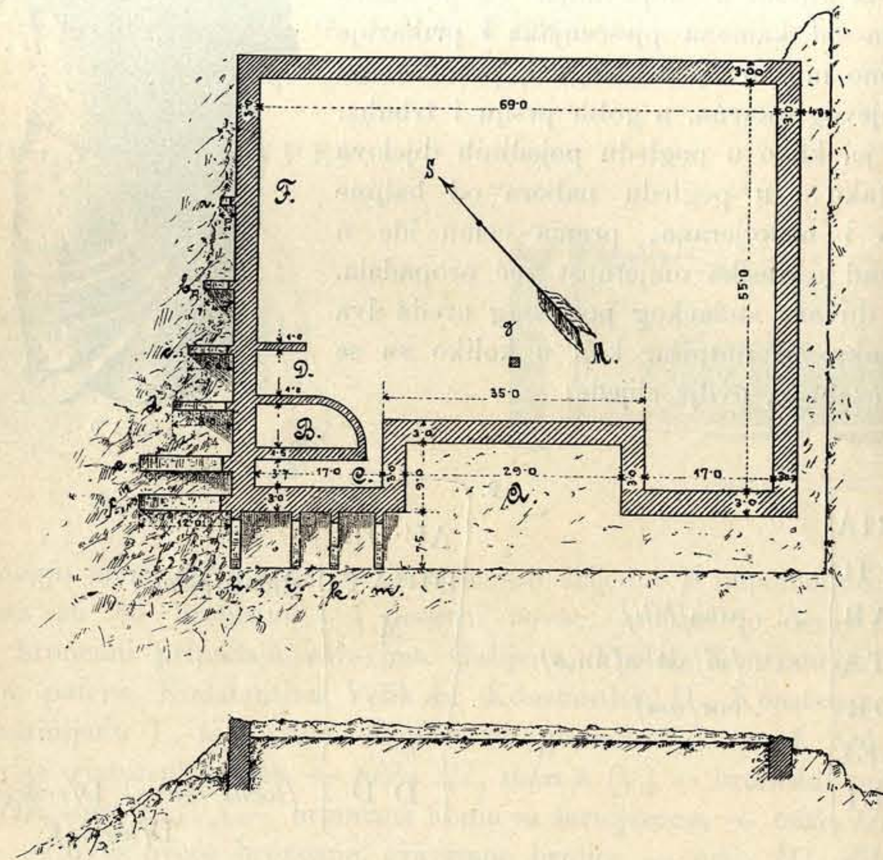
Drugi nas natpis u toliko zanima, što iz njega slijedi, da je rimska naseobina na mjestu današnjeg Stóca bila sjedište dekurijona i po tome municipijum. Grad, čini se, da je razoren za vremena provale Gota godine 392. po I.; to svjedoči nagjeni novac, koji je datiran samo do zadnje četvrti četvrtog vijeka, i neobično održane razvaline, po kojima izgleda, kao da je grad razoren jednim udarcem.

Gradac kod Posušja.

Ovogodišnje prekopavanje poduzeto je na temelju pokusnog prekopavanja piščevog od lanjske godine, kome su rezultati objelodanjeni u

1. svesku „Glasnika“ 1893. (str. 145 do 159). Radnja se je poglavito koncentrirala na golemu razvalinu iznad župničke kuće gradačke i na najbližu okolinu. Što drugih razvalina ima u Gracu, to je u tako žalosnom stanju, da se jedva može odrediti pravac pojedinim zidovima.

Razvalina na gradini, kojoj nacrt prikazuje *slika 10.*, četverokut je od 61 *m* i 75 *m* dužine, kome isprva 3 *m* debele zidine na jugozapadnoj

Slika 10.

strani s obje strane pod pravim kutom 9 *m* duboko zahvataju. Na toj strani, *A*, bio je i glavni ulaz; nekoliko starijih gradačkih seljaka pripovjediše mi, da su ondje pred više godina iskopali više od prilike 5 *m* dugih kamenitih stepenica i upotrijebili ih pri gradnji svojih kuća. Fragmenti kamenitih stepenica nagjeni su na sjeverozapadnoj strani, pa sam za to isprva mislio, da je ondje ulaz; nego one, kako sam se uvjerio odgrnuvši ruševinu, nijesu bile na prvobitnom svom mjestu, nego su onamo dovučene. Jugozapadna i sjeverozapadna strana gragjevine poduprta je golemim, od lomljenog kamena gragjenim i tesanim kamenom obloženim vitim stupovima.

Na sjeverozapadnoj strani ima ih šest, i to s ovim visinama: *a* = 2 *m*, *b* = 2·5 *m*, *c* = 3·5 *m*, *d* = 6 *m*, *e* = 10 *m*, *f* = 10 *m*.

Širina stupova variira izmegju 1 i 2 metra, dužina temelja vidi se u nacrtu.

Na jugozapadnoj su strani četiri stupa na nekoj vrsti terase, koja se na istočnoj strani produžuje, uzidana u jednakim dimenzijama, i to na 2·5 *m* visine, 1 *m* širine i 7·5 *m* dužine u temelju. Prigodom prekopavanja u nutrašnjosti glavnim zidinama ogragjene prostorije nagjeni su samo na zapadnoj strani zidovi. Na istočnoj strani vidjelo se je samo prirodno, slabo travom obraslo kamenito tle, na kom se tek na nekim mjestima prama glavnom zidu razabiru tragovi lijepu. U prostorijama *B*, *C* i *D* kao i duž glavne zidine kod *F* mogao se je na tlu konštatovati sloj naljevenog poda.

Slika 11.

Čini se, kao da su samo duž tri glavna zida bile zgrade, koje su flankirale u sredini ostavljen prazan prostor. Na mjestu, u nacrtu označenu brojem *g*, nagjen je temelj, uzidan od četiri pravokutno sastavljena kamena, valjda od neke štatue. Arhitektonički ukras zgrada bio je, sudeći po nagjenim fragmentima, znatan. *Tabla IV.* prikazuje u *slikama 1.*, *2.*, *3.*, na $^1/_5$ naravne veličine smanjene komade korniža; u *slikama 4.*, *5.*, *6.*, *8.* i *10.* komade vijenaca; *slika 7.* prikazuje ulomak jedne glavice, dok je u *slici 9.* prikazana orlovska glava pripadala potpunoj figuri, od koje onuda ima ulomaka, te je bila uvrh čela. *Slika 11.* ($^1/_2$) u tekstu prikazuje ulomak jedne glavice.

Svi su bolji arhitekturni komadi izragjeni od dovezenog korčulanskog kamena, a proste grede od domaćeg vapnenastog lapora.

Od natpisa nagjeni su ovi:

Slika 12., na kamenitoj ploči, visokoj 64 *cm*, širokoj 48 *cm* i debeloj 18 *cm*, s ovim natpisom:

Slika 12.

[Tib*(erio)* Claudi]*o* Drusi
filio caesari
[aug*(usto)*] pontif*(ici)* maxim[o]
[trib*(unicia)* pot*(estate)* XI] imp*(erii)* XXV.

Slova su u 1. redu visoka 10 *cm*, u 2. 8 *cm*, u 3. i 4. 7 *cm*; razmak redova iznosi 3 *cm*.

Računajući po broju imperija potječe natpis iz godine 52. poslije Is.

Drugi natpis, *slika 13.*, na kamenitoj ploči, visokoj 29 *cm*, širokoj 19 *cm* i debeloj 10 *cm*, ovaj je fragmenat:

Slika 13.

T. DIVA
COM

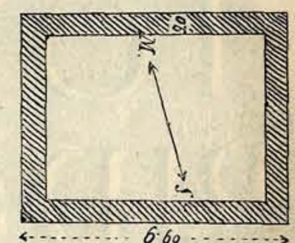
Slova su visoka 6 *cm*, razmak redova 2 *cm*.

Od drugih objekata nagjena je u *F* tlocrta u sloju zemlje, kojim je zatrpan naljeveni pod, broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba — *tabla V.*, *slika 2.* (1/1) — ulomak jednog broncanog noža — *tabla VI.*, *slika 5.* (1/1) — zgužvano broncano teneće i više željeznih spona, pri *B* u jednakom položaju fragmenti rimskog ilovastog sugja i broncani novac cara Nerona.

Pri dnu brda, na kome je Gradina, u najbližoj blizini župnog stana nagjeno je nekoliko posve razvaljenih zidova, po kojima se doduše nijesu mogli razabrati temelji zgrade, ali je za to nagjeno u okolnoj ruševini tim više stvari. Izmegju njih valja ove napomenuti:

1. Broncana la-tenska fibula s nožicom na oblik zmijske glave, na kojoj se razabiru tragovi emalju. — *Tabla V.*, *slika 1.* (1/1).
2. Broncana rimska fibula sa šarnijerima, plojka fibule posrebrena. — *Tabla V.*, *slika 15 a* i *15 b* (1/1).
3. Srebrna žličica. — *Tabla V.*, *slika 3.* (1/1).
4. Broncana lopatica za uho. — *Tabla V.*, *slika 4.* (1/1).
5. Tri broncane igle. — *Tabla VII.*, *slika 5.*, *6.* i *7.* (1/1).
6. Broncana pisaljka (stylus). — *Tabla V.*, *slika 8.* (1/1).
7. Broncana karika od lanca. — *Tabla V.*, *slika 4.* (1/1).
8. Šiljasta željezna ostruga. — *Tabla VII.*, *slika 4.* (1/1).
9. Fragmenat odjeće sa ruke neke broncane štatue. — *Tabla VII.*, *slika 8.* (1/2). — Oveći grumen bronca i komadi masivnog broncanog tenećeta biće da potječu od iste štatue, pošto su održani gotovo u jednakom stanju.
10. Broncani šiljak od strijele. — *Tabla II.*, *slika 4.* (1/1).
11. Željezna strijela. — *Tabla III.*, *slika 3.* (1/1).
12. Željezna kuka. — *Tabla VII.*, *slika 7.* (1/2).
13. Okruglo broncano dugme s usavaćenim krstom; u graviranju razabiru se tragovi emalju. — *Tabla V.*, *slika 16.* (1/1).

Osim toga nagjen je kamečak iz prstena od staklene paste s ispupčenim dugmetom; gema s podobom kokota (karneol); 35 komada broncanog novca, većinom iz Konstantinovog vremena, nekoliko i od Licinija, Maksiminijana I. i Proba; ulomci željeznih noževa, srpova i makaza; željezni čavli i spone; ilovaste i staklene hrbine; dva ilovasta pršljena. Od tog prekopavanog mjesta mogu se prema jugozapadnoj strani Gradine slijediti tragovi vodovoda, koji je sastojao mjestimice od ilovastih cijevi, a mjestimice od kanala, načinjenog od kamenitih ploča; dno mu je crvenim cementom (crvenicom) učinjeno neprobojno.

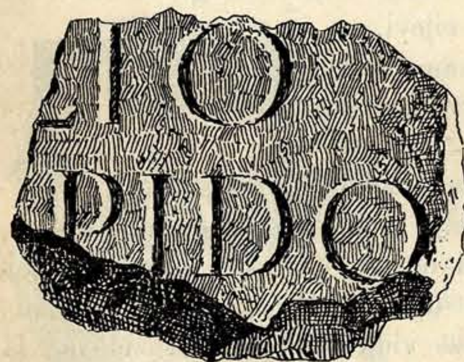
Slika 14.

Na sjevernom podnožju rečenog brijega mogao sam na njivi Jose Begića otkopati temelje male rimske kuće — *slika 14.* — Zidovi su bili uzidani od lomljenog kamena, tesanog na četiri ugla, u debljini 0·6 *m*; u nutrašnjosti zgrade nije se vidjelo poprečnih zidova. U razvalinama i na njivi do njih nagjene su ove stvari:

1. Pet broncanih brnjica, — *Tabla VI.*, *slika 1.*, *2.*, *3.*, *4.* i *6.* (1/1 pr. v.). Najzanimljiviji je u *slici 2.* prikazani komad, jer se na njem vide tragovi tauširanja srebrom.

2. Broncana, gravirana glavica od bočke. — *Tabla VI., slika 10.* ($^1/_1$).
3. Broncani tutulus. — *Tabla VI., slika 11.* ($^1/_1$).
4. Broncani privjesak. — *Tabla VI., slika 12.* ($^1/_1$).
5. Broncana okovica. — *Tabla VI., slika 7.* ($^1/_1$).
6. Broncane mamuze. — *Tabla VII., slika 3.* ($^1/_2$).
7. Broncana šipka. — *Tabla VII., slika 9.* ($^1/_1$).
8. Broncana rimska fibula sa šarnijerom i sa dva jezičca. — *Tabla V., slika 10.* ($^1/_1$).
9. Broncana fibula iz srednjeg la-tenskog doba. — *Tabla V., slika 9.* ($^1/_1$).
10. Broncani fragmenat od fibule sa šarnijerom. — *Tabla V. slika 13.* ($^1/_1$).
11. Broncano naglavlje konjske orme. — *Tabla VII., slika 9.* ($^1/_2$).
12. Gvozdena konjska orma, šipka. — *Tabla VII., slika 6.* ($^1/_2$). — Nije sasvim utvrgjeno, da taj predmet potječe iz rimskog doba; nego je jednakim načinom održan kao i ostali tipični željezni predmeti.
13. Željezne mašice. — *Tabla VII., slika 2.* ($^1/_2$).
14. Broncani nakit. — *Tabla VII., slika 5.* ($^1/_2$).

Na glavici zvanoj „Rudna kosa", oko 1 kilometar sjeveroistočno od Gradine, otkopali su neki, koji su tražili blago, skeletni grob; ja sam na žalost došao prekasno, da pohranim kosti, ali sam ipak mogao da namaknem željezno koplje s graviranim tulcem — *tabla VII., slika 1.* ($^1/_2$), — broncani privjesak na oblik konja — *tabla V., slika 12.* ($^1/_1$) — i broncanu fibulu na obluk s jednom petljom, i s graviranom plojkom pri nožici, koja se svršava u dvije jabučice — *tabla V., slika 11.* ($^1/_1$), — koje su stvari sve ležale ukraj skeleta. Fibula je po tome zanimljiva, što je uz nju mjesto prvašnjeg jezičca zglavkom pričvršćen drugi. Sasvim blizu Gradine ima po njivama još velikih gromila kamenja, prikupljenog i snošenog s njiva; na jednoj takvoj gromili nagjeni su osim različitog tesanog kamena još ovi ulomci s natpisima, *slika 15.*:

Slika 15.

1. LIO
RIDO

2. PASIAN
čitaj: [*Ves*]pasian[*us*]?

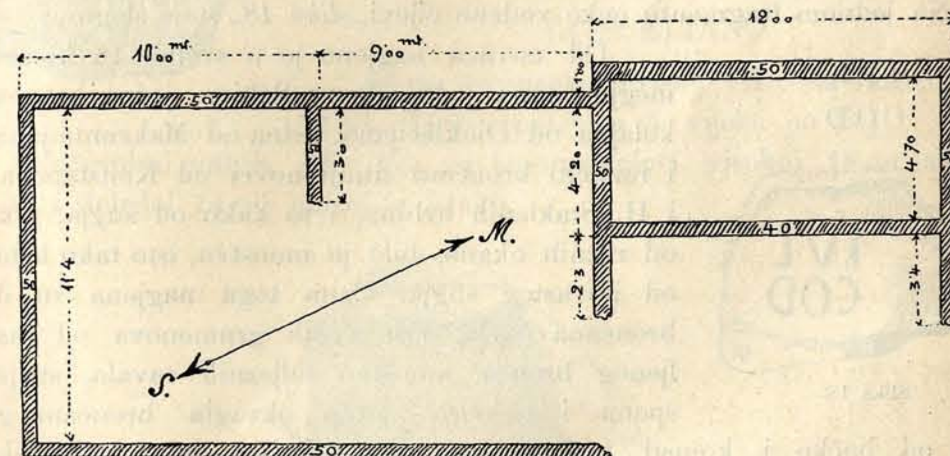
Da sada dobijemo prijegled o rimskoj naseobini u Gracu, treba najprije prosuditi svrhu kolosalne gragjevine na Gradini. Sve izlazi na to, da je tu bio forum kolonije; nigdje se ne može razabrati, da je što gragjeno radi utvrde ili za bogosluženje; za privatnu zgradu gragjevina je odveć na veliko zasnovana, ostaje dakle samo još jedna vjerojatnost, da je tu bio *forum civile* i možda s njime spojeno sjedište kurije.

Sudeći po nagjenom natpisu cara Klaudija mora da je zgrada postojala već 52. po I. te po tome dakle i naseobina ispod nje. Tomašek [1]) stavlja rimski *Epilentium* na mjesto današnjeg Posušja. U samom Posušju i u najbližoj okolini nema nikakih tragova rimskoj naseobini, niti u ovo mjesto ne dotječe koja rimska cesta. *Epilentium* trebaće dakle prije prenijeti u udaljeni od Posušja samo 8 *km* Gradac, kuda zalazi rimska cesta, koja vodi iz Županjca preko Rakitna, i gdje i rimske razvaline više jamstva daju, da je ondje bila kolonija ili municipijum.

Ta naseobina mora da je dulje vrijeme potrajala, pošto su u razvalinama nagjeni i vizantinski novci 6. i 7. vijeka po Is.

Radišići.

Nedaleko mjesta Proboja, što leži uz cestu, koja vodi iz Ljubuškog u Vitinu, naigjoše težaci pri kopanju njive za duhan na zidine, te pri tome nagjoše nekoliko sitnih broncanih novaca rimskog cara Konstancija I., kao i na nekoje staklene hrbine. Obaviješten o tim nahogjajima, uputim se na samo mjesto, u prvu ruku da ga razvidim, a eventualno i da ga pokušam

Slika 16.

prekopavati. Njiva je još u području sela Radišići, oko 200 koraka sjeveroistočno od mosta, što vodi preko probojskog potoka, prema probojskom vrelu. Sasvim blizu rečenog mosta stoje danas još stupovi rimskog jednostavno na lukove svedenog mosta. Nekoliko tesanih kamenova iz njega uzidano je u novi most.

[1]) Tomašek: Predslovjenska topografija Bosne i Hercegovine.

Prigodom prije spomenutog kopanja njive nagjeni su oko 0·6 *m* pod površinom ostanci zgrade od 31 *m* dužine i 11·4 *m* širine. Zidine sastoje od lomljenog kamena, prosto otesanog i uzidanog lijepom. Sudeći po množini ostanaka bila je zgrada pokrivena crijepom. Mozajika ni naljevenog poda nije nagjeno. Po tlocrtu, *slika 16.*, može se s obzirom na relativno goleme unutrašnje prostorije suditi, da je zgrada prije služila za javne, nego za privatne svrhe. Od nagjenih objekata vrijedno je u prvom redu spomenuti za Bosnu i Hercegovinu nove pečate na cigli. Jedan, koji je i u Zadru[1]) nagjen, *slika 17.* ima ovu legendu:

Slika 17.

[L]MALTINI
ABASCANT

Na jednom fragmentu neke vodene cijevi, *slika 18.*, stoje slogovi:

I V L
C O D

Slika 18.

Od novaca nagjeno je u svemu 16 komada, megju njima jedan denar Sabine, jedna broncana kolajna od Dioklecijana, jedna od Maksiminijana I. i različiti broncani sitniji novci od Konstancija I. i II. Staklenih hrbina, i to kako od sugja, tako i od raznih okana, bilo je mnoštvo, isto tako hrbina od ilovastog sugja. Osim toga nagjena su dva broncana čavla, više većih grumenova od rastaljenog bronca, mnoštvo željeznih čavala, strijela, spona i okovica, sitna okrugla broncana glavica od bočke i komad broncanog tenećeta s ispisanim na odskok ornamentima.

Blizu razvaline, kao i kod vrela, udaljenog od prilike 200 koraka od nje, nagjene su velike kamenite ploče s lijepo usječenim žlijebovima i ostanci vodovoda, koji je polazio od vrela do ove zgrade.

Jedan kilometar istočno od probojskog mosta nalaze se na 256 *m* visokoj „Gradina“ nazvanoj glavici, kojom se završuje kosa, koja se prostire sjeverozapadno od Ljubuškog, ostanci malog rimskog kastela. Temelji su

[1]) Mommsen: Corp. Inscr. Lat. Vol. III., 1., str. 409., br. 3214., 9.

mjestimice još dobro očuvani, ali su zidine, koje su uzgor stajale, na žalost sasvim razvaljene. Vele, da su onuda neki, koji su kopali blago, prije više godina našli oveći broj srebrnog novca cara Hadrijana. Blizu probojskih kuća nagjeno je na više mjesta rimskih grobova s paljevinom, u kojima je bilo broncanih stvari i suznih bočica, ali su ove, ne držeći ništa do njih, razbacali, pa sam ja od sveg tog za zemaljski muzej mogao da namaknem samo dvije oštećene bočice.

Na livadi D r a č e v i c i, južno od probojskog mosta, konštatovao sam oveću skupinu razvalina od rimskih zgrada. Narod zove to mjesto crkvom svete Ruže.

Površnim pretraživanjem mnogobrojnih šikarom obraslih hrpa ruševine, nagjen je fragmenat rimskog miljokaza, jedan nadgrobni natpis i dva okrnjka od stupova. Na susjednoj oranici iskopana je jedna broncana glavica, — *tabla III., slika 12.* (¹/₁) — tipična rimska radnja. Ulomak miljokaza visok je 19 *cm* i ima 17 *cm* u premjeru; *slika 19.* prikazuje ovu legendu:

Slika 19.

IMP*(ERATORI)* CAESAR*(I)*
*[DOM]*ITIO
*[AVR]*ELIANO

Slova su visoka 45 *mm*, vrste su razmaknute 12 *mm*. (Druga polovica 3. vijeka po Is.)

Nadgrobni natpis, *slika 20.*, na lapornoj ploči, visokoj 48 *cm*, širokoj 36 *cm* i debeloj 14 *cm*, glasio je ovako:

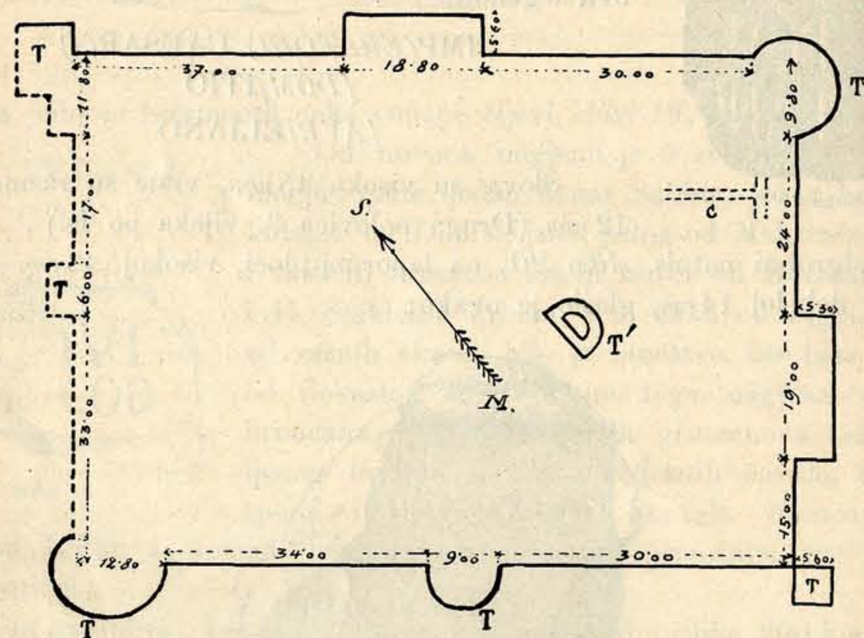
Slika 20.

D(*IS*) [M(*ANIBVS*)]
Q(*VINTVS*) IVL(*IVS*) VERE(*CVNDVS*)
[*EQVIS*] COH(*ORTIS*) VIII V[OL(*VNTARIORVM*)
ET IASPES CO(*NIVX*)?
IVLIVS IVLI[*ANVS*]
PAT(*ER*)? B(*ENE*) M(*ERENTIBVS*) P(*OSVIT*).

Slova su visoka 25 *mm*, razmak vrsta 50 *mm*, 40 *mm*, 20 *mm* i 20 *mm*; karakter pisma upućuje na treći vijek po Is.

Struge.

Megju Čapljinom i Strugama, mjestima u ljubuškom kotaru, vide se na istočnom obronku nekog brežuljka, opasanog uskim jarkom, na lijevoj obali Neretve prostrane razvaline, što ih narod zove „Mogorelo". O tome mjestu ima množtvo bajaka o kopanju blaga, kao i priča o velikom manastiru, koji je izgorio i mnogo dana gorio. Pobližim pretraživanjem toga mjesta

Slika 21.

našlo se, da je tu bio utvrgjen logor rimski. Pokusnim prekopavanjem, kojim je samo odgrnuto nekoliko zidova, da se na prvi mah ustanovi privremeni tlocrt, *slika 21.*, našlo se ovo: Zidovi su uzidani od tesanog u četvero kamena s lijepom, koji je bio promiješan množtvom sitnih komadića opeke. Kastrum je dug oko $91^1/_2$ *m*, širok 73·5 *m*; na uglovima su bile dvije okrugle i dvije četverouglaste kule, koje se u

temeljima sasvim lijepo mogu razabrati. U sredini južnog kao i zapadnog pročelja, kao i u nutrašnjosti okolo bila je po jedna kula.

Pod onom u nutrašnjosti *T'* bila je neka vrsta podruma, iz koga su u gornje bojeve vodile stepenice. Otkopan je nadalje jedan dio odvodnog kanala, *c* na nacrtu; ovaj je bio kamenom uzidan i opekom sveden. Osim jednog sitnog broncanog novca Konstantina Velikog nagjeno je nekoliko hrbina od rimskog sugja, rimskih opeka i kamenita ploča, nariješena ornamentalnim skulpturama, a osim toga ništa, pošto se unutrašnjost te utvrde još nije specijalno mogla pretražiti.

Rotimlja.

Iz ovog, oko 13 kilometara sjeverozapadno od Stóca udaljenog mjesta, u kome je već više puta nagjeno rimskih novaca, oružja i natpisa, dobio je zemaljski muzej od gospodina kotarskog upravitelja Adamovića na dar zanimljivu srebrnu rimsku fibulu, oblika, kakav prvi put vidimo iz Bosne i Hercegovine. To je fibula sa šarnijerom, kojoj stremenka ima oblik goluba, koji sjedi; u očištima te ptice, koja su vrlo udubljena, čini se, da je ili bio uložen šarovit emalj ili šarena zrna. Teška je $5^1/_2$ grama. Taj je oblik u Italiji i u zapadnoj Evropi veoma često nagjen, a pojedini komadi tog oblika poznati su i iz Engleske i Danske.

Nova jedna rimska cesta.

U karti rimskih cesta, što ju je objelodanio g. Ballif[1]) zabilježena je jedna cesta, koja se svršava u Gracu (*Epilentium*), a vodi iz Županjca preko Rakitna, ali nema izravne sveze s glavnom cestom iz Runovića (*Ad Novas*) u Ljubuški (*Bigeste*). Putujući dva puta u Gradac, uvjerio sam se tom prilikom, da taka sveza u istinu postoji, i to u ovome pravcu. Iz Graca vodi put kroz Marin dolac preko Raškog polja jednako ponešto jugoistočnim pravcem, najposlije se vrlo strmo spušta do Ružićke Prispe, otkuda bi još trebalo ustanoviti svezu s glavnim pravcem, koji vodi duž rijeke Tihaljine. Veoma je vjerojatno, da taj pravac ide na Samograd i Nezdravicu. Ovdje naznačeni put, koji veoma često presijeca današnji loši jahaći put, ima prosječnu širinu od 1.5 *m*, a mjestimice pokazuje i tragove taraca, koji je bio uzidan od velikih kamenitih ploča, te je posve različit od kaldrme. U Marinom dócu i u Raškom polju češće su nagjeni rimski novci, a u Raškom polju ima prastara po svoj prilici rimska čatrnja, koja je u novije vrijeme opravljena.

---

[1]) Rimske ceste u Bosni i Hercegovini. Ph. Ballif. Beč, 1893.

Uz članak „Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine".

Tabla III.

Uz članak „Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine".

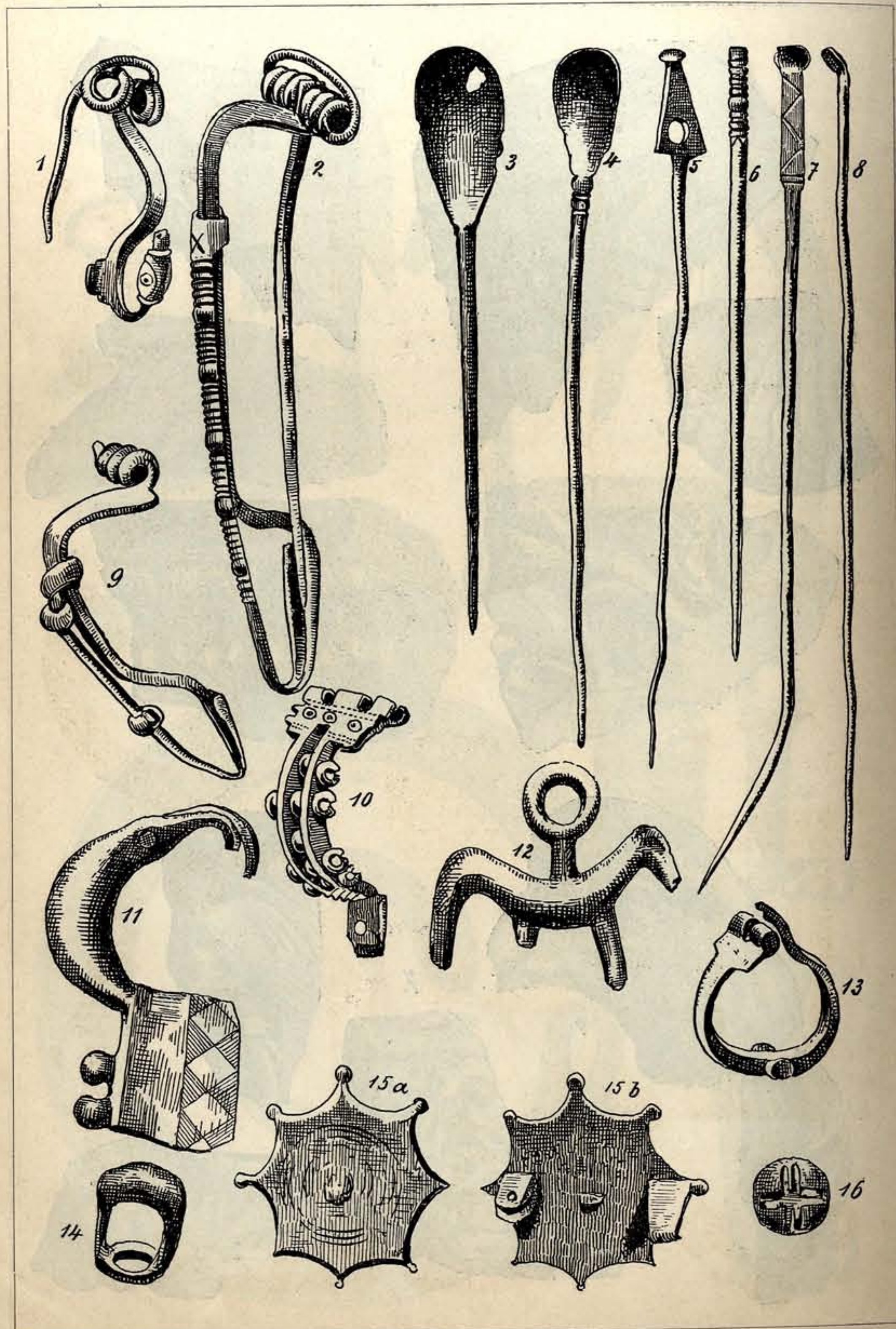
Tabla IV.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

Uz članak „Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine".

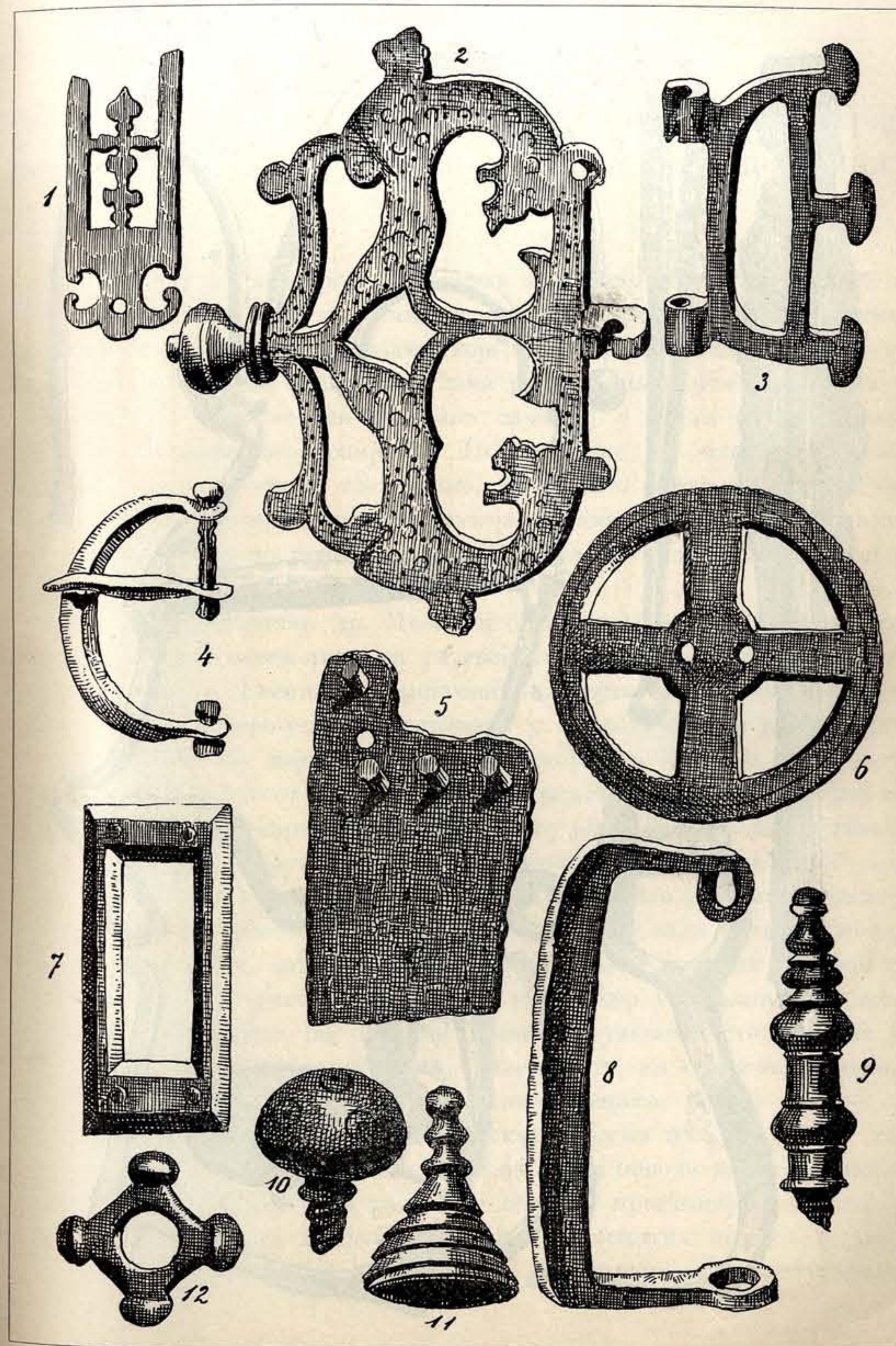
Tabla V.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

Uz članak „Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine".

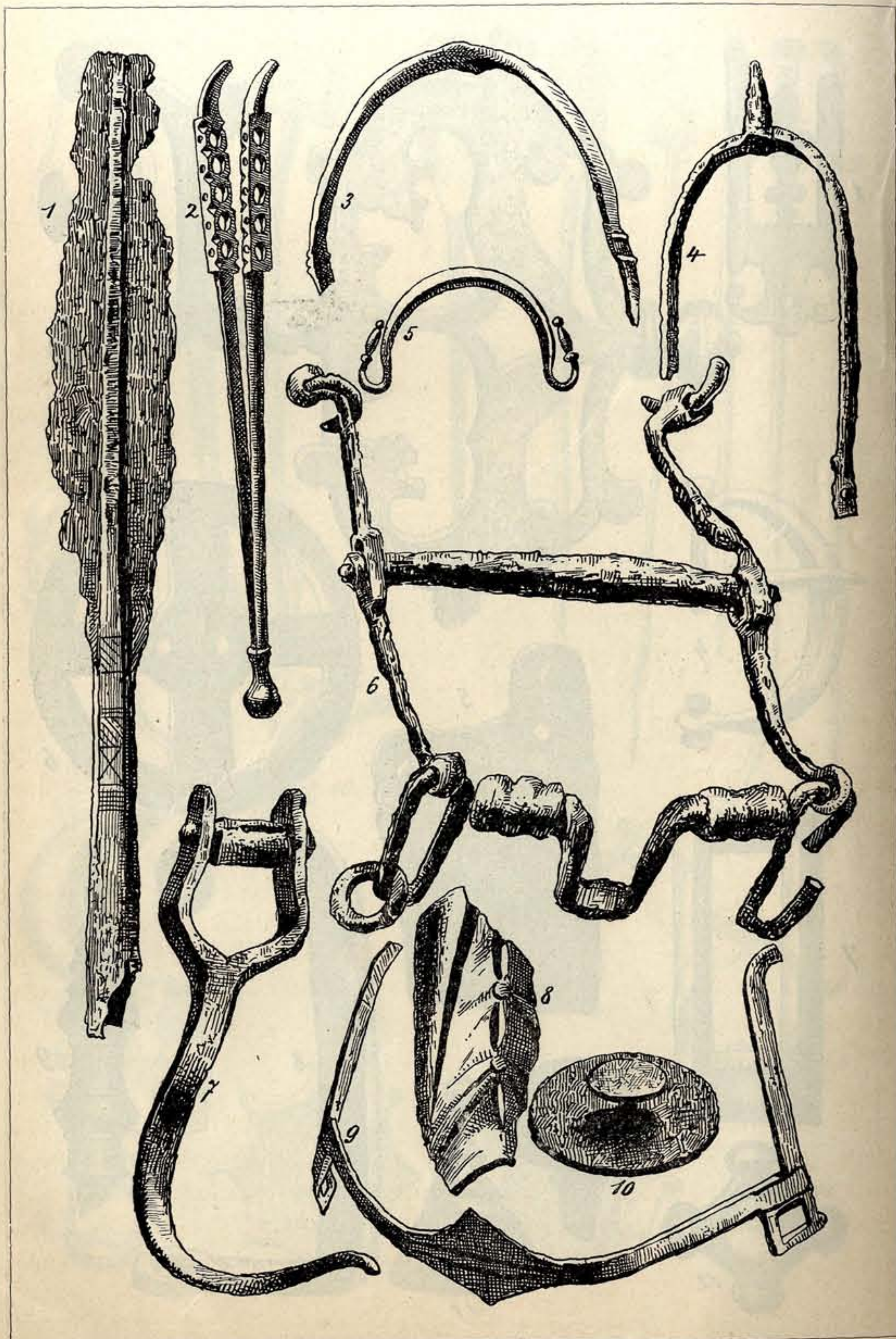
Tabla VI.

Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1893. V. 3.

Uz članak „Prilozi rimskoj arheologiji Hercegovine“.

Tabla VII.

Оцјене о дјелима: „Научне вијести из Босне и Херцеговине“ и „Римски путеви у Босни и Херцеговини“.

Јависмо у задњем броју „Гласника земаљског музеја“ (стр. 325 до 330), како је ове двије публикације пријатно поздравила скупштина филолога и школских стручњака, која се је прољетос састала у Бечу. Од онда су оба ова дјела разаслана разним знаменитим личностима, те нам је од њих стигла множина захвала, у којим писци изричу различите занимљиве примједбе. Пошто неке од ових примјетаба вриједе и за саму ствар, то држимо, да ће наше читатеље и уопће све пријатеље бос.-херц. земаљског музеја занимати, ако им приопћимо оцјену ових дјела по позваним стручњацима. С тога се одлучисмо, да овдје поредамо некоје главне оцјене.

Чувени хисторичар др. Момсен (Mommsen) вели: Преузвишени господине! Прије свега имам да уз своју личну благодарност за лијепи дар „Старине у Босни и Херцеговини“, којим сам одликован, и то изјавим, да је аустро-угарска управа и у то подручје пренијела свјетлост и ред, научну заједницу и научни напредак. Што ми се је онда, када сам прије тридесет година обрађивао римске споменике тих крајева, чинило као посвема варварска земља, гдје су један фрањевачки редовник и један њемачки конзул били једина археолошка свјетлила, то је сада на све стране отворено заједничкоме раду. Немила разлика у језику, због које се у иноземству ти успјеси нијесу до сада потпуно могли цијенити, и која је, што још више жалим, врлим домаћим радницима прикратила успјех њихова рада, сада је такођер уклоњена њемачким пријеводом, израђеним по одредби Ваше Преузвишености. Ако ми је слободно додати још једну жељу, била би та, да се та испитивања већој публици не објављују у големим свесцима, које је мучно од једноћ савладати, него да се удеси текућа мјесна публикација у два језика. Дакако да множина ових нахођаја доста повода даје сумњама и различитим мнијењима; али радо и с весељем припознајем, — што у осталом већ зајамчује судјеловање онако знаменитих научењака, као г. пл. Домашевски, — да у подручју мог шпецијалног испитивања

нијесам наишао на истинске погрјешке, каких је негда у локалној публикацији била множина. Кад би моја задаћа била, да критизирам, био бих у неприлици; тим драже ми је, што то није моја задаћа, те се могу стегнути на израз потпуног задовољства. Особито је занимљив обрет рудничке вароши Домавије, како с тога, што нам развија чудновату слику антикног свијета, као и за то, што смо се из релативно добро очуваних јавних зграда којечему о њима научили и још ћемо се, како се је надати, научити. *(„Euerer Excellenz! Habe ich vor allem neben meinem persönlichen Danke für das schöne und mich hoch ehrende Geschenk der Bearbeitung der Alterthümer Bosniens und der Hercegovina die Freude auszusprechen, dass das österreichisch-ungarische Regime auch in dieses Gebiet Licht und Ordnung, wissenschaftliche Gemeinschaft und wissenschaftlichen Fortschritt gebracht hat. Was mir vor dreissig Jahren bei der Bearbeitung der Römerdenkmäler dieses Gebiets als das reine Barbarenland erschien, in welchem ein Franciscanermönch und ein deutscher Consul schon archäologische Leuchten waren, erscheint jetzt nach allen Seiten hin der gemeinschaftlichen Arbeit erschlossen. Die leidige Sprachtrennung, welche bisher die volle Würdigung dieser Ergebnisse im Ausland nicht hat aufkommen lassen und die, was ich noch mehr bedaure, die tüchtigen einheimischen Arbeiter um den rechten Erfolg ihrer Thätigkeit gebracht hat, ist durch Euerer Excellenz Veranstaltung einer deutschen zusammenfassenden Darlegung nun auch beseitigt. Wenn ich noch einen Wunsch hinzufügen darf, so wäre es der, dass diese Untersuchungen nicht erst in massenhaften und schwer auf einmal zu bewältigenden Quartbänden dem grössern Publicum zugänglich gemacht würden, sondern dass eine örtliche und fortlaufende zweisprachige Publication derselben eingerichtet werden möchte. Selbstverständlich bietet die Masse der neuen Funde Anlass genug zu Zweifel und Meinungsverschiedenheit; aber gern und freudig erkenne ich an, was ja übrigens schon die Mitwirkung so namhafter Gelehrter wie der Herr von Domaszewsky verbürgt, dass ich in meinem speciellen Forschungsgebiet eigentlichen Fehlern, wovon damals die Localpublicationen wimmelten, in diesen nicht begegnet bin. Wäre es meine Aufgabe sie zu kritisiren, so würde ich in Verlegenheit sein; umsomehr freue ich mich, dass sie es nicht ist und dass ich mich auf den Ausdruck der vollen Befriedigung beschränken darf. Von besonders hohem Interesse ist die Entdeckung der Bergstadt Domavia, sowohl weil sie ein sehr eigenthümliches Bild der antiken Welt uns entrollt, als auch weil die relativ gute Erhaltung der öffentlichen Gebäude uns manches darin gelehrt hat und weitere Belehrung hoffen lässt.“)*

Проф. Х. Киперт (Kiepert): .... Понављам дакле Вама и цијелој власти, која је на чело постављена том ново освојеном културном подручју, своју најпонизнију благодарност, што су добростиво у обзир

узете моје шпецијалне штудије, које одавна обраћам оним крајевима. Дакако да правац тих штудија, који се тиче географије, нарочито и у првом реду рађа живу жељу, да се попуни поука, која је већ стечена у археолошком и природознанственом погледу: ја дознајем, да публикацијама о крајевима, који су повјерени Вашем старању, припада и таква о останцима римске древности, а нарочито о римским цестама, а ова за ме има тим већу вриједност, што ми је по наредби наше академије повјерена редакција карата о нахођајима римских споменика за велико дјело о натписима. Ту сам радњу за сада довршио за древну Далмацију, коју сам према најширем њеном простирању за сада израдио заједно с Босном и Херцеговином, али сам дужан, да до нове године, када се мисли издати речена публикација, у суплементарни свезак тога дјела уврстим нужне додатке и попуне. *(„....Ich wiederhole daher Ihnen und der ganzen diesem neuerrungenen Culturgebiete vorgeordneten Behörde meinen gehorsamsten Dank für die gütige Berücksichtigung meiner seit langen Jahren auf diesen Ländergebieten eifrig zugewandten Specialstudien. Allerdings lässt die besonders und in erster Reihe die Geographie betreffende Richtung dieser Studien mir noch einen lebhaften Wunsch nach Vervollständigung der in archäologischer und naturwissenschaftlicher Hinsicht bereits empfangenen Belehrung offen: ich erfahre, dass zu den über die Ihrer Fürsorge mit anvertrauten Gebiete vorbereiteten Publicationen auch eine solche über die Reste des römischen Alterthums und namentlich die antiken Strassenzüge gehört, welche für mich ein umso näherliegendes Interesse dadurch gewinnt, dass ich im Auftrage unserer Akademie mit der Redaction der zum grossen Inschriftenwerk gehörigen Fundkarten der Römerdenkmale betraut, diese Arbeit auch für das antike Dalmatien, in dessen weitester Ausdehnung über Bosnien etc. vorläufig durchgeführt habe, bis zu der bald nach Neujahr beabsichtigten Publication des betreffenden Supplementbandes aber die erforderlichen Nachträge einzuordnen verpflichtet bin.“)*

Е. Борман (Bormann), свеучилишни професор и директор археолошко-епиграфског семинара у Бечу: Покорно потписани моли, нека му се извине задоцњени изражај његове благодарности, што га има да принесе страном у своје име, а страном у име секције за повијест и епиграфику, створене при XLII. скупштини њемачких филолога и учитеља. Ту је секцију особито продичило и све је учеснике на велику благодарност обвезало, што је у њој др. Хернес предложио и расправио обје изворне публикације босанско-херцеговачког земаљског музеја и што је у њој раздијељено више ексемплара дијела „Римске цесте у Босни и Херцеговини“. *(„Der ehrerbietig Unterzeichnete bittet den verspäteten Ausdruck des ehrerbietigen Dankes hochgeneigt genehmigen zu wollen, den er*

theils in eigenem Namen, theils für die bei der XLII. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner gebildete Section für alte Geschichte und Epigraphik auszusprechen hatte. Dass in dieser Section die beiden vortrefflichen Publicationen des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums durch Herrn Dr. Hoernes vorgelegt und besprochen wurden und von dem Werke ‚Römische Strassen in Bosnien und der Hercegovina' *eine grössere Zahl von Exemplaren zur Vertheilung kam, hat den Verhandlungen dieser Section besonderen Glanz verliehen und alle Theilnehmer derselben zu lebhaftem Danke verpflichtet.“)*

Проф. др. Конрад Милер (Miller) из Стутгарта: Дивећи се гледам, како су величајни обрети овдје у кратком времену учињени, па честитам ц. и кр. заједничком министарству на изврсним младим силама, које ондје с онаком спремом испитују старине, како прехисторичке, тако и римске. (*„Mit Bewunderung sehe ich, wie Grossartiges in der kurzen Spanne Zeit hier erforscht worden ist, und beglückwünsche das k. und k. gemeinsame Ministerium zu den vortrefflichen jungen Kräften, welche mit so grosser Sachkenntniss die Alterthumsforschung, sowohl prähistorische als römische, daselbst betreiben.“)*

И. Пигорини (Pigorini), директор прехисторичког и етнографског музеја у Риму: Заједно с писмом од 25. јуна о. г. примио сам сјајно дјело „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“, које ми је високо министарство подарити изволело. Дужност ми је, да изјавим моју дубоку благодарност на овом драгоцјеном дару. (*„Insieme colla lettera del 25 giugno p. p. ho ricevuto la splendida opera* ‚Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina', *che codesto Ministero ha voluto farmi l'onore di regalarmi. Compio il mio dovere di porgere i più vivi ringraziamenti pel pregevole dono.“)*

Др. Лушан (Luschan) у Берлину: Нека ми је слободно, да за ту како садржајем, тако и обликом једнако драгоцјену пошиљку изречем моју смјерну благодарност. (*„Ich bitte um die Erlaubniss, für diese ihrem Inhalte und ihrer Form nach gleich werthvolle Zusendung meinen sehr ergebenen Dank aussprechen zu dürfen.“)*

Др. Фос (Voss), директор краљевског музеја за етнографију у Берлину: Та публикација, која у сваком погледу заслужује највишу хвалу, најљепшим начином задовољава научној потреби, која се је давно и дубоко осјећала. (*„Diese in jeder Hinsicht höchstes Lob verdienende Publication kommt längst und tief empfunden wissenschaftlichen Bedürfnissen in schönster Weise entgegen.“)*

Др. Габриел Теглас (Téglas), кр. директор велике реалке у Деви: .... Та збирка драгоцјених обрета мене тим више занима, пошто сам већ давно увјерен о тијесној географској свези, гоја је у погледу

трговине и стратегије путем Босне и Херцеговине империум везала с Дацијом. За моје штудије о древним рудокопима веома су ми драгоцјени сребрнички нахођаји, па ће се испунити једна мојих давнашњих жеља, кад један пут уграбим вријеме и потпору, да ту тијесну свезу испитивањем римских рудника и мреже стратегичких цеста у Босни и Херцеговини специјално могнем изучавати. (*„ .... Diese Sammlung werthvoller Forschungen hat für mich ein umso grösseres Interesse, da ich schon längst die lebhafte Ueberzeugung eines innigen geographischen Verbandes hege, welcher in Bezug auf Handel und Strategie das Imperium im Wege der Hercegovina und Bosniens mit Dacien verknüpfte. In nicht geringerem Masse sind mir zu meinen Studien über alterthümlichen Bergbau die Funde von Srebrenica werthvoll, und es wird einer meiner längst gehegten Wünsche in Erfüllung gehen, wenn ich einmal Zeit und Subsidium gewinne, um dieses enge Verhältniss durch Eruirung des römischen Bergbaues und des strategischen Communicationsnetzes von Bosnien und der Hercegovina mir zum Gegenstand eines speciellen Studiums zu machen.“)*

Проф. др. Фридрих Милер (Müller): Имадем част, да за тај дар, који је украс аустро-угарској знанственој литератури, изречем моју искрену благодарност, па се надам, да ће то лијепо дјело бити темељем, на коме ће оживјети науке у обје те земље, у којима ће аустро-угарска монархија најболе документирати своју културну мисију. (*„Ich beehre mich für das herrliche Geschenk, das eine Zierde der wissenschaftlichen Literatur Oesterreich-Ungarns bildet, meinen aufrichtigsten Dank darzubringen, und hoffe ich, dass das schöne Werk die Grundlage der wissenschaftlichen Belebung der beiden Länder bilden wird, durch welche Oesterreich-Ungarn am besten seine culturelle Mission documentiren dürfte.“)*

Др. Фрањо Рацел (Ratzel) у Липском: .... и радо употребљујем ту добро ми дошлу прилику, да заједничкоме министарству честитам на енергији, којом и у знанственом подручју Босну и Херцеговину уводи у круг европске културе. (*„.... und benützt diese willkommene Gelegenheit, um dem gemeinsamen Ministerium seine Glückwünsche zu der Energie auszusprechen, mit der es auch auf dem wissenschaftlichen Gebiete Bosnien und Hercegovina in den europäischen Culturkreis hineinführt.“)*

Др. Хајнрих Нисен (Nissen), тајни владин савјетник и професор у Бону: Пошто сам поближе упознао садржином обилату књигу, која најљепше свједочанство даје о његовању културних интереса у оним тако дуго занемареним земљама, не пропуштам, да високом министарству изречем моју најсмјернију благодарност. (*„Nachdem ich von dem inhaltreichen Bande, der für die Pflege der Culturinteressen in jenen so lange vernachlässigten Landen das schönste Zeugniss ablegt, nähere Kenntniss genommen habe, verfehle ich nicht, dem hohen Ministerium meinen ehrerbietigen Dank auszusprechen.“)*

Др. Паоло Орси (Orsi), директор кр. археолошког музеја у Риму: .... дјело, које на част служи издаваоцима, и с толиких гледишта освјетљује једну врло издашну покрајину. Мене нарочито занимају многобројни археолошки прилози, који јасан појам дају о архаичкој култури једне покрајине, о којој до прије мало времена готово нико није ништа знао. *(„.... libro che fa onore agli editori, ed illustra sotto tanti rispetti un paese importantissimo. Particolarmente interessanti per me sono i numerosi contributi archeologici, in quanto danno una esatta idea dell' arcaica civiltà di un paese, sul quale fino a poco tempo addietro nulla si conosceva.“)*

Помпео Кастелфранко (Castelfranco) у Милану: За таку публикацију иде искрена слава господину дру. Морицу Хернесу и његовим сурадницима. То је дјело одлична и веома поучна публикација, па бих се ја поносио, кад би се мој град Милан, потакнут овим примјером потхватио, да сличну публикацију издаде о Милану и Ломбардији. *(„De tale pubblicazione va la più sincera lode al Signor Dr. Moriz Hoernes ed ai di lui collaboratori. — Quel volume è una pubblicazione delle più degne e delle più istruttive e andrei superbo della mia città di Milano, se prendesse l'iniziativa di una consimile pubblicazione intorno a Milano e alla Lombardia.“)*

J. Сомбати (Szombathy), кустос ц. кр. природословног дворског музеја, антрополошко - етнографског одјељења: По мојим личним свезама са сурадницима при научном испитивању окупираног подручја познати су ми додуше многи детаљи од радња, које су у томе свеску „Научних вијести“ објелодањене, још од првог њиховог постања, али тек из њемачког издања могао сам да потпуно упознам благо, које ми је до сада у „Гласнику“ било напола сакривено. И у самој мојој шпецијалној струци, у прехисторији, тек сам из те нове књиге могао да се обавијестим и да добијем потпун пријеглед о големим успјесима, које је постигло испитивање Босне и Херцеговине за мало година систематичког рада. Ако по великој користи, што је мени пружају „Научне вијести“ могу закључити на утисак, што ће га извести у круговима, којим доселе још није познат рад босанско-херцеговачке земаљске владе, то онда морам рећи, да је та опсежна публикација, која је и по својој спољашњој опреми на висини наше умјетне индустрије, појава, која мора изазвати посве необичну пажњу. Осим одличног мјеста, које јој се као музеалној публикацији мора присудити међу старијим, дјеломице такођер врло отменим појавама њене врсте, с пуним ће се правом сматрати обиљежјем за огромну културну радњу, што је наша монархија под мудром и јаком управом високог ц. и кр. заједничког министарства у окупираним покрајинама извршује, и која беспримјерном

брзином и чврстоћом напредује. Задаћи, да стечени у Босни и Херцеговини знанствени материјал учини опћим добром цивилизованог свијета, задовољава она симпатичким начином и у необичној мјери. Ако на томе мјесту, — без помисли на велика гледишта, за којим се високо ц. и кр. министарство поводи у својим одредбама — смијем да са свог становишта као музеални чиновник што год потакнем, усудио бих се напоменути још једно средство, како би се прехисторичко благо сарајевског музеја могло разгласити, средство, које за један корак иде даље од објелодањивања штампом. То би било шиљање добрих имитација од главних нахођаја првим музејима аустро-угарске монархије и иноземства. Велики би музеји такве за штудију испоређивања знамените принеске веома високо цијенили, а стручњаци као и шири кругови наображене публике за цијело би се веома за њих занимали. Детаљно питање, да ли би висока земаљска влада вољела поћи путем даривања, путем продаје, или пак путем измјене, да тако земаљском музеју у Сарајеву намакне материјал за штудију и испоређивање, споредног је знаменовања. Када би се удесило узајамно замјењивање, могло би Сарајево и издавањем друготних оригинала, којих се ондје већ прикупља знатан број, лако доћи до збирке за испоређивање, снабдјевене ваљаним оригиналима из сусједних находишта, нарочито из Аустрије. *(„Infolge meiner persönlichen Beziehungen zu den Mitarbeitern an der wissenschaftlichen Erforschung des Occupationsgebietes sind mir zwar viele Details zu den im vorliegenden Bande der* ‚Mittheilungen‘ *enthaltenen Arbeiten bereits aus dem Stadium ihrer Entstehung her bekannt, allein erst die deutsche Ausgabe vermochte mir die vollständige Kenntniss der bisher im* ‚Glasnik‘ *halb verborgenen Schätze zu vermitteln. Selbst in meinem Specialfache, der Prähistorie, hat mir erst der neue Band den vollen Einblick und die volle Uebersicht über die enormen Leistungen, welche die bosnisch-hercegovinische Landesdurchforschung seit den wenigen Jahren ihrer systematischen Pflege aufzuweisen vermag, gewährt. Wenn ich aus dem grossen Nutzen, den die wissenschaftlichen Mittheilungen mir darbieten, auf den Eindruck schliessen darf, welchen sie in den mit den Leistungen der bosnisch-hercegovinischen Landesregierung noch nicht vertrauten Kreisen hervorrufen werden, so muss ich die auch in ihrer Ausstattung auf der vollen Höhe unserer Kunstindustrie stehende, umfangreiche Publication als eine das ungewöhnlichste Aufsehen erregende Erscheinung bezeichnen. Ausser dem hohen Range, welchen man ihr als Museums-Publication neben den älteren, zum Theile auch sehr vornehmen Erscheinungen ihresgleichen einräumen muss, wird ihr mit Recht die Rolle eines Merkmales für die ungeheuere, beispiellos rasch und sicher fortschreitende Culturarbeit, welche unsere Monarchie unter der weisen und starken Leitung des hohen k. und k. Ministe-*

riums in den occupirten Provinzen vollbringt, zuerkannt werden. Der Aufgabe, das in Bosnien und der Hercegovina gewonnene wissenschaftliche Material zum Gemeingute der civilisirten Welt zu machen, wird sie in sympathischer Weise und in unerwartet hohem Masse gerecht. Wenn ich es an dieser Stelle — ohne Beziehung auf die grossen Gesichtspunkte, nach welchen das hohe k. und k. Ministerium seine Massnahmen in Bosnien trifft — wagen dürfte, von meinem Standpunkte als Museumsbeamter aus eine kleine Anregung einfliessen zu lassen, würde ich mir gestatten, auf ein weiteres Mittel, die prähistorischen Schätze des Sarajevoer Museums publik zu machen, hinzuweisen, auf ein Mittel, welches um einen Schritt über die Veröffentlichung durch den Druck hinaus geht. Das ist die Hinausgabe guter Imitationen der wichtigeren Fundstücke an die hervorragendsten Museen Oesterreich-Ungarns und des Auslandes. Die grossen Museen würden solche für das vergleichende Studium wichtige Suiten ungemein hoch schätzen und die Fachgelehrten sowie weitere Kreise des gebildeten Publicums würden ihnen sicher grosses Interesse entgegenbringen. Die Detailfrage, ob die hohe Landesregierung den Weg geschenkweiser Vertheilung, den Weg des Verkaufes oder endlich jenen des Austausches zum Behufe der Beschaffung von Studien- und Vergleichsmaterial für das Landesmuseum zu Sarajevo vorziehen würde, hat nebensächliche Bedeutung. Im Falle der Etablirung eines Tauschverkehrs würde Sarajevo auch durch die Hinausgabe von doubletten Originalien, deren sich dort bereits eine namhafte Zahl sammelt, sehr leicht in den Besitz einer mit tauglichen Originalstücken aus den benachbarten Fundgebieten, besonders aus Oesterreich, ausgestatteten Vergleichs-Sammlung gelangen können.“)

Софус Милер (Müller) у Копенхагену: Примивши босанско-херцеговачким земаљским музејем издану, врло драгоцјену публикацију „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“, I. свезак, која ми је данас дошла, част ми је ц. и кр. министарству за припослање тог дјела изрећи моју нарочиту и најискренију благодарност. (*„Im Besitze der vom bosnisch-heregovinischen Landesmuseum herausgegebenen sehr werthvollen Publication* ‚Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, I. Band‘, *die mir heute zuging, habe ich die Ehre dem k. und k. Ministerium für die Uebersendung derselben hierdurch meinen besten und aufrichtigsten Dank abzustatten.“)*

Оскар Монтелиус (Montelius) у Штокхолму: За веома занимљиви I. свезак „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“, који ми је ц. и кр. министарство добростиво послало, част ми је изрећи моју искрену благодарност. (*„Für den sehr interessanten I. Band der* ‚Wissenschaftlichen Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina‘, *welchen das k. und k. Ministerium mir gütigst gesandt hat, beehre ich mich meinen aufrichtigsten Dank auszusprechen.“)*

Др. Едуард Феленберг (Fellenberg) у Берну: Драгоцјене радње о прехисторији и природопису у многом погледу веома занимљивих земаља, знаности тек пред кратко вријеме отворених, нарочито епохални и ванредно знаменити нахођаји из гробова на Гласинцу, у Ракитном и т. д., које је др. Хернес онако вјештачки протумачио и испоредио са западно-европским нахођајима исте руке, веома згодним начином обогаћују нашу археолошку приручну библиотеку, па ће се с много интереса и користи у њима моћи тражити савјети, и изврсне слике у тој књизи испоредити с нахођајима из наше земље, нарочито с нахођајима из наших гробова, и изучавати их. (*„Die werthvollen Arbeiten über die Urgeschichte und Naturgeschichte der erst vor Kurzem der Wissenschaft erschlossenen, in mannigfacher Beziehung so hochinteressanten Länder, namentlich die epochemachenden, so hochwichtigen Gräberfunde von Glasinac, Rakitno etc., von Dr. Hoernes so meisterhaft gedeutet und verglichen mit den gleichalterigen westeuropäischen Funden, bilden eine hochwillkommene Bereicherung unserer archäologischen Handbibliothek und werden vielfach mit Interesse und Nutzen consultirt und deren vortreffliche Abbildungen mit Funden aus unserem Lande, namentlich mit Gräberfunden, verglichen und studirt werden können.“)*

Проф. В. Ине (Ihne) у Хајделбергу: . . . . изричем своје признање и дивљење над тим тако красно удешеним и изведеним дјелом, као и моју радост, што се с једне године на другу пружа доказ, како се енергичним радом ц. и кр. владе диван један крај Европе опет отима варварству многих стољећа и како се оспособљава за сурадњу о добру људског рода. (*„. . . . spreche ich meine Anerkennung und Bewunderung aus über das so vortrefflich angelegte und ausgeführte Werk und zugleich meine Freude darüber, dass Jahr auf Jahr der Beweis geliefert wird, wie durch die energische Culturarbeit der k. und k. Regierung ein herrlicher Theil Europas aus vielhundertjähriger Barbarei wieder herausgerissen ist und fähig gemacht wird zur Mitarbeit am Wohle der Menschheit.“)*

Др. Ф. Нaуе (Naue) у Монакову: У сваком погледу дивно израђено и удешено дјело даје за прехисторичко изучавање велику множину знаменитог материјала, па се је тиме, што се је објелоданило, науци у велико користило. Ја изврсну ту радњу поздрављам с искреном радошћу. Сви прехисторички испитачи биће високом заједничком министарству обвезани на сталну благодарност. (*„Das in jeder Weise vortrefflich ausgestattete Werk bietet für die vorgeschichtliche Forschung eine grosse Fülle von wichtigem Materiale, durch dessen Veröffentlichung der Wissenschaft bedeutender Nutzen erwächst. Ich begrüsse das ausgezeichnete Werk mit aufrichtiger Freude. Alle Vorgeschichtsforscher werden dem hohen gemeinsamen Ministerium zu stetem Danke verpflichtet sein.“)*

Др. Карло пл. Тан (Than) у Будимпешти: .... слободан сам високом ц. и кр. заједничком министарству изрећи моју најљепшу благодарност за припослање презнаменитог дјела „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“, I. св. *(„.... erlaube ich mir meinen besten Dank für die Zusendung des hochinteressanten Werkes* ‚Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina, I. Band‘ *dem hohen k. und k. gemeinsamen Ministerium auszudrücken.“)*

Проф. др. Иван Шмит (Schmidt) у Кенигсбергу (Пруска): Ја ту публикацију, која ми је из Кенигсберга већ најављена, очекујем с највећим интересом. *(„Ich bringe dieser Publication, deren Eintreffen in Königsberg mir bereits gemeldet worden ist, das regste Interesse entgegen.“)*

Проф. др. Г. Хиршфелд (Hirschfeld) у Кенигсбергу: Хитим, да за тај драгоцјени и лијепи дар високом министарству изречем своју искрену благодарност. *(„Ich beeile mich, für diese werthvolle und schöne Gabe dem hohen Ministerium meinen aufrichtigen Dank auszusprechen.“)*

Проф. др. Ранке (Ranke), кр. конзерватор и генерални секретар антрополошког друштва у Монакову: Дивно то, изврсно редиговано дјело знаменитим начином обогаћује прехисторичку археологију, етнографију и природознанство, те ја не ћу пропустити, да при скорашњем конгресу њемачког антрополошког друштва с највећим поштовањем о њему не проговорим. Сматрао бих се сретним, ако бих тиме одговорио интенцијама високог ц. и кр. заједничког министарства. *(„Das prachtvolle, vortrefflich redigierte Werk ist eine sehr wichtige Bereicherung der prähistorischen und historischen Archäologie, Volkskunde und Naturwissenschaft, und ich werde nicht verfehlen, dasselbe bei dem bevorstehenden Congress der Deutschen anthropologischen Gesellschaft in Hannover in der ehrendsten Weise zu besprechen. Ich würde mich glücklich schätzen, damit den Intentionen eines hohen k. und k. gemeinsamen Ministeriums entsprechen zu können.“)*

Др. К. Шене (Schöne) у Берлину: .... част ми је за добростиво ми намијењени екземплар првог свеска „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“, које дјело сви пријатељи дотичне науке могу поздравити с великом радошћу, изрећи најуљуднију благодарност. *(„.... beehre ich mich, für die geneigte Zuwendung eines Exemplares des ersten Bandes der* ‚Wissenschaftlichen Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina‘, *welchen alle Freunde der betheiligten Studien nur mit grosser Freude begrüssen können, den ehrerbietigsten Dank auszusprechen.“)*

Др. Карло де Маркесети (Marchesetti) у Трсту: С највећом радошћу поздрављам ту презнамениту публикацију, која је одређена, да неисцрпиво благо наших двију тако богатих покрајина објави ученом свијету. При великој важности, коју балканско полуострво има

за рјешавање многих антрополошких и кутлурно-хисторичких питања, није ниједна земља згоднија него Босна и Херцеговина, које су земље, хвала просвијетљеној влади, позване да у најкраћем времену дивно освијетле гдјекоји тамни одсјек древних народа и њихових узајамних одношаја. *(„Mit der grössten Freude begrüsse ich diese hochwichtige Publication, die bestimmt ist, die unerschöpflichen Schätze unserer zwei so reichen Provinzen der wissenschaftlichen Welt bekannt zu machen. Bei der grossen Wichtigkeit, welche die Balkanhalbinsel für die Lösung der vielen anthropologischen und culturhistorischen Fragen besitzt, eignet sich kein Land besser, als gerade Bosnien und die Hercegovina, welche, Dank der illuminirten Regirung, berufen sind, in der kürzesten Zeit ein helles Licht über manche noch dunkle Abschnitte der alten Völker und ihre wechselseitigen Beziehungen zu werfen.“)*

Фр. Булић (Bulić) у Сплету: „Na povratku ovih dana sa tromjesečnog putovanja po Grčkoj i po obali Male Azije, našao sam u muzealnom uredu dva iztiska djela „Ballif: Die Römerstrassen in Bosnien-Hercegovina“, dostavljena cienjenim spisom od 14. svibnja t. g. br. 5553/B. H. I., te smatram ugodnom dužnošću na moje ime i na ime ravnateljstva ovog muzeja zahvaliti najtoplije Vašoj Preuzvišenosti na ovoj liepoj knjizi, iz koje se nadam moći crpsti zanimivih crtica za ovu granu domaće arkeologične nauke, dosad, osobito u Bosni, malo obradjene“.

Проф. др. Ернест Курциус (Curtius), члан кр. пруске академије знаности и умјетности у Берлину: Част ми је за добростиво ми припослано тако драгоцјено дјело ц. и кр. министарству изрећи моју смијерну благодарност. *(„Ich beehre mich, für diese gütige Zusendung eines so werthvollen Werkes dem k. und k. Ministerium meinen ehrerbietigsten Dank hiedurch auszusprechen.“)*

Др. Теодор Гомперц (Gomperz), ц. кр. свеучилишни професор у Бечу: Обилата знанствена садржина те публикације исто је тако подобна, да у старинару побуди најживљи интерес, као и у Аустријанцу патриотски понос. Нека дакле високо ц. и кр. заједничко министарство пријазно прими изражај моје искрене благодарности, с којом је потписани примио драгоцјени тај дар. *(„Der reiche wissenschaftliche Gehalt dieser Publication ist ebenso geeignet, den Alterthumsforscher mit lebhaftestem Interesse wie den Oesterreicher mit patriotischem Stolze zu erfüllen. Möge daher ein hohes k. und k. Ministerium den Ausdruck innigen Dankgefühles, mit welchem der Gefertigte die kostbare Gabe empfangen hat, freundlichst entgegennehmen.“)*

Проф. др. М. Бидингер (Büdinger) у Бечу: .... најживљу благодарност .... за потхват ...., који је одређен, да садашњост и прошлост Босне и Херцеговине предочи исто тако занимљивим, као и угодним начином. *(„.... meinen lebhaften Dank für die gütige Uebersendung beider*

Anfangsbände der wissenschaftlichen Unternehmung, welche Gegenwart und Vergangenheit Bosniens und der Hercegovina in ebenso belehrender als erfreulicher Weise zur Anschauung zu bringen bestimmt ist, auszusprechen.“)

Фр. пл. Хауер (Hauer), ц. и кр. дворски савјетник у Бечу: . . . и да своју живу благодарност изрече за милостиво припослање те пре-знамените, дивно израђене књиге. *(„. . . . und seinem lebhaften Danke für die gnädige Zuweisung dieses hochwichtigen, trefflich ausgeführten Werkes Ausdruck zu geben.“)*

Конце (Conze), генерални секретар археолошког института у Берлину: Ако се је већ замисао обају дјела учинила дивна, то у истину смијем рећи, да томе одговара и начин, како су изведена. Пошто ми је прије и самом било слободно, да кроз више година учествујем у археолошким радњама у Аустрији, па сам онда по најбољој снази покушавао, да из Беча унаприједим ту радњу у круновинама, то ме особито живо весели, што се је у томе подручју дјелотворно отпочело и за нове крајеве, па ће ми ваљда бити допуштено, честитати на томе, што се и на том знанственом пољу нове земље с припојењем уз Аустрију предобивају европској култури, о чему обје публикације дају лијепо свједочанство. *(„Wenn schon der Plan der beiden Werke hocherfreulich erschien, so darf ich wohl sagen, dass auch die Art der Ausführung dem entspricht. Da ich früher selbst eine Reihe von Jahren hindurch an der archäologischen Arbeit in Oesterreich theilnehmen durfte und auch meinerseits damals nach Kräften versucht habe, von Wien aus in die Kronländer hinein diese Arbeit zu fördern, so empfinde ich die Freude über das, was nun in der Richtung auch für die neuen Gebiete thatkräftig in Angriff genommen ist, besonders lebhaft und darf mir wohl erlauben, dazu Glück zu wünschen, dass auch auf diesem wissenschaftlichen Gebiete die neuen Länder mit dem Anschlusse an Oesterreich europäischer Cultur gewonnen werden sollen, wovon die beiden Publicationen ein schönes Zeugniss ablegen.“)*

Роберт витез Шнајдер (Schneider) у Бечу: . . . припосласте ми двије дивне и красне публикације босанско-херцеговачког земаљског музеја, у којим је садржан ванредно богат знанствени материјал, а уједно је засвједочена енергија и велики успјех, којим се обје те земље отварају вишој култури. *(„. . . . haben mir die zwei stattlichen und schönen Publicationen des bosnisch-hercegovinischen Landesmuseums übersandt, die ein überaus reiches wissenschaftliches Materiale enthalten und zugleich die Energie und den grossen Erfolg bezeugen, mit denen die beiden Länder der höheren Cultur erschlossen werden.“)*

Проф. Герардо Гирардини (Ghirardini) у Писи: Дјело је пре-знаменито и уједно у толико врло угодно, што садржаје археолошке

биљешке и расправе, које су нарочито занимљиве за дотичну науку. *(„L' opera è importantissima ed a me tanto più gradita in quanto contiene notizie e dissertazioni archeologiche, che sono di particolare interesse per i miei studi.“)*

Др. Ото Хиршфелд (Hirschfeld) свеучилишни професор и члан кр. академије знаности у Берлину: . . . публикације, које сјајно свједочанство дају о големом напретку у свим струкама, што га те, култури тако дуго затворене земље учинише од времена аустро-угарске окупације. Те су ми публикације тим драгоцјеније, јер се баш занимам састављањем натписа из Босне и Херцеговине, па оне не само да ми за то дају обилату грађу, него су уједно поузданим путоказом у вјештачки израђеној карти, која је придана расправи Балифовој о римским цестама. *(„....Publicationen, die ein glänzendes Zeugniss von dem gewaltigen Aufschwung auf allen Gebieten ablegen, den diese, so lange der Cultur verschlossenen Länder seit der österreichisch-ungarischen Occupation genommen haben. Es sind mir diese Publicationen um so werthvoller, als ich gerade mit der Zusammenstellung der Inschriften von Bosnien und der Hercegovina beschäftigt bin und dieselben nicht allein dafür ein reiches Material bieten, sondern vor Allem auch einen sicheren Wegweiser in der meisterhaft ausgeführten Karte, die der Schrift von Ballif über die römischen Strassen beigegeben ist.“)*

Сличним изјавама поздравише ова два дјела још и ови стручњаци и управитељства разних знанствених завода: ц. и кр. владин савјетник др. Фридрик Кенер (Kenner), ц. и кр. владин савјетник Е. Мелвалд (Möllwald), дворски савјетник у ц. кр. дворском и државном архиву пл. Арнет (Arneth), перовођа у ц. и кр. дворском и државном аркиву Фрањо витез Анкерт (Ankert), свеучилишни професор др. Вилим Томашек (Tomaschek), предсједник антрополошког друштва Ф. барун Андриан Вербург (Werburg), управитељ свеучилишне књижнице др. С. Франкфуртер (Frankfurter), сви у Бечу; директор гимназије у Черновицима др. Ц. Тумлирц (Tumlirz), управа кр. угарске рударске и шумарске академије у Шемницу (Schemnitz, Selmeczbanya), професор др. Густав Мајер (Meyer) у Грацу, Александер гроф Апоњи (Apponyi) у Ленђел-у, главна управа краљевских музеја у Берлину, управа кр. гимназије у Берлину (Јоакимов дô, Joachimsthal), професор др. пл. Дулин (Dulin) у Хајделбергу, професор др. Карл Цангемајстер (Zangemeister) у Хајделбергу, тајник царског њемачког археолошког завода у Риму др. М. Хилсен (Hülsen), Јосип Тироти (Giuseppe Tirotti) у Напуљу, професор завода „Collège de France“ у Парису Рене Кањат (Cagnat), управа народног музеја (Musée de St.-Germain) у Парису, — и многи други.

Ptičiji život na Hutovom blatu.

Priopćio

dr. **Kurt Floericke** (Flerike).

Samo za nekoliko dana moglo mi je biti, da provedem na Hutovom blatu, koje je ornitolozima već poznato iz živoga pričanja Hansa pl. Kadicha, ali to ću nekoliko dana vazda brojiti u najljepše i nezaboravne dane moga života, jer meni, tugjinu iz sjevernih strana, stvoriše pogled na ptičiji svijet neslućene raznolikosti, a gotovo tropskog šara i krasote, jer mi dadoše prilike, da ugledam gdjekoju vrstu, koju živu još nigda ne vidjeh, da joj čujem glas, da joj vidim kretnje, da vidim kako gradi gnijezda i da joj upoznam ćud i karakter. Svaki dan iznese novih krasota i čuda, svakim danom činjaše mi se, kao da se obilje oblikâ i individuâ toga ptičijeg raja udilj množi, pa mi za to dvojinom žao bijaše, kad se za kratko već vrijeme vidjeh prilikama prinuždeh ostaviti to mjesto. Kao preobražene gleda mi sada duša u spomeni one blažene časove, kada sam zadivljen i svaki put novim veseljem okom pratio streloviti lijet bijele čiope (Alpensegler), ili tromi hod bijele i žute čaplje (Seiden- und Rallenreiher), kada sam se naslagjivao bujnim a ipak nada sve nježnim šarom brjegulje (Bienenfresser), ili neopisivom ronilačkom vještinom malog kalozera (Zwergscherbe), kada su pod južnim modrim nebom dolazili zmijoliki nizovi galica (Ibis), ili kad bi mi srebrnaste podobe velike bijele čaplje (Edelreiher) i kašike (Löffelreiher) iz dna grudi izvabile usklik: Ala divote, biti ornitologom!

Već putem od naše priproste gostionice u Dračevu do samog blata bilo je obično dosta prilike diviti se raznim prirodnim krasotama, jer baš ovuda voljele su se bijele čiope i brjegulje naganjati visoko pod oblacima a u niskome trnju s obje strane ceste izvodila bi grmuša bjelobrka *(Sylvia subalpina)* svoju divnu pjesmu, pokazujući pri tome za kratak tren šarolike svoje grudi, ili pak prosto se ljuljajući navrh kinkavice, da se odmah za tim izgubi u gustom grmu, gdje bi je samo kadšto odalo micanje mladog još lišća. Tik do nje provodi jednostavna, ali prijatno našarana prdavica (Ohrensteinschmätzer) svoj veseli život, uspravljena pjeva svoju skromnu pjesmicu na hladnom jutarnjem zraku, osovi repić, zaleti se za kukcem, koji je ispred nje pretrkao, nekoliko puta se fino pokloni, pa onda karakterističnim svojim lijetom odskakuće, da na drugom mjestu ponovi svoju prvašnju igru. Zabavljajući se takim prizorima prispjesmo do Krupe, koja ondje odvodi vodu iz Hutovog blata, obrasle s obje strane gustom trnovitom šikarom.

Ondje su s malim, plitkim, lakim čamcem (trupom) na nas već čekala dva hercegovačka veslara, ožarena južnim hercegovačkim suncem.

Tiho, da ga i ne čuješ, omiče se čamac, ljuljajući se na mirnoj površini vode. Kopnene i vodene kornjače sunčaju se na obali, *Coluber aesculapii* namotale su se ukraj njih oko vrbove grane, a neka odlika bjelouške sa tri pruge pliva čudnovatom hitrinom i sikćući uzdignute glavice po vodi. Šikaru oživljuju divlji golubovi i grlice, po vršikama sjede stršelji pocvrkaši (Grauammer) i crvenoperi svračak, a iz zelena skrovišta ori se zvonka pjesmica grmuše pjenice (Dorngrasmücke) ili bujno čavrljanje trstenjaka cvrkutića (Teichrohrsänger). Pomalo mijenja se slika prijedjela; Krupa dobiva sve više močvarast oblik, biva sve plića i razilazi se na mnoštvo plitkih rukava, koji oblijevaju nebrojena, sitom i rogozom obrasla mala ostrva. To je pravo zemljište za različite čaplje, koje ovdje bez muke nalaze najobilatiju hranu. Svuda ih za to vidiš, kako se tromo tamo povlače ili pak na smiješan način ukočeno uspravljene ljenčare i probavljaju, ali ipak, pri tome oštro i sumnjičavo motre okolinu. Tu su prije svega najljepše od sviju kao srebro bijele čaplje s mekom, raščijanom kitom; manje plašljive nego one pokazuju se po legjima narančasto zadahnute žute čaplje (Rallenreiher), kojih svuda ima množina; modre i sive čaplje nijesu onako dragotne kao njihovi manji rogjaci, već se u njih ružne i odurne strane čapljine naravi jače ističu. Nada, da ću na Hutovom blatu naći naseobinu čapalja u živoj djelatnosti, na žalost me je prevarila. Te, u gnijezdenju i onako ćudljive ptice ove je godine u jednu ruku pomela u svemu zakašnjela priroda, a u drugu požar u rogozu i trski, što ga je potakla zlobna ruka, te neprestano hara, pa za to nijesu savijale gnijezda, dok sam ja ondje bio. Tu, gdje obale pokazuju čista, ilovasta i glibovita, biljem neobrasla mjesta, nailazimo na različite kovačiće (Wasserläufer), koji se ispred nas ugodnim zviždanjem uzdižu, elegantno mašući krilima tik iznad vodene površine prelijetaju, pa svojim glasnim opominjanjem doskora i sve druge povodne ptice rasplaše i uzrujaju. Zastrašene sakriju se sada male i velike stioke i liske u rogozje, otkud im se samo još čuje dozivanje, tamam prava muzika za ovu neobičnu, divlju, samotnu močvarnu pozornicu.

Inače vlada prilična tišina u trski, kojoj se po stapkama trstenjak droščić (Rohrdrossel) čudnovatom brzinom gore dolje vere, čas po čas trubeći svoje „karra, karra, karra, karra, kît, kît, kît“ na ražarenom suncem močvarskom zraku, napunjenim nebrojenim najškodljivijim mijazmima. Mučno se čamac provlači kroz tijesne, silno isprepletene i krivudaste kanale megju visokom trskom, te se obradovasmo, kada se vodeni put opet stade širiti i blago zelenilo vrba ugodno prekide do dosade jednoličnu trsku, dok rogoz i šaš opet sve više uzimaju maha. Tu opet naigjosmo na dvije podobe iz ptičijeg svijeta, karakteristične za faunu ovih pokrajina, a radi svoga skrovitog života osobito zanimljive za prirodoznanca: krovaricu svilovku (Cettirohrsänger) i trstenjaka ševarića (Tamariskenrohrsänger). Pijev one prve, za koji A. plem. Homeyer sasvijem zgodno reče, da „usplamti“, našem je uhu najljepša muzika, a onaj drugi je danas u ornitologâ gotovo u modi, pa ga je za to svakom prilikom osobito vrijedno motriti. Sve više i više dolazimo sad u otvorenu vodu, gdje liske u velikim

jatima izmegju širokih listova lekute (Teichrose) traže hranu, ali se već prije nego što im se primakneš na puškomet, uzdignu i nespretnim leputanjem traže najbliži gustiš, da se u nj sakriju. Od močvare bude sada jezero, a talasići mu zapljuskavaju laki čamac, koji se domala jako zaljulja. Ugledamo pljenore (Haubentaucher); šiljate im glave, koje se uzdižu na tankom vratu s karakterističnom ogrlicom, vire iznad vode, pa se odmah za tim strelovitom brzinom izgube pod njom, pa opet daleko na drugom mjestu izniknu. Galebi ljuljaju se na uzbibanom jezeru ili ružnom drekom i zadirkujući oblijetaju naš čamac; to je *Larus michachellesi* (južni galeb), koji se samo svojim žutim nogama razlikuje od običnog sjevernog galeba. Vidjesmo i po koju crnu i bjelokrilu galebicu. Najzanimljivija pojava bijaše za nas mali kalozer. U malim društvima leti ta ptica, koju do sada nikada nijesam imao prilike vidjeti u naravi, bez prestanka od mjesta, gdje ribu lovi, do gnijezda i obratno. Čudnu i vrlo karakterističnu sliku prikazuje u lijetu, koji se ni s kojim drugim ne da isporediti: misliš, da crn krstić hitro zrakom odzvrnda.

Po divnoj vještini moga veslača i zaklonjen vrbovim grmljem primakoh se onome mjestu, gdje kalozeri ribare. Tu sjajne crne ptičice sjegjahu na nekom starom panju, razmještene u slikovitim hrpama i u svakojakoj poziciji. Revno čišćahu perje, koje su druge opet mazale, neke se opet podadoše izdašnom, kako se čini, ribarenju. Ali doskora zamijeti nas jedan pažljivi drug, i šumeći uzdiže se uplašena družba, da pripane na pouzdanije mjesto. Turismo čamac u rogoz i zaklonismo ga vrbovim granjem. Moja mi osnova zaista pogje za rukom, te mogoh iz najbliže blizine motriti te plašljive ptice i proučavati njihove osebine. Najprije doletješe pojedine, jureći tik iznad vode, onda se udaraju sobom o vodu zapljuskavajući se, odmah zarone, te novom revnošću ribare, ali se jednako nepovjerljivo ogledaju. Po malo sve ih više biva, opet neke sjednu na kvrgasti panj, te ja doskora opet imam prvašnju sliku pred sobom, i to sada tamam pred mojim skrovištem, sve vrlo živo, te svaku i nesetnu kretnju mogu lijepo i jasno da vidim. Tom sam prilikom mogao razabrati i neku osobitu lukavštinu kalozera. Kad naime ispališ pušku na kalozera, kada lijeta tik iznad vode, pa ga promašiš, a on se istom spusti na vodu i u čas ga ne stade pod njom, tako da bi onaj, koji za to pretvaranje ne zna, mislio da je pticu pogodio. Od svih velikih i malih močvarnica jedini je kalozer, kome sam mogao ugledati barem načeto leglo. Bilo je to prigodom jedne neopisivo krasne vožnje po blatu, 1. maja, kada po živom lijetanju dugih jata kalozera upoznasmo, da im je tu negdje naselište. Brzo poučismo veslače, te ubrzanim veslanjem jurnusmo u pravcu, koji nam ptice same naznačiše. Nad nama stadoše se kalozeri gomilati sve u većoj množini, a u jednakoj je mjeri raslo naše očekivanje. U čas istom zaori oko nas neopisiva krika, zbrkano čavrljanje i brbljanje, uz to šum krila, lomljava suhog granja, pljuskanje kalozera po vodi: divlja, neobična muzika, koja nam je živo razigrala ornitološku krv, te nam srce burno zakuca u grudima. Velikom mukom potiskivahu kršni naši Hercegovci čamac, sada krmilom tražeći glibasto dno, sada se rukama hvatajući za oštru trsku i rogozje, ili vukući se ukraj suhih vrba, sada opet izlazeći i turajući čamac kroz

čitavu prašumu gnjilog bilja. I tako se provlačismo sve dublje u tu močvarnu divljač, sve posred isprepletenog žilja starog, izumrlog drveća, ispod bujnog zelenog krova, što ga je iznad nas nadvio njegov podmladak, kroz čitav metež gnjile trske i drugih biljevnih ostanaka. Ali sad bogme dotle i ni koraka dalje! Ostavismo čamac, pa uprijesmo, da pješke dogjemo do legla, ne pazeći u našoj revnjivosti na nebrojene poteškoće i zapreke, koje nas ustavljahu na svakome koraku. Nuto! čudna šûma i bujanja, lomljave i pucanja, kvrčanja i brundanja — i u čas lete oko nas nebrojeni crni krstići: uzdigla se kolonija! Većinom na puškomet obletavaju nas zaplašene ptice, megju njima i po koja rumena čaplja i prdavac. Kuda okom svrneš, zapne ti za divne njihove podobe, uho ti drugo ne čuje, već njihovo graktanje i kriku, dopire do nas nesnosno zaudaranje po starom drvlju stovarenog vapnenastog gnoja, u kratko, ptice su nam obuzele svu pamet, sve naše misli i osjećaje. Od prilike u visini odrasla čovjeka i nešto poviše savijena su im od suhog granja razmjerno malena i bijelim gnojem na sve strane poštrcana gnijezda, ali tek u gdjekojem bilo po jedno jaje, a rijetko kada po dvoje. I ako dakle u tome pravcu naš trud nije bio dosta naplaćen, ipak nam je divni prizor ptičijeg života obilato naknadio prepaćene poteškoće. Nego se je sunce već veoma stalo spuštati prama zapadu, te je sad bilo reda brže se krenuti na povratak.

Povratak po glatkom, rogozom zarubljenom, divno obasjanim planinama okruženom, i suncem pri zalasku, zlatom i ružičnim sjajem zadahnutom, a patkama i liskama slikovito oživljenom jezeru bio je nada sve krasan, te mi dušu obuzeše neopisivi čari i sjetna milina melanholičkog uživanja u prirodnim divotama. Kao da i našeg okorjelog veslača obuzeše slični osjećaji, te mu se iz grudi izvinu žalovita pjesma o staroj slavi i starim junacima. Pa dok se je pjesma našeg Hercegovca orila povrh jezerske pučine i povrh drhtave trske i povrh rogozja, koje se je ljuljalo na večernjem lahoru, odletješe naše misli na krilima razigrane fantazije, daleko iz krševite Hercegovine, preko njenih pticama oživljenih jezera i blata i preko njenog pustog krša dragoj dalekoj otadžbini, njenim šumama, što ih sada iz sna budi blago pramaljeće, te utrugjeni cjelodnevnim naporom, i neopazice nas blagi sanak preseli u svoje bajne krajeve, stvarajući pred nama premile slike iz dragog zavičaja.

Laki udar čamca o obalu potrese nas, te nas u čas vrati iz carstva snova.

Једна абраксас-гема.

Приопћио

кустос бос.-херц. земаљског музеја др. **Ћиро Трухелка.**

Под тим именом разумијева се прилична множина резаних камечака, који нити по техници нити по садржини не припадају класичкој старини, ма да падају у прва стољећа нашег рачуна. Име имају од мистичке ријечи „abraxas“ или „abrasax“, која вазда на њима долази. Фигурално је приказивање на тим гемама вазда гротескно, али већином показује један тип. Типска су својства једне абраксас-фигуре мушки труп с орозовом главом и раширеним рукама, од којих једна држи бич, а друга змију или слични атрибут; доњи дио тијела има подобу змије.

Више пута се је покушавало протумачити ријеч „abraxas“, како из грчког, тако и из јеврејског и коптичког. Често је пута прихваћено тумачење, да та ријеч значи 365 дана и свемирске духове године, јер грчка слова те ријечи, када се саберу, дају тај број: ($A\,1 + \beta\,2 + \rho\,100 + \alpha\,1 + \xi\,60 + \alpha\,1 + \varsigma\,200 = 365$).

Кршћански херетик Басилидес, који је под Трајаном и Хадријаном основао секту гностика, означује том ријечју највише биће. Абраксас-геме биле су с гностицизмом уско свезане, јер их се вазда мноштво онуда налази, гдје је та секта нашла приступа.

Тај производ сујевјерја, као и већина сличних, потјече свакако из оријента, на што упућују и често урезана имена египатских богова, као: ΙΑΩ, ΟCΙΡΙC или ΓΑΒΡΙΗΓ, CΑΒΑΩΘ.

Такву једну занимљиву гему има наш земаљски музеј од сивог ахата с мрким и жутим пругама. Нашао ју је један сељак на својој ораници близу Приједора, а шумарски управитељ госп. Карло Краловец даровао ју је земаљском музеју. Ову старину приказујемо у доданој овдје слици.

Овална гема, која има 29 и 25 *mm* у премјеру, с обје је стране изваjана. Абраксас-подоба на њој састоји од трупа са змијоликим

ногама. На трупу је двострука пасја глава, окићена перјаницом, те по томе сјећа на подобе египатских богова, док два пара руку, приданих трупу, показују тенденцију, по којој се божанство сликовно

приказује умножавањем појединих удова, што одговара азијатским религијским назорима. Горњи пар руку држи по једну змију и троку́т, а дôњи пар бодеж и змију.

Под подобом има срцолика здјелица и двострук вијенац.

На наличју геме има овај натпис:

IAω CABAωЄI CTPA HΛ AB PA CAξ.

Прва ријеч IAω означује египћанског бога; друга, ако мјесто корумпираног Є ставимо Θ значи SABAOTH.

У оној ријечи, што сад слиједи, биће, да је оно „Т“ сувишно, те га читамо ICPAHΛ, док закључна ријеч гласи „ABPACAX“.

Можемо дакле тај натпис овако читати:

„IAO SABAOTH ISRAEL ABRASAX“.

IAO можда је идентично за „Јеховах“.

Такве абраксас-геме одржале су се до касног средњег доба, а нарочито су их мистичари и алхимисте славили као чудотворне хамајлије.

Položaj nekih mjesta u povelji kralja Sigismunda od god. 1426.[1])

Priopćio

profesor travničke gimnazije P. **Aleksandar Hoffer.**

Pošto svaki i najsitniji prilog zemljopisu i povjesnici bosanskoj, koji su u mnogom pravcu tamni i zamršeni, mnogo vrijedi, ne će biti ni ove primjedbe posve suvišne.

Kralj Sigismund, potvrgjujući despota Stjepana Lazarevića u „kraljevini raškoj“, izuzimlje i sebi pridržava poslije njegove smrti neka mjesta na zapadnoj i sjevernoj megji. Ovdje će biti govor samo o zapadnoj strani. Tu se nabrajaju grad „Thysnicza“ i okrug mu „Ozach“; grad „Zachel“ u okrugu „Polanzu“ (u tom okrugu podigao je nekad gospodar Hrvoja gradove „Brodar“ i „Zomzed“); zemlje nekadašnjih gospodara Dragiše i Halapa kod grada Zachela, kojima su gospodari pomrli; grad i banovinu „Machó“ i dr. — Kao temelj kod istraživanja ne treba izgubiti iz vida, da se imenuju ona mjesta, koja je despot držao ili koja je na koji već način posvojio; a po tome isključena je banovina Usora i mjesta u njoj, kao i bosanski Sokô blizu Gračanice. U ratu, što ga je Sigismund god. 1410. vodio na Bošnjake, oteo je sjeverno-istočnu Bosnu iliti banovinu Usoru i istočnu Bosnu do oko Srebrnice; Srebrnicu dade god. 1411. srpskomu despotu, a od drugih gradova dade ili pusti privrženicima svojim[2]). Kad već tražimo mjesta one povelje, što su prije navedena, dolazimo u pogledu grada Thysnicza i kraja Ozach, do nagagjanja: da li nije Ozach i Ozač isto što Osać(?), Osat? Osat je predio od više sela blizu Srebrnice, a u kotaru osatskome ležala je za tursko vrijeme i sama Srebrnica[3]). Hadži Kalfa[4]) veli: „kadiluk Ossad blizu Valjeva, 23 dana od Carigrada, okružen kotarima užičkim, višegradskim i srebrničkim; drugo ime tomu kadiluku je Šahin-Juvassi“ (Sokolovo gnijezdo to jest Sokô u Srbiji). — Gdje je bio grad Thysnicza = Tišnica, ne znam; to znam, da je ponajviše bez koristi položaj starih gradova tražiti iz imena sadašnjih sela, pošto su gospodski gradovi imali svoja imena, i gdje mjesna predaja nije sačuvala ime gradu, ili kad je nepoznata književnicima, oni bez kraja lutaju od domišljaja do domišljaja. Našao sam jedno mjesto, koje bi podsjećalo na

---

[1]) Kao dodatak k Glasniku zemaljskog muzeja, 2, 1893., str. 180 dd.

[2]) Isporedi: Jireček Handelsstrassen . . ., str. 39, 50 i pr. 117. — Klaić: Povijest Bosne, 242 dd. — Monumenta, 23., ili Acta Bosnensia, str. 91 dd., i napose br. 559, str. 102.

[3]) Jukić: Zemljop. i povj. Bosne, 44. — Ami Boué: Itinéraires . . ., II., 275.

[4]) Rumeli und Bosna, übersetzt v. Hammer, 1812., str. 173.

Tišnicu: „u vlaste tisačkoj“, koja se nabraja iza vlasti teočačke, imao je god. 1458. Stjepan Ratković, logofeta srpskog despota, a po tom bosanskog kralja, selo Sarebire[1]).

Zachel = Sokol, Brodar, Zomzed (Szomszed) = Susjed već su od druguda poznati, a kraj ili okrug Poljanac lako je naći. Sokô je bio veoma čvrst grad na plaho strmoj stijeni — za to i prozvan turski „Sokolovo gnijezdo“ — u Srbiji blizu Zvornika, 2 sata na sjever od Drine, nad rijekom Gračanicom, u prisoju Rožna[2]). „Poljane, piše Milićević, mjesto veće od Jagodine površinom, izmegju Postijenja i Krupnja, 1 sat i pô na sjevero-zapad od Sokola. Pominje se ovdje za to, što je sva prilika, da su to one Poljane, na koje su Madžari polagali nekakva prava poslije smrti despota Stevana Visokog[3])“. God. 1410. uzela je ugarska vojska, kaže dubrovačko pismo, „Vranduk, Sotto, Visocki, Bobovac, Srebernich, Chuzlath, Brodarum, Sussieth cum mercato Srebernice[4])“. Pošto je Kušlat ili Kučlat na utoku Jadra u Drinaču, to su Brodar i Susjed tamo negdje okolo. Jedan Brodar grad je bio na planini ili ispod planine, što se zvala Bujak; jer god. 1442. piše Ivaniš Pavlović: „na planini na Bujaku prema našem gradu Brodaru[5])“, a u istinu Bujaković je sada selo u općini Krnjićima, u kotaru srebrničkome; no ima takogjer planina Bujak na ušću Lima i grad Pavlovića mogao je ondje biti. Što se tiče Susjedgrada, sva je prilika, da je to isti grad, koji se imenuje u ugovoru izmegju Ugarske i Turske god. 1503. i 1519. kao pripadajući sultanu a po tome ležeći južno od Usore: Zuzed u Tajneru, Zwled u Hammeru, Zvied u Šimeku tiskano. Da je Brodar i Susjed Hrvoja sagradio, kaže ova listina; moglo je biti, da je povod dao, te se u onim ratovima god. 1406., 1407., 1410. sagrade ili utvrde ti gradovi. — Na Drini bile su takogjer zemlje Diničića, a onaj Dragiša, što se pominje u Sigismundovoj povelji, biće župan Dragiša Diničić, koji se u bosanskim listinama imenuje god. 1400., 1420. i 1421., a god. 1424. stoji u Srebrnici[6]). Halap pako za cijelo je Ivan „de Halap“, koji je god. 1415. s drugim ugarskim velikašima pao u tursko ili bosansko ropstvo, velikim se novcem iskupio, te od kralja Sigismunda stekao čestite nagrade za vjernu službu[7]).

Gdje su grad i banovina Mačva, kraj Byrwa = Bitva, i druga mjesta, dovoljno je kazano u Glasniku.

Kako se vidi iz ovoga razlaganja, drži se povelja, — a to se obično opaža u ovakovom nabrajanju — nekakva reda, te počinje od jugo-zapada, ide prama sjeveru i odanle na istok, a tim se opet potvrgjuje samo razlaganje naše. Onaj ćemo zemljovid na str. 189. Glasnika ovako dopuniti: Srebrnica, njoj na sjever kraj Osat, u njemu Tišnica, opet malo na sjever Brodar i Susjed i onkraj Drine Sokô, a kraj Poljanac od Sokola do Osata.

---

1) Povelja kr. Tomaša u Radu, 1., 157.
2) Milićević: Srbija, 524.
3) O. m., str. 553; cituje Otadžbina II., 198.
4) Jireček: Handelsstrassen, str. 117.
5) Miklošić: Monum. serb., 414.
6) Sr. Daničić i Miklošić: Spomenik srpske kr. akadem., 11., 75.
7) Sr. Acta Bosnensia ili Monumenta hist. Slav. illust., 23., br. 565., str. 102, br. 670., str. 126.

Različito. — Различито.

Народна мјера времена.

Приопћио учитељ **Иван Зовко.**

Укрилио вас Бог и богомати, кад кудгод путујете, па не знате колико још има до онога мјеста, камо сте навегали (наумили доћи). Једва чекате, да којег сељака абатите (запазите), који ће вам казати, колико још има и за колико ћете времена приспјети у оно село или мјесто, куд сте наумили. Да имаду путокази. лако би било, али гдје ћеш наћи у онијем кршима путоказа, кад о њему нема ни збора. А да га људи ударају шеткама (лисицама) или којим другим брзоносима, богме не ће. А и право имаду. Нијесу луди, да још у то троше, кад се сељак који ће туда проћи разумије онолико у километре, колик Марица у кантар. А да га богме иду још за тебе сама правити, који ћеш туда једном у вијеку проћи, што ће ти бити и први и пошљедњи пут, јер те више не ће вольа пасти, да туда ни од обијести ни онако прођеш — видиш нијесу знали, да ћеш ти туда проћи и да ће те добра срећа туда нашијети — а они би какву било чару (начин) томе нашли и то намјестили и ујдурисали, да буде закум-пак, како ће твом височеству годити. Видиш ти де и тога зијана и муке. Не дај боже што тако ни мојој мачки. Како му драго било, еле ти плазиш језик од умора и још ако је упекао божији „звиздан“ или бура с цичом зимом млије, једва чекаш да кога сусретнеш уз пут, те да га упиташ, колико ти је још у зô час и у горе провалити док дођеш, камо си нанијетио, кô да те тамо чека варен пилав. Џаба ти и варен пилав, само дај да је догамизати и мало душом одануги. Па и то ето би. Сусрео си једног и упитао га. „Дај жив био, колико има“ — мал ти се није измакло истор, што ти је на језику остало, те нијеси рекао „до у пакао“ — пачем (кад се ко поправља у говору — ријеч) „дотле и дотле.“ „Цигар духана jà има jà нема,“ одвратиће ти се. Да и нијесам духанџија -- брже бих је боље завио (замотао) и запалио, да ми је дотле доћи већ једаред. Јес ја! да је ко изгубио! Одуљи ти се та цигара и да је колик соха мјерачица (дуго рачвасто дрво, помоћу којег се товари и мјери) попушио би га. Сусретнеш и другога те и њега упиташ и тај ти одговори „цигар духана“. Наопако! Још даље идеш, па ако ти срећа послужи, да још кога сретнеш — добро си прошô, ако ти рекне „још цигар-духана“. Ако ти рекне: „Нема још, колик лула духана, што би испушио“ — не питај нема ли куд и горе бити. Све ће ти се табани потприштити, још ако нијеси навикао пјешице ићи, док дођеш, тако је то близу. Је ли још далеко, а то сељак знаде, рећи ће ти: „Имаш још добар одушак ићи“ — најбоље ти је да тражиш за раније конака. А ако је близу мјесто за које си питао, па ти се одговорило: „Нема још колик пушкомет хода; одмах ето само

ili je to, da Turska nije mogla nikako ukinuti taj običaj izmegju novih muslomana, koji su nedavno bili patareni, pa makar se taj običaj protivio islamu[1]).

Ja sam ovdje svoju rekao držeći na umu to, da ja nijesam od takvih, da ispitujem i iznagjem temelj ovakovim i sličnim običajima.

Суха вода и мокра ватра.

Приопћио учитељ **Иван Зовко.**

Антикрсту (Антикристу) да је нешто, како он хоће и како би њему налијезало (ишло у прилог), он би, колико је то данас, или колико је ево на сад — учинио, да буде страшни суд. Код тога не би се пуно ни *намучио*, јер зна, кад му једноћ упали посô (за руком пође), те састави једно с другим: суху воду и мокру ватру, да ће тада бити пропаст свијета и судњи дан. За то ти он за тим чалиши и назори (обоје: настоји) дан и ноћ, да то чим прије буде. Мало по мало све ближе то ближе једно другом (суху воду и мокру ватру) доближаје. И што он то више једно другом доближаје и приближаје свијет је свакијем боговитијем даном то гори и злочестији. Пред судњи дан не ће се моћи од опачина и неваљаштина ни живјети. Како ли би то Антикрсто, да је на његову, објеручке и — ту ли си душо — учинио, да буде чим прије судњи дан. Али хоће рогац! Не море он друкчије него му је Бог наредио, када и колико и у колико времена море доближити ту воду и ту ватру. Да ће их једноћ доближити о томе не може бити збора, да не ће. Бог му је дао таку власт, па се уз божију не море. Како је тако је. Што иђе, доће. Само то не дај Боже, да буде на изгубљење душе, па нека и он (Антикрст) своју проведе. Не ће ни његова до вијека, колик што није могла ничија бити.

Tihaljina i njezine znamenitosti.

Priopćio učitelj **Nikola Barišić.**

Tihaljina, ubavo seoce sa kojijeh 180 kuća rimo-katoličkijeh, leži na podnožju sela Ružića, udaljeno okolo četiri sâta od Posušja. Tihaljina pripada kotaru ljubuškom, a okružju mostarskom. Broji do 2000 duša.

Njezini se žitelji bave jedino poljodjelstvom. Većinom drže zemlju svoju, ali im je napram nahijskoj[2]) sa svijem neplodna, jer je kamenita i vrletna. Vode im izviru iz samijeh pećina; hrana im je posve jednostavna: kukuruzov hljeb, kupus, krumpir i mliječna jela, premda bogatiji ubije po koje krme, vola, ili debela ovna zakolje. Uopće čuvaju se pića i ostalijeh zabluda. Taj je narod vrlo odan i poslušan starijoj vla ti. On je od naravi mudroslov i pravnik, on ne će da ga na sudu ko drugi zastupa. On se odijeva prostom, al većinom domaćom robom.

---

[1]) Razlog što čaraice provode ovaj običaj u oči pravoslavnog božića biće taj, što je u ono vrijeme, kad je taj običaj postao, općenito za sve kršćane, dakle i za katolike, vrijedio stari kalendar. *Primjedba uredništva.*

[2]) Nahijom zovu ovdašnji žitelji, dônji okolišni kraj okolo ljubuškog kotara.

Divna je tihaljinska okolica. Rijeka Jakšinica, što joj liže i natapa zemlju; milo-glasno pjevanje slavuja; previjanje ševa, koje se na svojijem laganijem krilima u vis dižu; gugutanje grlica, koje tuda gnijezda savijaju; umilno skladanje ubavijeh sjenica i muhavica, modrokosa, žuna i inijeh ptičica pjevačica; sunce, koje veličanstveno se iza planina promaljajući, vesele zràke svoje prosipa po miloj i ako siromašnoj zemlji; svjetlost, koja te novijem slikama i čarima svojijem obaja; vrhovi okolnijeh planina; sve to, rekao bi, da ti govori: krasna li je i presretna tą naša bekija[1]) — taj najkrajnji kut naše kršne Hercegovine.

Ubavo seoce Tihaljina ne samo da je znamenito mjesto radi svoje divne okolice, nego i zbog mnoštva ogromnijeh stećaka, što se nahode rasijani s lijeve i desne strane puta, koji vodi iz okolišnijeh sela u Ljubuško. Na nekijem vidi se latinski krst, ili krst sa dvije poprekače; na drugijem ima urezan čovjek na konju sabljom u ruci; na nekijem polumjesec i sunce, a na jednom ima strijela na otponcu. Svaki putnik onuda prolazeći, zanesen njihovijem uspomenama, upire ljubopitne svoje oči istražujući njihovu prošlost.

Na desnoj strani rijeke „Nezdravice" nahode se na jednoj glavici razvaline, koje narod zove „Amkašovci". Glavica je istog imena, dosta je visoka i sitnom šumom obrasla.

Gradina bila je dosta prostrana a imala je i predgragje, ali je ono danas sa svijem razvaljeno, te ništa od njega nema osim temeljnih zidina. Gradina je zidana krečom, u kome je bilo primješano sitno stucane dobro pečene opeke. Pojedine pregrade bile su ozidane sedrom. O spomenutoj gradini ne zna narod ništa pričati; samo kažu, da je stara.

Spram gradine sjeveroistočno, a od puta uprav zapadno, nahode se dvije velike njive, koje narod zove „Crkvine". Pri dnu ovijeh njiva vidi se do 12 ogromnijeh stećaka, koje narod naziva „Grčko groblje". Pripovijedaju, da je kraj ovoga groblja bila crkva, a ispod crkve, gdje su sada njive i tihaljinsko vrelo, varoš.

Kako brojem tako i ogromnom veličinom svojom padaju u oči posjetiocu i gromile tihaljinske. Ja sam ih nabrojio do 20. Narod ih zove gomilama. O postanju i svrsi njihovoj narodno predanje umije tek nešto da nam priča.

Stanovnici onog sela spominju Grke kano začetnike ovijeh gromila; drugi opet pričaju, da je u njima ukopan nekakav junak ili vladar.

O postanju rečenijeh gromila pričahu mi tamošnji žitelji ovu priču: „U staro doba živjeli su u ovijem krajevima neki čarobnici, koji su svojom opačinom i nevaljaštinom bili strašilo svijeta. Kad je sve to već prevršilo mjeru te druge pomoći ne bijaše, diže se vas narod na njih, te gdje koga uhvatiše ondje ga i kamenjem zatrpaše. Navališe ogromne stijene na njih, da ne mognu više ustati. I od toga vremena bacio bi svak, prošavši kraj groba, po jedan kamen na njih, te tako postadoše ogromne gromile na grobovima čarobnjaka".

Trudio sam se, da saznam otkud dolazi ime riječici i selu Tihaljini, no uz sve moje nastojanje, nije mi to pošlo za rukom.

Zanimaše me i Milasovo jezero, koje leži u sredini sela, udaljeno od puta $^1/_4$ sahata. Rečeno jezero stoji u svezi s ponorima Imotskog polja (u Dalmaciji). To se od tuda izvodi, što ono znatno naraste, kad se na Imotsko polje velike kiše izliju. To je lijepa tamno-zelena pučina, koja se može uporediti s mnogim švajcarskim jezerima. Dugačko je do 30 met., a preko 40 met. široko. Obiluje krasnom pastrmom svake ruke. Trudio

---

[1]) Bekijom zovu dônji žitelji kotara ljubuškoga, gornji okolišni kraj kotara ljubuškog prama Županjcu.

sam se, da mu izmjerim dubinu i uz moju najživlju želju nije mi pošlo za rukom, da mu nagjem dno. Svakako mislim, da je duboko preko 10 met. Putnik, zanesen njegovom krasotom, divi se njegovoj veličanstvenoj uspomeni, koju je sama narav u njemu satvorila.

O tome jezeru ima u narodu i ova priča:

Biće tomu 90 godina, da Anica, žena Cvjetka Borasa, mrzeći svoga čovjeka, odluči da ga se riješi, smaknuvši ga.

Jednog jutra rekne mu: Mužu moj, noćas mi se u snu pokazao angjeo i rekao mi: „Hajde na Milasovo jezero, gdje ćeš naći pusto blago“. — No muž ne htje to ni da čuje. Drugo jutro rekne mu opet ona isto objavljenje, ali muž sve jednako ne će da je sluša. Treće jutro napokon sva radosna i vesela pripovjedi mu isti san, na što se on polakomi i povjerova joj. Krenuše obojica k jezeru. Cvjetko se prevrgao puškom, a ona sustopice za njim. Kad prispješe jezeru, žena mu reče: „Gledaj ondje“; upre prstom u jedan kamen, koji se bio nanio nad ponorom. Uspenje se nesretni Cvjetko na taj kamen, te se sagne da gleda, gdje ona malo prije prstom pokazivaše. Nevjernica priskoči hitro i jednom ga rukom gurne, a s drugom mu odtrže pušku s ramena. Cvjetko se strmoglavi u ponor. Srećom ne potone, no ga voda na površinu izbaci, te mu nekako za rukom pogje dočepati se jedne žukve. Prečudnovatijem načinom izvuče se do kamena, s kojeg ga nevjernica bijaše turila. Paklena žena vidjevši to, poboja se osvete, te stade da lupa nesretnoga muža puškom po rukama, ne bi li ga opet dolje oborila i tako mu glave došla. Ali Cvjetko, komu pri glavi bijaše i ne ośuti udarce, već skupiv sve svoje sile, trgne sobom i spasi se. Nevjernica uplašena dade se tad u bjegstvo i ode sa svojijem preljubnikom, Dalmatincem, koji ju negdje čekaše.

To grozno djelo drugi po svijetu razglasiše i sudu prijaviše, ali muž velikodušan odlučno stvar zanijeka i pokri.

Sad su obojica mrtvi.

Како се вади огањ?

(Из народног љекарства).

Приопћио управитељ нар. основне школе **Ст. Р. Делић.**

Како и од чега постаје огањ — не умијем вам рећи. Томе код народа нијесам могао ући у траг — бар за сада. Само народ зове огњем ону болест, што се код човјека појављује у виду „пухица“ по лицу, а особито код мале дјеце, те још сисају. Пухице се кашње уљесају и човјек постане грдан.

Имао сам прилику ту болест потехнане гледати, но не ћу вам је описивати, јер би требао подуже мрчити. Само ћу вам казати, како се у народу лијечи, т. ј. како се вади огањ — што народ рече.

Разбоље се напршче код моје тетке. Пошто окуша срећу код двојице љечника, а не би фајде, онда ће жене на њу, да је то огањ. Треба га вадити. Треба отићи Авду циганину, па ако буде огањ, он ће безбели знати. Елем је салете и она потјера свога мужа, да окуша срећу и код Авда; јер рекли су: Мука и невоља на свашта натјера! Па и њу.

Оде он Авду, а Авдо му нареди, да одмах донесе: труда, комад зелене чохе, девет врхова од купине, коре од шипка (мограња), комад липова дрвета и младога масла. — С муком се то некако састави, те опет Авду.

Сад Авдо докопа чекић и комад „хладна гвожђа“, а њему дâ комадић „труда“. Гвожђе наслони на наковањ, а њему рече, да прама гвожђу држи труд. Једва је Авдо два пута жегнуо по гвожђу, а нешто кроза зубе прошаптао, а не лези ђаволе, па од гвожђа варница: фррц! и у труд, и — запали га!

Стаде граја, мој брате, Златке — Авдове шћери: „А, благо, благо! Огањ је, огањ! Дијете ће оздравити!“ У то се Авдо продере: „Дајте ми брже једну крпу!“ а све пуше у труд. Златка донесе нов-новцат комад беза, говорећи: „Ево ти нове, Савка је наша!“ — Авдо узе крпу и у њу замота онај труд, па у шаку и на — уста, те удри, пухај и пухај, док се крпа залампа. Онда он брже-боље ону крпу, па на тенеће. На њу навали ону липовину (по што је најприје исцјепк'о) и кору од шипка и оно девет врхова од купине и ону зелену чоху. То све изгорје, а он скупи и у прах сатрије. Прах сасу у чашу и младо масло, па добро измијеша. Пошто вас тај салтанет проведе, рећи ће: „Ево ти ове чаше, па ћеш зовнути какву стару жену, нека малога у први сумрак перушином од кокоши под стрехом намаже. Мазаће низа страну — озгор доље нек перушином повлачи. Тако нека ради за три вечери и уздам се у Бога, да ће му лакше бити!“

Дијете су мазали, како је Авдо рекао. Дијете је изгледало као арапче. А и како не ће?! Младо масло и угљен! Бе једва се могло опрати: лице рањаво, а у ране зашла гаравина. Но ипак умивајући га млаком водом и сапуном — ране су се гулиле и опадале. Наскоро се ране замире и сви су држали, да је то био баш — огањ, јер се друкчије не би труд запалио и ране замириле.

Ја сам говорио, да је помогло „младо масло“, а не Авдов чекић и гаравина. Тако се ето извија огањ у Гацку.

* * *

На крају још, да вам кажем, како имају „два огња“. Један је „древни“, а други „гвоздени“.

Древни је, кажу, теже извити, а и бољи је; он је прâви огањ — прије се ране замире. Други опет не даду, но да је бољи, а и теже га је извити — гвоздени. Но сад како му драго, ја бели не знам који је бољи и кориснији. Само ће бити, како ми трећи рекоше, — да о томе зависи: какав је огањ на дјетету, древни или гвоздени! И пошљедно ће бити најправије; јер свакоме се не дâ огањ извити. Некоме се дâ древни, а некоме гвоздени.

На коме није огањ, не може му се ни извити, па лупо дан, ха годину. То му је за пару...

Древни се огањ вади из мехка дрвета — обично липова. Узме се један штапић, па се на оба краја зашили. Врхови се утакну у тврдо дрво и штап се осови. Штап се кајишем омота, па сад се за један, сад за други крај потеже, ама брзо. Ако је — бива — огањ на болеснику, врхови ће се запалити, а иначе: јок! Тај се угљен туче и с младим маслом мијеша, па се даље маже, као и код гвозденог!

* * *

Горе вам испричах о огњу. Но код тог истог дјетета не бијаше само огањ. Још су њега и „очи“ и „уши“ бољеле. Огањ се смирио и прошао, а

мало низа страну, па ћеш стићи, или одмах ето за том окуком“ или што таког, притни слободно опанке, јер ћеш још попоћи. И осим овога још ће ти се на много начина одговорити и измјерити вријеме док стигнеш, гдје си намислио. Ове су мјере само главније и наш им је сељак-путник тако вјешт и тако га задовољава одговор његова друга путника с којим се сусретне, па макар му двојица један за другим рекли цигар хода, или лула духана, или пушкомет хода, или добар одушак — тамам као што ће тебе задовољити, кад погледаш у сат и станеш рачунати и хесабити, колико си превалио и колико ти још има превалити. Некако је наш сељак томе свему обикао, нити се у њему каква зловоља порађа, кад му двојица једно те исто рекну н. пр. још „цигар духана“ — а он јадник сам или с коњима од једног до другог сусретника добар комад пута превалио; све је то њему обично и он зна по томе ухватити неки кимет (рачун, приближност), те се потпунома задовољава. Све пуста наука и привика, и све стоји до ње; чему човјек навикне томе и обикне, тер тако и наши сељаци мјере вријеме и доба и контају колико им још има ићи, док не стигну наумљеној мети, или како би оно сељак рекао: „док не стигне, гдје је и пошао“.

Čaraice u Jajcu.

Piše šerijatski sudac **Sadik ef. Ugljen.**

Mnogom od poštovanijeh čitatelja biće zanimljiv naslov ovoga člančića. Znam po sebi, kad sam ga prvi put čuo lani od mojih prijatelja i znanaca u Jajcu, jedva sam čekao razjašnjenje njegovo, čekao sam na to kao ozebao sunca. Ime „Čaraice“ nije ništa drugo, nego ime jednog stanovitog i zanimljivog društva, koje se sastoji od samih muslomana i koje svršava stanoviti posao u oči pravoslavnog božića.

Taj se njihov običaj sastoji u ovom:

Kad bude u oči pravoslavnog božića, sastane se nekoliko muslomanskih mladića na jedno mjesto. Tu oni ugovore, gdje će se sastati iza akšama, da svrše svoj posao. Čim večeraju, ide svaki na urečeno mjesto i tu se iščekivaju. Pošto se iskupe, onda oni izmegju se izaberu jednoga starješinu, koji će upravljati društvom i koji će ga predvoditi. Ali ga oni ne zovu starješinom, nego mu kažu: „Did“. (Zovu ga dakle imenom, kojim su bosansko-hercegovački patareni zvali svog vjerskog starješinu.) Did se napravi kao maškara, naime napravi bradu od vune ili kostrijeti, nagari lice ugljenom, obuče se u haljine, kakvih ni u koga nema — dotjera se upravo kao kakvo strašilo. — Za tim izaberu jednoga, koji će biti uz „dida“, a zovu ga „cura“. Ovoga naprave upravo kao curu, obuku mu ženske dimije, ječermu, anteriju, opašu ga ženskijem pasom, metnu mu na glavu žensku kapu i prikriju ga jemenijom. To se društvo zove: „Čaraice“. Čim progje jedan sahat po akšamu i mrak se uhvati, čaraice krenu sa svog mjesta, a na čelu im „did“ i „cura“. Sad ti zagju od vrata do vrata muslomanskih kuća. Treba im doći na svaka vrata muslomanskih kuća u toj recimo mahali ili selu. Čim dogju na vrata, kucnu halkom i onda ih stane dreka dozivljući kućnog sahibiju (kuće-gazdu) imenom njegovim, da im izigje na vrata i da im što udijeli. S početka mole sahibiju, da im što udijeli, a na koncu, ako im ne izigje i što god ne udijeli, počnu psovati, grditi i ružiti, kako najgore može biti. Za to molenje i psovanje imadu posebne lekcije. Za molbu od prilike ovo su im riječi: „Izidi Hasane i udijeli nam što god; Bog ti udijelio, napredak ti u svačem bio i t. d.“. Ako im ne izigje kuće-gazda, onda stanu psovati. Prijatelji, koji su mi ovo pripovijedali ne htjedoše mi priopćiti tu njihovu psovku, veleći mi, da je sramota. Sahibija kućni, čim čuje tu huku na svojim vratima, odmah zna, da su to „čaraice“ i brže bolje odleti na vrata, pa im što udijeli, jer zna, ako im ne izigje i ako im što ne udijeli, da će ga oni nastaviti psovati, pa voli, da u miru progje s njima. Neko im dade suhih šljiva, neko krušaka, jabuka, oraha, a neko opet i koju paru — ele moraš im nešto dati, ako hoćeš da s mirom progješ s njima i da te ne nagrde psovanjem i teškim pogrdama.

Jesu li čaraice obišle svoje selo ili mahalu i došle na svaka vrata muslimanske kuće, onda se vraćaju na svoje mjesto, odakle su pošle, a na čelu im „did“ i „cura“, s punim zadovoljstvom, što su svršili svoj posao i nakupili milostinje. Tu opet posjedaju i megjusobno razdijele milostinju, što su je te večeri stekli. Pri dijeljenju milostinje u njih vlada potpuna jednakost, kao megju rogjenom braćom, niti ko traži više, niti se ko izmegju njih tuži na nepravednu razdiobu; oni to razdijele mirnim putem, kadija m ne treba. Jedino valja to istaknuti, da dadu malo više „didu“ i „curi“, nego drugom kojem članu.

Ovaj običaj i danas postoji baš u Jajcu, u jednoj mahali na desnoj strani Vrbasa i u okolici jajačkoj, a prije nekoliko godina, dok nije bilo prilično izučenih hodžâ, taj se je običaj svršavao u cijelom jajačkom kotaru, kako u varoši, tako i u okolici.

Neki starci pripovijedaše mi, da živi i u Hercegovini u nekim selima taj običaj, ali nije ni blizu onom u Jajcu. U Hercegovini zovu one, koji hodaju u oči božića pravoslavnog „očice“. U Hercegovini nema društva, nego samo jedan čovjek ophodi selo i prosi milostinju. Nema ni u Hercegovini zamjere onom, koji hoda i ispsuje i izruži onog, koji mu nije ništa udijelio, kao što je to i u Jajcu.

Ovdje sad dolazi pitanje, odakle i kako je taj običaj došao?

Po mom mnijenju ovaj je običaj došao od patarena. To vrlo dobro znamo, a tako nam i tarih (povijest) kaže, da su patareni bili zakleti dušmani svim kršćanima, kako katolicima, tako i pravoslavnim. Oni su gledali svakako da čim bilo uvrijede kršćane osobito onda, kada je u patarena premoć bila. I s toga, što je kršćanima bila kao što je i danas najveća svetkovina božić, oni su htjeli, da ih s tim uvrijede. I doista i jest to uvreda za kršćane, jer na njihovu najveću svetkovinu, na njihove oči, da tako što rade njihovi vjerski protivnici. Još kad to uzmemo u obzir, da su patareni, kad je Turska okupirala ove zemlje, prigrlili islam, a ovaj običaj obavljaju danas samo muslomani, a ne kršćani jedni prama drugima, baš i to nam je vrlo dobar znak, da je potekao od patarena, jer kroz toliko stoljeća, živući zajedno muslomani i kršćani, morali bi poprimiti jedni od drugih taki običaj, kao što su im i drugi običaji skroz zajednički.

Sad dolazi na red drugo pitanje, naime zašto to muslomani rade u oči božića pravoslavnog, a ne katoličkog?

Za to, jerbo je onda, kad je Turska osvojila Bosnu i Hercegovinu, bilo puno više katolika, nego li hrišćana. Pošto je bilo puno katolika, naravna je stvar, da su bili u oku patarenima i ovi im se nijesu smjeli rugati, nego su prešli na hrišćane, kojih je manjina bila i koji se nijesu smjeli protiviti, niti su možda smjeli ili nijesu umjeli tražiti zaštite svojoj vjeri od turske vlade onda, kad je ona posjela ove zemlje,

пошљедна два белаја остадоше. То је мука и грдило. Кад му кроз главу сијевне, не може се у кући остати од цике и плача.

Једног дана дође баба Синђа, па разговарајући се и питајући о дјетету рећи ће: „Савка — бôна! да ти није ко у кући бајао, док си с тијем дјететом тешка била?!“ — „Јес, Бога ми!“ заћи ће Савка. Ту настави казивати о некаквој жени, како је некоме Крушевичанину (из котара требињског) бајала, а и она ту била. На то ће јој Синђа: „Видиш! она је бездушница једна у то дијете још у теби прећерала — поганицу. Стало је њој било за те и за дијете! Нека она њу из онога истјера, па гдје било. Нека он оздрави и њој плати. То ти је, моја Савка! Но знаш, шта ћеш?! Узећеш сарамсака (чесна, бијелога лука) и зејтина, па ћеш лијепо спремити по коме на Степен (ниже Гацка) Милићевици (жена, те баје) нека ти обаје. Тим ћеш га мазати и у уши му сипати, па ћеш видјети, да му ништа друго није, моје ми душе!“

Тако ти ког дјетета бијаше и „бајање“, што га је јадно још у утроби мајчиној добило, кад за овај ћорави свијет и не знадијаше. Е, кукавно дијете!..

Бајање сам у Требињу гледао, а најбоље баје „Спасоје Гркавац“, сељак из села Гркаваца на сјеверозападу од Требиња. Исти је Спасоје и — „здуха“, а њих је у Требињу доста. Но као да је Спасоје најглавнији. О њему би имао много писати. Сада не ћу, но другом. Исто тако ни о „бајању“, пошто је тај најтежи посао од свих празновјерица у народу. Бајање је и најдивније, па човјек, који гледа бајање, мора да сумња у неку „тајну моћ“. Само помислите оно фрцање суза и зијевање!!.. То је доста!

Konjska Madeira.

Priopćio učitelj **Ivan Zovko.**

Megju Bošnjacima i Hercegovcima poznat je već odavna ališ-feriš u pazariji s konjima. Je li kojem Bošnji konj hripljiv ili osipljivi li, gleda ga po svaki način uklepati Eri. Pa vidite, Ero ga rado kupuje, akoprem znade njegovu mahanu. Priznati valja, da se Bošnjo trudi iz petnijeh žila, ne bi li mu kakogod konja skentrô (prodao) pod zdrava. Ne može li mu to poći za rukom on će mu ga prodati pod sipljiva, kakav doista i jest, te Bošnji više ne valja ni za kakav posao. No Ero ga ipak kupi. Pomisliće ko god: ta za što će mu „Bog ga pošjeko“ sipljiva kljusina, koja nema ništa drugo do četiri košćurine. Treba mu. Da mu ne treba, ne bi ga ni kupovao. Makar se Eri i prišivalo koješta, znade on bome svome petku post. Izliječiće i oporaviti on konja, da će to biti konj i pô. Ta njegova Hercegovina, osobito rakitski i duvanjski kraj prava je Madeira ili evropska Nizza, da oprostite, za konje. I doista najhripljivije kljuse tu se oporavi i okovelja (ozdravi), čemu najviše doprinaša paša i zrak. Ali po nepogrješnom iskustvu, koje ne može prevariti po njihovu (Bošnjinu i Erinu) tvrdom uvjerenju: ovako jednom ozdravljen konj ne smije natrag više u Bosnu, jer bi mu se opet sipnja povratila, nego ostaje u Hercegovini, dok sam sobom ne lipsa; ako ga kome mudri Ero prije ne prikaljtači (proda, uturi) tako da će se onaj, još ako je izvan Hercegovine pozadugo sjećati, kad je i kako je kupio od Ere rog za svijeću ili vraga u vreći.

Zemaljska štamparija u Sarajevu. — Земаљска штампарија у Сарајеву.